Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

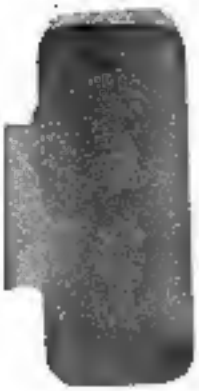

INDIANA
UNIVERSITY
LIBRARY

Digitized by Google

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

SKRIFTER

UTGIVNA AV

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

I

FINLAND

CX

main

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

STUDIER

I

NORDISK FILOLOGI

UTGIVNA GENOM

HUGO PIPPING

FJÄRDE BANDET

HELSINGFORS 1913

BEF

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

482184

PD 1503
.S9
v.4

HELSINGFORS
TIDNINGS- & TRYCKERI-AKTIEBOLAGETS TRYCKERI
1913

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

INNEHÅLL

1. *L. Fr. Läffler* . . . **Om några underarter av ljóðaháttr.**
2. *Theodor Hjelmqvist* **Fsv. snima i betydelsen 'sent på dagen'.**
3. *Theodor Hjelmqvist* **Rättelser och förklaringar till fornsvenska texter.**
4. *Hjalmar Lindroth* . **En gensaga.**
5. *Erik Noreen* . . . . **Till Alvíssmǫl 14.**
6. *Theodor Hjelmqvist* **Två fornisländska omskrivningar.**
7. *Nat. Beckman* . . . **Rimbegla.**

11-24-47

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

Vel þér, selja!
*Stendr [þú] *víði nær*
**ok *ert harla vel*
vaxin laufi.
Mart skekr af þér
morgindǫggvar.
En ek at þegni
þrey nátt sem dag.

Lycklig du, hon-pil, som står invid (din) han-pil och är rikligt bevuxen med löv! Ymnigt skakas morgondaggen av dig. Men jag längtar efter en man natt och dag.

Jag vågar tro, att efter min tolkning skall om den lilla dikten med långt större berättigande än hittills kunna fällas den utsago, varmed den för ej längesedan blivit karakteriserad, nämligen att den innehåller 'die weichste Lyrik' [1].

Och så fattad, som den nu blivit, torde den med fog kunna sägas vara en av de skönaste pärlorna i den fornisländska tillfällighetsdiktningen (i de s. k. *lausavísur*).

Tillägg.

S. 3[10].

Genom insättande av den äldre dativformen *sjóvi*:

stendr þú sjóvi nær

kunde versen i och för sig bli metriskt riktig, som prof. Finnur Jónsson för mig påpekat.

Om man då antoge *sjóvi*, ej *víði*, här vara det ursprungliga, finge man allitterationen *selja* | *sjóvi*, vilken kunde synas vara bättre än allitterationen *vel* | *víði*, där

---

[1] Gustav Neckel i en anmälan av Eddica minora i Deutsche Literaturzeitung 1903, s. 2819 f.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

den udda versradens enda nomen ej deltager i allitterationen.

Emellertid torde intetdera allitterationssättet kunna sägas vara riktigare än det andra.

I Eddasångerna tycks intet fall av ställningen fulladverb + pronomen + substantiv kunna uppvisas; jfr Wenck, Die allitteration im eddischen fornyrðislag (Beitr. 31) vid § 45, 3). Men åtskilliga fall förekomma, då i ställningen fulladv. + subst. det förra allitterererar på det senares bekostnad. Om ett sådant fall

He. Hj. 11: 6: *fæst at lifi*

säger Wenck (a. a. § 28), att det är 'rhetorisch verständlich'. Detta kan med skäl sägas om en allitteration *vel* i här föreliggande fall (och således *víði* i andra kortversen).

Av det anförda framgår, att något säkert metriskt bevis för vilkendera läsarten *sjóvi* eller *víði* som är den riktiga ej finnes. Innehållet får då avgöra och det talar för *vel — víði*, synes det mig.

S. 9_3. I st. f. *uisa* väntade man ju *uisu*. Såsom professor Finnur Jónsson påpekat får här antagas en kontamination av två konstruktioner: *verða frá ek vísu* och *vísa varð (á munni)*.

S. 25, sista stycket. Det kan till jämförelse förtjäna erinras om att ännu i dag hos hinduerna en ceremoni förekommer, varvid ett *mangoträd förmäles med* ett tamarind-träd eller *en jasmin*. Se G. Frazer, The golden Bough, Part. I, vol. II, London 1911, s. 25.

S. 27^{19}. För att taga ett svenskt exempel må här från Stagnelius' dikt *Kyssen* anföras:

Till almens kyssar troget sträfvar
Lyäi späda ranka opp.

Ett äldre svenskt exempel på kärlek mellan alm och vinranka erbjuder, såsom professor Esaias Tegnér[1] be-

---

[1] Jag har denne lärde också att tacka för hänvisningen till Herodotus å s. 43, n. 2.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

något påpekat för mig, 'Frögde-Vers' av O. Burman vid Erik Benzelius' och Margareta Odhelias bröllop i Upsala 1668, vilken lilla diktsamling (om man så får säga) först innehåller ett poem med titeln 'Ulmus & Vitis' skildrande hurusom *Vlm* (sic!) och *Winträ*

'hålla både twå hwar annan mäckta kär.
Thy i sin heela tijdh the hårdt tilsamman blijfwa,
Till trogne Makar twå en skiön affmålning gijwa'.

S. 27. Vad som i det sista stycket, punkterna 3—5, yttrats önskar jag återtaga.

S. 43, sista stycket. Att döma av en ganska vanlig framställning på assyriska monument — en vingad figur hållande ett tallkotteliknande föremål mot ett palmträd — kände även de gamla assyrierna palmträdets befruktning med konst (Frazer, a. st. enl. Tylor).

S. 45, andra stycket. Det kan förtjäna här erinras om, att enligt Frazer, a. a., s. 24, skillnaden mellan manlig och kvinnlig planta „appears to have been observed by some savages, for we are told that the Maoris 'are acquainted with the sex of trees, etc., and have distinct names for the male and female of some trees'" (här citeras: Elsdon Best, Maori Nomenclature, *Journal of the Anthropological Institute,* XXXII (1902) p. 107.

S. 47_8. Här kan ock erinras om, att i Frankrike *Quercus robur* kallas *Chêne mâle,* medan den mindre arten *Quercus sessiliflora* där kallas *Chêne femelle.* (I England kallas åter den förra *Female oak,* den senare både *Maiden oak* och *Male oak* — besynnerligt nog.) Se F. C. Schübeler, Norges Væxtrige, Christiania 1886, I, sidd. 497, 506.

S. 54^1. Här kan tilläggas, att hos Macer (Floridus), De virtutibus Herbarum (ep. Henrici Rantzovii, Hafn. 1590), 'et efter nogle i 10de, ifølge andre i 11te—12te århundrede forfattet . . digt' (K. Kålund, Den islandske lægebog . . ., K. da. Vid. S. Skr., 6 Række, hist. o. filos. afd. VI: 4, s. 3), där efter de klassiska författarna läkdomsplantorna behandlas — varifrån bl. a. de nordiska läkeböckerna hämtat mycket —, pilens medicinska kraft

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

både som hindrande havandeskap och nedsättande 'instinctus veneris' omtalas.

S. 58_{15}. En förklaring av motsägelserna i de isländska florornas uppgifter om sälgens förekomst på Island har jag senare funnit i uppgiften hos Schübeler, a. a. s. 560: 'Paa Island findes Seljen i Seljedalen og ved Eyjafjord, men er rimeligvis der plantet' (nu spärr.).

Vad som står i Tillägg II utgår nu utom tilläggen till s. 26 och 30.

Digitized by Google

Original from INDIANA UNIVERSITY

Om några underarter av ljóðaháttr.

Bidrag till den fornnorsk-fornisländska versläran och till textkritiken av Eddasångerna, tillika en studie över Háttatals strof 101.

Av *L. Fr. Läffler.*

Es wird noch mancher detailuntersuchungen bedürfen, ehe alle probleme, die das schwierige versmass stellt, ihre lösung gefunden haben.

Hugo Gering, **Die rhytmik des ljóðaháttr, vorbemerkungen.**

I.

Háttatals strof 101. Inledning. Äldre meningar om galdralag.

Sótta'k fremð,
sótta'k fund konungs,
sótta'k ítran jarl;
Þá's ek reist,
Þá's ek renna gat
kaldan straum kili,
kaldan sjá kili.

Så lyder den märkvärdiga, ståtligt klingande strof 101 i Snorre Sturlesons *Háttatal*, detta enastående

[1] **Även denna uppsats har vuxit fram ur en ursprunglig not till den för dessa Studier bestämda avhandlingen om *Gutasagas verser*, vilkens tryckning ånyo måst uppskjutas med anledning av fyndet av en, efter vad det antages, i dróttkvætt-verser avfattad, ännu ej slutgiltigt tolkad runinskrift.**

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

skaldestycke, på en gång en äredikt och en lärodikt — det senare i formell och praktisk mening.

Namnet *galdralag* är tillskrivet på den yttre margen vid denna strof tvärs utmed texten i Codex regius av Snorre-Eddan av samma hand, som skrivit handskriften. Se Finnur Jónsson [i Præfatio pag. VIII till Arnamagnæanska utgåvan av Snorre-Eddan, III, och] i Arkiv för Nord. Filologi 8: 310. Därmed är en äldre uppgift vederlagd, enligt vilken detta namn endast skulle finnas i en pappershandskrift från 1600-talet av Codex Wormianus av nämnda Edda (E. Jessen, Zeitschr. f. D. Phil. 3: 40, jfrt med AM:a utgåvan av Sn. E. I: 715, n. 6).

Att detta namn *galdralag* för denna strof härstammar från dikten Háttatals författare, Snorre Sturleson, får anses givet. Jfr Finnur Jónsson, Litt. Hist. II: 87, samt här längre fram under avdeln. VI. Att namnet i och för sig är äldre än Snorre skall framdeles göras sannolikt; åtskilliga andra namn på versslag har ju Snorre själv skapat (se a. a.).

Huruvida namnet från början tillhört en hel strof byggd som Hátt. 101 eller till äventyrs blott en del därav, detta skall i det följande (avdeln. VI) bli föremål för prövning.

Jessens gissning (ZfDPh. 2: 142, 146), att namnet *galdralag* skulle hänföra sig även till den sista strofen i Háttatal (102), som ej har något namn i handskriften, att man 'also zwei arten *galdralag* anzunehmen habe', vilken förmodan han själv (ZfDPh. 3: 40) betecknar som 'zu unsicher', är uppenbarligen oantaglig. Denna sista strof är avfattad i det versslag, som numera vanligen kallas *kviðuháttr*, och är till sin byggnad vitt skild från strof 101 samt närmast att betrakta som en förkortad art av fornyrðislag (med de udda versraderna blott treledade). — Det kan med hänsyn till denna strof 102 förtjäna här nämnas, att professor Finnur Jónsson benäget skriftligen meddelat mig, att framför densamma 'er der en åben plads; nu ses her intet bestemt skrevet, men der har dog vist stået et tal i lighed med hvad der har stået

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

andre steder, derimod neppe (eller ikke) noget navn'. Om dessa siffror se AfNF 8: 310 f.

Det kan ju ock här nämnas, att redan Finn Magnuson i sin skrift Om Runamo og Runerne (Kbhvn 1841, s. 375) uttalat samma mening som senare Jessen, och att detta är orsaken till att han fann den av honom fantastiskt lästa 'Runamo-inskriften' vara avfattad i galdralag. Han citerar ock (a. st. n. **) ett yttrande av Eggert Olafsen, Rejse igjennem Island, I: 470, rörande 'Galdralag og starkaðarlag (som er noget nær det samme)', vilka ej närmare beskrivas.

På de versslag, som förekomma i sista slutet av Háttatal, lemnar kommentaren till dikten ingen beskrivning, i olikhet med vad förhållandet är förut i diktens kommentar. Då nu ordet *galdralag* icke heller förekommer någon annanstädes i den gamla litteraturen, kunna vi icke med säkerhet säga vad islänningarne själva, särskilt kommentatorn till Háttatal, Snorre, ansågo karakteristiskt därför. Vi kunna emellertid analysera den metriska byggnaden av strof 101 och därigenom få klart för oss vad som är utmärkande för *galdralag* på detta ställe.

Först må då påpekas, att strofen tydligen är en underart av *ljóðaháttr*, vars vanliga form [1] finnes använd i Háttatals närmast föregående strof, 100, med namnet utsatt i margen såsom vid strof 101. — Förunderligt nog, har emellertid H. Gering icke medtagit denna strof 101 — endast strof 100 — i sin grundliga monografi över Die rhytmik des ljóðaháttr (ZfDPhil. b. 34, 1902), i det följande citerad som Ljóðah.

Vad nu först beträffar den rytmiska byggnaden av versraderna, var för sig betraktad, så är därom intet särskilt anmärkningsvärt att säga. Deras typologiska former äro eljest välbekanta från ljóðahátt-strofer. Motsvarig-

[1] Dock må påpekas, att om andra långversen skall uppfattas som fyrfotad, är detta en ovanligare verstyp i ljóðaháttr. Se Gering, Ljóðah. § 184. Jfr Sievers, Altgermanische Metrik I, § 57,9; II, § 44,2. (Jag utmärker med I Sievers' större arbete av 1892, med II hans mindre av 1905, andra upplagan.) Se längre fram.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

heter därtill återfinnas hos Gering, a. a., § 55, *β* (v. 1, 4), § 115, anm. 2 (v. 2), § 126 (v. 3), § 102, 3 (v. 5), § 155 (v. 6, 7). Alla versraderna börja med betonade stavelser.

Vid fortsatt analys av versbyggnaden finner man lätt, att strofen med hänsyn till de särskilda egendomligheterna i sin byggnad kan uppdelas i tre delar: 1) första halvstrofen, som bildar ett sammanhängande system av tre anaforiska versrader; 2) andra halvstrofens två kortverser, också sins emellan anaforiska medelst första fotens småord; 3) ett par långverser, sins emellan både anaforiska och epiforiska eller med lika första och tredje fötter.

1) Denna första halvstrof utmärker sig för övrigt därigenom, att dels ett allitterationssystem, bestående av en vardera versraden begynnande ljudstav (s), sammanbinder alla tre versraderna, kortverserna och långverserna, dels ett annat allitterationssystem, bestående av en ljudstav (f) i vardera av de två kortverserna, ytterligare sammanbinder dessa senare, dels ett tredje allitterationssystem (i, j) förekommer inuti långversen [1].

2) Andra halvstrofens kortverspar förhåller sig i avseende på allitterationen som föregående halvstrofs endast med det undantag, att sammanbindning med långverserna ej eger rum; allitterationssystemen äro här þ och r. Utom anaforen finns här en viss både rytmens och innehållets korrespondens mellan hela versraderna, som i det följande skall bli föremål för ingående prövning (avdeln. III).

3) Det slutande långversparet sammanbindes medelst ett fyrledat allitterationssystem, bestående av två ljudstavar i varje versrad, börjande den första och sista foten. Den mellersta fotens ord i båda versraderna (*straum—sjá*), som står utom anaforen och epiforen och likaledes utom

---

[1] Kortvers och långvers i ljóðaháttr använder jag efter den nordiska uppfattningen (jfr Brate, Fornnordisk metrik², § 51, anm.); de motsvara tyskarnas nu vanligaste termer: halbzeile (= kortvers), halbzeilenpaar eller langzeile (= båda kortverserna tillsamman), vollzeile (= långvers). Jag hänvisar till Finnur Jónssons försvar för den nordiska uppfattningen i hans Stutt íslenzk bragfræði, Kphn 1892, s. 13.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

allitterationen, ha till betydelsen en korrespondens sins emellan, varom skall talas utförligare i avdelning IV. — Sådana verser kunde kallas anaforisk-epiforiska parallellverser. Till denna karakteristik av långverserna i denna halvstrof kommer ännu ett viktigt moment, hämtat från innehållet, varom dock först längre fram kan lämpligen talas (se avdeln. IV).

Vi ha nu sett, att *galdralag* på detta ställe i Snorres Háttatal är en i hög grad konstfull strof, som ställer de största fordringar på diktaren.

Vi skola nu tillse, vad i nyare tider de metriska författarna menat och mena med *galdralag*.

Jag börjar med John Olafsen i arbetet Om Nordens gamle Digtekonst, Kiøbhn 1786. Det heter hos honom i tredje kapitlet, § 8 (s. 52 f.), att 'til Syngesprogets frie Foredrag maa det regnes', att versslaget med sex versrader (Led) 'gientager Halv-Versets tredie Led, med liden Forandring i Ord og Meeninger; Jeg tænker, for at give det man siger, meere Vægt og Eftertryk'. Härpå anföres som exempel Hávamáls-strofen 105 med den dubbla långversen

'sins heila hugar
sins svara sefa'.

Omedelbart därpå heter det: 'Hermed haver stor Lighed, hvad i *Clave metrica* kaldes **Galldra-Lag**, Hexe-Tone, Hexe-Sang', och så anföres hela Háttatals strof 101. Till sist heter det här: 'Ventelig tager Digten Navn af dens Lighed med Troldes og Spøgelsers Sange, hvorom siden; eller og fordi Trold-Mænd have betient sig deraf'.

Förf. syftar här på spök- och drömpoesin, där sista versraden upprepas. Som exempel anföres (s. 147) den bekanta dróttkvættvisan i Njála, kap. 78 (79), där sista raden

valfreyju stafr deyja

upprepas.

Rask, Anvisning till isländskan, Sthm 1818, säger (s. 270) följande, som är av den vikt, att det bör fullstän-

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

digt anföras: 'I strofer som tillskrifvas spöken, eller gudar, eller som innehålla någonting hemskt, dystert och högt[1], upprepade man ofta den sista raden med en liten variation. I Skalda[2] anföres en dylik vers af ljoðaháttr, hvilken der får namn af *galdralag*; men det finnes i många andra versslag, t. ex. i Njála, kap. 79 förekommer ett i drottqväde, och Kap. 176 [= 125] ett i fornyrðalag, der de två sista raderna upprepas, så att detta rättare anses för ett slags refrain än för någon egen versart'.

Vi se, att medan Olafsen ännu blott finner en viss likhet mellan en strof i Hávamál, som är i vanlig ljóðaháttr utom att den slutar med dessa långverser, och galdralagsstrofen i Háttatal, så sammanslår Rask dessa båda fall och fäster sig blott vid den dubbla långversen i Háttatalstrófen, ej alls vid dennas övriga egendomligheter. Rask sammanslår också dessa fall med spökstroferna, där han också antar 'en liten variation' mellan båda raderna. Jag återkommer härtill längre fram.

Hos Rosenberg, Nordboernes Aandsliv, I: 392 (1878), säges det vara galdralag, då i ljóðaháttr 'flere uparrede Vers følge efter hinanden', och för exempel därpå hänvisas till Skírn. 30—36, där de mest olikartade fall föreligga. Här har *galdralag* blivit helt enkelt dubbel eller flerdubbel långvers, utan vidare begränsning!

Möbius i sin monografi över Háttatal, I: 59 (1879), har icke mer att säga i ämnet, än detta: 'Dem Sechszeiligen *ljóðaháttr* (str. 100) in seiner normalen Form steht [i Háttatal] nur eine Nebenart zur Seite, das *galdralag* (str. 101), dem Wiederholung des letzten Verses in etwas veränderter Gestalt eigenthümlich ist', och II: 130 anför han som exempel på galdralag utom Hátt. 101, det ovan anförda strofstycket ur Háv. jämte 4 andra av sinsemellan olika natur i samma Eddadikt[3] 'usw.'., varefter det inom parentes heter: *'vgl . . . u . a'* [två andra exempel av sins

[1] Nu spärrat. Jfr längre fram här.

[2] Háttatal 101.

[3] Jag insätter här strofnummern efter Bugges utg.: 109^{3-4}, 142^{3-4}, 155^{6-7}, 164^{3-4}. Se i det följande under avdelningarna IV—V.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

emellan olikartad natur[1] ur Háv., det sist anförda alldeles icke hithörande.]

Möbius har, som man ser, med Rask sammanslagit det fall, som föreligger i Hátt. 101, och en del helt andra fall av dubbla långverser, som finnas i Eddan, till ett fall, varför han endast finner upprepningen 'i något förändrad form' karakteristisk. På övriga egenheter i 101 ingår han ej alls, ej heller på en undersökning av vad som skall förstås med orden 'något förändrad form'. Det hade dock varit lätt att se, att de anförda Eddaställena äro väsentligen olika byggda sins emellan och att särskilt versparet

Háv. 105: *sins ins heila hugar,*
sins ins svára sefa

till sin byggnad betydligt skiljer sig från

Hátt. 101: *kaldan straum kili,*
kaldan sjá kili

och att i det förra föreligger något annat än en upprepning av första versen 'in etwas veränderter Gestalt'. Likheten mellan båda versraderna innefattar ju blott de båda orden *sins ins!*

Sievers yttrar i Beitr. VI: 352, att *Ljóðaháttr* och *Galdralag* 'unterscheiden sich von den übrigen gemeinschaftlich dadurch, dass sie unter kürzere paarweise alliterierende zeilen längere, in sich selbst alliterierende (nu spärr.), cäsurlose zeilen einmischen' och att 'der unterschied beider strophenformen beruht in der verschiedenen anzahl und stellung der langzeilen in den strophen'.

Hos A. Heusler, Der Ljóðaháttr, Berlin 1890, s. 131, finner man en återklang härav i orden: . . . 'das sogenannte Galdralag, welches zwei selbständig reimende Kurzzeilen neben einander besitzt'.

Här talas inte om likheten, tvärt om betonas skiljaktigheten genom olika allitterationssystem, som ju måste

---

[1] 1^{3-4}, 69^{3-6}(!). Se i det följande (avdeln. V).

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

medföra ordförrådets olikhet. Vi se strax, att denna bestämning av galdralag ej alls passar in på vare sig Hátt. 101 eller Háv. 1, ja den passar ej heller på Háv. 105, såsom längre fram skall visas.

Senare har Sievers, i överensstämmelse med Möbius, däremot uttalat sig sålunda (i Altg. Metrik, I, 1893, § 55: 3):

'Im *galdralag* wird die vollzeile einer halbstrophe (in dem musterbeispiel des Háttatal str. 101 die der letzten) in etwas veränderter gestalt wiederholt', varpå som exempel anföres sistnämnda Eddaställe. 'Aber auch in der ersten halbstrophe ist die wiederholung gestattet und häufig, z. b. Hǫv. 1' — där de dubbla långverserna

um skoðask skyli,
um skygnask skyli

förekomma —, 'ebenso die wiederholung in beiden halbstrophen, z. b. Hǫv. 125, Skírn. 34(?)' (Att i intet av dessa fall båda halvstroferna ha äkta dubbla långverser se i det följande, avd. V). — Om Hátt. 101 heter det vidare (a. a. § 71, 3) . . 'und *galdralag*, str. 101, geben zu besondern bemerkungen keinen anlass'.

Hos Sievers, Altg. metr.[2] II, s. 22, nyttjas namnet *galdralag* blott för det fall, då upprepningen av 'die Vollzeile in etwas veränderter Gestalt' förekommer i andra halvstrofen (Hátt. 1 och Háv. 105 åberopas); andra fall av dylik upprepning sägas vara namnlösa.

Hos Holthausen, Altisländisches Elementarbuch, I, Weimar 1895, heter det, § 33, anm.: 'Die Wiederholung einer (etwas veränderten) Vollzeile in einer der beiden Halbstrophen heisst *galdralag* (vgl. die eddischen Hǫvamǫl)'.

I Brates Fornnord. metrik[2] (1898), s. 53, heter det: 'En afart af ljodahattr bildar i Hátt. str. 101 galdralag, isl. *galdralag*, som uppkommer genom att till endera eller bägge de opariga verserna fogas en ny oparig vers, som antingen förbindes genom allitteration med den föregående eller har självständig allitteration. Denna strofform förekommer blott sporadiskt uti dikter i ljodahattr'. Som ex.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

anföres Háv. 105 där, såsom vi få se (avd. IV), allitterationen i långversen är utmärkt på ett otillfredsställande sätt. 'Galdralag har dock en vidsträcktare betydelse', heter det vidare, så 'kallas hvarje strof, i hvilken strofens eller halfstrofens sista vers upprepas fullständigt eller med någon obetydlig förändring. Versen, som utgör upprepningen, kallas *drag*. Dylik upprepning förekommer i synnerhet i dröm- och spökelsepoesien' (a. a. s. 57).

Hos Sijmons, Die lieder der Edda, Einleit. [1906], s. CCXL, heter det: 'Eine abart dieser strophenform [= ljóðaháttstrofen] bildet die *galdralag*-strophe, wie sie unter diesem namen . . durch str. 101 des Háttatal exemplifiziert wird'. Därefter beskrives galdralag alldeles som hos Sievers I, med det tillägg, att även Háv. 164 anföres som exempel på galdralag i båda halvstroferna — oriktigt, som jag längre fram skall söka visa — och Sgdrm. 18 likaså (även med orätt; se längre fram). Av Sijmons' ex. här och å s. CCVIII, CCXLI synes, att även han räknar till galdralag fall av dubbelstrofer, som ej ha minsta likhet med varandra, trots vad som säges i definitionen.

Jag har sparat till sist att redogöra för Finnur Jónssons radikala ståndpunkt.

Denne författare säger i Stutt íslenzk bragfræði, Kphn 1892, s. 42: 'Líkrar tegundar [nämligen som ljóðaháttr] er það, sem Snorri nefnir *Galdralag* (Háttat. 101); þar eru 6 vísuorð, eins og í ljóðahætti, en sá er munurinn, að í galdralagi er síðasta vísuorðið tvítekið og í síðara skiptið dálítið vikið við (*kaldan straum kili* | *kaldan sjá kili*). Það er þessi tvítekning, sem er einkenni á Galdralagi, en vjer vitum alls engar sönnur á því, að í því hafi verið eða orðið að vera 6 vísuorð. *Galdralag* var þvert á móti hver sá háttur, þar sem síðasta vísuorð var tvítekið, hvort sem i vísunni vóru 6 eða 8 vísuorð. Galdralag kom aðeins fyrir *í draumvísum* og *draugavísum*; 7. eða 9. vísuorðið hjet *drag* '. Han menar alltså, att Snorre med orätt begränsar *galdralag* till en form av ljóðaháttr, och i sin Litt. Hist. 1: 110 (1894) uttalar han likaledes den meningen, att något *galdralag* alls ej finns 'undtagen genganger-

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

og drömmevers' — andra förmodade fall äro senare interpolationer, vilka väl då Snorre måste anses ha förletts att efterbilda. Se härom utförligt i det följande, då även skall talas om Felix Niedners negerande ståndpunkt.

Vad som vid tagen kännedom av alla dessa olika uttalanden först är egnat att väcka förvåning är, att ingen av dessa författare vid sin bestämning av vad de ansee galdradrag vara tagit hänsyn till hela strof 101, som bär detta namn, utan blott till en liten del därav, nämligen till sista versparet. Inte ett ord nämner någon därom, att strofen för övrigt är byggd på ett egendomligt, konstfulländat sätt. Förklaringen härtill synes inte kunna vara någon annan än den, att intet motstycke till denna Háttatal-strof i dess helhet finnes i den gamla litteraturen, vadan man tyckt sig hava anledning antaga, att denna strofbildning uppfunnits av Snorre och att namnet *galdralag* icke ursprungligen tillhört hela strofen i den form, den i Háttatal har. Därom skall talas längre fram.

För övrigt lämnar nu givna redogörelse tydliga bevis för vilken oklarhet och osäkerhet, för att icke säga förvirring, som alltjämt råder ifråga om vad som skall förstås med *galdralag* och huru nödvändigt det är, att detta ämne blir föremål för en vetenskaplig utredning. Jag skall försöka göra en sådan i det följande.

Det är för detta ändamål först nödvändigt att undersöka, vilka motsvarigheter som i litteraturen finnas till enskilda delar av Háttatals strof 101. Jag nämnde nyss, att till hela strofen finns intet motstycke. Däremot finnas sådana till var och en av de tre delar, vari, såsom ovan nämnts, strofen kan uppdelas.

Jag går nu att redogöra för dessa fall, för att sedan tillse, om genom dessa sammanställningar något resultat kan vinnas med hänsyn till spörsmålet om galdralag samt till förklaring av Háttatalsstrofens tillkomst.

Det skall visa sig vara av vikt, att dessa sammanställningar göras så fullständiga som möjligt. Detta skall bland annat befinnas vara fruktbärande för textkritiken, särskilt av den poetiska Eddan.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

II.

Ljóðaháttr-halvstrofer liknande första halvstrofen i Háttatal 101.

Anaforiska halvstrofer. Allitterationsförhållanden.

A. *Halvstrofer med alla tre versraderna börjande med* ***samma*** *ord*

a) i samma (böjnings)form(er); b) i olika böjningsformer. Dessa båda fall sammanföras här. Jag erinrar först om

1) Hátt. 101: 1—3: *Sótta'k fremð,*
Sótta'k fund konungs,
Sótta'k Ítran jarl.

Halvstrofer av detta slag ha uppmärksammats av R. M. Meyer, som i sitt arbete Die altgermanische Poesie nach ihren formelhaften Elementen beschrieben, Berlin 1889, s. 316 f. samlat ett antal fall av dessa, som han kallar dem, 'echte anaphorische Dreizeiler'. Meyer har dock icke studerat dessa versers allitterationssystem, varför här ovan redogjorts, m. m.

I det följande anföras mer än dubbelt så många fall som hos Meyer.

Efter Meyer har Sijmons, Edda, Einleitung s. CCIX i korthet omnämnt dessa anaforiska halvstrofer, men ej heller närmare studerat dem, vadan åtskilliga dylika upptagits under andra egendomliga versbildningar (se s. CCVIII).

2) Háv. 53: 1—3: *Lítilla ſanda,*
lítilla ſæva,
lítil eru geð guma.

3) Háv. 76 och 77: 1—3: *Deyr fé,*
deyja frændr,
deyr ſjalfr it ſama.

482184
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Följande fall återgivas i två textformer bredvid varandra: A = handskriften R:s efter Bugges tryck jämfört med fototypiska avtrycket; B = den form, modern — eller kanske det bör sägas, ännu helt nyligen modern — textkritik givit åt denna text.

4) Vafþr. 3: 1—3, 44: 1—3, m. fl. st.

A.	*Fiolþ ec for* *fiolþ ec freistaða* *fiølþ ec reynda regin.*	B.	*Fjǫlþ ek fôr,* *fjǫlþ freistaþak,* *fjǫlþ of reyndak regen.*

Jag för min del föredrager att följa handskriften. Parallellismen blir därigenom fullständigare och versen rytmiskt och melodiskt mycket bättre så, än i sitt av textkritiken omgestaltade skick. Någon metrisk nödvändighet att utesluta *ek* finnes alls ej, versen blir metriskt lika riktig ändå.

Med den rättskrivning, jag här eljest brukar, och med utmärkande av allitterationerna läser jag alltså verserna sålunda:

Fjǫlð ek fór,
fjǫlð ek freistaða,
fjǫlð ek reynda regin.

Till försvar för mitt fasthållande av R:s text mot de tre nyare kritiska textutgivarnas, Finnur Jónssons[1], Sijmons' och Gerings[2] avvikande textformer, må följande ytterligare anföras.

Jag har då, mot Finnur Jónsson[1] men med Gering[2], i andra versraden behållit det i R alla de tre gånger, uttrycket är så långt utskrivet eller angivet med ordens begynnelsebokstäver, i A de fyra gånger, det så

---

[1] Eddalieder, Halle a. st. 1, 2, 1888, 1890, och Sæmundar Edda, Reykjavík 1905. Jag angiver dem i det följande med Finnur Jónsson I och II.

[2] Die lieder der älteren Edda, herausgeg. v. K. Hildebrand, 2te völl. umgearb. Aufl. v. H. Gering. Paderborn 1904. Här angiven med Hild. Edda[2].

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

förekommer, stående *ek* (*ec*, *e*; *æk*, *e*), och likaledes i tredje versraden, mot de båda förstnämnda textutgivarne men med Sijmons, behållit det i båda handskrifterna stående pronominet av det skäl, att därigenom den parallellism i uttryck och rytm, som här tydligen åsyftats, blir bevarad. I dessa anaforiska verser är det ofta icke blott det alliteration berörande första ordet, som upprepas, utan även ett eller flere följande obetonade ord. Jag hänvisar till sådana fall som de följande 5), 8), 9), 12), 14), 16), 17) m. fl.

Sijmons synes också ha kommit till samma insikt; ty då han i sin Eddatext satt *ek* i andra versraden inom [ ], har han i sin många år senare skrivna Einleitung, s. CCIX, just vid redogörelsen för dessa 'anaphorische dreizeiler' anfört exemplet från Vafþ. med *ek* kvarstående i alla tre versraderna. Sijmons' yttrande, Einl. s. CLXXXVI—VII, om sådana spörsmål: 'Häufig hat das stilgefühl hier das letzte wort zu sprechen'. (Att metriska skäl ej finnas för ändringen, se Gering, a. a. § 102, 2). — Att Sievers numera också ogillar dessa 'Rhytmus und ins besondere Melodie' störande utgallringar av personalpronomina kan ses av hans avhandling Zur technik der Wortstellung in den Eddaliedern I: 52 (Abhandl. d. phil. hist. Klasse d. k. Sächs. Ges. d. Wiss. XXVII: XII, Leipzig 1909). Jfr dock Finnur Jónsson, AfNF 27: 264 f. Att den finländska skolan ogillar dessa uteslutningar är bekant.

Vad den tredje versraden beträffar, är ytterligare att märka, att textutgivarna här efter **A** insatt ett *of* framför *reynda* (el. *reyndak*, varom straxt). Finnur Jónsson och Gering ha sålunda här: *fjǫlþ of reyndak regin (regen)*, medan Sijmons har *f. ek of reynda*. Jag har uteslutit *of* av följande skäl. **R** har det ej på de två ställen (str. 8 och 48), där de anaforiska versraderna äro så långt utskrivna. **A** har det åter den enda gång, denna versrad där är utskriven. (Efter detta ställe har Bugge i sin textutgåva i stroferna 44, 46, 48, 50, 52, 54 insatt *vm* med anslutning till andra ställen i **R**, som ha *um* i st. f. *of*,

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

samt i not till str. 3: 3, där texten ej har *vm*, anmärkt, att 'i Lighed med 44, 3 skulde her skrives *vm reynda*'). Här står sålunda den äldre handskriftens vittnesbörd mot den yngre. Av vad skäl skulle nu den yngre ha vitsord? Metriska hänsyn kunna ej vara bestämmande för Finnur Jónsson och Gering, ty *f. of r. r.* är ju samma slags vers som R:s *f. ek r. r.*; se Gering, Ljóðah. § 130 (närmast fall 1, 2, 3, således med tre allitterationsstavar, ehuru i det här ifrågavarande fallet med en underart därav — i det att dessa tillhöra två olika allitterationssystem) samt anm. Vad åter Sijmons' *f. ek of r. r.* beträffar, så blir versen lika riktig med som utan *of*. I förra fallet blir den likställd med verser som långversen i fall 10) här och dylika verser hos Gering, a. a. § 131 närmast fall b) 1, 2, 3). Jag kan då ej inse vad som föranlett utg:a att föredraga **A**:s läsart framför **R**:s. Mig synes den senare böra ha företrädet av den grund, att parallellismen i uttrycken därigenom fortsättes in i långversen: efter *fiolð ek* kommer verbet i alla tre verserna. Jag förmodar alltså, att *of* i **A** är senare tillskott beroende på en tendens att göra långverserna allt längre.

Det återstår ännu ett litet textkritiskt spörsmål att avhandla med hänsyn till dessa tre versrader, närmast rörande andra versraden. De tre textutgivarna hava här insatt formen *freistaþak* efter **R** i str. 44, medan samma handskrift i str. 3 har *freistaða* och **A** i str. 44 har *fræistaða* (den enda gång det där finnes utskrivet). Då man nu föredragit formen med det enklitiska *-k* — även Bugge har i not till str. 3 givit den företräde — så måste detta bero på, att man ansett denna form här vara avgjort äldre än den andra utan enklitiskt *ek*. Detta är dock mycket ovisst. Ursprungligen har det naturligtvis hetat *ek freistaða*; därav har, efter vad som synes sannolikt, uppkommit *ek freistaðak* genom kontamination med det också gamla *freistaðak* utan föregående *ek* i samma sats. Nu är det mycket möjligt, att **A**, liksom **R** i str. 3, har det gamla *ek freistaða* (**A**: *æk fræi-*), men **R** i str. 44 det nyare *ek freistaðak*. Det kan påpekas, att i ett antal fall, då *-ak*

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

av konstruktionen är berättigat, nämligen i vändningar som Hárb. 23: *ek var austr | ok jǫtna barðak* (**A** [1]), ha **R** och **A** *-ak* eller *-ag*; så ytterligare i Hárb. 23, 29, 30.

Däremot saknar **A** *-k* på några ställen, där **R** har det, och där **A** synes ha det äldre, då *ek* föregår; så Hárb. 39, 40, Grim. 1, 50. Jfr Bugges Edda s. XX—XXI.

Jag antar sålunda, att **A** liksom **R** i str. 3, har det gamla *-a* i *ek freistaða*, och att *ek freistaðac* i **R** 44 är yngre.

Om *-ak* vore det gamla här, väntade man ju att också finna *reyndak*, *fǫrk*! Finnur Jónsson och Gering ha också insatt *reyndak* i texten, men ingendera har dragit konsekvensen fullt ut och även insatt *fǫrk*, som parallellismen ju skulle fordra. Jag håller före, att också till undvikande av för mycket mästrande med texten här det är lugnast att hålla fast vid läsarten *freistaða*.

Karl Ljungstedt har i sina översättningar (Eddan, Sthm 1898, Valda sånger ur den poet. Eddan, Sthm 1904) ganska lyckligt återgivit dessa tre versraders parallellism:

Mycket jag farit,
mycket jag frestat,
mycket jag frukterna pröfvat.

Likaså H. G. Møller och K. Gjellerup, men icke Gödecke och åtskilliga andra översättare.

Om allitterationen i kortverserna, som tycks avvika från schemat, skall talas i det följande.

5) Fáfn. 14: 4—6: *Sumar'u áskungar,*
Sumar'u álfkungar,
Sumar'u dœtr Dvalins.

För parallellismens skull har jag, med Grundtvig, Edda², i versrad 2 efter handskrift **r**, i versrad 3 efter handskr. **u** av Snorre-Eddan, i båda verserna efter Vǫl-

[1] **A** har värkligen *barðak*; genom misstag uppgiver Bugge, att **A** här har *varðak*, och denna oriktiga uppgift återkommer hos Sijmons och Gering (Hildebrand).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

sungasagans prosatext insatt *'u* (handsk. ha *eru, ero*) mot texten i R och mot alla de tre nyare kritiska textutgivarna.

Det bör anmärkas, att detta ställe ingår i en följd strofer (12—15), som anses interpolerade; se därom Niedner, ZfDA. 29: 45, n. De böra i alla fall ha tillhört en gammal dikt. Se här längre fram. Det är här fråga om nornornas olika ätter.

6) Sigrdr. 3: 1—3: ***H**eill **d**agr!*
***H**eilir **d**ags **s**ynir!*
***H**eil **n**ótt ok **n**ipt!*

7) „ 4: 1—3: ***H**eilir **æ**sir!*
***H**eilar **á**synjur!*
***H**eil sjá in **f**jǫlnýta **f**old!*

8) „ 12: 4—6: ***Þ**ær **o**f **v**indr,*
***Þ**ær **o**f **v**efr,*
***Þ**ær **o**f **s**etr allar **s**aman.*

R. och Vǫls. ha här lika text. Båda ha *vm* i st. f. *of*, som jag med de tre nyare textkritikerna insatt. Jfr Gering, Vollst. Wb. art. *of* (och *umb*). — Denna halvstrof förmodas av flere forskare bilda första hälften av en strof, som tillhört samma i Sigrdrifumál inflickade gamla dikt, vartill nästa exempel hört. Se Gering, Hild. Edda² a. lit. — Det är ovan fråga om 'målrunor', som 'man snor, väver, sammansätter' till bruk vid ting.

9) Sigrdr. 13: 4—6: ***Þ**ær **o**f **r**éð,*
***Þ**ær **o**f **r**eist,*
***Þ**ær **o**f **h**ugði **H**roptr.*

R. har i sista versraden *vm* för *of*, vilken senare form däremot Vǫls. här har.

Även denna halvstrof förmodas ha utgjort första hälften av en strof. — Det är fråga om 'hugrunor' som 'Hropt (= Oden) tydde, ristade, uttänkte'.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

10) Gróg. 4: 1—3: *Lǫng es fǫr,*
langir'u farvegar,
langir'u manna munir.

Det är den döda modern Gróa, som sjunger om sin son Svipdags 'långa kärlek' [1], som driver honom ut på 'långa vägar'.

11) Gróg. 6: 1—3: *Þann gel'k þér fyrstan,*
þann kveða fjǫlnýtan,
þann gól Rindr Rani.

Även Gering antager två slags allitteration (þ och f) i första och andra versraderna (Ljóðah. § 64, 5, 102, a. 5).

De sena handskrifterna ha *gel ek*, men här torde med nyare textutgivare *gel'k* böra insättas till förkortande av den ovanligt långa udda kortversen.

Det synes mig kunna starkt ifrågasättas, om icke i de sena (pappers-)handskrifternas original en, lätt skedd, förvanskning har försiggått i andra versraden, i det att ett ursprungligt *gel'k* blivit utbytt mot *kveða*. Halvstrofen, som inleder raden av galdrar, skulle då ha lytt:

Þann gel'k þér fyrstan,
*þann *gel'k fjǫlnýtan,*
þann gól Rindr Rani.

Det är modern Gróa, som sjunger för sin son den första lyckogaldern, som en gång gudinnan Rind sjöng för (en okänd man — hennes son? — vid namn) Ran. — Jag anmärker här med hänsyn till långversen, att, då jag icke med Guðbrandr Vígfússon, Bugge (se motiveringen i noterna till hans Edda-utg. s. 339), Grundtvig[2], Finnur Jónsson I och II ändrat handskrifternas *Rindr* till *Rindi* (dat.) och tolkat *Rani* som Oden, utan med Sijmons, Gering m. fl. behållit den handskriftliga texten

[1] Jfr Topelius: *men jag sjunger min långa längtan.*

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

och uppfattningen av *Rani* som dat. av ett mansnamn (som metern visar ej *Rán*, såsom förr antogs), så har jag bestämts av det skäl, som Sijmons i sin Eddautg., noterna till s. 198, åberopar, vartill jag vill lägga, att rådets innehåll: *sjalfr leið þú sjalfan þik* synes vara ställt till en man, ej till en kvinna.

Om strofens rytmiska byggnad skall talas längre fram; se sid. 31—32.

Skulle det nu framställda emendationsförslaget anses för djärvt, så blir dock alltid halvstrofen ett hithörande fall, ty sänkningarna behöva ej ingå i anaforen [se fallen 13), 18), 19), 20), 23)].

Efter emendation tillkomma följande fall.

12) Háv. 69: 4—6 (Hela strofen medtages här, men första halvstrofen sättes inom klammer).

[*Esat maðr alls vesall,*
þótt hann sé illa heill,
**ef es af sonum sæll;*]
***Sumr* es af *f*rændum,**
***Sumr* es af *f*é ærnu,**
***Sumr* es af *V*erkum *V*el.**

Sådan förmodar jag den ursprungliga lydelsen vara av denna strof, vars fyra sista versrader i R se ut så:

svmr er af sonom sęll.
sumr af frǫndom
svmr af fe ǫrno
svmr af vercom vel.

I handskriften finnes intet skiljetecken i första halvstrofen mer än punkten vid dess slut, såsom vanligt är. I Bugges utgåva är semikolon insatt efter *heill*, således före det första *sumr*, varefter blott komma skiljer versraderna åt.

På samma sätt som Bugge interpunkterar Finnur Jónsson I, Sijmons, Gering; Finnur Jónsson II har komman genom hela strofen.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Om den uppfattning av denna strof, som kommer till synes genom de förstnämnda textutgivarnas text och interpunktering, vore riktig, skulle här ett abnormt förhållande ega rum.

'Die normale ljóðaháttrstrophe', säger Sijmons Einl. s. CCXL, 'zerfällt in zwei syntaktisch selbständige halbstrophen'. En sådan tudelning av ljóðaháttstrofen är också så väl grundad i strofens byggnad, att undantag av det slag, som här skulle föreligga, synes knappast kunna antagas.

Jag förmodar, att *sumr* har från senare halvstrofen utträngt ett *ef* i den första långversen. Se här i det följande andra fall, då *sumr* således inträngt i st. f. pronomen eller predikat. Satsföljden och meningen blir då mycket god: En man är icke alldeles olycklig, fastän hans hälsa är bruten, om han blott har glädje av sina söner.

Därtill anknyter sig då i senare halvstrofen en allmännare reflexion: mången är lycklig över sina fränder, mången över rikedom, mången över sina bedrifter. Jag antar då, att *es* utfallit ur alla dessa tre versrader. Med detta bortfall av *es* jämför bortfallet av *(er)u* i fall 5), 16), 17 och av *vas* i fall 19). Och jag antar, att *vera vel af e—u* här står i betydelsen vara tillfreds med något. Detta tyckes ock vara Gerings mening (Vollst. Wörterb.); jfr Fritzner, **vel**, 1) (*jarl þessi mun vel vera*) och **vera** *vel*, samt uttrycket *vel ek* (där *séi* kan anses underförstått), varom se AfNF. 27: 334.

I andra kortversen och långversen kunde *es* av syntaktiska skäl undvaras. Men parallellismen talar dock för att *es* även där insättes. Om versernas metrik se här längre fram.

För min uppfattning av de båda halvstrofernas förhållande till varandra talar ju den ovan påpekade interpunktionen i handskriften.

Vidare tillkommer efter min läsning följande halvstrof, varom mycket skrivits:

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

13) Háv. 164: 5, 6, 8: ***H**eill sá's **k**vað!*
***H**eill sá's **k**ann!*
***H**eilir þeir's **h**lýddu ***hér**!*

Jag har strukit det i **R** framför sista versraden stående

njóti sá's nam

och tillagt ordet *hér* efter det i **R** sista versraden slutande *hlýddu*.

Jag skall nu motivera mina ändringar.

Vad först den av mig strukna långversen beträffar, så anser jag det otvivelaktigt, att den är interpolerad. Den avbryter på ett högst stötande sätt följden av tre med *heill, heilir* börjande versrader, vilka eljest på fyra Eddaställen bilda treradiga anaforiska halvstrofer [se här nr 6), 7), 14), 15)]. Den skulle, om den vore äkta, tillsamman med strofens sista versrad (*Heilir* . . . . .) bilda ett par långverser, som med varandra inte hade något formellt samband, varken vore förbundna medelst allitteration eller anafor, och även till innehållet ej vara korresponderande. Sådana långverspar visas i det följande (avdeln. V), vartill här hänvisas, icke vara ursprungliga, utan endera versraden vara interpolerad. Det kan ju icke vara tvivel om, att det är handskriftens nästsista rad som måste vara denna oäkta vers. Att denna oäkta vers här blivit inskjuten framför den sista och ej, såsom vanligaste förhållandet är med oäkta långverser, blivit tillagd sist (se i det följande) beror naturligtvis därpå, att interpolatorn insett, att den versrad, som innehöll *hlýddu*, måste vara den sista.

Även från innehållets synpunkt är versraden *njóti* . . . icke på sin plats. Uttrycket: . . . den som lärt sig passar ej efter . . . den som kan, . . den som kvad; inlärandet går ju förut.

Jag vill till sist framhålla, att de båda första versraderna kanske borde byta plats, så att *kann* kom först och *kvað* sedan, enligt logisk ordning. Därigenom vunnes ock, att versraden med *kvað* kom omedelbart framför den

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

med *hlýddu*; de båda höra ju tydligen ihop. Ett utbyte mellan dessa båda till ljudmassa så lika ord har ju lätt kunnat ske. Har jag rätt häri, så ligger häri ett nytt skäl mot äktheten av versraden med . . . *sá's nam*.

Det kan förtjäna påpekas, att en svensk skald i sin översättning av Hávamál — A. A. Afzelius, Sæmund den vises Edda, Öfvers., Stockh. 1818 —, uppenbarligen emedan han funnit det stötande, att denna på annat sätt än de omgivande stiliserade versrad (*njóti* o. s. v.) avbröte de med *Hell* började versraderna, insatt *Hell* även i nämnda versrad, så att man hos honom får fyra med *Hell den som* började versrader (den näst sista: *Hell den, som fattar den*) omedelbart efter varandra.

Mogk och Sijmons behålla emellertid alla fyra versraderna och uppfatta dem som två par kortverser! Det sista versparet skulle då vara abnormt så till vida, att det saknade gemensam allitteration.

Finnur Jónsson I utdömer näst sista versraden *njóti* etc., men har i II återupptagit den. Han har benäget skriftligen meddelat mig, att han 'har faaet betænkelighed ved at ændre' denna strof, 'da det hele er formentlig et temlig ungt fabrikat, fra en tid, da man antog, at det gamle vers havde været friere end de rimeligvis har været'.

Denna uppfattning av strofen, om vilken Finnur Jónsson torde stå ensam, kan jag omöjligen dela. Att en avslutningsstrof funnits av sådant högtidligt innehåll, som dennas, är ju ytterst sannolikt, vare sig man nu vill antaga den från början ha haft den plats den nu innehar, eller med Müllenhoff och andra anser den ursprungligen ha stått i slutet på Loddfáfnismál.

Strofens sista versrad har redan Bugge funnit metriskt oregelbunden, då den mot hans lag slutar på ett ord av typen ⊥ ×; han trodde först på ett undantag här som i några andra fall (Beretn. om forhandl:e på det første nord. filologmøde, Kr:a 1879, s. 143). Sådana undantag erkännas icke mera. Gering har också, Ljóðah. § 128 och Hild. Edda², av metriska skäl tillagt ett *á* (*hlýða á*

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

och *hlýða* förekomma omväxlande, alldeles som i sve. hö r a på och hö r a). Detta är visserligen ett steg i rätt riktning, så till vida som versraden därigenom blir rytmiskt riktig enligt Bugges lag. Men det tillfredsställer ändå icke versteknikens fordringar här. Gering har tydligen tänkt, att *heilir* och *hlýddu* allitterera med varandra och att därmed alla anspråk på allitterationen i denna långvers fyllts. Detta skulle ock vara förhållandet, om man med Gering antoge två av varandra oberoende långverser här (*njóti . . .; heilir . . .*). Men om man med mig utdömer näst sista versraden (*njóti . .*), uppstår här en anaforisk halvstrof och vi veta nu, att i den måste *heilir* allitterera med de föregående kortversernas *heill* och till *hlýddu* alltså en ljudstav till finnas, vilken ovan också av mig insatts med ordet *hér*.

Om de allitterationsförhållanden, som i ett fall som detta uppstå, skall talas utförligt i slutet av denna avdelning.

Med ledning av alla dessa fall torde följande ställen ock böra föras hit.

14) Vafþ. 4: 1—3: *Heill þú farir!*
*Heill þú *fram komir!*
Heill þú á Sinnum Sér!

Nyare textutgivare stryka mot parallellismen *þú* i andra och tredje versraderna.

Handskriften och alla utgivare ha i stället för det nu av mig insatta *fram* i andra versraden *aptr*. Denna läsart är emellertid omöjlig med hänsyn till versens form.

Vid läsningen *aptr* skulle det förhållandet ega rum, att de båda kortverserna skulle vara förbundna med långversen medelst allitteration och anafor och denna senare versrad dessutom äga sitt självständiga allitterationssystem, utan att kortverserna också ägde sitt självständiga allitterationssystem. Detta skulle strida mot alla övriga här upptagna fall, med vilka det nu ifrågavarande dock tyd-

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

ligen hänger nära tillsamman. Det skulle bilda ett alldeles enstaka fall för sig.

Med min emendation *fram* blir meningen följande: Må du fara bort lycklig, d. v. s. lycklig avresa! Må du komma fram lycklig, d. v. s. lycklig framkomst! Må du vara lycklig på resorna, d. v. s. resa lyckligt, både bort och tillbaka! Här säges då något nytt i sista raden; ungefär = lycklig återkomst, varmed visserligen är förenad en upprepning av de båda föregående lyckönskningarna, i det att i den sista även lägges lycklig bortresa. Den sista versraden kan anses sammanfatta alla lyckönskningarna i tanken: lycka till både bort- och hemfärd!

Det är lätt att förstå, hur *aptr* har kommit in i texten. Man har väl då som nu vid en resa tänkt på ett 'välkommen åter!'.

15) Lokas. 11: 1—3: *Heilir æsir!*
Heilar ásynjur!
**Heil qll ginnheilug goð!*

I tredje versraden har jag insatt *Heil* i st. f. handskr:s och alla utgivarnas *ok*. Denna emendations riktighet framgår väl tydligt särskilt av fallen 6), 7), 13), 14) ovan. *Heil* är ju här ock syntaktiskt bättre än *ok*.

Enligt regeln skulle ju i st. f. *heilar* stå *heil* i andra versraden, om här skulle åsyftas både feminint och neutralt subjekt. Låt vara att *heilar* kan till nöd försvaras såsom rättande sig efter det närmast stående ordet — ett något liknande fall finnes i Eddasånger, nämligen Helr. 14: . . . *konur ok karlar kvikvir*[1] *fœðask* —, så skulle dock här ett *heil* få tänkas underförstått framför *qll ginnheilug goð* — Wisén, Om ordfogningen i den äldre Eddan, s. 21 vill förklara stället i Helr. genom ett underförstått *ok kvikvar* (det här ifrågavarande fallet har han ej observerat) —; men det synes då högst besynnerligt, att ett ord skall

[1] Pappershandskriften E har här *kvikar* (enl. Sijmons).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

behöva tänkas till, som skulle så väl lämpat sig för att utsägas, då intet rimligt skäl kan visas, varför det skulle ha uteslutits ur versbyggnaden, (därom straxt nedan). Man kan inte heller tillskriva den gamle sångaren en sådan stilistisk oskicklighet, som att, sedan han först önskat alla *æsir* särskilt *heilir*, sammanslå *ásynjur* och *qll ginnheilug goð* i en önskan! *Ok* i st. f. *Heil* härrör helt enkelt från en slarvig avskrivare. Om andra liknande fall se flerst. i denna uppsats.

I metriskt hänseende kommer tredje versen genom insättande av *Heil* för *ok* att övergå från schemat × ⊥ | ⊥ ⊥ × | ⊥ (typen CE1, som 'ist selten' (Gering, § 177) och varpå den hos Gering är det enda exemplet utan upplösning) till schemat ⊥ × | ⊥ ⊥ × | ⊥ (AE), varpå åtskilliga ex. anföras hos Gering (§ 173), tvenne från Háv. Den kommer då helt nära en annan med *Heil* början långvers (se fall 7), som blott skiljer sig genom upplösning av första sänkningen. Att av versradens fyra nomina(!) det andra, *qll*, blir obetonat, är i överensstämmelse med detta ords naturliga betoning här (där det kan undvaras) — eller kanske det har biton (se i det följande).

16) Sigrðr. 18: 5—7: *Þær'u með ǫ́sum*
Þær'u með ǫlfum
**Þær'u með vísum vǫnum.*

Handskr. R och utgivarna ha i tredje versradens början i st. f. *þær'u*, som jag insatt, *sumar*, som ock börjar den därpå följande andra långversen:

sumar hafa menskir men.

Parallellismen mellan *ǫ́sum*, *ǫlfum* och *vǫnum* — jfr Skírn. 17. 18 — och den syntaktiska likheten i konstruktionen medelst *með* fordra samma början av versraderna om dessa tre mytiska väsen, medan åter versraden om människorna, som också är syntaktiskt olika (*hafa* med subj.), kan börja på annat sätt och för övrigt under av-

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

deln. V skall visas vara senare interpolerad; jfr därom också under 17) härefter.

Vǫlsunga Saga har *ok* i tredje versraden i st. f. R:s *sumar*, vilket tyder på att den ursprungliga början *þær'u* förvanskats på två olika sätt. Vǫls. har dessutom *sumar* i st. f. *þær'u* i andra versraden. Från den andra långversen har alltså *sumar* först utträngt *þær'u* i första långversen (så i R), sedan även i andra kortversen och därifrån även i första kortversen (i Vǫls.), varefter åter i andra kortversen *ok* utträngt *sumar* (i Vǫls.). Inträngandet av *sumar* från den andra långversen till den första har sin förklaring däri, att två långverser ofta äro förbundna medelst anafor och begynnande allitteration (se under avdeln. IV).

Utgivarna av Corp. poeticum ha före mig insett behovet av ljudlig parallellism i de tre versradernas början, men de ha i det syftet insatt *sumar* i alla versraderna (a. a. I: 30). Detta kan icke vara riktigt, ty det är osannolikt, att första versraden skulle ha förvanskats, men ej den sista. — Det är här fråga om runornas förekomst bland mytiska väsen (i åttonde versraden även bland människorna).

17) Sigrðr. 19: 1—3: *Þat eru bókrúnar,*
Þat eru bjargrúnar,
**Þat *eru allar ǫlrúnar.*

I tredje versraden har jag insatt *þat eru*, som parallellismen kräver — det är fråga om tre till varandra sidoställda underarter runor — i st. f. R:s Vǫls. (som har *ok* även i andra versraden i st. f. *þat eru*) och utgivarnas *ok*, vilket inträngt från den sista långversen (jfr förra fallet)

ok mætar [Vǫls.: *mærar*] *reginrúnar*,

där det är fråga om runor av mera allmänt slag, och där det därför är stilistiskt berättigat, att versens början är en annan.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

För övrigt är denna fjärde versrad, den andra långversen, säkerligen oäkta; se därom under avdeln. V. Det kan emellertid redan här lämpligen påpekas, att i detta fall, likasom i det närmast föregående, det är ytterst osannolikt, att den forntida diktaren av den ifrågavarande ljóðaháttdikten skulle ha låtit den anaforiska halvstrofen, som bildar en till form och innehåll väl begränsad enhet, ett litet melodiskt konstverk i smått, få ett så uppenbart störande, så formellt osammanhörigt påhäng, som denna andra långvers utgör. En sådan idé kan ha uppkommit i en oskicklig interpolators hjärna, som ej har diktartens urformer klara för sig, men ej i den ursprungliga diktarens. Det kan redan här nämnas, att i intet fall de dubbla långverser, som i avdeln. IV visas vara äkta, förekomma i en anaforisk halvstrof.

18) Snorra-Edda I: 118, v. 1—3. (II: 275, 1—3; Ups. Edda.) [Gylfaginning k. 35.]

Hvat þar flýgr,
hvat þar ferr,
*hvat *þar at lopti líðr?*

Andra versraden lyder i **U**: *eða hvat . .*, tredje versraden lyder i **T**, **W** och **r**: *eða at . .*, i **U**: *eða hvat at . .* Det berättigade i strykandet av *eða* och insättandet av *hvat* i tredje versraden framgår härav och av det föregående tydligt. För parallellismens skull har jag insatt *þar* i tredje versraden. Alla utg. ha i tredje versraden: *eða at lopti líðr.* — Vi skola nedan finna ett annat ex. (23), där *eða* senare inträngt störande i versradernas början.

Det är här tal om en asynjas (Gnás) flykt på en häst genom luften.

Hit hör säkerligen ock följande ställe ur Hervarar Saga:

19) Getspeki 2: 4—6:

Vegr vas undir,
*vegr *vas yfir,*
*vegr *vas á alla vega.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Handskrifterna ha i de två sista raderna: *ok vegr yfir | ok vegr á . . .* R har *uar þeim vegr undir.*

Det bör observeras, att strofen börjar anaforiskt:

Heiman ek fór,
heiman ek fǫr gerða (se avd. III).

Vi ha här ett typiskt exempel på, hurusom genom tilläggandet av ett småord (här en konjunktion) framför andra och tredje versraden anaforen fördunklas, liksom ock genom bortkastandet av ett småord (här verb) inuti versen.

Detta fall är i flere hänseenden av intresse. Dels lämnar den ett, som mig synes, säkert exempel på allitterationen mellan vokal och begynnande *v-* (***alla — vega***). Av vad som sagts här förut (under fall 13) inses nämligen, att det icke är *vegr — vega*, som i sista versraden allitterera med varandra, utan de nämnda orden *alla — vega*. Gering, som i en uppsats i Beitr. 13: 202 f. uppvisat, att i Eddasångerna ganska många fall av detta slags allitteration finnas, har senare i polemik mot Mogk (i ZfdPhil. 42: 233 f.) yttrat, att han av dessa fall 'will nur sechs als absolut sicher gelten lassen' [1]. Det kan då vara av intresse att få ett sjunde säkert fall, dessutom hämtat från annat håll, men från en diktning som är med Eddasångerna likartad.

Vidare är detta fall av stort intresse för tidsbestämningen av Hervararsagans gåtor. Det säges hos Heusler och Ranisch, Edd. min. s. XCIII, att man icke kan finna 'einen sprachlichen Anhalt' därför. Nu har emellertid Gering visat, att allitterationen mellan vokal och *v* endast kan uppvisas i tre fall hos skalderna — således utanför Eddasångerna —, alla tre fallen från 900-talet (Beitr. 13: 208). Därav kan slutas med stor sannolikhet, att gåtorna i ljóðaháttr, åtminstone deras huvudmassa, äro — något som a priori synes mig sannolikt —

[1] Ett säkert ex. till synes mig vara: Háv. 157: 7 (*óhǫpp at þér vita*; jfr Gering, Beitr. 13: 203, n. 2.). Så ock Háv. 22: 1—2 (*Vésall maðr | ok illa skapi*).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

åtskilligt äldre än från 1100-talet, dit Finnur Jónsson vill förlägga dem (Lit. Hist. 2: 162). Att versslutet *ütan* i en långvers ej kan användas som bevis på så sen avfattningstid, se Heusler und Ranisch, a. st., där ordomflyttning väl motiveras. (Jfr vad jag i AfNF 28: 121 uppvisat om versomflyttning i första gåtan).

Gåtans avfattning är avsedd att leda tanken på något mystiskt, vidunderligt, medan svaret helt realistiskt är det, att den resande for över en bro, under vilken 'å-vägen' (åns väg) gick, medan fåglar flögo 'sin väg' över hans huvud och på bägge sidorna om honom.

B. *Halvstrofer vilkas kortverser börja med samma ord och långvers med ett till form och betydelse närbesläktat ord.*

20) Sigrdr. 2: 1—3: *Lengi ek Svaf,*
lengi ek Sofnuð vas,
lǫng eru lýða læ.

Man kunde ju ock läsa med nyare textkritiker:

Lengi svafk,
lengi sofnuð vask

Sijmons uppräknar detta fall bland 'anaphorische dreizeiler', där enligt honom halvstroferna sammanhållas 'durch gleichen oder anklingenden versanfang'. Meyer upptager fallet utan anmärkning, att olika ord bilda anaforen.

Om allitterationssystemen se under 13) och senare.

Det är här Brynhild, vars första tanke — vid det hon väcks av Sigurd ur den sömn, vari Odens 'sömnrunor' försänkt henne — sedan hon förstått att hon sovit länge, gäller 'människornas långa olyckor'.

21) Gróg. 1: 1—3: *Vaki þú, Gróa!*
Vaki þú, góð kona!
Vek ek þik dauðra dura!

Det är här Svipdag, som väcker sin moder Gróa upp från de döda.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

22) Fjǫlsv. 46: 1—3: ***Hvaðan þú fórt?***
Hvaðan þú fǫr gørðir?
Hvé þik hétu hjú?

Om allitterationen se 13), 20) och i det följande.

Dessa två fall, som ej upptagas hos Meyer och Sijmons, höra ju tydligen hit.

Den anaforiska halvstrofens högtidliga form har här givits åt den avgörande fråga, som mön Menglad ställer till Svipdag om hans namn och härkomst och vars lyckliga besvarande kommer henne att utbrista i de sköna, kärleksmättade strofer, med vilka dikten slutar.

Efter en lätt emendation hör hit

23) Fjǫlsv. 2: 1—3: ***Hvers þú leitar?***
Hvers þú á leitum est?
Hvat viltu vinlauss vita?

Här ha (de sena pappers)handskrifterna *eða* framför de två senare raderna, vilket tydligen är ett senare tillägg. Sijmons och Gering behålla det på båda ställena, Finnur Jónsson har strukit det på det sista stället. — Jag har för parallellismens skull behållit *þú* i den andra versraden, som alla de tre utgivarna onödigtvis strukit.

Det är här det viktiga spörsmål, som väktaren för Menglads borg ställer till Svipdag om hans ärende, som klätts i den anaforiska halvstrofens form.

Av intresse är att se, att de här upptagna fallen (20—23) hava en motsvarighet i den art av dróttkvætt, som i Rǫgnvalds Háttalykill kallas *iðrmælt*, så till vida som i st. f. att ett och samma ord, i samma eller olika böjningsformer, skall upprepas tre gånger i varje verspar och sammanbinda versraderna *(samhending)*, där även förekommer, att samma förhållande eger rum med till form och betydelse besläktade ord. Så t. ex. lyder första halvstrofen i där meddelade exempel på diktarten sålunda (med båda de nu nämnda slagen *iðrmælt*):

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Styrbjǫrn réð til styrjar
styrfimr meginsnimma;
hildingr gekk at hjaldri
hildarfúss med skildi.

Och i andra strofen:

Hilmir rauð ok hjalma
hjalmskóð í dyn malma.

Denna variant finns icke i det i Snorre's Háttatal intagna *iðurmælt* (där blott samma ord upprepas).

Mellan de båda kortverserna i de anaforiska halvstroferna eger en viss såväl rytmens som innehållets korrespondens rum även utanför deras anaforiska del. Dessa kortverser kunna därför kallas anaforiska parallellverser.

Jag skall nu först undersöka deras rytmiska parallellism. Jag hoppas därvid kunna uppvisa den hittills obeaktade lagen, att i *dessa* anaforiska parallellverser den jämna versraden alltid liksom den udda skall vara tvåfotad, medan långversen är trefotad ('zweihebig', 'dreihebig').

I den vanliga ljóðahátthalvstrofen förekomma ju både såsom udda och såsom jämna kortverser ej sällan trefotade versrader s. k. 'schwellverse', svällverser (se Gering, a. a. Cap. 8, 16; Sievers, Altg. Metr. I, § 58; Brate Fno. metr.[2] § 22, vilken sistnämnda dock ej framhåller svällversernas förekomst i den udda versraden). Och ej sällan är den jämna kortversen trefotad i likhet med långversen, medan den udda kortversen är tvåfotad, och såsom allmän regel är den förstnämnda längre än den sistnämnda.

Den nu uppställda lagen för kortversernas rytmicitet i dessa anaforiska halvstrofer visar en strängare rytmisk korrespondens mellan de båda kortverserna än i de vanliga fallen och en skarpare åtskillnad mellan dem å ena sidan och slutversen, långversen å den andra.

Jag skall först behandla de udda kortverserna i

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

dessa anaforiska halvstrofer. Deras tvåfotighet inses i de flesta fall utan vidare. Blott följande fall behöva något diskuteras.

I fallen 5) och 17):

Sumar'u áskungar
och *Þat eru bókrúnar*

kunde man ifrågasätta trefotighet (enligt Gering, a. a. § 66, med huvudton på sista ordets båda sammansättningsleder, såsom ofta). De uppfattas emellertid av Gering med rätta som tvåfotade, enligt schemata: ⏝ × × | ⏝ × , d. v. s. en utvidgad D-vers med upplösning av första höjningen och ⏝ × | ⏝ × , samma slags vers med upplösning av första sänkningen (a. a. § 43, a. 2 och 1).

I fall 11) uppfattar Gering versraden

Þann gel'k þér fyrstan

som trefotig efter schemat: ⏝ | ⏝ × | ⏝ × (DA-vers; a. a. § 64, 5). Nu uppfattar han emellertid långversen

Þann gól Rindr Rani

efter schemat: ⏝ ⏝ | ⏝ | ⏝ × (Ae2 med biton på första sänkningen; a. a. § 158). Således skulle i dessa båda närstående versrader ena gången verbalformen av *gala* efter *þann* ha huvudton, andra gången blott biton.

Vidare uppfattar Gering (a. a. § 102, a. 5) den jämna kortversen

Þann kveða fjǫlnýtan

efter schemat: ⏝ × | ⏝ ⏝ × , d. v. s. som tvåfotad (D*1-vers med upplösning av första sänkningen). Den jämna versraden skulle då vara en fot kortare än den udda, vilket är ett abnormt förhållande, ehuru det visserligen förekommer [1].

---

[1] Enligt Gering skulle alla de nio med *þann gel'k* börjande versraderna vara trefotade, medan alla därpå följande jämna kortverser äro tvåfotade. Sålunda uppfattar han (a. a. § 64, a. 4) versraden

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Dessa nu påpekade oegentligheter i halvstrofens byggnad finnas icke däri, om man uppfattar första versraden efter schemat: ⏑ ⏑ × | ⏑ × (A*1-vers; jfr Gering, a. a. § 10), d. v. s. som tvåfotad!

Om man nu med mig insätter *gel'k* i andra versraden i st. f. *kveða*, så får man schemat ⏑ ⏑ | ⏑ ⏑ × (jfr Gering, a. a. § 102, a. 3, 8), och då får man fullständigt lika rytmisk byggnad i dessa tre versraders två första led.

Jag övergår så till de jämna kortverserna.

Först är då att märka, att i ett rätt stort antal fall dessa äro alldeles tydligt tvåfotade och rytmiskt fullkomligt likställda med de udda, så att de även ha lika stavelsetal med dem och ha att uppvisa en fullständig parallelismus membrorum, för att nyttja en från den hebräiska versläran känd term.

Sådant är förhållandet i fall 2)

Lítilla sanda,
lítilla sæva.

Detsamma eger rum i fallen 3), 8), 9), 13), 16), 18), 19). I fallen 2), 16), 19) är andra foten tvåledad (tvåstavig), i de övriga enstavig.

Likställda med varandra äro ock kortverserna i fall 5) och 17), där andra foten är treledad med biton. Båda fallen ha behandlats här straxt förut.

I 10 fall av 23 äro sålunda dessa anaforiska parallellkortverser rytmiskt fullständigt lika byggda, rytmiskt fullt parallella.

I följande fall är den jämna versraden även tvåfotad, men dock en eller två stavelser längre än den udda och har biton i andra foten, som den senare saknar. Paral-

---

Gróg. 8: 1: *Þann gelk þér enn þriðja*

efter schemat: ⏑ | ⏑ ⏑ × | ⏑ ×. Jag tror emellertid, att Finnur Jónsson I, II med rätta förkortat dessa udda versrader genom att stryka *enn* framför ordinaltalet. Man observere, att det saknas tre gånger i den bästa handskriften O (se vid stroferna 8, 10, 14 i Bugges utg.). Versraderna bli då att uppfatta alldeles som den udda versraden *Þann . . . fyrstan* av mig ovan, eller som tvåfotade.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

lelismus membrorum eger här blott rum i de fyra första fallen, då dit räknas fall med sing. och plur. vid sidan av varandra).

Sådant är förhållandet i fallen 7), 15):

heilar ásynjur

efter schemat: ⏝ × | ⏝ ⏝ × (utvidgad D-vers; Gering, a. a. § 102, 1).

Likaså i 4):

fiqld ek freistaða,

samma slags vers, men med kort med biton försedd andra led i andra foten (a. a. § 102, 2).

Lika med 4) är fall 10):

langir'u farvegar,

dock med upplösning av första sänkningen (a. a. § 102, a. 7).

Lika med fall 4) är ock 6):

heilir dags synir,

ehuru här andra foten består av två ord, två med varandra förbundna substantiv (Gering a. a. § 102, 2). Att här *synir* antages blott ha biton och ej huvudton, som skulle göra versen trefotad enligt schemat ⏝ × | ⏝ | ⏑ × (AC-vers, Gering, a. a. § 115, 1), är utan tvivel riktigt. Orden *dags synir* stå här i så nära förhållande till varandra, att de nästan kunna betraktas som ett sammansatt ord, på svenska dagssöner, och då kan ju senare sammansättningsledet ha biton. Jfr Wenck, Die alliteration im eddischen fornyrðislag, i Beitr. 31, § 18, där en sådan 'zu tonischer einheit verschmolzene, syntaktisch eng verknüpfte verbindung zweier nomina' kallas en 'nominalformel' (jfr Sievers, Altg. Metr. I: 23, 3; 142).

På alldeles samma sätt uppfattar jag fall 14):

*heill þú *fram komir.*

Gering, som mot parallellismen stryker *þú* och har kvar handskriftens *aptr* i st. f. det av mig insatta *fram*,

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

uppfattar denna versrad enligt schemat ⏑ – | ⏑ × (A2-vers; a. a. § 73, 11), en uppfattning som är omöjlig efter emenderingen *fram*. Jfr Háv. 2: 2: *inn kominn* (Gering, a. a. § 101).

Vi komma nu till ett antal fall, där enligt Gering, Ljóðah., den jämna kortversen skulle vara trefotad. Jag skall söka visa, att den bör uppfattas som tvåfotad.

I fall 12) ser Gering (a. a. § 115, 1) i

sumr af fé ærnu

en AC-vers, d. v. s. schemat: – × | – | – ×
och likaså i fall 21) i versraden

vaki þú góð kona

dock med förkortning av tredje höjningen och upplösning av den första (således: ⏑ × × | – | ⏑ ×).

Jag ser i det första fallet samma slags vers som i fall 6) i följande versrad (som har den här betydelselösa olikheten, att andra fotens med biton försedda stavelse är kort):

heilir dags synir,

vilken vers, såsom nyss nämndes, Gering uppfattar som en utvidgad D-vers: – × | – ⏑ ×, således som tvåfotad.

Det är visserligen sannt, att i alla hos Gering (a. a. §§ 40, 43, 44, jfr 67, 102) anförda fall av dylika D1-verser sista foten antingen utgöres av ett tydligt sammansatt ord som *bjargrúnar* eller ock ord som *dags synir*, *inn kominn*, vilka kunna anses nära nog som sammansatta.

Men dels synes detta vara en tillfällighet, då i andra versslag sådana D1-verser bilda versslut. Så undantagsvis i fornyrðislag:

H. Hu. I: 81: 1: *Renni rǫkn bitluð*
H. Hu. II: 40: 4: *ríða menn daudir;*

så ofta i málaháttr:

Atlam. 72: 3: *lékum leik margan*
„ 80: 7: *vakðir vǫ́ mikla*
„ 97: 5: *bǫrðusk [ér] bræðr ungir.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Jag har valt sådana exempel, som liksom Hávamálversen bestå av ett enstavigt substantiv + tvåstavigt, i attributivt förhållande till substantivet stående adjektiv. Andra fall av samma huvudslag (D-vers av nom. + nom. som versslut) finnas, såsom

Atlam. 77: 5: *fóru í faðm móður*
Atlak. 7: 5: *minn veitk mar baztan*

o. s. v.

Jag anmärker till de anförda exemplen, att jag följt rytmiceringen hos Sievers, Proben, och R. Leonhardt, Der Málaháttr der Atlamǫl (Beitr. 1907), medan H. Pipping, Bidrag till Eddametriken, Helsingfors 1903, och B. Sjöros, Málaháttr, Helsingfors 1906, ansätta huvudton på de två nomina (dessa författare anse nämligen, som bekant, alliterationen kunna träffa stavelse, som ej har huvudton).

Dels tror jag, att D1-verser av här ifrågavarande slag verkligen förekomma i ljóðaháttr i andra fall än det nu antagna, såsom i andra kortversens slut i den förut anförda versraden (se fall 22):

hvaðan þú fǫr gørðir

och den därmed likartade:

Getspeki 2: 2: *hvaðan ek fǫr gørðak.*

(Se om detta under avdelning III.)

I en långvers' slut ser jag ock ett sådant fall, nämligen i den mycket omskrivna versraden

Háv. 31: 3: *gestr at gest hæðinn*

(således en vers av typen $\perp \times | \perp\perp \times$ med de båda nomina bildande en nominalformel). Jfr s. 36 i det följande.

Att även substantiv + adjektiv — det normala fallet är ju adj. + subst. — kunna bilda en 'nominalformel', därom se Wenck, a. a. § 18, 4), g. Det här diskuterade fallet: *fé ærnu*, som kan återgivas med riklig rikedom, hör under det fall, varom Wenck, a. st., yttrar, att 'das adj. eine bereits im wesen des subst. selbst liegende eigen-

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

schaft ausdrückt' (ex. *mær ung, gull rautt*). Ordet *fé*, som står parallellt med *frændum* i följande versrad, kunde här ensamt ha uttryckt meningen (: r i k e d o m).

Ex. på subst. + adj. med biton på det senare (här enstavigt) lämna fall som

Grimn. 26: 6: *þaðan eigu vǫtn ǫll vega,*

som G e r i n g, a. a. § 121, uppfattar som *AA 2k*-vers enligt schemat: ⏑ × × × | ⏓ ⏓ | ⏑ × (obs. andra takten!) och

Fjǫlsv. 43: 2: *láttu hlið rúm,*

vilken versrad G e r i n g a. a. § 73, 2 uppfattar som *A3*-vers (schema: ⏓ × | ⏓ ⏓).

Dels kan slutligen till jämförelse nämnas, att D2-verser bestående av två eller tre ord i sista foten ej äro sällsynta; se G e r i n g, a. a. § 41, 101, 3).

Fallet 21) uppfattar jag också som en utvidgad *D*-vers enligt schemat: ⏑ × × | ⏓ ⏑ × (jfr fall 6). Orden *góð kona* kunna i betoning ställas lika med *dags synir*. De bilda liksom dessa en 'nominalformel'; jfr vad som sagts under det närmast föregående fallet. Att här är fråga om en *kona* vet man redan genom föregående versradens *Gróa*. Detta ord *kona* kan således här nöja sig med biton. Man kan väl säga, att orden *góð kona* här 'begrifflich einem compositum gleichzuachten sind' (jfr S i j m o n s, Einl. s. CCXLII om fallet *gest hæðinn*, varom se s. 37). Jfr nyisl. sammansättningar som *góðbúi*, s t o r m a n, *góðvinur*, *góðhestur*, *góðár* m. fl., nyno. dialekters *godbarn*, *godbonde*, *goddotter* m. fl.

I fall 20) får G e r i n g (a. a. § 114, a. 2) jämna kortversen, som han läser som

lengi sofnud vask,

till en AB-vers (⏓ × | ⏓ | × ⏓), således trefotad.

Jag ser i denna vers, som jag med handskriften läser

lengi ek sofnuð vas,

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

även en utvidgad *D*-vers med upplösning av första sänkningen, liksom i nyss behandlade fall 10), och med biton på andra sänkningens sista stavelse (jfr Gering, a. a. § 102, 1) a. 5, samt 3); schema: ⏑ ˘ × | ⏑ × ×́, således tvåfotat. — [Läser man (liksom i första kortversen *lengi svafk*):

lengi sofnuð vask,

får versen uppfattas efter sistanförda ställe hos Gering.]

På alldeles samma sätt uppfattar jag i fall 23) jämna kortversen

hvers þú á leitum est,

däri Gering (a. a. § 102, a. 8) med bibehållande av handskriftens av mig strukna *eþa* och med uteslutning av *þú*, ser en BB-vers med upplösning av ingångssänkningen, enligt schema ˘ × ⏑ | × ⏑ | × ⏑, således trefotat, varvid *est* onödigtvis får huvudton.

I fall 22) uppfattar Gering, a. a. § 115, a. 1,

hvaðan þú fǫr gørðir

på samma sätt som fall 12), men med upplösning af första höjningen. Således skulle *gørðir* bilda tredje foten. Jag för min del anser, att *gørðir* här blott bör ha biton och ser i den tvåfotade versraden samma typ som i 5), 12), i första foten lik den förra, i senare foten lik den senare. *Fǫr gørðir* är blott en omskrivning för samma begrepp som *fór* i föregående parallellvers (jfr under avdeln. III) och därför bör *gørðir* givet blott ha biton.

Återstår nu att behandla fallet 1), som förbigåtts av Gering. Detta fall är i hög grad märkligt. Det bildar ett undantag från alla de nu behandlade 22 fallen, men ett undantag som verkligen kan sägas bekräfta regeln.

De båda parallellverserna i den anaforiska halvstrofen lyda här:

Sótta'k fremð,
Sótta'k fund konungs.

Det är tydligt, att den jämna versraden måste uppfattas som trefotad, enligt schemat ⏑ × | ⏑ | ˘ × (AC-vers; se Ge-

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

ring, a. a. § 115, 1 a. 2, jfr Möbius, Háttatal I: 70, Sievers, Beitr. VI: 374), en i den poetiska Eddan ganska vanlig verstyp. Ordet *konungs* måste här ovilkorligen ha huvudton. Versen kan ej uppfattas såsom de här straxt förut behandlade, där . . *dags synir*, . . *fé ærnu*, . . *góð kona* av mig hänförts under schemat: . . | ˊ ˎ ×. Det är visserligen sannt, att, såsom förut (s. 35) nämnts, med det här föreliggande analoga fall finnas, som måste uppfattas som tvåfotade, såsom det, a. st., intagna exemplet

fóru i faðm móður,

och andra liknande fall i málaháttr. Här är emellertid *konungs* ett allt för viktigt ord för att kunna ha blott biton. Det korresponderar med *jarl* i långversen, som har huvudton och bär allitterationen.

Hur skall då detta undantag förklaras? Jo, Snorre Sturleson har här tydligen begått ett misstag vid efterbildningen av den anaforiska halvstrofen i de honom föreliggande gamla källorna.

Snorres teoretiska vetande om den fornnordiska versens uppdelning i fötter har troligen varit minimalt. I kommentaren till Háttatal nämnes intet därom. De så viktiga lagarna om sista fotens rytmiska beskaffenhet i dróttkvættversen och ljóðahátt-långversen äro, som bekant, helt nya upptäckter (Jessens och Bugges). Det synes gott kunna antagas, att Snorre trott, att *konungs* här var ett lika riktigt versslut som *kona*, *synir* i de förut behandlade fallen, och icke förstått, att de senare hade blott biton — en insikt som ju i fråga om det första ordet undgått t. o. m. en metriker av Gerings rang.

Vi kunna då med frånseende från fall 1) säga, att i det allra närmaste hälften eller i 10 av 22 fall äro de båda kortverserna rytmiskt alldeles lika byggda, medan de i de övriga 12 fallen så till vida äro lika byggda som de båda ha två fötter, medan den jämna versen dock har ett eller två led mer än den udda och dessutom har biton i andra foten. Man måste här tänka sig, att överensstämmelsen med hänsyn till antalet höjningar verkat så,

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

att de båda versraderna kunnat uppfattas som i huvudsak rytmiskt likvärdiga, parallella.

Den latitud i fråga om den rytmiska parallellismen, som härmed uppvisats, har en intressant motsvarighet i fråga om innehållets parallellism.

Aven här träffa vi nämligen dels fall av fullständig identitet, dels andra fall, av trängre eller vidare parallellism.

Det förra förhållandet kan sägas ega rum i fallen 20), 22), 23). Där finna vi vid sidan av varandra uttrycken: sov och var insomnad, for och (gjorde =) företog en färd, letar och är (stadd) på letning. Identiska eller mycket nära identiska äro ock kortverserna: fallen 8) 10), där uttrycken *vinda* — *vefa*, hos Gering, Vollst. Wb., översatta med flechten — zusammenflechten, äro sammanställda, likaså färd — farvägar. I många andra fall eger god parallellism rum, såsom då sand och sjö 2), asa- och alf-ättlingar 5), asar och alfer 16), asar och asynjor 7), 15), kväda och kunna en dikt 13), fara bort och komma fram 14), bokrunor och bärgrunor 17), flyga och fara (jfr svenska ordspråket: flyger och far) 18), under och över 19), Gróa och god kvinna (båda = modern) 21) sammanställas. Då fä och fränder 3), fränder och rikedomar 12) sammanställas, ligger parallellismen däri, att båda dessa föremål 'egas' av en människa såsom hans bästa goda; i sammanställningen fara och frøsta 4) ligger tanken på att pröva det nya såsom det gemensamma; dagen och dagens söner (ljusalferna) 6) sammanställas som fader och barn; 'råda' och rista runor 9) kan väl sammanställas; den första och den mycket nyttiga (galdern) 11) sammanställas som i ordspråket 'först och främst'. Slutligen ha vi Snorres sammanställning av hans 'sökande' efter ära och möte med kungen, i vilken sammanställning han målar sin själs trängtan efter konungahovets glans och ära, vilken längtans uppfyllelse skulle kosta honom hans liv och fädernesslandet dess frihet.

Liksom den formella, rytmiska parallellismen med-

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

giver en viss variation, blott denna icke bryter det versparet sammanhållande bandet tvåfotigheten, så visar ock innehållets parallellism en rätt vidsträckt latitud men en gräns som ej får överskridas finnes ock här: de sammanställda begreppen måste sammanhållas genom deras uppgående i en gemensam kategori eller därigenom att de kunna ses från en gemensam synpunkt.

Det kan anmärkas, att rytmens och innehållets parallellism ej behöva fullt täcka varandra. Sålunda ha versraderna

lengi ek svaf,
lengi ek sofnuð vas

full innehållets identitet men ej rytmens, och tvärtom raderna

þær of réð,
þær of reist.

Rörande långversernas ovan (s. 30) angivna trefotighet böra några anmärkningar göras.

I de flesta fall är denna påtaglig, nämligen för dem, som ej med Heusler och några hans efterföljare anse långversen vara tvåfotad. — Om Heuslers uppfattning av de anaforiska halvstroferna se i det följande.

Endast några fall behöva diskuteras, nämligen 8), 15), 17).

I fall 8): ***Þær of setr allar saman***
ser Gering, a. a. § 151, en CB2-vers (svällvers) enligt schema × × ⊥ | ⊥ | × ⏑ × ; *þær of* skulle således vara obetonade ('zwei nicht verschleifbare silben in der eingangssenkung'). Detta kan ej vara riktigt. I den lika begynnande långversen i fall 9): *þær of hugði Hroptr* låter han *þær* bära huvudton, liksom överallt eljest långversens begynnelseord i de anaforiska halvstroferna (ehuru han, eget nog, aldrig — utom i sådana särskilda fall som 20) 21) — påpekar, att de bära allitteration!) — Om man då ock måste erkänna huvudton ligga på *þær* i fall 8), skulle enligt Gerings visserligen i och för sig naturliga upp-

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

fattning av *allar* som bärande huvudton fyra stavelser med huvudton förekomma i långversen. Att sådana långverser verkligen finnas skall i det följande utförligt visas. Men en fyrfotad långvers bör efter min mening icke antagas i dessa anaforiska halvstrofer, där kortverserna äro tvåfotade. Jag uppfattar därför versraden enligt schemat: ⏑ × | ⏑ ⏑ × | ⏑ ×, AE2-vers (Gering, a. a. § 174), d. v. s. *allar* får enligt mig biton i st. f. huvudton.

Att *allar* här, ehuru det enda nominet, får biton (och saknar allitteration) måste bero därpå, att det begreppsenligt ansluter sig till det föregående pronomen *þær*, som genom anaforen får så stark retorisk betoning, att det får huvudton framför *allar*. Man har sagt: *déssa* — | *déssa* — *déssa* . . *àlla*, ej *dessa* . . *álla*. Ordet *allar* behöver ej heller ha starkare logisk betoning, ty det kan anses redan ligga impliciti i de föregående *dessa*. Det är här, som Wenck, a. a. § 18, 4, yttrar sig om ordet i ställning som saknande huvudton efter sitt substantiv, 'ein wenig bedeutsames adjektiv'. Jfr här förut s. 36. Även efter Gerings uppfattning av versraden är den ju påfallande därigenom, att det enda nominet ej deltager i allitterationen.

Befinnes nu framställda uppfattning av denna versrad för vågad, så synes det ej vara annan utväg att tillgripa än att antaga, att undantagsvis anaforiska halvstrofer funnits med tvåfotade kortverser och fyrfotad långvers (jfr under fall 24) — ty Gerings uppfattning synes mig vida mindre antaglig än denna (jfr vad som längre fram säges om Heuslers uppfattning av anaforiska halvstrofer).

I fall 15) ***Heil qll ginnheilug goð***

är det likaledes uppfattningen av adjektivet *all*'s metriska ställning, som behöver diskuteras. Till vad som sagts å s. 24 må här följande läggas. Att icke *qll* här får ha huvudton och versraden icke får, såsom då skulle bli nödvändigt, uppfattas som fyrfotad skall vid behandlingen av dessa slags långverser här längre fram (avdeln. IV) göras troligt (med stöd av allitterationens plats å de två sista betonade stavelserna).

Digitized by Google

Original from INDIANA UNIVERSITY

Om då versen icke får uppfattas som fyrfotad, måste ett av de tre sammanhöriga nomina sakna huvudton och ehuru det först stående, är det tydligen *qll*, som bör göra det. Då efter anropande av *æsir* och *ásynjur* som en sammanfattning *ginnheilug goð* följer, ligger däri ju redan angivet, att det är fråga om *alla*; detta ord kräver därför ej huvudton här. Det kommer då ock att sakna allitteration. Här kan jämföras ett fall i fornyrðislag som

Guðrh. 25: 3: *fjǫlð alls fear*,

varom Wenck, a. a. § 18, 4, e) *a* yttrar: 'Die auffällige stellung der alliteration . ., die dem im § 8 festgestellen widerspricht, darf nicht ohne weiteres als felerhaft bezeichnet werden . . der logische nachdrück . . liegt . . wol auf dem zweiten subst. Es ist daher nicht ausgeschlossen, dass die ausnahme von der regel dem besonderen einfluss des sinnesaccents zuzuschreiben ist'. I detta fall saknar ju *allr* ock huvudton; men det har tydligen biton (då andra foten har formen ⏑ ×). Så är väl ock förhållandet i

Vǫl. 48: 3: *gnyr allr Jǫtunheimr*,

om denna versrad med Wenck, a. a. § 20, 3), skall uppfattas som en A-vers ('Der dadurch hervorgerufene allitterationsfehler ist nicht so schwer, weil der sinnesaccent auf dem subst. liegt', a. st.). Jfr Pipping, Bidrag till Eddametriken s. 57, där denna vers rytmiceras 13 (d. v. s. med huvudton på första och tredje stavelsen).

Ett annat fall, och detta i ljóðaháttr, då *allr*, ehuru stående framför sitt substantiv, är obetonat och saknar allitteration antages av Gering, a. a. § 93, föreligga i

Lokas. 37: 2: *allra baldriða*

(sista ordet så av Gering emenderat av *ball-*). Denna versrad rytmiceras av Gering sålunda: × × ‒ | ⏑ ×, d. v. s. som en C2-vers med dubbel ingångssänkning (a. a. § 93). [Denna vers synes dock möjligen kunna uppfattas så: ‒ × | ‒ | ⏑ × — jfr Gering, § 115: 1) —, då ju i svällverser den jämna versradens andra höjning kan ensam bära

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

allitteration]. — Eljest finnas ju åtskilliga exempel från ljóðahátt-långverser på att *allr*, ehuru stående omedelbart framför sitt substantiv, saknar allitteration; men där är det dock betonat. Se hos Hildebrand, ZfDPhil. Erg. B. s. 115; jfr Sievers Altg. Metr. I: § 57: 3. — Möjligt är ju, att *ǫll* i fall 17) har biton, såsom i nyss anförda fall i Guðrh. och i

Atlak. 13: 5: *hristisk ǫll Húnmǫrk.*

Den skulle då uppfattas enligt ett rytmiskt schema: ˊ ˋ | ˊ ˋ × | ˊ, d. v. s. som en AE1-vers (Gering, § 173) med biton på första sänkningen. Gering har visserligen intet fullt motsvarande fall, men ett sådant kan dock gott här antagas. Det finnes nämligen intet skäl, varför inte en AE-vers kunde ha biton även i första sänkningen lika väl som enstaka exempel finnas på andra svällverser med två bitoner, t. ex. i en AA-vers med biton på både första och andra sänkningen enligt Gering (§ 113):

Fjǫlsv. 6: 5: *Fjǫlkaldr hét minn faðir*

eller en BB-vers som

Fjǫlsv. 11: 3: *ok ørlǫg ósvinns apa.*

(Gering, § 140 antar här blott biton i andra sänkningen . . men *ørlǫg* har enligt Gering, a. a., på de ställen i ljóðahátt-dikter, där det eljest förekommer, alltid biton på slutstavelsen och bör och kan ha det på de ställen i fornyrðislag-dikter, där det står.)

I fall 17):

**Þat *eru allar ǫlrúnar,*

så av mig läst för handskriftens *ok allar ǫlrúnar*, kan ock med denna emendation versradens fyrfotighet ifrågasättas. Om man nämligen med Gering rytmicerar slutet sålunda: ˊ | ˊ × — hela versen blir enligt honom en 'dreihebig' långvers: × ˊ | × ˊ | ˊ × (Ljóðah. § 160) — så finge man ju efter min läsning fyra betonade stavelser i versen. Detta tror jag ej är riktigt. Jag rytmicerar *ǫlrúnar* så,

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

att det blott får en huvudton, nämligen sålunda: ˊ ˋ ×. Versraden får sålunda i enlighet med min regel blott tre fötter. Här föreligger en fråga av stor principiel betydelse, som bör, såsom varande av vikt för vårt huvudämne, enligt vad framdeles skall visa sig, här utförligare avhandlas.

Enligt Bugges lag får långversen i ljóðaháttr ej sluta på ett ord av formen ˊ ×; av enkla ord äro endast formerna ˘ × och ˊ tillåtna. 'Meget sjælden hviler sidste hovedtone på tredje stavelse fra enden og næst sidste stavelse kan da være lang eller kort'. (Beretn. om forhandl. på det første nord. fil. møde, Khvn 1879, s. 143), d. v. s. versslutet kan vara ˊ ˘ ˘ eller som Sievers, Proben ein. metr. Herstellung d. Eddalieder, 1885, närmare bestämt denna sista form av versslutet genom vederbörligt utmärkande av biton: ˊ ˘ ×. Som exempel på detta sista fall anföras av Sievers *lognfara, meinstafi, Hlórriða* m. fl. (alla ur Lokas.; Proben). (Det ex. på ˊ ˋ ×, som finnes i Lokas: *bekkskrautuðr* anföres ej, utan ordet omflyttas in i versen.) Emellertid överger Sievers Altg. Metr. I § 57, 5, efter att i § 57, 4 ha anfört Bugges regler och som exempel på versslutet ˊ ˘ × och ˊ ˋ × ha anfört *þjóðlaðar* och *hvívetna*, vid redogörelsen för de enskilda formerna av långversen dessa regler så tillvida, att han uppgiver ord av nu anförda slag ha två huvudtoner, således ˊ ˘ ×, och ˊ ˋ ×. På liknande sätt: *ofanverða* (˘ × ˊ ×) o. s. v. Likaså gör Gering, Ljóð. § 119 — som t. o. m. uppgiver, att Bugges lag lyder så! — med undantag av några få fall som *varnaþi, óþola, Sigfǫþur* (§ 171, 172), här tydligen emedan versen eljest skulle bli 'vierhebig' (fyrfotad). Likaså Sijmons, Einleitung s. CCXLII.

I Altg. Metr. II: 43 framställer Sievers likaså Bugges lag riktigt med samma ex. som i I på versslutet ˊ ˘ ×, men vid redogörelsen för långversens former räknas ord som *lognfara, trémǫnnum*, o. s. v. som 'zweihebig'. — Sist a. a. § 46: 4 kallas emellertid sådana versslut åter för 'dreisilbige Füsse der Form ˊ ˋ ×'. Holtzmann,

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

Altisl. Lesebuch II: § 35, har: 'ein dreisilbiges Wort von der Form ⏑ ⏖ × oder ⏑ × ⏑'.

Jag inser icke, huru man kan vara berättigad till ändring av Bugges lag ifråga om versslutet ⏑ ⏑ ×. Ty om ett enkelt ord av formen ⏑ × icke är tillåtet såsom långversslut, huru skulle det då kunna bli det, om det är senare sammansättningsled med huvudton? Sievers, Altg. Metr. II: § 46: 4, menar, att här 'eine betönte Silbe die Mittelsilbe offenbar in ihrer Quantität herabdrückt' — men en sådan förkortning skulle väl just bero på att denna mellanstavelse blott hade biton.

Skulle icke versslutet ⏑ ⏑ × möjligen kunna förklaras så, att detta ursprungligen ansetts kunna rytmiskt något så när motsvara — och sålunda i undantagsfall ersätta — ett versslut som | ⏑ | ⏖ ×, som ej är ovanligt (i AC2-verser; Gering § 155—158, en del av exemplen). En versrad som

hlær at hvívetna

har då kunnat motsvara en versrad som

Grimn. 19: 6: *Óðinn æ lifir*

(⏑ × | ⏑ | ⏖ ×). En lång stavelse med biton får ersätta en kort stavelse med huvudton. — Senare har detta versslut ⏑ ⏑ × utan vidare kunnat användas till växling med de vanliga verssluten ⏑ och ⏖ ×, med vilka det har enfotigheten gemensam.

Versslut som *þjóðlaðar* åter kunna naturligtvis, där versen så kräver, antagas ha formen ⏑ | ⏖ ×. Likaså kunna naturligtvis fall som *virgilná, kostalauss*, vilka även förekomma som versslut (= trestavigt ord av form: ⏑ × ⏑ eller: ⏑ × ⏑), antas ha huvudton på sista stavelsen.

Det torde vara begäret att få långversen trefotad, som framkallat denna från Bugges avvikande uppfattning av versslutet i fråga. Men då det i alla fall är obestridligt, att tvåfotade långverser finnas i ljóðaháttr — se Sievers, Altg. Metr. I: § 57: 28; II: § 44: 2, på vilket sista ställe de angivas utgöra 2 %, 'die man . . . als zwei-

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

hebig bezeichnen muss' —, så kan deras antal väl ökas med sådana av nu anfört slag. Ja, det synes sannolikare, att de utgjort ett avsevärt antal, än att de varit ett ringa fåtal — då de nu funnits. — Gering, Ljóðah. §§ 181, 182, finner det visserligen 'zweifelhaft, ob man befugt ist, zweihebige Verse als erlaubt zu bezeichnen', men av de fall, han ej kan bortförklara, tala dock åtskilliga givet för att sådana verser funnits. (Jfr Heusler, a. a. s. 124). Jag skall framdraga ett enda exempel: Vem kan betvivla äktheten av en halvstrof som denna ur Hákonarmál:

Hans aldar
æ mun vesa
at góðu getit?

Handskrifterna ha inga varianter. Överensstämmelsen med det prosaiska uttrycket i 'Åtskilliga ant. till VGL.' (Schlyters utg. s. 303): *ær hans e. giættit. at godþo* gör det sannolikt, att ett på sistnämnda sätt lydande nordiskt ordspråk funnits, som för versens behov ändrats så som skett i Hák. Varje försök att här insätta ett ord för att få långversen trefotad skulle verka i hög grad stötande och ovillkorligen misslyckas. Icke ens Gering gör något försök därtill här eller i ett antal andra tvåfotade långverser. — I nyssnämnda dikt finnes ännu en tydligen tvåfotad långvers: *til hallar hinig*.

I och för sig är det väl icke orimligare, att 'långversen' kunnat vara antingen en normalvers eller en svällvers, än att så är förhållandet med kortverserna. Det karakteristiska för den förra har, efter min mening, ursprungligen blott varit, att den allittererar för sig själv. Tvåfotade 'vollzeilen' finnas i ags. i ljóðaháttliknande strofbildningar; se Rieger, ZfDPh. 7:3, Sievers Altg. Metr. I: § 98.

Först småningom torde den tendensen ha trängt fram, att långversen skulle vara längre än kortverserna eller en av dem, liksom först småningom det trängt igenom, att den jämna kortversen borde vara längre än den udda. Verser som

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

lítilla sanda
lítilla sæva

och andra (se fallen 5, 8, 9, 13, 16, 17, 18, 19) visa ju, att detta, såsom också är välbekant, ej är fast regel.

Då, såsom längre fram skall visas, fyrfotade långverser måste antagas ha funnits (mot Gerings bestridande), och det onekligen vanligaste och därför normala förhållandet — trefotade långverser — sålunda kunnat överskridas, så har detta ock kunnat underskridas. Se vidare under avdelning V.

Jag kan på grund av det sagda i viss mån instämma i Neckels ord (se hans Beiträge zur Eddaforschung . ., Dortmund 1908, s. 486, n. 2): 'Es steht zu hoffen, dass man die zweihebigkeit eines tages wenigstens nicht mehr als ein *σκάνδαλον* und eine *μωρία* hinstellen wird'!

Jag anser sålunda, att i de ifrågavarande förut påpekade fallen versslutet, såsom Bugge sagt, är ⏝⏝× och ej ⏝⏝×. Jfr under avdelning III.

Sådan form har alltså *qlrúnar* och denna långvers blir, i överensstämmelse med förut framställd lag, trefotad, ej fyrfotad. Man vinner härigenom också, att *qlrúnar* uppfattas på samma sätt som kortversernas slutord: *bókrúnar*, *bjargrúnar*. Gering, Ljóðah. § 66 och 119, a. 5, uppfattar nämligen dessa som betonade sålunda: ⏝⏑× . Det synes då föga rimligt att med Gering antaga, att det alldeles lika versslutet i den sammanhöriga anaforiska och delvis parallella långversen skulle uppfattas på annat sätt. Det kan för övrigt anmärkas, att i en mängd fall dylika ord stående i slutet av kortverser och även inuti dylika ävensom inuti långverser av Gering uppfattas betonade som ⏝≚× . Se Ljóðah. § 40—44, 47, 66, 2 [innehållande just ett antal med *rúnar* sammansatta trestaviga ord ur Sigdr.!], 67, 3, 101—103, 173—180. Jfr vidare under fall 24) i det följande.

Allitterationsförhållandena i dessa anaforiska halvstrofer kräva en särskild undersökning.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Här föreligger i regeln som vi sett följande allitterationsschema:

a — b
a — b
a — c — c.

Mellan de båda allitterationssystemen *a* och *b* råder intet fast förhållande i fråga om var huvudallitterationen, eller den som drabbar de i regeln starkast betonade orden, är förlagd. Se vi på två exempel ur Hávamál, fallen 3) och 13) finna vi att de uppvisa motsatta förhållanden. I 3) är det det i regeln svagare betonade verbet som framför substantivet uppbär den alla tre versraderna sammanbindande allitterationen. I 13) åter är det det i regeln starkast betonade nominet, som så gör. Det första torde böra anses alltid vara huvudallitterationssystemet såsom sammanbindande alla tre versraderna och såsom drabbande de ord, som genom anaforen få för tillfället den starkaste betoningen.

I några av de ovan behandlade 23 fallen av anaforiska halvstrofer synas emellertid i stället för nyssnämnda schema med tre allitterationssystem i halvstrofen endast två allitterationssystem förekomma, nämligen dels ett som följande:

a — a
a — a
a — b — b

dels ett som detta:

a — b
a — b
a — a — a

Se fallen 4) samt 13), 20), 22).

Det torde vara nödigt att utförligare orda om dessa fall (jfr vad som anförts s. 22).

Vid en jämförelse med alla de övriga fallen kunde det, teoretiskt sett, ligga närmast att antaga, att i dessa

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

fyra fall också tre allitterationssystem förefunnes, ehuru två av dem hava samma ljudstavar. Denna uppfattning synes få stöd av en jämförelse med fall utom de anaforiska halvstroferna, då likartad hopning av samma ljudstavar i en strof finnes.

Att förra och senare halvstroferna ej kunna vara förbundna med varandra medelst allitteration är väl att anse som ett axiom (jfr emellertid längre fram i denna avd.)

Då man icke desto mindre i fall som

Háv. 44: 3—5: *ok vilda af hǫnum gott geta,*
geði skaltu við þann blanda
ok gjǫfum skipta,

eller Vafþr. 3—5: *enn Nótt vas Norvi borin;*
ný ok nið
skópu nýt regin

finner första halvstrofens långvers och andra halvstrofens kortverser ha samma ljudstavar, så är det uppenbart, att här två skilda allitterationssystem måste antagas, fastän de begagna samma ljudstavar.

På liknande sätt då i

Háv. 115: 5—7: *annars konu*
teygðu aldregi
eyrarúnu at,

(likaså 8: 4—6, 9: 4—6, 93: 1—3, 107: 4—6, 117: 5—7, 118: 1—3 m. fl. fall) och

Háv. 92: 1—3: *Fagrt skal mæla*
ok fé bjóða
sá's vill fljóða ǫst fá,

liksom i Háv. 22: 4—6, 96: 4—6, 150: 1—3, 152: 1—3 [1], och många flere fall, av vilka kan förtjäna särskilt anföras

[1] Enligt Magnus Olsens lyckliga emendation, AfNF. 23: 190.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

Sól. 72: ***Menn sá ek þá,***
es móður hǫfðu
látit mat í munn;
hvílur þeirra
vǫru á himingeislum
hafðar hagliga,

där båda halvstroferna hava samma slags allitteration som de både föregående fallen, samt

Haraldsk. 24: 4—6: *logǫndum húfum*
hafask und linda,
hældræpir halir,

där långversen har lika allitterationssystem som ett av kortversernas i samma halvstrof, ha långverserna tydligen sitt eget allitterationssystem, oaktat deras ljudstavar äro i första fallet vokaler, liksom kortversernas, och i senare fallen samma konsonanter (*h*) som kortversernas i samma halvstrof.

På samma sätt böra nu också säkerligen i fallen 13), 20), 22), långversens två sista stavelser anses tillhöra ett särskilt allitterationssystem och dess första ljudstav tillhöra ett annat dylikt eller det samma som kortversernas första ljudstav tillhör, oaktat alla dessa fem ljudstavar äro de samma och de sålunda se ut att bilda ett enda allitterationssystem.

Sålunda höra till två olika allitterationssystem de tre *l* i en långvers som

lǫng eru ljóða læ.

Vad åter beträffar fallet 4), där kortverserna ha fyra lika ljudstavar, så kunde det nu tyckas som om ett liknande förhållande också där borde antagas, eller att det förra och det senare paret ljudstavar, ehuru identiska (*f*), teoretiskt representerande två särskilda allitterationssystem. Emellertid är förhållandet i detta fall mera invecklat, i det att det kan ifrågasättas, om icke ett allitterationssystem bestående av *fyra lika ljudstavar* verkligen funnits i kortverspar.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Denna fråga är av den omfattande natur — dess bedömande kräver en ingående granskning av den herskande germanska allitterationsläran —, att den icke kan upptagas till behandling i detta sammanhang, utan den får sparas till en särskild undersökning. Det är så mycket mindre nödigt att här i detta sammanhang ingå på den samma, som även om, såsom jag håller före, det kan visas, att ett dylikt likartat, fyrdubbelt allitterationssystem funnits på samgermansk och fortlevat på nordisk botten — jag anser nämligen, att ursprungligen alla fyra höjningarna naturenligt burit allitteration [a — a | a — a; a —b | a — b; o. s. v.], vid sidan varav tidigt, redan samgermanskt, praktiskt lättare allitterationsformer uppstått [: a — a | a — x [1]; a — x | a — x; a — x | a — a; o. s. v.] [2] —, det därmed ingalunda är avgjort, att detta föreligger i fall 4). I detta särskilda fall ligger det ju, som sagt, alltid närmast att med hänsyn till alla de övriga 22 fallen antaga, att två allitterationssystem med tillfälligtvis lika par ljudstavar (*f* och *f*) föreligga, även om i andra fall utanför de anaforiska kortverserna verkligen ett allitterationssystem om fyra lika ljudstavar finnes. Jämför vad som sagts å s. 50 och säges å s. 72 i det följande. — Här må blott nämnas, att, om man här i fall 4) vill antaga ett sådant allitterationssystem, det då också finge antagas, att detta här fått ersätta de eljest i dessa anaforiska kortverser förekommande två allitterationssystemen med olika

---

[1] Utmärker höjningsstavelse, som ej bär allitteration. Ifrågavarande fall av allitteration har efter min mening blivit det allmännaste bl. a. därför, att det, vid förenkling av den fyrdubbla allittera. tionen, låg närmast till hands att släppa den sista ljudstaven. Närmast låg sedan att vid ytterligare förenkling släppa den sista ljudstaven i vardera kortversen.

[2] I samband härmed kan redan nu nämnas, att jag anser Snorres lära om *hǫfuðstafr* och *stuðlar* vara en misslyckad konstruktion, föranledd av förhållandena i dróttkvætt. Någon 'Hauptstabsgesetz' i nu gällande mening har aldrig existerat (obs. bl. a. däremot just allitterationssystemet a — i ljóðaháttr!).
a —
a —

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

par ljudstavar. Överensstämmelse mellan fall 4) och de övriga 22 fallen funnes då i alla händelser så till vida, att alla fyra höjningarna i kortversparen bära allitteration.

Jag skall straxt i det följande, delvis som förarbete till nyssnämnda mer omfattande undersökning om den germanska allitterationens historia, framlägga några jämförelser mellan dessa anaforiska halvstrofer och de vanliga ljóðaháttrhalvstroferna med hänsyn till de för de förra nu uppvisade egendomligheterna i fråga om allitterationen, en framställning som ju här har sitt särskilda berättigande, då de anaforiska halvstrofernas ställning inom den nordiska verslåran därigenom får sin belysning.

Först skall emellertid ett sista fall av anaforiska halvstrofer, som bland dem intager en särställning, bli föremål för granskning.

I 'Den islandske lægebog Codex Arnamagnæanus 434 a, 12:mo', som är utgiven av K. Kålund i D. Kgl. Danske Vidensk. Selsk. Skrifter (6 Række, hist. og filos. Afd. VI,4, s. 368) förekommer följande stycke, som efter min förmodan — Kålund har ingen mening därom — utgör en fragmentarisk ljóðaháttstrof, som slutar med en anaforisk halvstrof:

Ast drep ec hendi,
— — — — —
— — — — — —
*lyk ec fe *sakir,*
*lyk ec fior *sakir,*
lyk ec enu mestu manna sakir

Jag har här återgivit handskriftens lydelse så när som på att jag med Kålund rättat det i andra och tredje versraderna från slutet stående *sækir* till *sakir* (efter sista versraden), varjämte jag lemnat plats för två versrader — där i handskriften ingen lucka finnes —, nämligen för den jämna kortversen samt långversen i första halvstrofen, vilka enligt min förmodan vid avskrivningen eller i traditionen utfallit. Jag förmodar alltså, att här en ljóðahátt-

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

strof funnits i huvudsak lika beskaffad som t. ex. den till fallet 5) i det föregående hörande strof, vars senare halvstrof är anaforisk. — Omedelbart före orden *Ast* . . . går en besvärjelseformel i en åttaradig fornyrðislag-strof, som tydligen icke har något samband med det närmast följande. Denna strof har nämligen följande lydelse (återgiven med normaliserad rättskrivning):

Fjón þvær ek af mér
fjánda minna,
rán ok reiði
ríkra manna,
svá at þeir glaðliga
mér gangi á móti
ok (h)læandi
mik augum líti.

Närmast före dem gå dessa ord: *Þvo þik i vatnni III sinnum ok les pater noster i millum ok kved þetta III tima:*

Omedelbart efter orden . . . *manna sakir* ovan följer ett stycke, som tydligen (också efter Kålund) först bildar en halvstrof i fornyrðislag, så lydande (normaliserad):

Guð líti mér
ok góðir menn!
Sjái hverr á mik
sælðaraugum!

Hit för ock Kålund det närmast följande:

ægishjálm es ek berr
í millum brúna,

Vad därefter följer: *Þo *vo tignar manna aull se mier veraulld *þion at vinum* förmodar han även ha varit i strofform, men det är 'uforståeligt' och osäkert.

Hela stycket avslutas med orden: *Haf vatnit millum gaupnna þier.*

Kålund har säkerligen rätt i att dessa stycken i fornyrðislag, den oförståeliga raden medräknad, utgöra två 'besværgelser, alle til afvendelse af høvdingevrede'.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

De böra ses i sammanhang med ett föregående stycke: *Ef þu villt fordazt haufdingia reiði*, o. s. v. [1].

Då Kålund även som en tredje av dessa besvärjelseformer räknar här förut återgivna stycke (*Ast . . . sakir*), så tror jag icke, att detta är rätt. Innehållet av detta stycke är nämligen, efter min uppfattning därav, av en helt annan art än det föregående och det efterföljande stycket. Jag tolkar den fragmentariska strofen så: Jag stöter bort kärlek (eller . tillintetgör . .) . . . Jag avgör pänningefrågor, jag avgör livsfrågor, jag avgör de viktigaste mänskliga angelägenheter. — I uttrycket *ást drep ek hendi* ser jag en kontamination av två konstruktioner: *við ást drep ek hendi* och *ást drep ek*. — Detta förmodar jag vara yttrat av en över sin — genom trolldom förvärvade — övernaturliga kraft stolt människa. Det är då, som sagt, ett annat innehåll häri än i de båda besvärjelseformlerna.

Jag förmodar, att detta ställe kommit att bli medtaget här i anledning av uttrycket *mestu manna sakir*, som sammanställts med uttrycken *ríkra manna* och *tignar manna* i de båda besvärjelseformulären, medan det i verkligheten haft annan betydelse, såsom synes av översättningen här förut.

Som vi se, har den anaforiska halvstrofen här använts i ett fall, då en hög stämning skolat uttryckas.

---

[1] Av detta ställe synes ett intressant bidrag till trollrunornas historia kunna hämtas. Jag gissar, att trollrunan *ægishjalmr* tillkommit på följande sätt. I bildlig mening har man, som bekant, kunnat säga: *bera ægishjalm í augum* (Fritzner), förmodligen om en man med skarp, skräckinjagande blick; i analogi därmed har man då också sagt, såsom här: *b. æ. í míllun brúna* om den som hotfullt rynkar pannan. Detta uttryck har sen missförståtts och uppfattats rent materiellt. Man har tänkt sig en man, med ett märke i pannan, som kunnat liknas vid en *ægishjalmr*. Att detta varit ett runmärke slöt man därav, att det fanns ett slags runor, som kallades *hjalmrunir* (omtalade hos Liljegren, Run-Lära s. 54 och avbildade tab. II dst). Och så gjorde man ett runtecken, som kallades ægishjalmr. Att detta, såsom synes i Isl. Lægeb., var sammansatt av fyra i kors ställda runtecken för ᛉ — således ett slags potentierat ᛉ — beror kanske därpå, att det skulle användas mot män.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Den anaforiska halvstrof, vi här påträffat, avviker på ett högst anmärkningsvärt sätt från de här förut behandlade 23 fallen. Detta är orsaken, varför den här upptages för sig efter dessa. Med utmärkta allitterationer och normaliserad skrift ser den så ut:

24) *Lýk ek fé-Sakir,*
lýk ek fjǫr-Sakir,
lýk ek enu Mestu Manna-Sakir.

Denna anaforiska halvstrofs särskilda egendomligheter äro följande:

a) alla tre versraderna äro både anaforiska och epiforiska;

b) kortverserna äro trefotade och långversen fyrfotad i st. f. resp. tvåfotade och trefotad, såsom i de föregående 23 fallen;

c) varje versrad har tre allitterationssystem (eller del däri) i st. f. två, såsom i de föreg. 23 fallen.

a) Vad epiforen, som tillika bildar slutrim ('rührender Reim'), beträffar, så har den sin motsvarighet, visserligen icke de förut behandlade anaforiska halvstroferna, men i stället i de anaforiska, parallella långverser, som vi funnit i Háttatals strof 101, versraderna 6—7 och, som vi under avdelning IV skola finna, i ett antal därmed sammanhörande fall. Den är sålunda icke främmande för den anaforiska versen eller för diktarten ljóðaháttr. Den är för övrigt i form av 'rührender Reim' icke alldeles främmande ens för de vanliga ljóðahátt-kortverserna, i det att den föreligger i

Lokas. 54: 1—2: *einn þú værir,*
ef þú svá værir

b) Vad versradernas rytmicitet beträffar, så är det tydligt, att långversens *sakir* måste utgöra en särskild versfot, alldenstund någon versfot av formen ⏝ × ⏑ × ej existerar på nordisk botten och sådant versslut ej finnes

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

i ljóðahátt-långversen. Därav blir följden först, att kortverserna måste uppfattas som trefotade, ej som tvåfotade, som vi förut funnit vara förhållandet i de 28 förut behandlade fallen. Man måste läsa dem efter schemat: ⏝ × | ⏝ | ⏑ × (enl. Gering, Ljóðah. § 115, a. 2), ej efter schemat ⏝ × | ⏝ ⏑ × (se fall 6) förut), dit de eljest kunnat föras, då *fé-sakir*, *fjqr-sakir* såsom sammansatta ord blott behöft ha biton på andra sammansättningsledet.

I långversen måste före *sakir* orden *mestu manna* med långversens egna allitterationssystem utgöra var sin fot. Slutligen måste det anaforiska *lýk ek*, efter vad vi förut sett, vara en fot. Hade det ej varit för anaforens skull, hade dessa ord ju kunnat efter den gängse uppfattningen bilda tvåledad ingångssänkning.

Denna långvers schema blir alltså följande: ⏝ × ⏑ × | ⏝ × | ⏝ × | ⏑ ×.

Som vi se, iakttages här i alla fall samma skillnad mellan de anaforiska kortverserna å ena sidan och den anaforiska långversen å den andra, som i de 23 fallen, eller att den senare versraden är en fot längre än de båda förra, som äro sinsemellan lika långa.

c) Kortverser — av svällvers natur — i ljóðaháttr med tre olika allitterationssystem och sålunda alla tre höjningarna allitterarande äro ju en eljest icke iakttagen egendomlighet. Principiellt kan emellertid intet anmärkas mot en sådan anordning — i parallellverser naturlig nog —, så framt man icke bestrider tillvaron av flere allitterationssystem i kortverspar, vilket på nordisk botten är omöjligt att göra (jfr därom s. 75 i det följ.). En svällvers av detta slag bör då lika väl ha kunnat finnas i en kortvers som i långversen i ljóðaháttr. — På västgermanskt område finnas ju motsvarigheter därtill.

Att åter alla fyra höjningarna i denna långvers bära allitteration är ju ock i full överensstämmelse med att alla tre höjningarna i långversen kunna allitterera.

Den fyrfotade ljóðahátt-långversen härstädes kan, praktiskt taget, uppdelas i två kortverstyper: en A1- och en F2-vers (A + F-vers). A1-versen har trestavig mellan-

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

sänkning, varav dock två stavelser kunna anses utgöra upplösning; jfr Gering, Ljóðah. § 5, a. 2. (Det bör ej läsas *lýk'k*, varigenom rytmen skulle försämras.) F2-versen har, som mycket ofta, upplösning av sista höjningen. — Jag har härmed ej velat uttala mig om den fyrfotade versens historiska uppkomst.

Till frågan om fyrfotade långverser i ljóðaháttr återkommer jag under avdelning V, där detta ämne utförligt avhandlas. Som bekant har Gering bestritt tillvaron av sådana verser, men förvisso med orätt.

Som förut nämnts (se s. 43), får till detta slags anaforisk-epiforiska halvstrofer föras fallet 17), om man vill uppfatta *qlrúnar* som tvåfotat (⊥ | ⊥ × i st. f. ⊥ ⊥ ×). Halvstrofens allitterationssystem bli då fyra, fördelade alldeles som ovan eller sålunda:

Þat eru bók-rúnar,
Þat eru bjarg-rúnar,
Þat eru allar ǫl-rúnar.

Även detta är en A- + F-vers (F1).

Huruvida anaforiska halvstrofer funnits med tvåfotade kortverser och fyrfotad långvers, synes mycket tvivelaktigt. Jfr om fallet 8) å s. 41 här förut.

I ett ljóðahättstrof-liknande stycke i äldre Västgötalagen förekomma rader motsvarande de trefotade kortverserna i ljóðaháttr med tre ljudstavar, och där träffas även en mot långversen i ljóðaháttr svarande fyrfotad vers. Som detta stycke även består av anaforiska och parallella rader, kan det förtjäna att här till jämförelse meddelas.

ÄVGL: Forn.b. 7: 1:
Þæn a hæræ ær hændir,
Þæn a ræf ær reser,
Þæn a vargh ær vinþær,
Þæn a biorn ær betir,
*Þæn a ælgh ær *æltir,*
Þæn a otær ær or a takær.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Jag har i näst sista raden insatt *æltir* i st. f. handskriftens *fællir*, som ej här kan vara ursprungligt, då dels denna rad ju skall hava sitt egna allitterationssystem — jämte det gemensamma —, dels det här eljest ej är tal om djurens sårande eller dödande, utan blott om dess fångande eller jagande. I ÄVGL förekommer annanstädes *ælta fæ*.

Det anaforiska *þæn a* måste här nödvändigtvis utgöra första foten och bör ej uppfattas som ingångssänkning.

Det är att märka, att av dessa rader endast två (den tredje och sjätte) ha sådant versslut, att de efter Bugges lag passa till långverser i en ljóðaháttstrof! Eget är ju nu, att raderna just äro 6, och att just den tredje och sjätte raden kan vara långvers. [I YVGL, där stadgandet återfinnes, har fjärde versraden även sådant versslut: *binder* för *betir*, säkert en nyare ändring.] Att den sista raden är fyrfotad är ju ock anmärkningsvärt. Den tredje däremot är trefotad liksom de båda föregående mot kortverser i ljóðaháttr svarande raderna, och således alla tre dessa rader lika långa, vilket avviker från förhållandet i de västnordiska anaforiska halvstroferna. — Lind uppfattar detta stycke helt annorlunda (Om rim och verslemningar i de sv. landskapslagarne, Upps. 1881, s. 81), i det han först på slutet ser vers, nämligen sista raden delad i två kortverser bildande ett verspar. Det synes mig icke kunna vara rätt att sålunda skilja de anaforiska raderna åt i prosa och vers.

Man kunde vara frestad att här i AVGL se två anaforiska halvstrofer av eget slag (förenade till en helstrof?), där kortverserna jämte det halvstrofens alla tre versrader förbindande, begynnande allitterationssystemet hade var sitt eget allitterationssystem i st. f. ännu ett eller två gemensamt.

Vi skola framdeles under avdelning IV finna verspar, men bestående av långverser, som äro alldeles så byggda, som raderna 1—2 och 4—5 ovan.

Jag anmärker till undvikande av missförstånd, att jag icke anser ett stycke som ovanstående lemna något

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

säkert bevis på, att ljóðaháttr funnits i fsv. som en färdigbildad och medveten konstform, och inte häller ser sådant bevis i de ljóðaháttliknande halvstrofer ur våra gamla lagar som Lind a. a. påpekat, icke ens i dem däribland, vilkas långvers slut överensstämmer med Bugges lag, t. ex.

Östg. L., Ærfþ. 17: *uir lösum han til kyns*
ok kundra manna
ok egh til annöþugx doms.

UL. Ærfþ. 11: 1: *þæt barn þa miolk*
(VmL. „ 12: 4) *aff moþor spinæ,*
synas a horn oc har.

Sådana exempel torde blott visa, att ansatser till ljóðahátthalvstrofsbildningar gjorts på östnordiskt område likasom förhållandet varit på västgermanskt. Jfr för ags. Sievers, Altg. Metr. I: § 98, för fhty. a. a. § 138: 4; 137. Man kan ju dock tänka sig, att på östnordisk botten utvecklingen gått några steg längre, såsom användning av blott en långvers.

Den parallella allitteration, vi gjort bekantskap med i de anaforiska halvstrofernas parallella kortverser, träffas även utanför dem i ljóðaháttstrofer.

Sålunda finnas dessa två parallella allitterationssystem i de anaforiska parallella kortverserna, vilka ej stå i anaforiska halvstrofer (behandlade i avdeln. III). Men även alldeles utanför anaforiska och parallella kortverser, i vanliga ljóðaháttkortverser, träffas dessa parallella allitterationssystem i ett stort antal fall.

Några exempel på dylik parallellallitteration i kortverser, vilka för övrigt ej till sin byggnad äro parallella, följa här.

Háv. 145: 1—2, 4—5: *Betra es óbedit,*
en sé ofblótit
— — — — —
betra es ósent,
en sé ofsóit.

Så enl. Gering, a. a. § 8: a. 2; 60: a. 3, och flst.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Vafþr. 5: 1—2: ***F***ór þá **Ó**ðinn
at ***f****reista* ***o****rðspeki.*

Grimn. 54: 1—2: ***Ó***ðinn ek nú ***h***eiti,
Y*ggr ek áðan* ***h****ét.*

Skirn. 3: 3—5: *hví þú* ***e****inn* ***s****itr*
e*ndlanga* ***s****ali.*

Lokas. 17: 1—2: ***Þ****egi þú* ***I****ðunn,*
Þ*ik kveð ek* ***a****llra kvenna*

och 5 liknande fall i samma dikt (Gering, a. a. § 4, a).

Lokas. 62: 1—2: ***L****ifa* ***æ****tlak mér*
l*angan* ***a****ldr.*

Fáfn. 2: 1—2: ***G****ǫfugt dýr ek* ***h****eiti,*
en ek ***g****engit* ***h****efk.*

„ 4: 4—5: ***S****igurðr ek* ***h****eiti,*
S*igmundr* ***h****ét minn faðir*

och flere dylika fall med allitterérande personnamn och *heiti / hét* (Reg. 2: 1—2; Fjǫlsv. 6: 4—5, 47: 1—2).

Sigrdr. 7: 1—2: ***Ǫ****lrúnar skaltu* ***k****unna,*
ef þú vill ***a****nnars* ***k****væn*

Fjǫlsv. 3: 4—5: ***S****æmðarorða* ***l****auss*
hefir þú ***s****eggr* ***o****f* ***l****ifat.*

„ 14: 1—2: ***G****ífr heitir* ***a****nnarr,*
en Geri ***a****nnarr.*

„ 21: 4—5: *Hvat af* ***m****óði* ***v****erðr*
þess ins mæra ***v****iðar*

m. fl. fall i denna dikt (12: 1—2; 34: 4—5, och se ovan).

Sól. 7: 4—5: *í* ***h****reinu* ***l****ífi*
h*ón skal* ***l****ifa.*

„ 27: 1—2: ***Á*** ***g****uð skal* ***h****eita*
til ***g****óðra* ***h****luta*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

och åtskilliga andra fall i denna dikt (såsom 16: 1—2; 20: 1—2; 37: 4—5; 38: 1—2; 43: 4—5; 77: 4—5).

Eiríksm. 2: 1—2: *Hvat Þrymr þar Bragi,*
sem Þúsund bifisk.

Hákm. 13: 1—2: *Ríða vit skulum*
kvað in ríkja Skǫgul.

Hugsm. 44: 1—2: *Ljótlig vǫmm,*
ef þú lasta vill.

„ 107: 1—2: *Líkama sinn*
ræki lýða synir

och åtskilliga andra fall i denna dikt (33: 1—2; 48: 4—5; 77: 4—5; 121: 4—5).

Av dessa exempel är flertalet angivet hos Gering, Ljóðah. passim, där ett antal ytterligare exempel finnas; åtskilliga äro av mig här tillagda.

Jämte dessa fall av ljóðaháttkortverser med två parallella allitterationssystem förekomma, alldeles som, efter vad här förut uppvisats, i de anaforiska halvstroferna vid sidan av fall som

Hvaðan þú fór?
Hvaðan þú fǫr gørðir?

finnes ett fall som

fjǫlð ek fór,
fjǫlð ek freistaða,

likaledes fall, som nu skola anföras, då fyra lika ljudstavar stå i ljóðaháttverspar, två och två.

Sådana fall äro följande:

Háv. 57: 1—2: *Brandr af brandi*
brenn, uns brunninn es.

(Jfr Gering, Ljóðah. § 114, a. 1, där det heter, att sådan 'doppelalliteration kommt ein paar mal vor', samt § 2,

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

där det i en not anmärkes, att 'die langzeile hat vier gleiche reimstäbe').

Grimn. 27: 6—7: *Gipul ok Gǫpul,*
Gǫmul ok Geirvimul,

(Gering, a. a. § 102, 2): 'vier gleiche reimstäbe in der langzeile!').

Osäkert är Grimn. 33: 4—5: *Dáinn ok Dvalinn,*
Duneyrr ok Duraþrór,

om vilka Gering, a. a. § 57, 4) säger: 'auffallend ist der vers . . ., da in der langzeile vier reimstabe stehen' och vilka han i Hild. Edda² uppfattar så som om den senare versraden vore 'vollzeile' (långvers, som eljest skulle saknas i handskr.) och en kortvers vore utfallen efter den förra.

Skirn. 2: 1—2: *Illra orða*
es mér ǫ́n at ykrum syni.

Gering, a. a. § 2 (s. 5, n. *) anmärker härtill blott: 'Die langzeile hat vier gleiche reimstäbe'; men i Hild. Edd.² (likaså i utg. 3) har han — mot alla andra utgivare — emenderat handskrifternas *ykrom* (R), *yðrom* (A) till *þínum*, genom vilken ändring enligt honom 'auch der metr. fehler[1] (4 gleiche reimstäbe) beseitigt vird'.

Skirn. 23: 1—2: *Sér þú þenna mæki, mær!*
mjóvan, málfán.

Gering, a. a. § 26, säger, att det är 'auffallend', att denna 'langzeile vier gleiche reimstäbe enthält, was sehr selten vorkommt und als ein verstoss gegen die gesetze der alliteration betrachtet werden muss', och § 73, 2 anmärker han: 'vier gleiche reimstäbe in der langzeile!!'

I inledningen till sin Eddaöversättning säger ock Gering (s. 13), att det är 'unbedingt unstatthaft', att 'vier gleiche Stäbe in der Langzeile stehen (aa | aa); sollen alle vier Hebungen an der Allitteration teilnehmen,

[1] Nu spärrat.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

so muss die erste Hebung mit der dritten und die zweite mit der vierten, oder die erste mit der vierten und die zweite mit der dritten reimen — es ist also in diesem Falle in der Langzeile doppelte Allitteration vorhanden (ab | ab oder ab | ba)'.

Något skäl till detta fördömande av de fyra lika rimstavarna anföres här ej. Men Gering följer med båda dessa meningar Riegers framställning i ZfDPh. 7, som ej tagit vederbörlig hänsyn till förhållandena på nordiskt område.

Gering har nyligen i ZfDPh. 43: 133 f. (1911) givit ännu ett starkt uttryck åt sina, som vi sett, i de senast anförda fallen i svagare eller starkare ordalag uttryckta tvivel om eller förnekande av den metriska riktigheten av ett allitterationssystem om fyra lika ljudstavar i kortverser — som han i de första exemplen blott tar ad notam —, här med särskild hänsyn till nu senast avhandlade fall.

Gering säger, att anförda verser i Skirnismál ej kunna vara riktiga, 'da vier gleiche reimstäbe in der langzeile verpönt sind' och han företar med anledning därav en ändring av detta ställe, sålunda:

Sér þú mæki mjóvan málfán, Gerþr [!]

I den nyss utkomna tredje utgåvan av Hildebrands Edda är denna våldsamma — och som vi skola finna alldeles obefogade — ändring beklagligen införd. — Det kan här erinras om, att första versraden på ett annat sätt ändrats av Sijmons, som inklamrar *mær* och därigenom får ett fall av allitteration a — a i st. f. a — a
a — a a — a.
Det förra allitterationssystemet finnes visserligen i dikten (34: 1—2; icke ens ändrad av Gering), men bör ej här införas. (Jfr under en annan dylik ändring av Sijmons straxt i det följande s. 70.)

Vidare höra hit:

Lokas. 27: 1—2: *Veiztu ef inni ættak*
Ægis hǫllum í.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

(Gering, a. a. § 114, a. 1; se under första fallet s. 62 här förut och i det följande.)

H. Hj. 17: 1—2: ***Hrímgerðr heiti'k,***
Hati hét minn faðir.

(Gering, a. a. § 114, 5, gör samma anm. som till andra och tredje fallen ovan).

Háv. 10: 1—2,
11: 1—2; 4—5: ***Byrði betri***
berrat maðr [1] ***brautu at***
— — — — — — — — —
vegnest verra
vegra [hann] velli at.

Dessa två fall anser jag avgjort böra räknas hit. De erkännas dock ej av Gering, som uppfattar det första versparets jämna rad som en *B*-vers med trestavig ingångssänkning — genom att läsa *berra* för ***berrat*** får han de två senare stavelserna att vara 'verschleift' (a. a. § 82, 2, a. 1) —, då *berrat* skulle vara obetonat, och det senare versparets jämna rad som samma verstyp, då *vegra* skulle vara obetonat. För min del anser jag, att både *berra(t)* och *vegra* ha huvudton och således allitterera med. Jag ser i ***byrði*** — ***berra(t)*** och ***vegnest*** — ***vegra*** en avsiktlig sammanställning av besläktade eller lika ljudande ord, bildande ordlekar av de slag, som Sijmons upptar i Einleitung (till sin Eddautgåva), s. CCXVI—CCXVII under 1 och 2, t. ex. ***snivin snjóvi***, ***lékom léik***, ***Skuld skildi***, ***lǫg lǫgðu***, ***reini reyna***, ***Atle atalt***. Men i så fall är det nödigt att båda orden ha huvudton (jfr här förut s. 40). Jag uppfattar båda versraderna som AB-verser med upplösning av första sänkningen (jfr Gering, a. a. § 114, a. 5) — det är väl troligt, att båda verben i samma strof haft samma form av den suffixala negationen, väl då *-a* i st. f. *-at* (vilket senare för övrigt ej häller här vore omöjligt,

[1] Betyder här 'man' (pron.), ej 'en man'. Så även enligt Gerings rytmicering.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

då Gering, a. st. a. 6, har åtskilliga exempel på 'zweisilbige nicht verschleifbare senkung im ersten fusse') —, således efter schemat ⏝ ⏑ × | ⏝ × | ⏝. (Dock bör kanske *hann* med Sijmons och Finnur Jónsson strykas i senare versparet.) — Jag tillägger, att Sievers, Altg. Metr. I, § 197, 3, II, § 46, 6, uppfattar de båda versparens andra versrad, liksom jag nu, som trefotad (således *bérrat maðr* | o. s. v.), och att redan K. Hildebrand (ZfDPh., Ergänz. B. s. 96, n. 4) i 10: 1—2 ser exempel på fyrdubbel allitteration.

Följande fall kunde ytterligare föras till fallen av kortverser med fyra lika ljudstavar.

Háv. 71: 1—2: ***H**altr ríðr **h**rossi,*
*hjǫrð rekr **h**andarvanr*

med fyra ljudstavar ***h***. (Gering, a. a. § 102, a. 8, anmärker härtill: 'vier gleiche reimstäbe in der langzeile!!')

Regm. 7: 1—3: *Gjafar þú **g**aft,*
(hela halvstrofen medtages) *[**g**aftattu ástgjafar,*
*[**g**aftattu af heilum hug.]*

Jag anser nämligen mot Gering, att den jämna versraden bör uppfattas på ett sådant sätt, att även *gjafar* i ordet *ástgjafar* kan bära allitterationen. Detta kan ske, om versraden uppfattas efter schemat ⏝ ⏝ × | ⏝ | ⏑ × eller som en A*1C2-vers (jfr Gering, § 115, 2) med biton på *-at-*, som här synes befogad med anledning av den starka motsättningen mellan de chiastiskt ställda *gaft — gaftattu* (medan Gering, § 102, 2), som läser *gaftat*, låter versen följa schemat: ⏝ × | ⏝ ⏑ ×, eller vara en D*1-vers med kort bitonig andra stavelse i andra foten). Att endast andra sammansättningsledet allittererar därpå finnas åtskilliga exempel. Från kortverser kunna anföras fall som i samma dikt, Reg. 4: 1: *ofrgjǫld* (⏝ | ⏝), där Gering, Ljóðah. § 61, finner allitterationen 'auffallend' och gissar, att vokalisk allitteration funnits (den föreslagna emendationen har han dock inte infört i Hild., Edda²); Fáfn. 31: 2:

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

óhvǫtum, där Gering, § 93: a. 5), finner allitterationen vara 'schwerlich zu beanstanden', samt det likartade Háv. 70: 2: *ólifðum* (allmänt antagen emendation), som Gering, a. a. § 91, också godkänner, 'da dieselbe seltsame alliteration auch sonst sich findet', vidare Sól. 48: 4: *einmana*, där Gering, a. a. § 37, a. 3, finner allitterationen 'höchst auffallend', då i detta fall 'nur das zweite glied des compositums alliteriert'; 'offenbar liegt verderbnis vor' tillägges det.

I långverser är samma förhållande i åtskilliga fall iakttaget. Så i Reg. 4: 6 (det tredje fallet i denna dikt!): *oflengi*; Lokas. 31: 3: *ógott*; Skirn. 19: 6: *óleiðastan*; till dessa fall har Gering intet att anmärka. Om Fáfn. 8: 3: *feðrmunum* säger Gering, a. a. § 135: 'auffallende alliteration'; likaså om Hugsv. 7: 3: *velfengit*[1] (a. a. § 173). [Osäkert är Fáfn. 38: 6: *einvaldi*. Så Gering, a. a. § 153 utan anm. Men med antagande av allitteration mellan vokal och *v*, som Gering nu förfäktar, bortfölle detta exempel; se Gering, Beitr. 13: 203. Obs. dock i det följ. Att Háv. 159: 6: *ósnotr*, varom Gering a. a. § 169, n. *, gör liknande anm. som till Háv. 70, bör utgå från dessa exempel skall jag i det följande visa.][2]

Som synes, är det obestridligt, att sådan allitteration, som av mig antagits i *ástgjafar*, eller å endast det andra sammansättningsledet, verkligen förekommer. Men vad som i nämnda ord liksom i *einmana* det oaktat kan väcka anstöt är väl det förhållandet, att det första sammansättningsledet är ett nomen, som likväl, ehuru betonat, ej deltar i allitteration. Samma förhållande eger

[1] Så endast i Schevings handskr. Nu bevarade handskrifter ha endast *fengit*. Se Gerings utgåva av Hugsvinnsmál, Kiel 1907. Gerings uppfattning av denna versrad med läsarten *velfengit* förutsätter allitteration av bitonad stavelse. Jfr Ljóðah. § 11 om Fjǫlsv. 14[1] (som väl dock är en DC-vers). Men sådan bör väl på sin höjd antagas för parallellverser. Jfr ex. hos Wenck, a. a. 58, sist.

[2] Ur andra än Eddadikter finnas exempel anförda av Gislason, Aarb. 1868, s. 354; 1869, s. 78—80; sålunda dels ord sammansatta med *ó-*, dels fall som *einkagjöf*, *gjörvöllum* (med nyisl. uttal).

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

ju rum i *feðrmunum* [och *einvaldi*], men här är en långvers och där råder större frihet, i det alla tre betonade stavelserna äro lika berättigade med hänsyn till allitterationens anbringande och de eljest gällande allitterationslagarna därigenom brytas. Se Sievers, Altg. Metr. I: § 57: 3 och anm. 1, där just det sista fallet anföres som ett av exemplen härpå: *mínum feðrmunum*.

Annorlunda i de båda andra fallen. Vad *einmana* angår, så har det i Finnur Jónssons utgåva av dikten (i Den norsk-isl. Skjaldedigtn.) blivit utbytt mot *munarlausir* (till en del efter andra handskrifter). Fallet i *ástgjafar* behöver då sin särskilda förklaring. Denna kan dels sökas däri, att i jämna vershalvan begynnande verb ju kan allitterera på bekostnad av nomen (Sievers, Altg. Netr. I: § 24), dels däri, att, såsom Wenck, a. a. § 19, b och § 57 uppvisat, vid chiastisk ordställning — såsom här — verbet kan få allitterera framför nominet, samt att över huvud vid allitteration med fyra ljudstavar större frihet rådde vid allitterationens anbringande.

Ifrågavarande halvstrof har av R. Meyer (a. a. s. 317) räknats till de anaforiska halvstroferna, dock så, att 'zu Gunsten eines etymologisch verwandten Wortes ist die Anapher verschoben'. Jag har ock tänkt på, att genom omställningen *gaftu gjafar* i första raden föra halvstrofen dit, ehuru det visserligen väckte betänklighet, att anaforen mellan den jämna kortversen och långversen var fullständigare än mellan båda kortverserna. Sedan jag funnit lagen om de båda kortversernas likfotighet (i regeln tvåfotighet, sällan trefotighet), har jag insett, att halvstrofen ej hör till de anaforiska — då ju dess kortverser måste, som ovan visats, antagas vara olikfotade —, utan bör uppfattas så som ovan skett.

En närmare undersökning av dessa två fall, Háv. 71 och Reg. 7, skall visa, att de även kunna uppfattas som fall av korsallitteration, varom skall bli tal i min s. 51 nämnda, särskilda undersökning om allitterationen.

Till exemplen på allitteration medelst fyra lika ljudstavar höra, efter min mening, också fall som

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

Háv. 33: 4—5: ***sitr ok snópir,***
lætr sem solginn sé

Lokas. 65: 4—5: ***eiga þín ǫll,***
es hér inni es.

Gering, Ljóðah. § 81: 1, utmärker ej allitteration *sé, es* (verserna rytmiceras dock: × × ⊥ | × ⊥).

Härmed är att jämföra Gerings yttrande (a. a. § 93, a. 3), att 'der dichter *vesa* nicht als reimstab betrachtet hat' i en jämn versrad som

Háv. 42: 2: ***skal maðr vinr vesa,***

där *vesa* bär huvudton (versschemat enligt Gering: × × ⊥ | ⏑ ×) samt Sievers yttrande (Altg. Metr. I: § 21, c), att 'wo die letzte hebung durch ein so schwachtoniges wort gebildet wird, dass ihr anlaut (wie bei senkungs- oder nebentonigen silben) nicht ins ohr fällt', såsom i två fall i Hêliand (med versslutande, höjning bärande *ær, thô,* allitteration med föregående ljudstav i samma versrad icke räknas (emedan man då finge fyra lika ljudstavar i 'die langzeile'!)

Denna uppfattning kan jag icke förstå. Jag delar helt och hållet Wencks mening (a. a. § 57): 'Wenn es sich dabei (vid allitteration på alla fyra höjningarna) auch oft wirklich nur um sinnesschwache hebungen handelt, so handelt es sich doch immer noch um hebungen, die als solche ein gewisses tongewicht voraussetzen, durch das selbst an sich schwachbetonte wortkategorien im verse über die normale nachdrucksstärke gehoben werden konnten (vgl. Sievers, Metr. stud. I, § 48, 2)'[1].

Därtill kommer nu, att i verkligheten både *sé* och *vesa* ostridigt och ej sällan bära allitteration, t. ex.

Háv. 54: 3: ***æva til snotr sé***
Lokas. 53: 6: ***vammalausa vesa.***

[1] där det heter: 'Sprachlich Gesenktes kann zwar im Vers gehoben, aber sprachlich Gehobenes nicht gesenkt werden'.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Och med *es* kan jämföras *vas* likaledes som slut i en ljóðaháttlångvers (Getspeki 1: 3). Se ock s. 85, 90.

Hit hör troligen ock:

Grimn. 26: 1—2: *Eikþyrnir heitir hjǫrtr,*
es stendr á hǫllu Herjafǫðrs.

Bugge har föreslagit att stryka *Herjafǫðrs* liksom i str. 25, där det obestridligen synes vara senare tillagt och stör metern, men där står det ock i båda handskrifterna *hǫllu á*, ej som här *á hǫllu*. Nyare utgivare ha följt Bugge. Jag tror emellertid, att i str. 26 *Herjafǫðrs* bör stå kvar. Jag anser det här tillagt bl. a. av metriska skäl.

I föregående versrad är det ju högst påfallande, att första nominet *Eikþyrnir* står utanför allitterationen. Men detta får sin förklaring, om med bibehållande av *Herjafǫðrs* i andra versraden (jfr Gering, a. a. § 114, 2) versparet haft fyrdubbel allitteration, ty i sådant fall behöva ej de eljest gällande allitterationslagarna så strängt följas. Se här s. 67. Sijmons och Finnur Jónsson stryka det sista nominet *hjǫrtr*, som behålles av Gering. Denne söker undkomma felet mot allitterationslagarna i första versen genom ordomställning:

Hjǫrtr heitir Eikþyrnir.

Men observera, att det eljest heter: *Heiðrún heitir geit* (str. 25: 1), *Ratatoskr heitir íkorni, Skǫll heitir ulfr, Vinǫ heitir ein* (jfr ock *Valgrind heitir, Svalinn heitir*). — Med min uppfattning följer, att str. 26 bör flyttas framför str. 25, där *hǫllu* då kan nämnas ensamt, emedan det i närmast föregående versrad förklarats vara *Herjafǫðrs hǫll.*

Jag kan icke se annat än att Gering med rätta behåller *hjǫrtr*, liksom *geit*, mot Sijmons och Finnur Jónsson, som stryka dem, ty det måste ju upplysas vad det är för slags djur. Därom sägs eljest i strofen intet tillräckligt tydligt. — I fråga om *íkorni* skulle man ju kunna säga, att det är tillräcklig upplysning om djurets art, då det heter, att det 'renna skal' i Yggdrasil.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Även Boer behåller *geit, hjǫrtr* och föreslår t. o. m. (AfNF. 22: 164) att tillägga *grind* efter *Valgrind heitir*, något som från innehållets synpunkt ej är nödigt dels med hänsyn till namnets lydelse, dels därför att det i strofen redan heter *sú grind*.

Hit för jag ock följande fall:

Skirn. 7: 1—2: *Mær es mér tíðari,*
en man manni hveim.

Den jämna versraden så emenderad av Sijmons med stor sannolikhet; R har *eN maN* (*a* och *N* sammanskrivna) och A: *ænn manne*. Han får då två ljudstavar i den jämna versraden, vartill Gering, Ljóðah. § 114: 4, anmärker, att meningen tycks fordra *man* (jfr Bugge, Norr. Fkv. s. 91); 'doch ist es immerhin bedenklich, einen vers mit doppelalliteration durch conjectur herzustellen' (nämligen en jämn vers). Gering och säkerligen även Sijmons anse *mér* obetonat.

För min del anser jag, att till de båda betonade *man manni* kräves som motsvarighet huvudton också på både *mær* och *mér*, som stå till varandra i samma syntaktiska och logiska förhållande. Första versen blir då en AD-vers, som händelsevis ej är uppvisad förut i ljóðaháttr, men som naturligtvis kan ha funnits där, då AD*-verser finnas (se Gering, Ljóðah. § 67, 171), och då den finns i ags. (Sievers, Altg. Metr. I § 95: 13).

Vardera av de båda kortverserna blir då trefotad. Om sådan versbyggnad i ljóðaháttr se Sievers, a. a. § 198: 5, 6, och Gering, a. a. § 64 f., jfda med § 113 f.

Att dubbelallitteration är avsedd även i första versraden synes mig tydligt framgå även därav, att man då får en ordlek *mær — mér*[1] där liksom i andra versraden *man — manni* (jfr Sijmons, Einl. s. CCXVI f.).

[1] Jämför Sigurðk. 28: 1:

Mér unni mær

(E-vers; jfr Wenck, a. a. § 42: 3: 6, a. 4).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Man finner lätt, hurusom dessa versrader vinna i uttrycksfullhet genom nu framställda uppfattning av dem i rytmiskt hänseende.

Till jämförelse må slutligen nämnas, att även i málaháttr — om fornyrðislag se straxt härefter — exempel finnas på förekomsten av fyra lika ljudstavar i ett verspar (liksom även på parallell allitteration)[2].

Så i

Atlakv. 14: 5—6: *sal um suðrþjóðum*
sleginn sessmeiðum.

(Påpekat av Hildebrand, ZfDPh. Erz. B. s. 96, n. 4.)

Haralðskv. 1: 3—4: *(segik)*[3] *odda íþróttir*
inum afaraudga

Möjligen också

Haralðskv. 2: 1—2: *Vitr þóttisk valkyrja*
verar né vǫru,

om skalden sagt *vǫru* (Finnur Jónsson, Den no.-isl. Skjaldedigtn. B, läser *óru*, andra utg. *váru*). Texten enl. Finnur Jónsson, a. a. (var. *Víg vas* / *værar*).

Det redan (s. 50) gjorda alternativa antagandet, att fall av fyra lika ljudstavar i kortverspar teoretiskt sett vore att uppfatta som fall av två parallella allitterationssystem med två ljudstavar i vart och alla fyra ljudstavarna lika, kunde synas få stöd av en jämförelse mellan verspar som å ena sidan

---

[2] Ett särdeles talande exempel därpå är

Haraldskv. 6: 7—8: *varma dyngju*
eða vǫttu dúnsfulla

(efter texten hos Finnur Jónsson, DNISK. B), där fyra nomina uppbära allitterationen.

[3] Föres av bl. a. Sievers (Beitr. X: 535) till den föregående versraden.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Sigurðr ek heiti,
Sigmundr hét min faðir

och Reg. 2: 1—2: ***Andvari ek heiti,***
Óþinn hét minn faðir

samt å andra sidan ***Hrímgerðr heiti'k,***
Hati hét minn faðir.

Likaså av fall i fornyrðislag — där parallella allitterationssystem talrikt förekomma (jfr Wenck, a. a. § 58) — som följande:

Þrymsk. 7: 1—2: ***Hvat es með ǫ́sum,***
hvat es með ǫ́lfum

jämfört med „ 7: 5—6: ***Ilt es með ǫ́sum***
ilt es með ǫ́lfum.

Wenck talar också i detta sista fall om två allitterationssystem av vilka 'das zweite dem ersten gleich ist' (a. st.).

Det är tydligt, att, om denna uppfattning är den riktiga, fallen med fyra lika ljudstavar i kortverspar äro metriskt lika riktiga som fallen med parallell allitteration d. v. s. med två allitterationssystem om två ljudstavar vart. Gering, som godkänner dessa senare, men förkastar de förra, har icke tagit möjligheten av en sådan uppfattning i övervägande, icke heller andra forskare — Wenck undantagen —, som behandlat frågan om fyra lika ljudstavar i forngermansk diktning.

Emellertid kan det, efter vad nyss sagts, ifrågasättas, om icke i nu avhandlade fall ett annat uppfattningssätt är det riktiga eller att verkligen ett allitterationssystem om fyra ljudstavar här förekommer.

På nordisk botten kan hänvisas till följande förhållande, såsom i sin mån talande för denna uppfattning.

I de fornsvenska landskapslagarna förekomma flerstädes allitterererande uttryck, vilka ha karaktären av verspar, och vilka äro försedda med fyra ljudstavar.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

Sådana fall äro:

Upl.L., Manh. 2: 1: *þo at baþi brinni*
by ok bonde

I M. E:s LL., Drap. 6: 17, där uttrycket återfinnes, lyder första hälften sålunda:

æn þo æt þer brinne baþe,

en förändring som ej saknar intresse i metriskt-kritiskt avseende, och i den andra hälften har *by* utbytts med *bo*, tydligen under påverkan av *bonde* — också av textkritiskt intresse (jfr Olson, Utdrag ur Magnus Erikssons landslag, Lund 1909, s. 105, n.).

Söd.L., Add. 1: 7: *guð giöre han*
goðan ok gamblan

Östg.L., Uaþ. 15: 4: *sua at huarte hyl*
hattær ælla huua

(Söd.L., Manh. 5: pr.: *ok hyl hwarte*
hatter æller huwa)

Östg.L. Uaþ. 25: pr.: [*Nu fa man sar*
af fæ mans]
huat þæt ær hældær
hæstær ælla hundær

Upl.L., Manh. 31: 1:
och flst. *giældi þa liff gen lifwi*
ok lim gen limi

Upl.L., Manh. 19: 2: *wæri þa waþi*
j wiliæ wærkum.

En tre gånger återkommande lagformel, som i sin koncisa avfattning tydligen vittnar om stor ålderdomlighet och säkerligen är i bunden form. Det föregås omedelbart av uttryck som *Falder han at tilbuþinu*[1] eller *Gitær æi swa fylt.*

[1] Ordagranna översättningen är: Brister han i anbudet (nämligen: att med ed styrka, att det var av våda han dödade eller ska-

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Östg.L. Ræfst. 1: 1: och flst. som minnesformel. (Inledes här med orden: *þæt æru hans forfall.*)	*ær sialuær siukær.* *ælla sitær iui siukum:*

Jag fäster uppmärksamheten vid att i alla dessa fall en naturlig paus inträder efter vad som har utmärkts som första versraden samt att i det nästsista exemplet *wæri* är ett så betydelsefullt ord, att det kan och bör bära allitterationen.

Exemplen återfinnas på skilda ställen hos E. H. Lind, Om rim och verslemningar i de svenska landskapslagarne; i några fall har jag dock gjort citaten fullständigare för den av mig antagna versformens skull.

I fisl. Trygðamál finnas även ett par fall av allitteration a — a
a — a.

Så i Grágás Konungsbók, k. 115 (jfr Edd. Min. s. 131):

mǫgr móður kallar
ok móðir mǫg fœðir,

vilka rader stå efter tre kortare verspar med vanlig allitteration a —|a —.

Likaså på ett annat ställe i nämnda lagstycke i Grettissagas recension (kap. 73):

heiðna hǫlða
hús ok hella.

Heusler, Ueber germanischen Versbau, Berlin 1894, s. 87, som påpekar det första stället, anser att här två självständiga versrader — således med blott tillfälligtvis lika ljudstavar (jfr s. 50 här förut) — föreligga och ej ett verspar, emedan han tror, att en allitteration a — a
a — a
ej existerar.

Frågan om ursprungligheten och den riktiga upp-

dade en annan), 'vare då våda i gärning med vilja', d. v. s. då skall handlingen anses vara skedd med vilja eller uppsåtligen, ej av våda; här föreligger en stark ellips.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

fattningen av denna allitterationsföreteelse a — a, varpå
a — a

nu så många exempel från nordiskt område anförts, kräver för sin definitiva lösning en jämförande germansk undersökning, som, efter vad nyss sagts, skall särskilt offentliggöras. Jag hoppas, att denna avhandling — som bär titeln Bidrag till den germanska allitterationens historia — skall kunna tryckas (i dessa Studier) straxt efter det den nu pågående undersökningen färdigtryckts.

Däri kommer då även att upptagas spörsmålet om allitterationssystemet a — b (och andra slag av två allit-
a — b

terationssystem med olika ljudstavar, såsom korsalliteration) verkligen — existerat. Ty även detta bestrides av åtskilliga forskare [dock, som nämnts, ej av Gering och Rieger — så framt ej Gering senare frångått sin åsikt (jfr vad som säges s. 92)].

Jag nöjer mig tills vidare med att säga, att på nordisk botten de anaforiska halvstroferna borga för dess allitterationssystems verkliga existens, deras oanfäktbarhet från principiell synpunkt. samt att hänvisa till Wencks bevis för dessa allitterationers förekomst i fornyrðislag (nyss a. st.).

Liksom vi nu sett hurusom den sporadiska användningen i vanliga ljóðahátthalvstrofer av allitterationssystemen a — a | a — a och a — b | a — b upptages som fast till åstadkommande av en särskild konstnärlig effekt inom de anaforiska halvstroferna, så skola vi finna det samma ha egt rum i fråga om allitterationssystemet a —, som vi
a —
a —

här förut funnit i ljóðahátthalvstrofer.

Ty även långversens sammanbindning med kortverserna medelst begynnande allitteration återfinnes i vanliga ljóðahátthalvstrofer.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

Detta förut icke uppmärksammade förhållande vill jag här belysa med ett rikligare antal exempel.

Háv. 6: 13: *At **h**yggjandi sinni*
*skylit maðr **h**ræsinn vesa,*
***h**eldr **g**ætinn at **g**eði.*

„ 60: 1—3: ***Þ**urra skíða*
*ok **Þ**akinna næfra,*
***Þ**ess kann **m**aðr **m**jǫt.*

„ 26: 1—3: *Ósnotr maðr*
*þykkisk **a**lt vita,*
*ef **á** sér í **v**ǫ **v**eru*

„ 91: 1—3: *Bert ek nú mæli,*
*þvít ek **b**æði veit,*
***b**rigðr es **k**arla hugr **k**onum.*

„ 96: 4—6: *á **f**jalli eða **f**irði,*
*ef þik **f**ara tíðir,*
*fástu at **v**irði **v**el!*

„ 135: 4—6: ***g**est þú né **g**eyja*
*né á **g**rind hrøkvir.*
***g**et þú **v**ǫ́luðum **v**el!*

„ 102: 7—9: *h**ǫ́**ðungar **h**verrar*
*leitaði mér it **h**orska mán*
*ok **h**afða ek þess **v**ætki **v**ífs.*

„ 32: 4—6: ***a**ldar róg*
þat mun æ vesa,
*órir **g**estr við **g**est.*

„ 65: 4—6: ***o**rða þeira,*
*es maðr o**ǫ**ðrum segir,*
***o**pt hann **g**jǫld of **g**etr.*

„ 70: 4—6: ***e**ld sá ek **u**ppbrenna*
*a**u**ðgum manni fyrir,*
*enn úti vas **d**auðr fyr **d**urum.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Grím. 14: 4—6: *halfan val*
hón kýss hverjan dag,
enn halfan Óðinn á.

Finnur Jónsson stryker *enn*, varigenom allitterationen i långversens *halfan* tydligare framträder.

Grímn. 54: 1—3: *Óðinn nú heitik,*
Yggr áðan hétk,
Hétumk Þundr fyr Þat.

Skirn. 6: 4—6: *armar lýstu*
enn af þaðan
alt lopt ok lǫgr.

„ 9: 4—6: *ok þat sverð,*
es sjalft mun vegask,
ef sá es horskr es hefr

„ 13: 4—6: *einu døgri*
mér vas aldr of skapaðr
ok alt líf of lagit.

Att med (Sievers,) Sijmons, Gering ändra *mér vas* till *vǫsomk* (*vǫrumk*) är ett onödigt våldförande av R:s och A:s överensstämmande text. Versraden hör under Gering, Ljóðah. § 114, a. 5. Finnur Jónsson behåller ock *mér vas*.

Skirn. 17: 3—6: *hví þú [þó ek] einn of komt [komk]*
18: 3—6: *eikinn fúr yfir*
ór [yður] salkynni at séa.

„ 37: 3—6: *þó hafða'k þat ætlat,*
at myndak aldregi
unna vaningja vel.

Lokas. 9: 4—6: *ǫlvi berga*
léztu eigi mundu,
nema okr væri bǫ́ðum borit.

„ 33: 1—3: *þat es válítit,*
þót sér vers fái
varðir hóss eða hvárs.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Med Hildebrands emendation. Den handskriftliga läsarten *varðir / vers fái* ger samma allitteration.

Lokas. 39: 4—6: *ulfgi hęfr ok* ***b****etr,*
es í ***b****ǫndum skal*
b*íða ragnarøkrs.*

Med Bugges av Finnur Jónsson upptagna emendation *betr* för *vel.*

Lokas. 52: 1—3: ***L****éttari í mǫlum,*
vastu við ***L****aufeyjar son,*
Þá's Þú lézt mér á ***b****eð Þinn* ***b****oðit.*

„ 56: 4—6: *ókynjan meira*
koma með ása sonum,
ǫll estu, deigja! dritin.

Alvísm. 3: 1—3: ***A****lvíss ek heiti,*
bý ek fyr jǫrð neðan,
á ek undir ***s****teini* ***s****tað.*

He. Hj. 14: 1—3: ***H****vé Þú* ***h****eitir*
h*alr inn ámátki?*
H*vé Þik* ***k****alla* ***k****onir?*

Reg. 7: 1—3: ***G****jafar Þú* ***g****aft,*
g*aftattu ástgjafar,*
g*aftattu af* ***h****eilum* ***h****ug.*

Jfr här förut s. 00.

Reg. 25: 4—6: *því at ósynt es,*
hvar at ***a****pni kømr;*
ilt es fyr ***h****eill at* ***h****rapa.*

Fáfn. 20: 1—3: ***R****æð ek Þer nú Sigmundr,*
enn Þú ráð nemir,
ok rið ***h****eim heðan!*

Här är en tredubbel ordlek: *ræð, ráð, rið*, som jämte allitterationen sammanbinder de tre versraderna! — Att alla tre orden höra tillsamman medelst allitteration får man en bekräftelse på i nästa strof:

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

21: 1—2: ***Ráð es þér ráðit,***
enn ek ríða mun.

Fáfn. 26: 4—6: ***fé ok fjǫrvi***
réði sá inn fráni ormr,
nema þú frýðir mér hvats hugar.

Gróg. 11: 4—6: ***logn ok lǫgr***
gangi þér í lúðr saman,
ok ljái þér æ friðdrjúgrar farar.

„ 12: 4—6: ***hræva kuldi***
megit þínu holdi fara,
ok haldisk æ lík at liðum.

Är en ordlek mellan *holdi* och *haldisk* avsedd? Jfr här straxt förut.

Fjǫlsv. 2. 4—6: ***úrgar brautir***
árnaðu aptr heðan,
áttattu hér, verndar vanr, veru

Om min uppfattning av de två sista verserna (mot Gerings, som låter verben vara obetonade) se under avd. V.

Fjǫlsv. 20: 4—6: ***við þat hann fellr,***
es fæstan varir,
fellir hann eldr né járn.

fellir är en emendation av handskr. *flǫr*.

Fjǫlsv. 44: 4—6: ***hundar fagna,***
hús hefir upp lokizk,
hygg ek, at Svipdagr sé.

Sól. 5: 1—3: ***Upp hinn stóð,***
ilt hann hugði,
eigi vas Þarfsamla Þegit.

Jag uppfattar långversen annorlunda än Gering (a. a. § 149, a.), som ändrar *eigi vas* till *vasat* och här får en CB2-vers med ändring även av handskr. *þarfsamliga*

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

till *þarfsamla* (vilken ändring jag ock antager), medan jag här ser en AE-vers (⏑ ‿ – | ⏑ ⏑ × | ⏑ × enligt Gering § 174, a. 1).

Sól. 41: 1—3; ***Sól ek sá,***
svá þótti mér,
sem ek sæja gǫfgan guð.

„ 49: 1—3: ***Sinna verka***
nýtr seggja hverr,
sæll es sá, es gott gørir.

„ 50: 1—3: ***Hǫrundar hungr***
tælir hǫlða opt,
hann hefir margr til mikinn.

„ 67: 4—6: ***Heljar hrafnar***
ór hǫfði þeim
harðliga sjónir slitu.

[Följande halvstrof

Sól. 2: 1—3: ***Einn hann át***
opt harðla
aldri bauð hann manni til matar

kunde tyckas höra hit, såsom här angives. Men enligt min uppfattning bör *aldri bauð* här icke anses utgöra en fot (⏑ ‿ ×), såsom Gering (a. a. § 131, a med strykning av *hann*) uppfattar den, och versen är troligen ej heller en fyrfotad vers (se om dem under avdelning V). Jag tror, att detta ställe är korrumperat. Finnur Jónsson, DNISK. B sätter andra versradens ord inom citationstecken (efterföljda av komma) och anmärker under texten 'forvansket'. Jag tror dock, att dessa ord här äro riktiga, men att långversen, varmed de till sitt innehåll höra samman, i stället är förvanskad. Jag läser så:

opt harðla
bauðat (hann) manni til matar.

Övers. 'Icke mycket ofta (= aldrig) bjöd han en man på mat.' Med *opt harðla* jfr *forn harðla* (Fritzner).

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

Aldri har insatts i st. f. *-at* vid *bauð* av någon som erinrade sig sista versradens ungefärliga innehåll, utan att tänka på sammanhanget med det föregående.]

Hugsvm. 20: 4—6: *Þat Þú fiðr,*
es Þú fira reynir,
at fár es vamma vanr.

„ 62: 4—6: *margr reynisk hygginn,*
Þótt sé herfiligr,
ok hafit megn til mikit.

„ 64: 4—6: *Þvít ǫfundsamt hjarta*
mæða oftregar,
ok eigi Þat satt of sér.

Hákm. 10: 4—6: *es Hákoni hafa*
med her mikinn
heim bǫnd of boðit.

„ 15: 4—6: *Jarla bági,*
Þú átt inni hér
átta bræðr, kvað Bragi.

Ketils Saga H. 27: 1—3: *Hverr es sá inn hávi,*
(Edd. Min. XV:C: 1: 1—3) *es á haugi sitr*
ok horfir veðri viðr.

Fall som

Regm. 9: 4—6: *hót Þín*
hræðumk ekki lyf,
ok haldið heim heðan

och Vafþr. 31: 1—3: *ór Élivǫgum*
stukku eitrdropar,
svá óx unz ór varð jǫtunn

kunna föras antingen hit (såsom här med typografiska medel angivits), eller också till de å s. 49 f. upptagna fall, då långversens egna allitterationssystem (då här 3-ledat) har samma ljudstavar som kortversernas egna.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Det är naturligtvis mycket möjligt, att i åtskilliga av dessa fall det är en tillfällighet, att ett ord i långversens första höjning börjar med samma ljud som kortversernas ljudstavar, men att denna långversens förbindande med kortverserna även utanför de anaforiska halvstroferna varit en medveten konstform synes mig otvetydigt framgå av fall som följande, där en upprepning eger rum i långversens början av samma eller nära liknande ord, som bära eller bär allitterationen i kortverserna eller en av dem. Sådant är förhållandet i fall som

Grimn. 14: 4: ***halfan*** . .
6: *(enn)* ***halfan*** . . .

„ 54: 1: . . ***heitik***
2: . . ***hétk***
3: ***hétumk*** . . .

Regm. 7: 1: . . ***gaft***
2: ***gaftattu*** . .
3: ***gaftattu*** . . .

Sól. 40: 1: . *(ek)* ***sá***
3: *(sem ek)* ***sæja*** . .
He. Hj. 14: 1: ***Hvé*** *(þik)* . .
3: ***Hvé*** *(þik)* . . .

[Efter emendation: Fjǫlsv. 20: 4: . . ***fellr***
6: ***fellir***.]

Obs. ock ordleken

Fafn. 20: 1: ***ræð*** . .
2: *(enn þú)* ***ráð*** . .
3: *(ok)* ***ríð*** . . .

och jämför därmed allitterationerna i följande strof:

1: ***ráð*** . . ***ráðit***
2: . . ***ríða***.

Jfr vad som säges om dylika upprepningar i det följ.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Det är detta tillåtna och, som man finner, icke så sällan använda bruk av ett alla tre versraderna i en ljóðaháttr-halvstrof förbindande allitterationssystem, som i de anaforiska halvstroferna upptagits som lagbundet, alldeles som vi sett förhållandet vara med kortversernas två allitterationssystem.

Det kan i detta sammanhang påpekas, att det redan förut av metriska forskare antagits, att fall av 'anreimung' av långversen till kortverserna förekomma.

Vetter, a. a. § 10, antar en sådan bindning icke blott i fall som

Vafþr. 5: 1—2: *Fór þá Óðinn*
at freista ordspeki
þess ins alsvinna jǫtuns

och andra liknande de av mig s. 49 anförda fallen, utan ock i fall som

Grimn. 40: 4—6: *bjǫrg ór beinum,*
baðmr ór hári,
enn ór hausi himinn

och „ 27: 6—8: *Gipul ok Gǫpul,*
Gǫmul ok Geirvimul,
þær hverfa of hodd goða

liksom han antar liknande bindningar mellan den jämna versraden och följande udda versrad i fornyrðislag och mellan 'die langzeilen' i den västgermanska diktningen, i senare hänseende följd av Kaluza, Der altenglische Vers, Berlin 1894, I: 94.

Jag håller allt detta för alldeles orimligt, och nyare metriker ha i allmänhet icke godtagit dessa teorier. Det är, efter min övertygelse, blott tillfälligheter, som här spela in. Vad särskilt ljóðaháttlångversen beträffar, så är det väl att anse som just det karaktäristiska för den, att den måste ha sitt eget allitterationssystem, således utan dettas bindning med föregående kortvers — jfr

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

straxt i det följande —, vilket icke hindrar, att den dessutom kan ha allitteration gemensam med kortverserna. Först anförda exempel är tydligen att uppfatta så som av mig skett med liknande s. 49—50 och i det följande exemplet kan den jämna kortversens sista ord *hári* ingalunda anses vara allitterernde. Lika litet långversens sista ord *goða* i det sista exemplet. Att i detta fall en bindning mellan långvers och kortvers medelst sista höjningsstavelsernas allitteration eger rum, är högst osannolikt. Ett annat förhållande är, då, som ovan antagits, sådan bindning i förening med allitteration av de första höjningsstavelserna eger rum i anaforiska halvstrofer.

En annan art av bindning medelst allitteration mellan kortvers och långvers i ljóðaháttr har antagits och antages ännu av åtskilliga författare, bestående däruti, att långversen skulle medelst en ljudstav vara förbunden med kortversernas allitterationssystem men för övrigt ej hava något eget dylikt!

Redan Rask i sin Anvisning till Isländskan, s. 261, anför

Háv. 80: 1—3: *Þat er þá reynt,*
er þú at rúnom spyrr,
enom reginkunnom

såsom exempel på att 'den tredje (och sjette) raden kan vara av alldeles lika beskaffenhet' — nämligen med hänsyn till versbyggnaden — 'med de två föregående, då är den även med dem förbunden genom alliteration, sålunda att den har endast en rimbokstaf, som icke svarar till fjerde radens, utan till första och andra'.

S. Bugge har i sin Eddautgåva till samma Hávamál-ställe anmärkt: 'Uregelmæssig have vi her tre sammenhørende Linjer, alle med samme Rimstav *r*. Lignende i getspeki Heiðreks (Fas. I: 465 ff.):

Góð er gáta þín,
Gestr blindi!
getit er þeirrar.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Vi tør neppe ordne:

> þat er þa reynt, er þv at rvnom
> spvrr enom reginkvnnom.'

Redan Rask, Anvisn. till Isländskan, s. 263, hade antagit, att de tre versraderna *Góð er gáta* o. s. v. bildade en ljóðaháttr-halvstrof, detta efter Finn Magnusson. (Jfr G. T. Legis, Fundgrube des alten Nordens, Leipzig 1829, s. 132.)

E. Jessen har i ZfDPhil. (1871) 3: 27, n. 2, antagit samma allitterationsbindning för nämnda ställe i Hávamál samt för

> Lokasenna 14: 1—3: *Veit ek ef fyr útan værak*
> *svá sem fyr innan emk*
> *Ægis hqll um kominn,*

ävensom funnit möjligt, att ett fall 'av samma frihet' föreligger i

> Lokasenna 2: 4—6: *ása ok alfa,*
> *es her inni eru,*
> *mangi es þér í orði vinr.*

B. Sijmons i sin Eddautgåva (text 1887) jämför stavrimmet *útan* : *innan* : *Ægis* i Lokas. 14 med Háv. 80 och åberopar 'den comm. dazu' (denna kommentar är tyvärr icke ännu utkommen), och i Nachträge till sin text (tr. 1906), s. XIII, säger han, med anförande av dessa båda ställen, att dylik allitteration 'wenn auch selten vorkommt'.

E. Sievers, Altg. Metr. I: § 57, c, yttrar i detta ämne: 'Einfache alliteration erscheint einige male bei anreimung der vollzeile an die langzeile', varpå exempel anföras från de nyssnämnda ställena Háv. 80 och Lokas. 14 samt dessutom följande fall:

> Háv. 159: 4—6: *ása ok alfa*
> *ek kann allra skil,*
> *fár kann ósnotr svá.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Hit föres ock med tvivel ett ställe som

Háv. 109: 1—4: *ins hindra dags*
gengu hrímþursar
Hǫva ráðs at fregna
Hǫva hǫllu í,

varjämte Sievers även anför ett ex. på 'anreimung der vollzeile an eine benachbarte vollzeile', nämligen:

Skirn. 27: 1—4: *ara þúfu á*
skaltu ár sitja,
horfa heimi ór,
snugga heljar til.

I Sievers' Altg. Metr. II: § 44: 1 heter det, att förstnämnda allitterationsbindning eger rum 'ein paarmal', varpå Háv. 159 anföres som exempel och hänvisning göres till stället hos Jessen.

Andra metriker ha anslutit sig härtill, t. ex. F. Holthausen, Altisl. Lesebuch, Weimar 1896, s. XXIV (det första och sista av de här förut anförda fallen åberopas).

För min del anser jag denna lära om tillvaron av dylika ytterst oregelbundet allitterererande långverser alldeles oriktig. A priori måste det anses vara i högsta grad osannolikt, att i en så konstnärligt utbildad diktart som ljóðaháttr, som, såsom nyss nämnts, uppenbarligen är byggd just på grundvalen av två med varandra allitterererande kortverser och en 'långvers' med eget allitterationssystem (om två eller tre ljudstavar) — vilket icke hindrar, att underarter därav dessutom kunnat finnas med extra allitterationsanordningar — en underart skulle finnas av en så avvikande, så okonstnärlig natur, som den med en långvers med endast en ljudstav och intet självständigt allitterationssystem skulle vara.

Också kunna alla de till stöd för antagandet av en dylik underart av ljóðaháttr anförda exemplen undanrödjas, såsom nu skall visas.

Redan Gering, Ljóðah. § 154, har bortförklarat det första, oftast åberopade fallet Háv. 80. Han emenderar

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

lätt och slående riktigt handskriftens *enum* till *rúnum* och får så en självständigt allitterererande långvers:

rúnum reginkunnum

Sijmons menar visserligen (Nachtr. s. XIII), att en sådan versrad 'verstösst gegen das Bugge'sche gesetz von dem ausgange der 'langzeile' im ljóðaháttr'. Men sådant kan icke med rätta sägas om versen enligt den uppfattning av densamma, Gering gör gällande. Han antar nämligen, att versslutet ⏑ × | ⏓ × (d. v. s. enligt det här förut, s. 45, utvecklade: ⏑ × ⏓ ×) står med upplösning av (första) höjningsstavelsen för det tillåtna versslutet ⏓ | ⏓ × (d. v. s.: ⏓ ⏓ ×) i fall som *hvívetna, haustgríma* m. fl. (se de av Gering, a. st. upptagna fall). Fallet bleve alldeles analogt med sådana långversslutande ords som *ofanverða* (a. a. § 165), *meginrúnar* (§ 160); jfr ock fall som *Dvalins leika* (a. a. § 163, a. 1; Sievers, Altg. Metr. I: § 57, 6, 9), *yfir glymja* (Sievers, a. st.; onödigtvis omställt, liksom man förr gjort med närmast föregående exempel, av Gering, Hild. Ed.[3]).

Det kan här tilläggas, att ifrågavarande Eddaställe redan förut av några forskare ansetts mindre bevisande ifråga om det antagna fallet av tredubbel allitterationsbindning i ljóðaháttr, enär det förekommer i en strof, om vilken Finnur Jónsson säger (Eddalieder s. 102), att den 'nicht einmal den einfachsten forderungen der verskunst genügt', och Sijmons, Nachtr. s. XIII, att den 'erregt metrisch viele[!] bedenken', varvid bl. a. avses versraderna

Háv. 80: 4—5: *Þeim's gørðu ginnregin*
ok fáði fimbulþulr,

där varje kortvers rimmar för sig. Jag hoppas emellertid här längre fram [1] kunna visa, att dessa versrader genom en enkel ordomflyttning bli, liksom hela strofen, metriskt

[1] I avd. V, där detta ställe i samband med den delvis lika lydande strofen i Háv. 142 avhandlas.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

regelbundna, ävensom från innehållets synpunkt bättre, nämligen så (med i Eddasångerna ofta förekommande korsallitteration)[1]:

Þeim's gørði fimbulþulr
ok fóðu ginnregin.

Om det andra huvudbeviset för den ifrågavarande allitterationsbindningen mellan långvers och kortverser eller Lokasenna 14: 3 (se ovan s. 85) yttrar Bugge, Norr. Fkv. s. 115, n.: 'Denne Linje er rimelig forvansket, ti Rimevægten hviler ikke godt paa *um*'. I Tillæg s. 400 föreslog Bugge, följd av Sv. Grundtvig, Edda[2], och Karl Hildebrand, Edda[1], att rätta *kominn* till *orðinn* (jfr Aarb. 1869, s. 261), men detta ändringsförslag måste övergivas efter Bugges egen upptäckt av lagen om ljóðaháttlångversernas slut.

Gering säger (Ljóðah. § 130, a.): 'Vielleicht ist zu lesen: . , *Hlés hǫll of kominn* . .' Men detta emendationsförslag, som antagits av Finnur Jónsson i hans Reykjavíksutgåva av Sæmundar-Edda (1905), har ej av Gering själv godkänts i Hildebrands Edda[2] (1904) — versen är där bibehållen oförändrad — och detta utan allt tvivel med rätta, ty *Ægir* har i äldre Eddan aldrig binamnet *Hlér*, och särskilt är i Lokasenna *Ægis hǫll* ett stående uttryck (inalles 7 ggr förekommande). I den prosaiska inledningen till Lokasenna heter det: *'Ægir, er ǫðru nafni hét Gymir'*. Hade *Hlér* förekommit i dikten, hade det säkerligen ock nämnts i inledningen; jfr Snorra Edda I: 246: *Einn maðr er nefndr Ægir eða Hlér*. Emellertid har emendationen *Hlés*, som jag nu ser, blivit införd i Hild. Edda[3] (1912).

Icke heller är det tilltalande, att i den ifrågavarande versraden se ett fall av allitteration mellan vokal och *h*, vilket slags allitteration Bugge antagit (Aarb. 1869, s. 255 f., Hervarar Saga s. 240, n.) och Brate, Fno. Metr.[2],

---

[1] Ett ex. därpå lämnar den s. 50 anförda halvstrofen ur Haraldskvæði.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

§ 33, a. 6, ännu har, men nyare metriker ej erkänna. Sievers t. ex. har det ej, och Gering, Ljóðah. § 97, a. 4, anser det ex. som efter Bugge anföres av Brate (Vafþr. 5: 4—5) sakna allitteration och vara fördärvat (jfr Hildebrands Edda[3], s. 62, n.), såsom Bugge först antagit.

Sijmons försvarar, såsom nyss nämnts, versraden i Lokasenna under hänvisning rörande allitterationen till Háv. 80, som emellertid efter Gerings ovannämnda emendation ej kan stödja stället i Lokasenna.

För min del instämmer jag emellertid i Bugges ord: 'Jeg kan ikke med Jessen . . . tro på, att Lok. str. 14 giver os eksempel på den frihed at forbinde halvstrophens tre linjer ved én stav i hver' (Aarb. 1869, s. 262), och jag tillägger, att nyare forskare ha ej lyckats att stödja Jessens antagande.

Jag tror, att detta ställe låter på det enklaste sätt emendera sig. Jag låter denna versrad 3 i strofen byta plats med föregående versrad 2, så att halvstrofen får följande utseende (med två allitterationssystem ehuru båda vokaliska; se s. 49—50):

Lokas. 14: 1—3: *Veit ek, ef fyr útan værak*
Ægis hqll of kominn,
svá sem fyr innan emk,

(Att *v* i första versraden här ej bör antagas allitterera med, se i det följande.)

Nyare kritiska textutgivare stryka *svá* eller sätta det inom parentes. Så Finnur Jónsson, I och II, Sijmons, Gering, Sievers (i Proben, men ej i Altg. Metr. § 198: 6). Men då versraden genom min emendation blir en långvers, bör *svá*, som även för meningens skull behövs, behållas och uppbära första höjningen; *svá* kan, som bekant, både ha huvudton — och allitterera med — och vara obetonat. Denna långvers' metriska byggnad blir densamma som i

Lokas. 59: 4: *síðan þik manngi sér*

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

eller, med lika ställd allitteration,

Háv. 138: 9: *hvers hann af rótum renn*

m. fl. fall (se Gering, Ljóðah. § 128).

Att *emk* här antages bära allitteration kan icke anses för vågat. Jfr vad som sagts å s. 68 härförut. Uttrycket är på båda ställena nära liknande: *inni es* och *fyr innan emk*. Liksom på det förra stället får verbet här i Lokasenna antagas betyda befinna sig; det har således här en fullviktigare betydelse än som blott hjälpverb (*kominn* bör alltså ej här underförstås vid *emk* från den enligt min emendation andra versraden). Meningen är: om jag likaså visst hade kommit utanför Ægis sal, som jag befinner mig inuti den.

Det finnes intet skäl, varför icke *emk* lika väl som andra former av samma verb: *vesa, vas, ves, vesir, sé,* jämte det nyss anförda *es,* skulle kunna bära allitteration. Så gör det säkerligen i

Skirn. 18: 1: *Emkat ek alfa.*

Det kan slutligen förtjäna påpekas, att sista foten i långversen i ljóðaháttr ganska ofta fylles t. o. m. av ett allitterererande hjälpverb; utom former av *vesa*: *hafa, hafi, megir, meguð, skyli* (se ex. hos Gering, Ljóðah. kap. 17, passim).

För min uppfattning av halvstrofen talar för övrigt, att omflyttningen i den handskriftliga texten låter sig av flere omständigheter väl förklaras. Dels står nämligen uttrycket *Ægis hǫllu* en gång i en föregående och två gånger i efterföljande strofer (en av dessa den andra följande) i långvers (str. 10, 16, 18) liksom *Ægis hǫll* på detta ställe i handskriften [medan åter uttrycken *Ægis hallir (hǫllum)* tre gånger (str. 3, 4, 27) stå i jämn kortvers, liksom efter min emendation motsvarande uttryck], dels stå uttrycken *fyr útan* och *fyr innan* formellt och materiellt varandra så nära, att de lätt kunnat av en upplästare eller avskrivare dragas varandra närmare i versen, än de ursprungligen stått, i synnerhet om *kominn* upp-

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

fattats som underförstått vid *emk.* — Att uttrycket *of kominn*, då det andra gången förekommer i Lokas. (33: 5), också slutar en kortvers, liksom efter min emendation, kan ju även nämnas som ett stöd för min uppfattning, ehuru större vikt ej kan läggas därpå.

Jag vågar hoppas, att härmed detta ställe, som vilselett så många forskare och vållat så mycket bekymmer, är definitivt emenderat på ett sätt, som icke tillåter dess anförande som bevis på den oregelbundna tredubbla allitterationsbindningen i ljóðaháttr-halvstrofer.

Det tredje exemplet hos Sievers:

Háv. 159: 6: *fár kann ósnotr svá,*

där han låter *ó* allitterera med föregående två kortversers vokaliska ljudstavar, uppfattar Gering, (Ljóðah. § 169) så, att de båda *s* bilda ljudstavarna och sålunda intet samband eger rum med föregående verspars allitterationssystem. Han åberopar mot Sievers, att 'beispiele, dass das zweite glied einer compos. die alliteration trägt, sind auch sonst nachgewiesen'. Redan Bugge, NF. s. 63, och Gislason, Aarb. 1869, s. 80, förklara versen så. Jfr vad som yttrats här förut s. 65 f.

Emellertid är detta ställe icke så lätt att komma till rätta med. I Hávamál förekommer eljest *ósnotr* alltid med allitterererande *ó*; så på 5 ställen (utom det ifrågavarande), en gång i en långvers. Det vore då högst påfallande, om det den sjätte gång, det förekommer i samma dikt, skulle allitterera med senare sammansättningsleden. Omöjligt kan det visserligen inte bestämt anses vara, då ju faktiskt orden på *ó-*, som vi sett s. 66, också kunna så allitterera och ett och samma ord då ock kunde tänkas använt på båda sätten; men vidare sannolikt synes detta icke vara. Härtill kommer en viktigare omständighet. Gering antar, att *fár kann* här stå i ingångssänkning. Men att *fár*, det första nominet i versen, sålunda skulle vara obetonat, är ett mycket vågat antagande. Överallt eljest i Eddadikterna — icke mindre än 39 gånger — står *fár* i höjning. Jag anser det därför vara säkert, att

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

Gerings uppfattning av denna vers är oriktig. Måhända har Gering senare övergivit den. Ty i Sievers' Altg. Metr. II, utgiven 1905, eller tre år efter Gerings avhandling om Ljóðaháttr, och 'durchgesehen von Friedrich Kauffmann und Hugo Gering', fasthålles, såsom förut nämnts (s. 86) Sievers uppfattning av detta ställe.

Som emellertid denna Sievers' uppfattning av versens allitterationsförhållanden också måste vara oriktig, får en helt annan förklaring av detta ställe sökas.

Jag antager, att denna versrads lydelse blivit vanställd såtillvida, att efter det nära negativa ordet *fár* ett *ó-* insmugit sig genom tanklöshet hos en avskrivare eller recitator, som kanske haft i tankarna orden:

Háv. 26: 1—3: *Ósnotr maðr*
þykkisk alt vita,
ef hann á sér i vǫ́ veru,

att sålunda versradens ursprungliga lydelse varit:

Fár kann snotr svá,

som då blir en trefotad, regelbundet allitterererande katalektisk AC-vers, varpå fem exempel från Háv. anföras hos Gering, a. a. § 159. Närmast jämförlig är

Háv. 60: 3: *Þess kann maðr mjǫt.*

Från innehållets synpunkt synes mig även en sådan, av formella skäl nödvändig, emendation låta väl försvara sig, ja även nästan erfordras. Sammanhanget är ju detta: I den avdelning av Hávamál, där strof 159 står, vilken avdelning plägar kallas *ljóðatal*, uppräknar Odin de trollsånger han kan, varmed han utför övernaturliga ting. Om dem heter det i inledningen

146: 1—2: *Ljóð ek þau kann,*
es kannat þjóðans kona
ok mannskis mǫgr.

Det är således frågan om övermänsklig visdom.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

I den ifrågavarande strofen, som ej är någon egentlig trollsång, ehuru den står bland dessa, heter det:

Þat kann ek it fjugurtánda,
ef ek skal fyrða liði
telja tíva fyrir:
ása ok alfa
ek kann allra skil.
Fár kann ósnotr svá.

I Gerings översättning återgives detta sålunda:

Einen vierzehnten [nämligen Spruch] kenn'ich, wenn
dem Volke der Menschen
ich die Himmlischen herzählen soll!
Die Asen alle und Elben kenn'ich,
nur ein Weiser weiss das so gut.

Sista versraden är, som man finner, fritt återgiven. Ordagrannt lyder den ju i översättning så: Få okloka eller dumma känna till (detta) så (väl). Uppenbart är ju, att detta uttryck, uppfattat så efter orden, här blir rent av en dumhet. Då det är fråga om övermänsklig visdom, är det ju orimligt att säga, att några få dumma personer kunna hava den. Gering har insett detta och stillatigande givit versen den något ändrade meningen: blott en vis kan veta det så väl.

I Vollst. Wb. översätter Gering: 'Wenige verstehen das so, wenn sie nicht klug sind'. Men då ligger ju alltid den tanken bakom, att några få kunna förstå det utan att vara kloka!

Genom att uppfatta *fár* såsom här stående eufemistiskt för *engi* kunde ungefär samma tanke som i Gerings Eddaöversättning fås fram: ingen, som ej är vis, förstår det. Sådana fall, då *fár* har dylik användning, anföras hos Gering, Wb., från flere Eddaställen, t. ex.

Atlam. 86: 3—4: *fátt es fullilla*
farit við gram slíkan,

då *fátt* översättes 'selten, d. h. gar nicht'.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Emellertid måste det medgivas, att en sådan retorisk användning här är föga sannolik just därför, att meningen, om den tages efter orden, såsom det ju ligger närmast att göra, blir så stötande. Dessutom blir även med denna antagna användning av *fár* = *engi* icke den tanke, som diktaren här velat uttrycka, fullt riktigt återgiven. Här synes nämligen, som sagt, meningen vara, att den visdom, här är i fråga, endast kan egas av få utvalda, övermänskliga väsen. Det är ej nog, att i detta fall vara *fróðr*, man måste vara *alsviðr* (jfr Vafþr. 6: 5—6). Därför bör här ha stått:

Fár kan snotr svá

'(endast) få visa känna detta så väl', varmed väl här menas gudarna själva.

Müllenhoff, DA 5: 273, som i den talande personen ej ser Óðinn, översätter sålunda:

wie selten ein unweiser (nur ein weiser) es kann

och säger, att den talande 'ein sprecher (þulr) von fach' 'allerdings etwas ungewöhnliches leistete, doch immer noch seines gleichen hatte'.

Även med denna uppfattning låter det sålunda väl förena sig att icke antaga, att vilken vis människa som helst hade denna ingående kunskap om gudar och alfer, varom strofen talar, utan endast ett fåtal, med högre visdom begåvade.

Sedan jag funnit ovan angivna läsning och tolkning av detta ställe, intresserade det mig att efterse, huru såväl äldre som yngre tolkare än de två nyss anförda uppfattat detta ställe.

Jag fann då till min överraskning, att några äldre kommit till alldeles samma resultat som jag, utan att detta beaktats av nyare kommentatorer och översättare.

I Simrocks Eddaöversättning, varav femte upplagan av år 1874 är mig tillgänglig, lyder detta ställe så:

Wenige sind so weise.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

För att komma till denna översättning måste ju Simrock stillatigande ha emenderat stället alldeles så som jag.

I sin 1877 utkomna skrift Des Hehren Sprüche har F. W. Bergmann, som säkerligen känt Simrocks översättning, så tolkat versen:

kein gebildeter kennet sie so,

varmed han väl velat säga, att även högt bildade, visa människor ej kunna ha denna gudomliga kunskap.

I sitt avtryck av texten har han insatt *snoturr* för *ósnotr* och motiverar emendationen så (s. 91): 'Statt *ôsnotr* ist nothwendig *snoturr* zu lesen 1) wegen des sinnes, 2) wegen der alliteration'. Detta är ju alldeles riktigt anmärkt, skada blott, att det fått förbli obeaktat. Icke ens Gering upptar denna emendation i sina eljest så givande noter till Hild. Edda. Men så yttrar han ock i sin 'Erklärung der . . . abkürzungen': 'Auf die arbeiten dieses gelehrten ist nur hier u. da bezug genommen worden'.

Även Jordan har en tolkning som Simrocks:

Und mit Wissenschaft, die wenige teilen,
Von Asen und Alfen Auskunft zu geben.

Många andra översättare uppfatta *fár*, såsom nyss nämnts, i meningen av *engi*.

Afzelius: *Det kan en ovis icke.*

Finn Magnusen: *Det kan den Ukundige ej* (alternativt med: *Det faa udannede kunde*).

Så ock Møller, Gödecke, Olive Bray *(which none can know untaught)*, Brate[1] *(den ej kunnig är, det ej kan)*.

Men, som sagt, detta ger här en för vidsträckt mening.

Några andra översättare synas här vilja se ett övermodigt eller grovt skämtsamt uttryck, något som passar

[1] Brates Eddaöversättning, som torde utkomma i början av 1913, har varit mig tillgänglig i korrektur genom förf:s bevågenhet.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

illa ihop med den högtidliga stämningen i denna del av Hávamál.

Så B. Wenzel: *Das kann nicht jeder Narr* med tillägg i en not: 'Das klingt ganz wie der Ausspruch eines auf seine Kunst eingebildeten Skalden'.

Gjessing med sin brutalt trogna översättning:

neppe kan daaren det

ser väl här ett skämt. Så väl ock Corp. Poet. bor.:

few dunces know so much as that.

Den emendation, här föreslagits, torde giva den mening, skalden åsyftat [1], och därmed är detta fall undanröjt som exempel på den av några antagna och dock så oantagliga underarten av ljóðaháttr.

I Sievers' fjärde med ? återgivna fall, Háv. 109, anses ju allmänt den här ifrågakommande versraden

Háva ráðs at fregna

som skulle rimma med de två föregående kortverserna, och som bildar en rad för mycket, för interpolerad. Alla nyare kritiska textutgivare vilja stryka den och med rätta. Se under avdelning V.

Härmed äro alla Sievers' exempel, som röra ifrågavarande slag av allitteration mellan kortvers och långvers, undanröjda. (Om Sievers' enda exempel på rim mellan två långverser med en ljudstav i den ena se under avdelning V, där det även visas vara ogiltigt.)

---

[1] Tillägg vid tryckningen: Ur Brates Edda-översättning, anmärkn:r s. 273, må följande här tillämpliga ord anföras: 'Då Hym. 38_3 talar om 'i gudasägner kunniga' och Háv. 159 framhåller som en blott med trollsång uppnåelig färdighet att 'tälja gudars tal', tyder detta på att den vidsträcktare mytologiska kunskapen blott varit ett fåtal bildade förbehållen (nu spärrat), medan den stora allmänheten inskränkte sig att följa offersederna i det tempel, som de tillhörde, och hade delvis annan uppfattning av gudarna än den i Eddan. (H. Petersen, Om Nordboernes Gudedyrkelse og Gudetro i Hedenold, Kbh. 1876.)'

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Vi komma nu till Bugges exempel från Getspeki och Jessens från Lokasenna.

Vad det förra beträffar är följande att säga mot dess anförande som bevis i denna fråga.

I sin utgåva av Herv. Saga har Bugge frångått sin förut återgivna uppfattning av dessa rader, i det att han yttrar (s. 235) om den tredje raden: 'Denne Linje har fra først af neppe været forbunden ved Stavrim med de to foregaaende, men har oprindelig snarere lydt:

getið er gátu þeirar'.

Detta Bugges förslag till åstadkommande av en ljóðahátt-långvers med eget allitterationssystem faller emellertid på den senare av Bugge själv upptäckta lagen om versslutet i denna diktart: ett ord av formen ⏑ × efter föregående obetonad stavelse kan ju icke bilda versslut i ljóðaháttr. Av samma skäl är den ursprungliga lydelsen

getit er þeirar (þessar)

omöjlig såsom ljóðaháttlångvers.

Gering har upptagit Bugges tanke men givit den (Ljóðah. § 130, a.) den med Bugges lag överensstämmande formen:

gǫ́tu þeirar's getit.

Men detta ändringsförslag förefaller mig ej rätt lyckligt. Satsmelodiskt förefaller det mig avgjort sämre än den textenliga lydelsen och upprepningen av ordet *gátu* verkar ej vackert. Man vill ock gärna ha den inverterade ordställningen behållen, då *getit* är det ord, som 'skal særlig udhæves' (jfr Nygaard, Oldno. Syntax, § 338, c); Lund, Oldnord. ordböjn. § 178). Skulle emellertid Gerings emendation antagas, bleve ju versen en fullt regelbunden ljóðaháttlångvers och kunde ej längre anföras som exempel på den här ifrågavarande oregelbundna allitterationen.

Emellertid tror jag, att en helt annan uppfattning av detta stycke är den riktiga. Efter varje gåta, avfattad

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

i ljóðaháttr eller fornyrðislag — vanligen i den första diktarten —, följer versparet

Heiðrekr konungr
hyggðu at gátu!

Detta plägar i utgåvorna vidfogas gåt-strofen (eller halvstrofen), som därigenom får en oregelbunden längd. Jag tror, att detta är orätt. Detta verspar, innehållande uppmaningen att gissa gåtan, hör till en särskild halvstrof i fornyrðislag, vars andra vísufjórðungr utgjorts av inledningsorden till svaret:

Góð es gáta þín,
getit es þeirar.

Detta senare verspar har förmodligen varit en urgammal formel vid besvarandet av gåtor och en sådan bör därför också ha av gammalt varit avfattad i versform. I den muntliga traditionen har nu strofformen brutits genom inflickande av namnet *Gestumblindi*[1]. Då första versparet innehöll ett personnamn, tyckte man, att även i det andra ett sådant borde finnas.

Den ursprungliga versen har på detta sätt förvandlats till prosa, då ingen sådan strofform finnes, som här skulle föreligga: en vísufjórðungr i fornyrðislag och en därtill fogad enstaka versrad i samma versslag förbunden med det föregående versparet medelst allitteration av en ljudstav. — Den inverterade ordställningen utgör ju ej något hinder för uppfattningen av stycket som prosa.

Man kunde ock tänka sig saken så, att genom tillfogandet av *Gestumblindi* en ny jämn versrad skapats och den gamla i stället fått tjänstgöra som prosa tillsamman med svaret, således t. ex. i gåtan 8 (H):

Góð es gáta þín,
Gestumblindi!

Getit er þeirar: þat er laukr.

[1] Namnformen *Gestr blindi*, som ovan (s. 84) träffas i citatet från Bugges Edda, härrör från pappershandskrifter.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Heusler och Ranisch (Eddica minora, Einl. s. XCIII) säga visserligen riktigt, att detta stycke *Góð es gáta* o. s. v. 'mag durch Zufügung des nom. pr. aus einer formelhaften Langzeile entstanden sein', men då de tillägga, att det 'ist aber auch in der erweiterten Gestalt gewiss noch als Versgruppe gefasst worden', frågar man sig, vad slags 'versgrupp' detta skulle vara. Att döma av Heusler, Der Ljóþaháttr, s. 139, synes det icke kunna vara en halvstrof i ljóðaháttr, som här skulle avses.

Då Finnur Jónsson (i Germanistische Abhandlungen zum LXX Geburtstag Konrad von Maurers . . . Göttingen 1893, s. 514) säger om dessa rader, att 'þessi orð eru eiginlega engin vísuorð, þótt þau hafi nokkuð hljóðfall sem líkist vísu; þat er gert of ásettu ráði, hljómfegurðar vegna, að hafa svo mörg orð, sem hefjast með *g* öll saman, en þess vegna verða þau ekki vísuord', kan jag inte instämma däri vidare än med ovan gjorda erkännande, att de numera i sin helhet eller delvis måste verka som prosa, om versraden *Gestumblindi* ej efter det här förut sagda utmönstras.

Vígfússon och York Powell utesluta detta stycke ur den poetiska texten till gåtorna och uppfatta det som prosa (CPB. I: 87).

Vad Bugge beträffar, synes han ha ändrat mening, ty sedan han i H-texten avtryckt stycket som vers, återger han det i prosa-form i den omedelbart därefter tryckta R-texten.

I en undersökning med titeln 'Till första gåtan i 'Getspeki Heiðreks konungs'' (Arkiv XXVIII: 121 f.) har jag uttalat den meningen, att svaren på gåtorna 'ursprungligen i de fall, där sådant kunnat ske och där ej någon utförligare förklaring behövts, utgjorts av ett substantiv, utmärkande det i gåtan avsedda begreppet', varå exempel från de båda handskriftformerna anföras. Heinzels förmodan (i Sitz. ber. d. phil. hist. Cl. d. K. Akad. d. Wissensch. Wien, b. 114), att poetisk form varit den ursprungliga för svaren, kan jag ej finna grundad. Den kan naturligtvis inte få något stöd av den omständigheten, att i

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

alla äldre utgåvor före Bugges — utom Verelius' av 1672 — av Herv. Saga eller Getspeki (ensamt) svaren ha poetisk form, ty denna del av sagotexten grundar sig, som bekant, ej på de gamla handskrifterna (**H** och **R**), utan är en nyisländsk produkt från 1700-talet 'by some Icelander, probably Gunnar Pálsson' (G. Vigfusson och F. York Powell, Corpus poet. bor. I: 87)[1]. Dessa versifierade svar insattes i Stephan Björnssons utgåva av 1785 utan upplysning om deras nya ursprung och de troddes därför länge tillhöra sagans gamla redaktioner. Som en egenhet av ett visst intresse här kan nämnas, att i dessa poetiska svar några gånger den förmodade, här nyss avhandlade 'versgruppen' *Góð er gáta* o. s. v. ett par gånger blivit metriskt efterbildad i halvstrofer, vilka liksom den förra tydligen uppfattats som ljóðaháttr-former. T. ex. str. 4 hos Stephan Björnsson:

Góð er gáta þín
Gestr blindi
getit er þeirrar,
fugl þar yfir fló
fiskr þar undir svam
fórtu á brú.

Den omständigheten, att själva svaren icke av gammalt varit i versform utgör naturligtvis intet hinder för att inledningsorden, såsom ovan antagits, utgjort ett verspar.

I en kritisk textutgåva borde, efter den här först angivna uppfattningen, det nu avhandlade partiet av Getspeki återgivas sålunda:

Heiðrekr konungr!
Hyggðu at gátu. —
Góð es gáta þín,
[Gestumblindi,]
getit es þeirar.

---

[1] I Edd. min. Einleit. s. XCII, n. sägas dessa våra 'die . . . durchaus stilwidrige Dichtung eines Isländers aus dem 17. Jh.' (nu spärr.).

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

Att sålunda en halvstrof i kviðuháttr skulle stå bland strofer i ljóðaháttr är intet orimligt antagande. Som bekant förekomma även ett färre antal strofer i fornyrðislag innehållande gåtor blandade med dem i ljóðaháttr och det är mycket möjligt, att samlaren av gåtorna sammanfogat de olika gåtstrofformerna till detta Getspeki och i så fall kan ju en halvstrof som föregående i fornyrðislag ej väcka anstöt. Erinras kan för övrigt om blandningen av ljóðaháttr och málaháttr i Eiríksmál och Hákonarmál.

Dessa rader ur Getspeki lemna således intet exempel på det fall, Sievers antagit.

Vad det av Jessen ensam åberopade fallet beträffar, så är först att märka, att han har icke mindre än tre olika förslag att uppfatta allitterationen å det ifrågavarande stället:

Lokas. 2: 6: *mangi es þér i orði vinr.*

Dels menar han, att versraden kan härstamma från en tid, då det ännu hette *vorði.* Då finge ju versraden regelbundet eget allitterationssystem. Med denna uppfattning kan jämföras Gerings yttrande (Beitr. 13: 205), att han icke tror på bevarande av *v* i sådana fall i Eddasångerna (jfr Noreen, Altisl. Gram.[3] § 227).

Hälst vill Jessen göra versen regelbunden genom insättande av *engi* för *mangi.* Den skulle då bli ett fall av de här av mig s. 49 anförda exemplen från Háv. 115 (och 92) och bortfalla som exempel här.

I en not anmärker emellertid Jessen, att i denna versrad 'könnte man wohl auch ein beispiel der freiheit erblicken, die drei zeilen im *ljóðaháttr* mit einander alliterieren zu lassen (wie in Lokas. 14, Hávam. 79), wobei die dritte nur einen stab erhält'. Ordet *orði* skulle då bära allitteration med de tre vokaliskt börjande, allitterande orden i de två föregående kortverserna (*ása — alfa | inni*). I så fall skulle detta ställe höra hit.

Emellertid finns det ett fjärde sätt att uppfatta denna versrad, nämligen att antaga *orði* allitterera med

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

vinr. Se Gerings uppsatser om dylik allitteration av *v* med vokal i Beitr. 13: 202 f. och i Z. f. deutsche Phil. 41: 17 f. (mot E. Mogk, Indogerm. Forsch. 26: 209 f.), på vilket senare ställe Gering anser den nu ifrågavarande långversen i Lokasenna höra till de sex absolut säkra Edda-exemplen på dylik allitteration.

S. Bugge, NF s. 114, säger ock, att 'Rimordene ere *orði* og *vinr*. Enten maa udtales *uinr* med Gunnar Pálsson o. fl. eller ogsaa *vorði*'.

Detta ställe ger anledning att återupptaga frågan om allitteration mellan *v* och vokal. Den långa tid, som, i följd av min sjukdom, tryckningen av denna avhandling tagit, har satt mig i tillfälle att omsorgsfullt överväga detta viktiga spörsmål ännu en gång. Jag har därvid kommit till ett motsatt resultat mot det jag uttalat å s. 27 härförut, då jag anslöt mig till Gerings åsikt. Erik Noreens tänkvärda, nyligen (i dessa Studier, III: 5, 1912) utkomna avhandling i ämnet har givit mig impulsen till denna nya prövning. Jag kan dock inte säga, att sistnämnda avhandling förmått avgörande omstämma min uppfattning, utan jag har nått till samma resultat som E. Noreen och förut Mogk genom en iakttagelse, som jag efter läsningen av nyssnämnda uppsats kommit att göra om ett sakförhållande, som undgått såväl dessa som andra forskare, men som är av stor betydelse vid bedömandet av detta spörsmål.

I Noreens argumentation fann jag åtskilligt mindre övertygande eller, från min speciella ståndpunkt sett, förfelat.

Mot E. Noreens försök att komma ifrån Gerings sex 'absolut säkra' fall anmärkte jag, att 1) *orði* är mer expressivt än *máli* och att ett börjande *mangi* gärna bort draga med sig ett *máli*, om sådant stått där från början; 2) att *vargr* i Eddasångerna aldrig förekommer i mytisk mening växlande med *ulfr*; 3) att det ej vore antagligt, att man för 'att bibehålla parallellismen mellan verserna' i Þrymsk. 26: 5—6 och 28: 5—6 'avstått från allitterationen' å det senare stället

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

(svaf vætr Freyja
átta nóttum).

Vidare fann jag, att det av Mogk och E. Noreen framhållna faktum, att 'medan *i* nästan undantagsvis alliterererar med vokal, så allitterererar *v* lika undantagslöst med sig själv' — det får tilläggas: med undantag av Gerings fall! — kunde få sin förklaring därav, att av ord med börjande *j-* finns i det poetiska språket (se Gerings Wb.) endast ett ringa fåtal, som dessutom omfattar endast en begränsad idékrets, medan antalet ord börjande med *v* är mycket stort.

Mot E. Noreens anmärkning, att man genom ingående på Gerings uppfattning finge ett antal fall, då dels fyra lika ljudstavar skulle stå i ett verspar, t. ex.

Vǫl. 20: 5—6: *Urð hétu eina,*
aðra Verðandi

dels en ljudstav i första och två i andra versraden, t. ex.

Vǫl. 53: 3—4: *es Óðinn ferr*
við ulf vega,

kunde jag hänvisa i förra avseendet till min framställning å s. 61—74, där allitterationen a — a visas ha funnits i
a — a
fno. och fisl. diktningen, i senare avseendet till den uppfattning av allitterationsschemat a — såsom tillåtligt och
a — a
antagligen samgermanskt, som jag i min s. 75 omnämnda avhandling om den germanska allitterationens historia söker bevisa.

Allvarligare hinder ställer då min ovan antydda nya iakttagelse, nämligen att genom antagande av allitterationen *v* och vokal uppstå fall, då tre samallitterererande ljudstavar finnas i samma udda versrad! Så bleve nämligen förhållandet i fall som följande (där den

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

av Gering m. fl. antagna allitteration *v* och vokal utmärkes):

Lokas. 14: 1: *Veit ek, ef fyr útan værak*
„ 27: 1—2: *Veiztu, ef ek inni œttak*
Ægis hqllum í

Fem lika ljudstavar i versparet!

Lokas. 43: 1—2: *Veiztu, ef ek øðli œttak.*

Visserligen har Sijmons strukit *veit ek* och *veiztu* i alla dessa tre fall liksom det senare i alla övriga fall, där det föregås av *ef* . . . (str. 4, 23, 50, 51) utom i

str. 5: 1—2: *Veizt[u] þat, Elder,* *ef* o. s. v.

t. o. m. då därigenom versraderna skulle bli så förkortade som

4: 1: *ef inn gengr*
och 23: 1: *ef ek gaf* (!),

såsom också Finnur Jónsson I gjort, utom i de två sistnämnda fallen, medan Gering, Ljóðah. och Hild. Edda[2, 3], överallt har behållit handskriftens text, liksom ock Finnur Jónsson II. Det kan ju icke vara tvivel om, synes det mig, att det måste kvarstå i str. 4 och 23 (Gering fattar med rätta *inn gengr* som en fot i Ljóðah. § 8, a. 2), och då synes det vara godtyckligt att stryka det i de andra fallen, och *veit ek* i str. 14 (jfr svenska dialekters så vanliga *vetjá*, västerbottniska *vattji*, 'vet jag tro; eller huru? enl. Rietz).

Gering, a. a., uppfattar *veit-* som första höjningen. Detsamma gör Sievers, Wortstell. i. d. Eddalied. 19, 26.

Att nu antaga tre lika ljudstavar i en enstaka kortvers synes mycket äventyrligt. Visserligen kunde det tyckas, att en svällvers, som tjänstgör som kortvers, borde kunna ha tre lika ljudstavar lika väl som tre ljudstavar, ehuru olika, antagits för det parallella kortversparet i fall 24) på där anförda skäl. Men förhållandena i den parallella kortversen äro särskilt egnade att framkalla en sådan

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

stegrad allitteration, och en sådan kan icke därför utan vidare antagas gälla även i icke parallella verser. Den måste då kunna visas förekomma något så när allmänt, ej blott i ett enstaka fall. Och faktiskt förekomma icke tre ljudstavar vare sig lika eller olika eljest i kortverser och särskilt finns i dem alldeles intet exempel på ren konsonantisk eller enbart vokalisk allitteration med tre ljudstavar, varför det icke kan med rimlighet antagas, att sådan just skulle ha förekommit i några få fall med allitterationen *v* — vokal.

Jag ser alltså i detta förhållande ett betydande hinder för antagande av sistnämnda allitterationsform. [Särskilt ödesdigert för Gerings sex 'absolut säkra fall' är ju, att tre av dessa finnas i Lokasenna.]

Beredd att uppgiva denna teori lyckades det mig, såsom jag hoppas det skall erkännas, att undanrödja det till synes kraftigaste stödet för densamma, nämligen det som hämtats från versparet

Þrymskv. 28: 5—6: *Svaf vætr Freyja*
átta nǫ́ttum,

som enligt anhängarne av nämnda teori, såsom Gering, Sijmons, Heinzel och Detter m. fl., låter *vætr* allitterera med *átta*, och som genom analogin med det paralella versparet

Þrymskv. 26: 5—6: *Át vætr Freyja*
átta nǫ́ttum

tycktes oangripligt och som ingen heller hittills lyckats emendera, så att normal allitteration uppkom.

Jag emenderar *átta* i str. 28 till *sjau* och får därmed regelbunden allitteration med *svaf* i analogi med allitterationen *átta* och *át* i str. 26.

Från innehållets synpunkt kan följande anföras till försvar för denna emendation.

Då det — i handskriften — heter, att den förklädda bruden (Tor) intet ätit i åtta nätter, så menas därmed

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

närmast dagar, eftersom man inte äter om natten. Fritzner påpekar, hurusom redan Tacitus i Germania k. 11 på tal om germanernas tidräkning säger: nec dierum numerum ut nos sed noctium computant. Man kan ock säga, att *nótt* här har betydelsen *dygn*, som både Schlyter och Söderwall ange för fsv. *nat*, men, eget nog, varken Fritzner eller Gering ha för det fno. ordet. Meningen blir i alla fall densamma: ett dygns fasta blir i verkligheten en dags fasta. Antar man nu, att bruden tänktes ha börjat med fastan[1], så får man först ett dygns enbart fastande — den föregående natten räknas då på vanligt nordiskt sätt ihop med den närmast följande dagen till ett dygn — eller, om man så vill, en dags fasta. Sen skulle ha följt sju dygns såväl fasta som sömnlöshet, eller sju dagar av det förra, sju nätter av det senare slaget. Sista dagens fasta blev då själva resdagen, eftersom det i dikten säges, att brudföljet kom fram först på kvällen:

str. 24: 1—2: *Vas þar at kveldi*
of komit snimma.

Sålunda får man åtta dygns eller dagars fasta, sju dygns eller nätters sömnlöshet.

Då sålunda i den ursprungliga texten tidsbestämningarna 'åtta nätter' och 'sju nätter' få antagas ha förekommit vid sidan av varandra, behöver det ingalunda antagas, att den ena tidsbestämningen har ändrats enbart för allitterationens skull. Förhållandet är nämligen det, att i fornspråket båda tidsbestämningarna förekomma. I Eddasångerna förekommer visserligen av dessa två uttryck endast *átta nætr* och detta två gånger. Så i Grimn. 2 (och motsvarande prosatext) och i Helr. 42 (i förra fallet i betydelsen dygn, i senare natt). Men i prosan är sju nätter en mycket vanlig tidsbestämning i alla de nordiska fornspråken. I fornnorska lagspråket är detta uttryck mycket allmänt, medan åtta nätter förekommer blott en gång i en jämförelsevis sen källa (se Hertzberg,

[1] Som också nämnes först i dikten.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

Ordb. art. *nátt, átta*). För fsv. se Schlyters och Söderwalls ordböcker om sju nätter under art. *nat*; jfr ock lagtexternas fsv. *siunætr, siunættinger*, fno. *siaunættingr*. [Åtta nätter tycks inte förekomma som tidsbeteckning i fsv., men i stället har redan äVGL *attæ daghæ*, nysv. *åtta (åtte) dar* i meningen av åtta dygn.]

Särskilt kan här förtjäna påpekas, att en sju dygns vaka omnämnes i den gamla danska folkvisan Grimilds Hævn (Grundtvig, Danm. gamle Folkeviser I: 44 f.), sålunda:

Ieg haffuer mig foruoget
siu natter oc siu dage.

Från formella synpunkter kan följande anföras till stöd för min emendation.

Ser man efter, finner man, att i handskriften å båda ställena räkneordet är skrivet med siffra: VIII, och att dessutom å det senare stället stark förkortning är nyttjad, så att det står: *VIII. n. s. v. i. i. h.* i st. f. å det förra stället (med upplösta förkortningar): *VIII. nottom sva vær hon oþ fýs í íotun heima.* Förkortningen är sålunda gjord mycket slarvigt, i det att tre bokstäver överhoppats: *h, o, f.* Närmast före VIII å senare stället stå orden: *svaf vętr Freyia*, och före dessa tre ord är också skriften starkt förkortad och detta på ett sätt, som tyckes visa, att skrivaren antingen varit slarvig eller ock trött (sömnig?), då han kommit hit, mot slutet på en sida. Det är halvstrofen

28: 1—4: *Sat in alsnotra*
ambót fyr,
er orð vm fann
viþ iotvns máli

(här återgiven sådan den lyder i handskriften i strofen 26 med upplösta förkortningar), som på detta andra ställe, där den förekommer, skrives på följande sätt: *Sat in. al. s. a. f. s. m.*, således med endast första versparets ord utmärkta med förkortningar och i stället för andra versparet bokstäverna *s. m.*, som måste på något sätt angiva

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

de två följande versraderna [1]. Vidare har denne skrivare i närmast föregående strof, 27: 8, tappat bort ordet [orden?] *eldr [of]* [2].

På grund av dessa omständigheter synes man väl kunna antaga, att det just är skrivaren av R, som här, förledd av den nära lika lydelsen i övrigt, kommit att skriva VIII i str. 28 i st. f. VII, såsom hans original får antagas ha haft.

Man må nu icke invända, att parallellismen skulle bli bruten genom denna emendation. Ty detta är ej förhållandet. Det är alldeles nog för parallellismen, att i de två versfötterna i vardera versraden ett led — *vætr* i första, *nǫ́ttum* i andra foten — är identiskt och att det föregås av ord hörande till samma ordklass — ett verb i första, ett räkneord i andra foten.

Man gör också den avsevärda vinsten av parallellism i rytmiceringen och en för övrigt naturligare rytmicering av de båda udda versradernas första fot. Med det hittills gängse antagandet av en allitteration mellan *vætr* och det handskriftliga *átta* på det senare stället följer nödvändigheten att rytmicera första versparet så, att i första versraden *svaf* blir obetonat och *vætr* såsom allittererande på *átta* får huvudton (i en C-vers), medan å första stället det naturliga ju är, att *át* och *átta* få allitterera med varandra och den första versen här sålunda blir en A-vers (med huvudton på verbet och blott biton på *vætr*). Sådan osymmetrisk rytmicering av dessa parallella versspar föreligger ock i Sievers' Proben. Detta är onekligen mycket litet tilltalande. Ett försök att med den handskriftliga textens bibehållande och antagande av al-

---

[1] Professor Finnur Jónsson har härom benäget meddelat mig följande: '*s. m.* tror jag betyder *sem* (som relat.) *máli*, d. v. s. det første og det sidste ord i de två forkortede linjer. *Sem* (f. *er*) er i senere tider (måske her af selve afskriveren) indsat'. — Det förefaller dock eget, att *sem* här skulle avsetts av skrivaren, då det å första stället står *er*. Det skulle då vara ett nytt bevis på hans slarv här.

[2] Se därom straxt i det följande.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

litterationen mellan *v* och vokal likväl få parallell rytmicering har gjorts av Sijmons, som säger, att i str. 26 är 'Stabreim *vætr* : *átta*, nicht *át* : *átta* vgl. 28³', vilken mening biträdes av Gering (Beitr. 13: 208). Aven denna uppfattning måste anses föga tillfredsställande. Att det efter verbet stående adverbiella ordet *vætr* skulle ta allitteration framför det förra och framför substantivet Freyja, skulle vara högst abnormt.

Till jämförelse kan här erinras om

Lokas. 15: 6: ***h**yggsk vætr **h**vatr fyrir*,

där verbet har huvudton och allittererar framför *vætr*, som blott har biton. Sannolikheten är ju, att i samma dikt och analog ställning *vætr* behandlats på samma sätt. Genom min emendation får *vætr* i båda fallen endast biton utan allitteration men båda verben huvudton och allitteration. [Att verben här allitterera framför substantivet Freyja beror på att de till sin betydelse här äro så viktiga såsom jämte den bitoniga negationen innehållande förklaringen på jättens fråga.]

Genom min emendation får versparet

Þrymskv. 28: 5—6: ***S**vaf vætr Freyja*
***s**jau nǫ́ttum*

en treledad jämn kortvers (F-1) i st. f. en normal, fyrledad.

En treledad jämn versrad (F-2) finns förut i denna dikt:

17: 2: *Þrúðugr ǫ́ss.*

Finnur Jónsson I emenderar:

enn Þrúþge ǫ́ss,

men i II har han återtagit handskriftens läsart, som också behålles av Gering, Hild. Edda³.

En treledad jämn versrad (F-1) har möjligen också varit

27: 8: *eldr brenna.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Som redan nämnts (s. 108) har *eldr* överhoppats av skrivaren. Rask, som först påpekade detta, antog, att även **of* framför *brenna* överhoppats och insatte det, härutinnan följd av nyare textkritiska utgivare [1]. Emellertid är ju detta senare blott ett löst antagande. Sannolikheten synes mig snarare vara för att blott *eldr* överhoppats. Det är i slutet av en rad — som nu slutar med det närmast före **eldr* gående ordet *augom* —, som utelämnandet skett. I raden närmast ovanför står sist det till skriftdragen något liknande *end*, vilket kan ha medverkat till överhoppandet av *eldr*, men ej förklarar utelämnandet av ytterligare ett **of*, knappast häller av *eldar*, som Detler och Heinzel föreslå, Edda s. 274 [jfr Gering, ZfDPh. XLIII, s. 136].

En F-2-vers med upplösning av första höjningen är

18: 3: *þegi þú, þórr!*

Man erinre sig nu, att *sjau* liksom *óss* och *þórr* på en tid, som icke legat alltför långt bortom det ålderdomliga Þrymskviðas tillkomst [2], varit tvåstaviga ord [3] — även *eldr* kan ha haft en tvåstavig fno. sidoform (jfr fsve. *eleþer*, ags. *æled*; se Noreen, Altschw. Gram. § 80, II, 2) —, vadan minnet väl kunde tänkas ha fortlevat om att dessa ordformer, kanske i sin tvåstaviga form bevarade i ålderdomliga diktfragment, förr fyllt en tvåledad versfot (d. v. s.

---

[1] Bugge, NF n. till s. 127, säger dock: '*of* er det ikke aldeles nødvendigt at tilføie'. Det står i den pappersavskrift ('Suhms-edda', jfr Bugge, NF. Fortale s. LX), som enligt Rask ensam bland alla har *eldr*, båda orden säkert genom konjektur.

[2] Anses t. ex. av Finnur Jónsson, Lit. Hist. I: 65, vara den näst äldsta Eddadikt, från 'c. 900 (890)' och, Den isl. litt. hist. s. 50, 'at høre til de ældste digte' från 'måske det 9. årh.'; av Sijmons, Einleit. s. CCLVI som en av de äldsta gudasångerna; av Golther, Nord. Lit. gesch. 1905 (Samml. Göschen), s. 22, som 'das älteste und schönste aller Eddalieder'.

[3] Det vore väl för djärvt att tänka sig, att man ännu på Þrymskviðas tid haft en form av *sjau* med det tvåstaviga uttalet ˘ ˋ× (bitonen på *u* härrörande från den germanska grundformen **sebún*)? Eller åtminstone ett ännu icke diftongiskt *au*?

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

praktiskt taget halva kortversen)[4]. *Sjau* är, som de andra, ett i diktningen ofta förekommande ord; se Gering, Vollst. Wb. — Sijmons, Nachtr. s. XIV, vill insätta *þonar(r)* överallt i þrymskv., men har icke blivit följd av Gering, Hild. Edda[3], eller andra. I fråga om *óss* eller *ósuR* här se Sijmons, Nachtr. s. XV, som på grund av str. 2: 8 finner det 'unmethodisch' att å övriga ställen insätta den tvåstaviga formen.

För övrigt är ju den treledade versen, F-typen, i Eddans fornyrðislag-dikter 'zu stark vertreten, als dass mann seine existenz anzweifeln dürfte' (Wenck, a. a. § 55); den förekommer där 124 gånger (a. a.), med betydlig övervikt för den jämna versraden (71 gånger mot 53 i udda) såsom här[1]. Och för den händelse, att Háv. IV, såsom Finnur Jónsson (Lit. Hist. I: 65) menar, är äldre än Þrkv., förtjänar det påpekas, att i den förra dikten flere F-verser förekomma, vilka icke ha ord förkortade genom synkope eller åtminstone icke genom en nyare synkope, t. ex. 117: 5: *illan mann*; 129: 5: *upp líta*; 136: 4: *baug þú gef*; 154: 5: *vági á*. Den treledade versen skulle väl då få antagas ha uppkommit straxt efter de äldre nordiska synkoperingslagarna.

Nu är det visserligen sannt, att denna sålunda emenderade vers

**sjau nǫttum*

tillhör en form av F-verserna, som är mindre vanlig i fornyrðislag, nämligen med schemat ˊ | ˊ ×. Oftast utgå F-verserna i denna diktart på betonad stavelse och enstavigt ord, mer sällan på ett flerstavigt ord, slutande på en stavelse med biton, och uppfattas därför av Sievers (Altg. Metr. I: § 45: 2; II: § 34) som katalektiska former av någon av typerna A, C eller D, d. v. s. med bortkastande av sista sänkningen (B och E kunna ju, såsom

---

[1] Jfr den treledade versen i Abecedarium nordmannicum

ûr after,

där *ûr* väl ej långt förut haft den äldre formen *ûru* (jfr fhty. *ûro*, mhty. *ûre* och *ûr*).

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

slutande på betonad stavelse, ej komma i fråga). Här skulle då närmast vara att tänka på en katalektisk form av D. Efter att ha anfört exempel därpå av typerna ⏑ | ⏑ ⏑̲ (×), såsom *samhyggjendr*, *tolf hundruð* [1] säger Sievers (först a. st.): 'Zu der letzteren form sind vermutlich auch die beispiele wie *fingr digrir* Rígsþ. 8 = ⏑ | ⏑ × ohne sprachlichen nebenton auf der schlusssilbe zu stellen'. I Altg. Metr. II § 34 anser Sievers sådana fall, som enligt honom äro sällsynta, för tvivelaktiga. Ej så få dylika finnas dock, av vilka flera synas ofrånkomliga: Hyndl. 29: 7: *síns bróður*, H. Hu. I: 22: 5: *ídgnógan*, Sigurðk. 62: 7: *til Jónakrs*, Guðrhv. 11: 3: *meirr þóttusk*; med upplösning av första foten: Guðrk. I: 2: 4: *hana lqttu*, Hyndl. 16: 2: *hlaðinn steinum*, Guðrk. III: 5: 8: *hqfuðniðjum* o. s. v. (Sievers, Beitr. 6: 310, söker för dessa senare fall en mindre antaglig förklaring som fyrfotade [2]), men Wenck erkänner dem som hörande till F-typen). Till dessa fall sluta sig Þrymskviðas *sjau nqttum*, **eldr brenna*(?).

Jag tror dock ej, att dessa fall böra förklaras som katalektiska D-former. De skulle ju då höra till D4-typen (⏑ | ⏑ × ⏑) med katalex av den sista bitonade stavelsen, vilket väl är vågat att antaga, utan jag förmodar, att de höra till en synkoperad A-typ.

Om jag har rätt i min förmodan, att dessa trefotade versers uppkomst står i samband med de nordiska synkoperingslagarna, bör nämligen en synkope av den inre sänkningen — i första foten — kunna antagas lika väl som av den sista sänkningen. Då av urnord. **broþar minaʀ** blev fno. *bróðir minn* och av urnord. **minaʀ broþar** blev fno. *minn bróðir*, så kunde ock fno. verstyper av dessa

---

[1] Samma verstyp föreligger i Rökstenens *raiþ þiaurikʀ*.

[2] ⏑ × | skulle här enligt Sievers kunna bilda första foten i en A-vers, liksom i åtskilliga fall i Egils kviðuhátt-dikter och således icke vara upplösning av ett ⏑ | . Förmodligen håller icke Sievers mera på detta förklaringsförsök (som ju strider mot reglerna för fornyrðislag).

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

två senare slag uppkomma som ersättning för verser av första slaget.

Just denna förklaring — 'synkope einer innern senkung' (Sievers, Altg. Metr. II: § 34: 2; I: § 45: 2) — gives ju för det fåtal tvåledade verser, som finnas i fornyrðislag, t. ex. *sonr húss* (jfr *deyr fé* i ljóðaháttr); de ha uppkommit ur ⏝ × | ⏝ ×, d. v. s. en A-typ med både katalex och inre synkope. Samma förklaring om synkope av första sänkningen bör då kunna gälla för treledade verser av ifrågavarande slag.

I ljóðaháttr äro verser av denna F-form (⏝ | ⏝ ×) ingalunda sällsynta och förekomma redan i de äldsta Eddadikterna. Så i Háv. 129 det nyss anförda *upp líta*, 121, 42, 43: *vin þínum (sínum)*, 31: *fróðr þykkisk*, 97: *jarls yndi*, Vafþ. 53: *ulfr gleypa* o. s. v. (se Gering, Ljóðah. §§ 53, 54, 105). — Dit hör ju ock det s. 111, n. ur Abeced. nordmann. anförda *ûr after*.

Jag vågar efter det sagda tro, att intet med skäl kan anföras mot den nu gjorda emendationen.

Sedan detta allvarliga hinder blivit undanröjt, är jag nu övertygad om att någon allitteration mellan *v* och vokal ej bör antagas på nordisk botten. De däremot stridande få fallen få på nödvändigt sätt emenderas. I Lokasenna 2 (se s. 101 här förut) får med Jessen *engi* insättas i st. f. *mangi*; detta är ju en mycket lätt emendation. I Lokas. 10 får väl *vitnis* efter E. Noreens förslag insättas, o. s. v. [1].

Vad beträffar det av mig här förut (s. 26 f.) antagna fallet i Getspeki 2, så förmodar jag nu, att i versraden

vegr vas á alla vega

---

[1] Det av Gering (Beitr. 13: 208) åberopade stället ur *Høfuðlausn* förfaller nu med den läsart Finnur Jónsson , NISK I: 13, upptagit ur en handskrift (med allitteration *v-* | *v-*). Detta är ett av Gerings tre fall från skaldedikter på allitterationen *v* och vokal (jfr s. 27 här förut). De båda andra fallen finnas ej upptagna hos Finnur Jónsson, NISK. I, vadan de väl få anses som oäkta. (Jfr om det senare fallet Gering, a. st.)

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

alla utträngt ett äldre *víða*, enär *alla vega* var ett så allmänt känt uttryck. I Sigrdríf. 18: 4 förekommer just detta uttryck: *á víða vega*, vitt omkring.

Då Lokasenna 2: 6 på nyss nämnt sätt genom en nära till hands liggande emendation kan få regelbunden allitteration, är detta givet att föredraga framför en uppfattning av detta ställe som ett, efter det förut uppvisade, enastående fall av abnorm allitterationsbindning mellan långvers och kortverser.

Härmed äro alla de exempel genomgångna och undanröjda, vilka ovan (s. 84—86) av olika forskare anförts till förmån för sistnämnda abnorma allitterationsbindning i ljóðaháttstrofer.

Som i det föregående påpekats, har Gering sökt bortförklara alla de här först anförda fem fallen av ifrågavarande, hittills antagna egendomliga underart av ljóðaháttr. Han hör även till dem, som emenderat bort det sjätte fallet Háv. 109 genom den tredje versradens strykning som oäkta.

Så mycket besynnerligare är det då att finna Gering visserligen med tvekan förmoda, att i halvstrofen

Háv. 139: 4—6: *nam ek upp rúnar,*
œpandi nam,
fell ek aptr þaðan

sista versens ofullständiga allitteration vore beroende på 'anreimung an die vorhergehende zeile?' (Ljóðah. § 155, a. 2). Att antaga en sådan oerhörd oregelbundenhet för ett enda, enstaka fall är ju uppenbart orimligt. Det kan väl icke vara något tvivel om, att sjätte versraden är förvanskad. I handskr. står *þatan*. Det är kanske i detta ord rättelsen skall sökas. Men vad här stått kan jag ej säga. Stället synes vara lika 'hoffnungslos verderbt' som Alvísm. 11: 5 med sitt *erakendi*. — Skulle i st. f. *aptr* ha stått **þinig* (hit) rimmande med **þaðan*?

Några fall, som kunde tänkas höra hit, må här ytterligare avhandlas.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

Såsom jag i min uppsats 'En kärleksvisa i Åns Saga Bogsveigis' (intagen i dessa Studier III: 1) visat, bör följande halvstrof i nämnda Saga, om dess andra versrad antages ha lytt så som här:

Vel þér, selja!
*Stendr (þú) *víði nær*
laufguð harla vel

(jfr Heusler och Ranisch, Eddica minora s. 104), icke antagas ha ett exempel på nyssnämnda oregelbundna allitterationsbindning, då den tredje versraden säkerligen föreligger i en av två kortverser sammandragen form.

Vidare kan här nämnas, att Hárbarðsljóð str. 13 kunde tyckas erbjuda exempel på en strofbildning med allitterationen a — (i vardera halvstrofen).
a —
a —

Vid dessa metriskt oregelbundna rader, som textkritiker på olika sätt sökt omgestalta, är emellertid naturligtvis alls ingen vikt att fästa, befintliga som de äro i en alltigenom metriskt oregelbunden dikt.

Också har, så vitt jag vet, ingen metriker åberopat dem som stöd för nyssnämnda allitterationsform. Det kan anmärkas, att den sjätte versraden ej har för ljóðaháttr tillåtligt slut.

I ett både till sin komposition och sin metrik ännu mycket mera oregelbundet stycke, det fisl. *Trygðarmál* — efter olika recensioner återgivet i Eddica minora —, förekomma följande tre rader

Grágás, Kon. bók, k. 115: *sem faðir við son*
eða sonr við fǫður
í samfǫrum ǫllum,

i vilka Heusler, Üb. germ. Versbau, s. 87, ser först korsallitteration — i första versparet —, säkerligen med rätta, och om vilkas sista rad han sedan yttrar: 'Ob man die folgende Zeile vermöge des Reimstabes *s* an die vor-

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

ausgehende angliedern [1] oder sie als stabloses, ungebundenes Stück betrachten soll, ist fraglich (die erste Auffassung kann sich auf den wiederkehrenden Vers der getspeki Heiðreks berufen: *getið er þeirar*)'.

För min del ser jag i denna sista rad prosa, då prosarader flerstädes förekomma ibland versraderna, såsom allmänt är förhållandet i lagtexter, liksom i runinskrifter. Denna sista rad har ej för ljóðaháttr tillåtet slut.

Utanför det västnordiska området har man velat finna fall av detta slags allitterationsbindning, som kunde tyckas tala för densammas verkliga förekomst. Först är att erinra därom, att åtskilliga svenska runinskrifter ha ansetts ega en halvstrofbildning med dylik allitteration. I en särskild undersökning om *Gutasagas verser* (varom se s. 1, n. här förut) har jag emellertid sökt visa, att de åsyftade fallen ej med rätta böra uppfattas på angivet sätt. Jag får t. v. hänvisa till denna framdeles utkommande avhandling.

Av nyssnämnda Gutasagas verser, som föreligga i två stycken om tre versrader vart, kan det ena stycket eller, om man så vill, halvstrofen:

Guti al Gutland aigha
Graipr al annar haita
ok Gunfiaun þriþi

synas ha (såsom här i tryck angivits) allitterationsbindning av nu ifrågavarande slag. Som emellertid den andra halvstrofen icke har dylik allitteration, har jag i min nyssnämnda avhandling sökt styrka en annan uppfattning, som passar för bägge halvstroferna [såsom redan Brate (m. fl.) Fno. metrik[2], s. 66 gjort, ehuru på annat sätt [2]]. Jag får hänvisa härtill.

---

[1] Det skulle då vara med det ena av kortversparets två allitterationssystem; jfr det av mig s. 50 här förut anförda fallet ur Haraldskv.

[2] Se mot Brates med fleras uppfattning min framställning i Fornvännen, 1908, s. 175.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Slutligen kan erinras därom, att på västgermanskt område ha anförts några dylika fall. Sålunda säger Sievers, Altg. Metr. I: § 98, på tal om ags. strofbildning: 'möglicherweise sind ausserdem vollzeilen anzusetzen, welche mit einer vorhergehenden langzeile einfach alliterieren' och han anför några exempel därpå (jfr Beitr. 12: 478).

Om ett par av dessa fall säger Sievers (sist a. st.), att utan ett sådant antagande här 'ein vierfüssiger vers mit dreifacher alliteration' skulle förefinnas, att versen 'also so nicht richtig ist'. De tre ljudstavarna i en 'halbzeile' av svällvers natur utgöra, som man nu vet (Sievers, Altg. Metr. I: § 93), intet hinder, och fyrfotade verser antog Sievers senare kunna finnas (a. a. § 96); jfr dock det tveksamma uttalandet i II, § 65, 77). För fyrfotade versers tillvaro på västgermansk botten synes mig avgjort tala en vers som Abecedarium nordmannicum:

Tiu, Brica endi Man midi

(jfr Müllenhoff och Scherer, Denkm.[3]), som ju omöjligen kan på annat sätt förklaras. Denna märkliga vers har hittills, så vitt jag erinrar mig, icke blivit av metrici vederbörligen uppmärksammad.

Genom antagande av fyrfotade verser i alla de av Sievers, åsyftade ags. fallen och likaså i de fsa., som omnämnas Altg. Metr. I: § 123: 3, skulle dessa fall av 'anreimung' mellan 'die langzeile' och 'die vollzeile' försvinna.

Vad slutligen beträffar det av Sievers från andra Merseburger Spruch anförda fallet

10—11: *sôse bênrenki, sôse bluotrenki*
sôse lidirenki

så föreligger i dessa anaforiska och epiforiska parallellverser (jfr fall II: 24 ur Hátt. 101: 67) ett alldeles individuellt fall, av vilket vidare slutsatser för ej parallella verser ej få dragas. För övrigt har 'die vollzeile' här två ljudstavar, ehuru tillhörande två allitterationssystem, och

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

de samma som den föregående versradens första och tredje (10, a och b, och 11 äro svällverser av AC-typen: ⏑́ × | ⏑́ × | ⏑́ ×, jfr Gering, Ljóðah. § 66 och 115, a. 2).

Det må dock nu förhålla sig huru som helst med dessa västgermanska fall, att från dem, uppfattade så som Sievers föreslår, hämta stöd för antagandet, att i en eljest, trots sina friheter inom vissa gränser, så konstnärligt uppbyggd diktart som ljóðaháttr i några få fall en så högst abnorm och, man kan väl säga, relativt konstlös underart därav förekommit, som den skulle varit, som haft en långvers utan eget allitterationssystem och med endast en ljudstav dock denna lika med kortversernas, vore naturligtvis inte metodiskt riktigt. (Sievers gör ej heller detta.)

Jag anser det satt utom allt tvivel, att en sådan underart av ljóðaháttr ej funnits. Stycket därom bör strykas ur den västnordiska versläran, där det alltför länge haft en plats.

Jag återgår nu efter denna digression till de anaforiska halvstroferna. Det är Heuslers uppfattning av desamma, som här bör med några ord bemötas.

I dennes arbete Der Ljóþahattr, s. 127, heter det: 'ein Wort, welches im vorhergehenden Verse Hauptictus trug, wird wiederholt und kann nun, bei der zweiten und dritten Nennung, den Ictus verlieren. Auch unserm modernen Sprachgefühl sind derartige Vorgänge vertraut (vgl. W. Reichel, von der deutschen Betonung, Lpz. Diss. 1888 S. 5). Die Fälle in den Ljóþaháttrgedichten sind:

Hóv. 53: *lítilla | sanda* [1] |
lítilla | sęva
[lítil ero] geþ | guma [2]

---

[1] Den dubbla allitterationen här angives ej. Men i sitt senare, ovan anförda metriska arbete anger Heusler två slags allitteration i fall som 6): *Heill dagr* o. s. v.

[2] Jag har för tydlighets skull satt vad Heusler anser för upptakt inom parentes.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Utom detta fall 2) hos mig anföras ytterligare fallen 12), 4), 14), 20), 6), 7), 5), 10) hos mig, samt de två kortverserna av fall 15) förutom några andra olikartade fall. Enl. s. 169 föres hit ock mitt fall 1).

Dessa av mig här förut behandlade fall uppfattas nu av Heusler, a. st. — med iakttagande här av den rättelse, som han gjort i sin skrift Über den germanischen Versbau, s. 117, n., för fall 6, — sålunda, att i fallet 4) *fjǫlð ek* i första kortversen anses bilda första takt och allitterera, medan i de båda andra versraderna dessa ord anses bilda upptakt och sålunda ej allitterera med motsvarande ord i den första kortversen; i fallen 1), 2), 14), 6), *deyr (deyja) lítilla heill* (med småord), *heilir* i båda kortverserna bilda första takt och allitterera, medan *deyr*, *lítil heil(l)* i långversen får bilda upptakt och ej allitterera med; i fallen 7), 5), 10), 12), 20) de anaforiska orden *heiler*, *sumar*, *lǫng*, *sumr*, *lenge*, i första kortversen anses höra till första takten (men ej allitterera), medan de motsvarande anaforiska orden i andra kortversen och långversen anses höra till upptakten; samt slutligen i fall 15) *heilir* i första kortversen anses bilda första takt, men *heilar* i andra kortversen upptakt. Således fyra olika sätt att uppfatta de analoga fallen!

Härtill må nu först anmärkas, att det bevis, Heusler hämtar från Reichel, ej alls kan anses passa in här.

Det exempel Reichel anför och Heusler hänvisar till är följande:

'Für die ersten beiden Bücher ist aber noch zu nennen eine doppelte Ausgabe: einmal die Ausgabe von Alfred Schoene 1874 . . . .' — 'Es wird in diesem Falle', säger Reichel 'wohl niemanden geben, von dem man die Betonung hörte: einmal die Ausgabe von Alfred Schoene'. . . . . 'Es liegt hier die Wiederholung eines Wortes, das vorher schon einmal ausgesprochen war; eine Anknüpfung an den vorhergehenden Satz, um zu dem dort Gesagten etwas Neues hinzufügen. In diesem Falle finden wir also dass das wiederholte Wort, die Anknüpfung, den Ton nicht hat'.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

Som man ser är detta fall helt olika mot de ifrågavarande Eddaställena. I det förra föreligger obunden form och helt vardagligt språk, i Eddafallen bunden form och en högre stämning. I de förra har orduppprepningen alldeles intet stilistiskt eller retoriskt ändamål (ja är alldeles onödig, ty det kunde lika väl ha hetat d i e j e n i g e). I Eddafallen åter tjänar orduppprepningen till att bilda den retoriska figur som kallas anafor och den förekommer i den stilistiskt och metriskt utpräglade versform som kallas parallellverser.

Här må följande yttrande av J. M i n o r, Neuhochdeutsche Metrik², Strassb. 1902, s. 86, få sin plats, enligt vilket 'die stilistische Figur der Anapher' . . 'nicht in der Wiederholung eines Wortes schlechtweg, sondern in der Wiederholung eines betonten Wortes besteht: *niemand habe ich, niemand auf dieser grossen weiten erde!*'

Om parallellismen som stilistiskt hjälpmedel yttrar F r a n z T i p p m a n i uppsatsen 'Der Parallelismus in Gœthes dramatischem Prosastil' (intagen i Gœthe-Jahrbuch B. 24, Frankf. a. M. 1903) följande, som här kan förtjäna återgivas. Genom parallellismen — här är blott fråga om dess förekomst i prosastil, men det sagda gäller ju ock mutatis mutandis om den poetiska stilen —, heter det, 'wird in die Satzreihen oder in einzelne grössere Wortgruppen eine Gliederung gebracht, die den Bau der Rede durchsichtiger heraustreten läszt oder zu einer Steigerung des Ausdrucks und Hervorhebung des Bedeutsamen angewendet werden kann. Diese gliedernde Wirkung des Parallelismus wird hauptsächlich durch 2 Momente erreicht: durch ein logisches: analoge Stellung gleichartiger Satzglieder und Sätze, ferner durch ein akustisches: Gleichklang, Wiederholung derselben oder ähnlich klingenden Worte'. Det är lätt att se, vilkendera uppfattningen av de ifrågavarande Eddaställena, som motsvarar denna beskrivning på parallellismen — min här förut vid behandlingen av fallen 1)—24) framlagda eller H e u s l e r s nyss här refererade. Den förra uppfattningen stämmer ju till punkt och pricka med det nu sagda, medan H e u s l e r s

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

uppfattning sönderbryter parallellismen. Det är ju t. ex. tydligt, att det akustiska momentet 'Gleichklang' i hög grad försvagas, om i fall som 1) *deyr deyja* bilda första takt och allitterera, medan *deyr* i långversen endast får bilda upptakt och ej får allitterera med. Likaså *lítilla* — *lítil* i det s. 118 anförda exemplet. Det blir då ingen verklig parallellism — endast en helt ytlig sådan, i skrift synlig — mellan de tre anaforiska orden. Än värre blir det i de fall, då det anaforiska ordet i parallellismen endast i första versraden får bilda takt (och allitteration) eller fall, som enligt Heusler:

fjǫlð ek | fór,
[fjǫlþ ek] freist- | aþa,
[fjǫlþ ek] reynda | regen,

eller:

heiler | ę́ser,
[heilar] ás- | ynjor.

Att här tillämpa iakttagelser från den vanliga prosastilen om det upprepade ordets tonlöshet är ungefär lika orimligt som om man skulle påstå, att i anaforisk-parallella verspar som dessa Goethes (i Lilis Park):

Ein Zauber bleit mich nieder,
Ein Zauber häkelt mich wieder

ordet *Zauber* andra gången på grund av upprepningen förlorade huvudtonen!

Den enda riktiga uppfattningen måste vara den, att låta de anaforiska huvudorden i alla versrader — och i alla de särskilda fallen — få huvudton, bilda första fot (takt) och allitterera med varandra.

Men om det är och måste vara så, så lämna dessa anaforiska parallellverser ett avgörande bevis för tillvaron av trefotade långverser i ljóðaháttr och giva dråpslaget åt den Heuslerska teorin om denna vers som varande

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

alltid tvåtaktig (tvåfotad). De göra således en betydande tjänst vid avgörandet av en stor vetenskaplig tvistefråga. Detta är en av orsakerna — förutom denna uppsats huvudändamål —, varför jag ansett dessa verser förtjäna det ingående studium, som här kommit dem till del.

En annan är dessa versers stora betydelse för den germanska allitterationsläran, varom utförligare skall talas i den åt detta ämne egnade avhandling, som omnämnts här förut s. 51, 75.

Det bör kanske till det nyss sagda läggas ännu några ord. Då Wenck, a. a. § 20, 3) vill låta 'das nhd. gesetz von der mindertonigkeit des bekannten (Behaghel, Pauls Grundr. 1, 553)'[1] gälla även för Eddan, så avser han några fall, då det senare av två synonyma nomina saknar huvudton och allitteration, men ingalunda några fall i anaforiska och parallella verser. Det är fall sådana som dessa

Hyndl. 41: 1 och 5: *Loki át hjarta*
— — — — —
varð Loptr kviðugr
och Hg. Hj. 9: 6 och 8: *ormr dreyrfáðr*
— — — — —
verpr naðr hala,

(De synonyma orden äro här spärrade.)

Om Wencks förklaring här är riktig — vilket synes osäkert[2] (jfr vad som straxt säges, även om hänvisningen till Behaghel) —, så kan man dock därav ej draga några vidsträcktare slutsatser. Vi se, att det förnyade omnämnandet av ett ord under synonym form i dessa fall ej alls har någon stilistisk eller versifikatorisk karaktär;

---

[1] Det kan här anmärkas, atl Behaghel, a. st. — även i tredje upplagan av sin i Pauls Grundriss intagna Geschichte der deutschen Sprache, Strassb. 1911, s. 104 — bestrider tillvaron av denna lag för 'die ältere Sprache', varemot Wenck, a. a. § 64 protesterar, dock utan anförande av nya skäl.

[2] I förra exemplet har *kviðugr* den logiska betoningen, i senare exemplet kan väl verbets allitteration förklaras enligt Sievers, Altg. Metr. I: § 24: 3.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

de förekomma i olika metriska och syntaktiska ställningar. De kunna därför ej användas som motbevis mot fallen i de anaforiska parallellverserna. Mot dem stå ju ock andra i poesi så allmänna fall, då eljest fulltoniga ord vid upprepning vare sig i samma ställning, såsom i versens början — utan att verserna för övrigt äro parallelltoner — eller i olika ställning i versen bibehålla huvudton, t. ex.

Vǫl. 22: 5—6: *seið hón hvar's kunni,*
seið hón hugleikin

Háv. 77: *Deyr fé — — —*
ek veit einn
at aldri deyr.

Detta förhållande är ju välbekant från nyare såväl poesi, som retorisk prosa.

Jag vill med anslutning härtill påpeka ett fall från icke parallella verser, som Heusler anför tillsamman med nyss anförda fall av senare slag såsom bevis för hur vid upprepning ord förlora huvudton, och som är väl så orimligt som parallellversernas fall, ehuru av annan orsak. I den här förut s. 77 anförda halvstrofen

halfan val
hón kýss hverjan dag,
enn halfan Óðinn á

låter han det andra *halfan* vara upptakt, således obetonat. Här betyder emellertid *halfan* något annat än första gången, nämligen den andra hälften mot den ena hälften i första versen. Att då låta av dessa två varandra logiskt motsatta, eljest fulltoniga ord det ena hava 'Hauptictus', det andra ej, är ju uppenbart orimligt. Detta fall visar, liksom de anaforiska halvstroferna, orimligheten av Heuslers lära om ljóðaháttlångversernas ständiga tvåtaktighet [1].

[1] Denna lära predikas ännu i Heuslers inledning till Genzmers Eddaöversättning, I, Jena 1912.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Alla dessa nu avhandlade anaforiska halvstrofer utmärka sig för en hittills icke särskilt påpekad egendomlighet i versbyggnaden, som jämte allitterationsförhållandena är egnad att åt dessa halvstrofer giva karaktären av en starkt utpräglad underart av ljóðahátt-strofen. Jag avser den omständigheten, att den jämna versraden alltid börjar med ord, som har huvudton. Sievers säger (Altg. Metr. II, § 45, 2) om ljóðaháttr: 'Charakteristisch ist die Abneigung, die zweite Halbzeile mit einer Hebung zu beginnen'. Här är motsatsen regel.

Dessa anaforiska halvstrofer kunna alla sägas 'innehålla något hemskt, dystert och [eller] högt'. Jämför det korta sammanfattande av innehållet, som i det föregående gjorts vid de flesta fallen (vid några var det obehövligt, såsom självklart). Dessa nu anförda ord äro hämtade från Rasks karakteristik av diktarten galdralag från innehållets synpunkt (se här förut s. 6).

Man frågar sig då, om icke just dessa anaforiska halvstrofer, som, efter vad som sagts, måste anses som en egen underart av ljóðahátthalvstrofen, burit det namn galdralag, som i kommentaren till Hátt. str. 101 finnes angivet, ehuru där, som det vill synas, givet åt hela strofen — säkert med orätt (jfr s. 10 här förut).

Denna fråga kan här endast framkastas. Dess besvarande kan icke ske förrän efter behandlingen, i avdelning IV, av versraderna 6—7 i Hátt. 101 och däremot svarande Eddaverser.

Anm. till s. 44 f. Jag har här icke kunnat taga hänsyn till N. Beckmans framställning av sammansatta nominas betoning i ljóðaháttr, då denna alltför mycket avlägsnar sig från den Sieverska grundåskådning, jag anslutit mig till, och icke synes mig överbevisande.

Anm. till s. 103. Vad som yttrats om allitterationen a — | a — a utgår såsom ej motbevisande, då fallen av allitteration *v*—vokal bleve för många.

Forts.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

Fsv. snima i betydelsen 'sent på dagen'.

Av *Theodor Hjelmqvist.*

Versparen 9 och 10, 129 och 130 i Flores och Blanzeflor hava i den av Klemming i hans upplaga följda handskriften ej tillfredsställande rim.

Verserna 8—10 lyda:

'The lagdho til land ok dwaldis ther
om siæx vikur tima
arla ok swa sirla'.

Verserna 129 och 130:

'Ok forsuma ey thina tima
huarce arla æller sirla'.

I stället för *sirla* har den kodex, som Klemming[1] kallar B, *sniman* (se Klemmings uppl. s. 74) i vers 10, *snima* i vers 130 (se Klemmings uppl. s. 77). Klemmings C-kodex, som i vers 10 har en helt annan text (se cit. arb. 75) med rimordet *rima*, har i v. 130 (se cit. arb. 77) likaledes *snima*.

I sin förtjänstfulla avhandling 'Studier över rimmen i den fornsvenska Flores och Blanzeflor' (i Festskrift till

[1] Jag utgår ifrån att Klemmings uppgifter äro riktiga. Tillfälle att kontrollera dem har jag ej haft.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

K. F. Söderwall) har Emil Olson s. 58 anmärkt, att ovan citerade v. 10 bör lyda

'sirla ok swa snima'

samt att vers 130 bör ändras till

'huarce sirla æller snima'.

Han anmärker vidare: 'Dessa uttryck synas ej vara genuina i fsv. *Snima* synes i fsv. icke ha bet. „tidigt". Jfr däremot isl. *síð ok snimma, síð eða snimma* och dylika uttryck'. Däri att översättaren af Flores nyttjat ifrågavarande uttryck, finner Emil Olson ett bevis för att denne i sitt språkbruk i någon mån varit påverkad av fornnorskan.

I en ännu ej publicerad avhandling kommer Olson (se hans citerade arbete s. 48) att lämna en utförlig motivering för de ändringar i A-handskriftens rim, som enligt hans undersökning böra göras. I denna ämnar han säkerligen också utveckla, huru det ursprungliga *sirla . . snima* i vv. 10 och 130 kunnat bliva *arla . . sirla.*

Fastän jag ej känner Olsons blivande motivering, vågar jag uttala den förmodan, att om han givit akt på de paralleller jag i det följande vill framlägga, han ej givit sin textförbättring den utsträckning, som den nu har fått.

Såsom synes av det föregående, omfattar Olsons emendation av den Klemmingska upplagans text två moment: 1) *sirla* ersättes av *snima*, 2) *arla* utbytes mot *sirla.*

Att *snima* i överensstämmelse med förhållandet i handskrifterna B (vad beträffar v. 10 och v. 130) och C (vad beträffar v. 130) bör vara slutord i de båda verserna, är ju alldeles självklart.

Däremot kan jag ej tro, att *arla* är fel för *sirla.*

Vad kodex A beträffar, skulle man ju t. ex. kunna antaga, att det enl. Olson från fornnorskan stammande *snima* (i betydelsen tidigt) av en avskrivare utbytts mot sin fsv. synonym *arla* och att sedan omflyttning ägt rum, så att *arla* och *sirla* kommit att i förhållande till varandra

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

intaga sin vanliga plats. Men nu ha ju handskrifterna B och C i förut specificerade fall bevarat det ursprungliga rimmet *snima(n)*, se ovan, men ha ändå *arla* i st. f. *sirla*. Varför har i dessa handskrifter det sistnämnda fått vika?

Vilket svar Olson än vill giva på denna fråga, måste ju, om man som han antager, att *arla* står för *sirla*, förklaringen af textförvanskningen bli mera komplicerad, än om man anser, att Flores översättare använt *snima* i betydelsen 'sent' och att en avskrivare på vanligt sätt i A insatt den ofta förekommande synonymen *sirla* i dess ställe.

För bevarandet i Flores 10 och 130 av handskrifternas *arla* tala enligt min mening avgörande två ställen i Konung Alexander.

Det första lyder:

'Jak wille glædhias ij allan tima
badhe arla ok swa snima
om thennæ skadhin ware ohænder'.

Vv. 3713 ff.

Det andra stället visar samma textförvanskning som verserna 10 och 130 i Flores (A):

'Han forsymadhe sik i ængin tima
hwarte arla ællər oc sirla'.

Vv. 9665 f. (Till stället hänvisas i Söderwalls Ordbok under *arla*.)

Här bör påtagligen samma emendation göras som i de nämnda verserna i Flores: *snima* bör insättas i st. f. *sirla*.

Det visar sig alltså, att i fyra verser i två olika diktverk *arla* och *snima* sättas mot varandra för att beteckna olika tider, och det synes mig vidare vara uppenbart, att skrivarna av de handskrifter, vari de nämnda uttrycken förekomma, i *arla* och *snima* inlagt betydelserna 'bittida' och 'sent på dagen' (betydelserna 'fordom' och 'nyligen' passa ej).

Man kan naturligtvis icke antaga, att *arla* i alla de fyra verserna skulle vara förvanskning av *sirla*. Föga

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

rimligare vore det antagandet, att *snima* i Flores på grund av missförstånd av det fornnorska *snimma* = tidigt kommit att användas i betydelsen 'sent', och att Alexanders översättare lånat ordet i denna betydelse från Flores. Vida enklare synes mig den hypotesen, att betydelsen 'sent' verkligen funnits hos fsv. *snima* i förbindelsen *arla ok (æller) snima* och utvecklats på fsv. grund. (För betydelsen 'bittida' saknas ju varje hållpunkt i fsv., om man ej ändrar texternas *arla*.)

Fsv. *snima* = sent på dagen har, menar jag, uppkommit ur fsv. *snima* = nyss, nyligen (se om denna betyd. Söderwalls Ordbok).

I själva verket stå ju betydelserna 'nyligen' och 'sent' ej så fjärran från varandra, som det måhända först vill synas. Samma tidsmoment, som från det närvarandes synpunkt ter sig som *nytt*, kan betecknas såsom *sent*, när det betraktas från det förflutnas synpunkt och följaktligen jämföres med tidsseriens begynnelse. Den nya 'moderna' tiden är ur det förflutnas synpunkt den sena tiden. Jfr Selma Lagerlöfs 'o sena tiders barn' såsom tilltal till samtidens människor. Se Gösta Berlings Saga $_{10}$ 230. — Och från den allmänna betydelsen 'sent' till den speciella 'sent på dagen' är steget ej långt.

Att betydelsen 'nyligen' kan utvecklas ur betydelsen 'sent', framgår t. ex. av engelskans *lately* (af *late* sen), som nu betyder nyligen, men fordom även brukats i betydelsen 'at a late hour' (se A New English Dictionary).

I fsv. har enl. min mening den motsatta betydelseutvecklingen: 'nyligen > sent' ägt rum hos adverbet *snima*.

Denna utveckling torde kunna förklaras på följande sätt. I fsv. förekommer som bekant jämte adv. *snima* i positivus även en superlativ av samma adverb: *snimst* (egentligen = nyligast), som enl. Söderwall, Ordbok 2: 448 bl. a. motsvarar det nysv. *senast*. Då det fsv. adv. *senast* (se Söderwall, Ordbok 2: 321), vars betydelse sammanfaller med eller åtminstone står mycket nära den nämnda betydelsen hos *snimst*, vid sin sida har positiven *sent* = 'icke snart', men även = 'sent på dygnet', kan

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

enligt analogien *snima* : *snimst* = *sent* : *senast* betydelsen *sero* ha utvecklats hos *snima.*

Finge man antaga, att *arla* i fsv. (liksom i fvn.) kunnat betyda ej blott 'tidigt på dagen' utan också 'fordom', skulle *snima*'s betydelse 'sent' även kunna förklaras såsom uppkommen i sammanställningen *arla ok (æller) snima*, ursprungl.: fordom och nyligen, sedan: tidigt och sent. *Arla* betydde ju vanligen 'tidigt', 'bittida', och på grund härav kunde man låtit dess motsatsord *snima* i den nämnda sammanställningen beteckna (ej 'nyligen' utan) motsatsen till tidigt : sent på dagen.

Att i fvn. *snimma* betyder 'tidigt', är ju ej något hinder för, att ordet i fsv. fått en motsatt betydelse, förutsatt att dennas utveckling kan förklaras.

Såsom framgår av det anförda, kan jag ej finna, att det sätt, varpå *snima* nyttjas i Flores, utgör något bevis på inverkan från fornnorskan på översättarens språk.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

Rättelser och förklaringar till fornsvenska texter

av *Theodor Hjelmqvist.*

1.

I den senast av Ahlstrand i Svenska fornskriftsällskapets samlingar 12 utgivna rimdikten Konung Alexander (endast bevarad i Kungl. Bibliotekets i Stockholm kodex D4, vars ifrågavarande parti, se Ahlstrands uppl. 360, anses stamma från 1430—1450, och översatt c. 1380) finnas många ställen, som ådagalägga, att texten blivit förvanskad vid avskrivning [1]. I det följande vill jag framlägga några förslag till restituering av den ursprungliga lydelsen [2]. Jag diskuterar även vissa fall, som ej nödvändigt kräva en rättelse. Vid utarbetandet av mina anmärkningar, som i allmänhet ha sin utgångspunkt i rimförhållanden [3], har jag haft god hjälp av Cederschiölds

[1] Söderwall har i sin ordbok rättat flere av felen i Alexander.

[2] Min framställning gör naturligtvis ej anspråk på att vara uttömmande.

[3] Jag går endast in på de rim, som ha någon betydelse för de textställen som debatteras. Här må dock i förbigående påpekas de för Alexander karakteristiska rimord, där *rst* och *st* (c. 24 ggr), *rs* och *s*, *rsk* och *sk*, *rt* och *t* (resp. 1, 1 och 2 ggr) svara mot varandra. De ha som bekant så gott som inga motstycken i de äldre diktverken (jag bortser från *rl* : *ll*). I andra yngre fsv. vers påträffas motsvarande rim någon gång. Jfr Kock, Arkiv 6: 32 f., Noreen, Aschw. gram. § 43, anm. 3.

Digitized by Google

Original from INDIANA UNIVERSITY

rimlista och av Emil Olsons synnerligen grundliga och resultatrika undersökning av rimmen i Flores ooh Blanzeflor (i Festskrift till K. F. Söderwall, Lund 1911).

Åtskilliga verser i Alexander sakna som bekant vederbörliga rim. Så vitt jag kunnat finna, har det hittills ej anmärkts, att i vissa fall rimmet kan återställas genom en enkel omflyttning av orden. Jag känner följande exempel:

1) 'Alexander badh sina alla thægna
vndren ey a min knæfal.'

V. 1111 f.

V. 1111 bör naturligtvis lyda:

'Alexander badh sina thægna all.'

I rytmiskt avseende blir versen varken sämre eller bättre genom omflyttningen, jfr Bure, Rytmiska studier XCII f.

I Alexander förekommer *all* ofta som versslut i pluralis m. l. f.[1]. Jfr t. ex.:

'Thu hiolt thik wiis ow*er* stiærnor all
nw skal thu dö aff et sörghelikt fall.'

V. 497 f.

'The æra swa marghe vtan tall
ma*n* kan th*e*m ekke mæla all.'

V. 2737 f.

'Albani slæpto sina hunda all
alexanders swiin ropa op ij gall.'

V. 4105 f.

'Alexander genast a bucefal
the hæsta hafdho giordho swa all.'

V. 5497 f.

[1] Motsvarande bruk av *al* förekommer icke i Erikskrönikan och Eufemiavisorna. Jfr Cederschiöld, Rimlista 31, där det endast anföres exempel på rimmande *al* såsom singularis m. och pluralis n.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

'The skria ok skræna op ij gall
thy flya nw the fila all.'

V. 5523 f.

'Thu sigh mik fore gudha all
hurw længe iak æn liffwa skal.'

V. 8627 f.

---

2) 'Mz thiwffnath rooff oc mykith mordh
a thina giri ær enkte hoff.'

V. 6915 f.

V. 6915 bör ändras så, att *rooff* blir slutrim, t. ex.:

'Mz thiwffnath mykith mordh oc rooff.'

I rytmiskt avseende medför omflyttningen ingen förändring; jfr Bure, cit. arb. II f.

---

3) 'I tedhin mik i idhro b*re*ffwe
at idhra husfrwr engin ledhe
wilia th*e*ra liiff at prydha
oc enga handa fæghrind lydha.'

V. 7059 ff.

Möjligen har v. 7059 ursprungligen lytt:

'I mik i idhro b*re*ffwe tedhin (eller: tedhe).'

Tedhin skulle kunna rimma med *ledhe*, även om andra stavelsens vokal representerar *i*-ljud [1], då Alexanderdikten i kvinnliga rims (svagtoniga) slutstavelse visar samma frihet med avseende på vokalens kvalitet, som är utmär-

---

[1] Andra personen pluralis ändas i Alexander oftast på *-in*; dock förekommer även skrivningen *-en*; exempel: *komen* (presens) v. 2511, *kunden* v. 4234, *laten* (presens) v. 3472 (men *latin* (presens) v. 3474), *monden* v. 1902 o. s. v. I vers 1300 förekommer *ij fa* (ej i rim).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

kande för Erikskrönikan och Eufemiavisorna (se Cederschiöld i SNF II. 3: 7 samt — i synnerhet — E. Olson i Festskrift till K. F. Söderwall s. 76 ff.). Alltså rimma t. ex. *winna* och *sinne*, sbst. n. (v. 57 f.), *dödha*, inf. och *mödho* (v. 489 f.), *ille*, adj. pl. mask. och *cocodrilli* (v. 5091 f.). Att det ena rimordet, men ej det andra slutar på *-n*, bör jämföras med att i Alexander förekomma sådana rimparningar som *vnfangar* och *ganga* (v. 1233 f.), *fæsta* och *fræstas* (v. 5093 f.), *handa* och *blandath* (v. 8987 f.), *æmpnath* och *næmpna* (v. 8221 f.), *længe* och *hænger* (v. 9687 f.), förutsatt att dessa rim äro fullt säkra [1].

Möjligt är dock, att *tedhin*, i fall en avskrivare gjort sig skyldig till omflyttning, är förvanskning av *tedhe*: d. v. s. tredje personens pluralform (jfr t. ex. 3 pers. pl. *fördhe* (v. 3133), rim till sg. *hördhe*) har ersatt andra personens. I så fall bleve de båda rimorden fullt kongruenta.

Redan i Eufemiavisorna är, såsom Olson utrett (se cit. arb. s. 102 f.), utbytet av andra personens ändelse mot tredje personens fullt genomfört.

Uti Alexander har handskriften, såsom ovan anmärkts, i regel *-in* l. *-en* (såsom andra personens plurala verbaländelse). Emellertid förekomma ett par rim, som göra sannolikt, att redan i denna dikts första avfattning ifrågavarande utbyte någon gång ägt rum:

'Thz ær wæl thz ij ærin omwænde
swa opta ij alexandru*m* förra skænde.'

V. 1853 f.

'Han sa th*e*r hafwith ga om kring
om iordhina slu*n*gith i en ring
thz syntis ho*nu*m som drake en
th*e*r beslu*n*gen ligger om en sten
ey syntis ho*nu*m tha wærlden större
vadhe watn oc iordh æn i nu höra.'

V. 9127 ff.

[1] Jfr Cederschiölds anmärkning om de kvinnliga rimmens slutkonsonant i Er. och Euf., se SNF II. 3: 7.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Å andra sidan finns det i Alexander ett rim, som visar andra personens ursprungliga ändelse bevarad:

'Idher barn i dræpa plæghin
them offren i affgudhom æ swa fæghin.'

V. 6585 f.

Vv. 5821 f., 6527 f., 6819 f., 10237 f. rimma två verbalformer på *-in*, men bevisa — strängt taget — intet angående den ursprungliga lydelsen; jfr Olson, cit. arb. 102.

Förvanskningen av *tedhe* till *tedhin* är lätt förklarlig, då det är all sannolikhet för, att även på 1400-talet ändelsen *-en* (*-in*) var den normala i andra personen pluralis (se Olson, cit. st.).

Textförvanskningen kan ha underlättats därav, att *dh* och *v* annars rimma med varandra (se nedan) och att följaktligen en avskrivare, som måhända stöttes av det mindre vanliga *tedhe*, kunnat betrakta *breffwe* och *ledhe* såsom passabla rim. För att de ej ursprungligen varit rimord, talar i någon mån den omständigheten att något annat exempel på rimmande *edh* och *ev* med följande vokal ej anträffats i Alexander och de äldre diktverken, lika litet som rimmet *edh* : *ef(ev)*, med det undantaget att Fredrik v. 275 f. har rimmet *redh* : *blef* (se Cederschiölds rimlista 84), som dock kan stå för äldre *redh* : *bedh* (jfr att den danska dikten om Fredrik på motsvarande ställe har *bedh*, se Klemmings upplaga 162). I de yngre rimkrönikorna påträffas sistnämnda rim några gånger: i ett tillägg till Lilla Rimkrönikan (Klemmings uppl. I: 236) rimma *bref* och *redh*, i Karlskrönikan v. 2589 f., 3936 f. *bleff* och *reedh* (i vers 3936 kan *bleff* möjl. ha ersatt ett äldre *bedh*), i den första Sturekrönikan v. 569 f. och i den andra Sturekrönikan v. 1885 f. *breff* och *leedh*; särskilt vanligt är ifrågavarande rim i Historia sancti Olai; se vv. 86 f. (*bleff* : *redh*, rådde), 118 f., 140 f. (*rädh*, rådde: *bleff*), 402 f. (*reed*, rådde: *bleff*), 478 f. (*bleff* : *rädh*, rådde), 1380 f. (*bleff* : *samaleedh*), 1408 f. (*fördreff* : *vred*), 1832 f. (*dr ff* : *samwled*).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

4) 'Oc et swærdh hafdhe i sinne hænde
i genom hans hiærta thaghar lagdhe.'

V. 9979 f.

Första versen bör lyda:

'Oc et swærd i sinne hænde hafdhe.'

Jfr samma rim i följande verser:

'Lata sik nöghia at thy han hafdhe
göma thz han saman lagdhe.'

V. 2937 f.;

'Ok swa thz gul han saman lagdhe
som thu nw gerna aff mik haffdhe.'

V. 2953 f.;

'The starka waghna som persi haffdho
the wordo tha til iordhena lagdhe.'

V. 3357 f.

'Tha Alexander thz seet haffdhe
a siin knæ han sik nidher lagdhe.'

V. 7519 f.;

Jfr: 'Til wæl at tala han sik hafdhe
philippus hans fadher sagdhe.'

V. 459 f.

'Hwart thz vnder ther iak aff saghde
aff drykke kar som man ther hafdhe.'

V. 8185 f.[1].

Bure, cit. arb. LIII, för Alexander 9979 till typen –⏑–|⏑⏑–⏑⏑–⏑, en placering, som ej övertygat mig, då *oc* och *i*, som skulle vara höjningar, ju ej 'framhävas'

[1] *Haffde* och *lagde* rimma RK 2: 5990 f., 6952 f., *lagde* och *haf(f)de* Därs. 1540 f., 6926 f., *hafde* och *sagde* Därs. 4552 f., 6744 f., *sagde* och *haffde* Därs. 6350 f. o. s. v.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

av satsaccenten. Genom den föreslagna ändringen blir versen fullt regelbunden i rytmiskt avseende. Jag för den till den typ, som hos Bure har schemat ⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ | – ⏑ – ⏑, se Bures cit. arb. XCI, där 77 verser i Alexander upptagas under typen i fråga; bland dem även sådana, vilka liksom v. 9979 (enligt min ändring) hava 'taktkommat', se cit. arb. s. 12, mellan ett attribut och dess huvudord (se Alexander vv. 3111, 3692, 8213).

Hafdhe och *lagdhe* kunna representera uttalet *hadhe* och *ladhe* (jfr Noreen, Aschw. gram. § 306, 2, 311, 2 a samt rimmen *badhe* (= *både*, konj.) : *sagdho* Alexander v. 641 f., *badhe* (= *både*, konj.) : *sagdhe* Därs. v. 1189 f. De behöva dock ej förutsätta detta uttal, då det i den yngre fsv. finnas exempel på att *hafde* rimmar med sådana ord på *-agde*, vilkas *g* ej bortfaller. Jag anför såsom exempel följande rim: *haffde* : *klagde* RK 2: 410 f., *haffde* : *bragde* Därs. 2: 9191 f. Jfr rimmen *lagde* : *kraffde* i en yngre variant till gamla rimkrönikan v. 3252 f. (se Klemmings upplaga s. 202); *lagdhe* : *krafde* RK 2: 1304 f.; *vtkraffde* : *sagde* Historia sancti Olai v. 520 f., se Medeltids dikter (citeras i det följande MD) s. 329. Jfr även att i RK 2: 6341 preteritum av *hava* skrives *hagde* (i rim med *vpsagde*) samt att, se Schagerström i Arkiv 4: 249 f., Noreen, Aschw. gram. § 553, Anm. 18, *safde* fyra gånger är uppvisat i yngre fsv. (ur en daniserande handling från år 1457) såsom preteritum av *sæghia*. Se om ljudförhållanden, som belysa de anförda rimmen, Noreen, Aschw. gram. § 271, anm. 1, § 279 jämte anm. Jfr äldre nydanskans *hagde* = hade, se Kalkar 2: 177, Lis Jacobsen, Studier til det danske rigssprogs historie 217, ävensom medeltidsdanskans *sawdhe*, se Lis Jacobsen, cit. arb. 149.

För fullständighetens skull må anmärkas, att även i den yngre fornsvenskan (se om förhållandet i de äldre rimversen Cederschiöld, Rimlista 21 f, 25 f., E. Olson i Festskrift till K. F. Söderwall 69) *haffde* rimmar med *kraffde*, se RK 2: 3442 f., 4118 f., 4240 f., 5313 f., 6812 f., 6870 f., RK 3: 145 f., 5455 f. (i de två sista exemplen

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

skrives *hade (hadhe)*), *kraffde* med *haf(f)de*, se RK 2: 3510 f., Schack-tafvels lek v. 2961 f., samt att *lagdhe* rimmar med *thagdhe*, se Alexander v. 2601 f., *sagdhe* med *thagdhe*, se Alexander v. 3767 f. (*sagde* med *tagde*, se RK 2: 5724 f.), *sagde* med *behagde* RK 2: 9219 f., *thagdhe* med *sagdhe* Alexander v. 8319 f.

* *
*

Som bekant förvanskar en avskrivare ofta en text[1] genom att insätta ett mer eller mindre synonymt uttryck i stället för det ursprungliga, som måhända förefallit honom främmande eller varit mindre kurant för honom än ersättningsordet. I Alexander har jag funnit flera ställen, där helrim kan åstadkommas, om man utbyter versens slutord mot ett annat av identisk eller närstående betydelse. Beträffande s. k. halvrim[2] — dylika äro ej sällsynta i Alexander — kan det stundom vara ovisst, om en rättelse är av behovet påkallad eller ej. Jag medtager i det följande några ganska osäkra fall, ja, en gång torde min utredning lämna det resultatet, att ett halvrim, som genom inrättande av synonym skulle bortrödjas, snarast bör anses vara ursprungligt.

1) 'Jak thydher swa then fughla flok
at mykith folk skal hær födhas op.'
V. 949 f.

Möjligtvis bör *flok* fattas såsom en förvanskning av *hop*. Jfr att rimmet *hop* : *op* förekommer på ett annat ställe i Alexander:

'the lupo alle i enom hop
til alexandri palatz op.'

[1] Jfr t. ex. Cederschiölds rättelse av Erikskrönikans *vogh* till *stodh* (i v. 3946), se SNF II. 3: 9, Pippings emendation av samma dikts *vm koll* till *a fall* (i v. 891), se Därs. II.4: 5.

[2] Se om halvrimmen och deras förekomst i de äldre diktverken G. Cederschiöld i SNF II. 3: 9 f. och E. Olson i Festskrift till K. F. Söderwall 76.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

V. 10345 f. — Med *lop* = lopp (sbst.) rimmar *hoop* i verserna

'stadhen sampnadhe sik i en hoop
oc gingo til palazith i et lop.'

V. 8029 f.

Å andra sidan rimmar *hoop (hop)* med *roop* v. 4103 f., v. 5495 f., v. 7841 f. med *skoop* = skapade v. 4717 f..

Att *hoper* i fsv. kunnat användas om fåglar, visas av sammansättningarna *gasahoper* och *ugglohoper* (se Söderwall, Ordbok), låt vara att *ugglohoper* beror på en textförvanskning.

Även på ett annat ställe i Alexander förekommer rimmet *ok* : *op*:

'Tolff fota længd waro the thiok
thrætighi föt*er* a höghdina op.'

V. 9459 f. — Här synes mig *op* kunna fattas som förvanskning av *ok* = ock l. också (postpositivt); *a höghdina* bör jämföras med *a högdh* i v. 7808 och *a* betyder 'med hänsyn till' (jfr Söderwall, Ordbok under *a* I 8).

Med det sist anförda citatet bör jämföras:

'Han war stoor lang*er* oc thiok
som en lykta bran han*s* öghon ok.'

Alexander v. 8573 f.

I de äldre rimverken finns intet exempel på rimmet *ok* : *op*.

Däremot kan jag från yngre källor anföra:

'the lagdho hans halsben pa en stok
och huggo swa hwd*i*t fra*n* ha*n*s krop.'

RK 2: 4484 f.

'Biscopen liffte vp kisto lok
dyrasta lukt slog th*e*r op.'

Historia sancti Olai v. 1852 f. (MD s. 371).

Rättelsen alltså osäker.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

2) 'Han lot them gifwa thrætighi pund
aff gull i thz sama sin.'

V. 1487 f.

Här har säkerligen *stund* ursprungligen varit rimord i st. f. *sin*. Vers 1488 har alltså lytt:

'aff gull i the samu stund'
Jfr: 'tha sa han ij the samu stwnd.'

Alexander v. 64.

Stund förekommer ofta som rimslut i denna dikt: *ij thæsse stund* v. 2059, *i sama stund* v. 7705, *ij (i) same stund* vv. 4311, 4359, 5006, 10212, 10531, *ij samw stwnd* vv. 3876, 4220.

---

3) 'Alexander lyste ther ey længer bidha
thiit kom annan daghin margha mila
en höfdhinge heet transagoras.'

Vv. 1605 ff.

Om *bidha* utbytes mot sin synonym *hvila*, fås helrim. *Hvila* i betydelsen *hvila sig* anföres af Söderwall, Ordbok 1: 538 blott från RK 2: 4437. Det förekommer i denna betydelse även på två ställen i Alexander:

'Han læt ther hærin qwarran hwila.'

V. 9047;

'[De förde honom] til alexandriam ther
wille han hwila.'

V. 10550.

Det bör emellertid anmärkas, att i Flores v. 663 f. rimma *mila* och *skridha* (se Cederschiöld, Rimlista 133, E. Olson i Festskrift till K. F. Söderwall 76; sistnämnde författare finner ifrågavarande inkongruens 'även för ett nutida öra föga stötande'). Jfr att *säle* och *kläde* rimma

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

i Historia sancti Olai v. 194 f. (MD 319), *stridde* och *pilar* i Striden om Visby v. 109 f., se MD 406 (för *strida*; jfr *stride* i varianten i Harald Olufssons visbok 88). — Rättelsen alltså osäker.

---

4) 'Athenas trodhe hans lyghn
ok wordo [1] t*ra*nsagoras alle trygdh.'

V. 1651 f.

Lyghn bör ändras till *lygdh*, som förekommer i Alexander vv. 2596, 2736. Jfr Söderwalls ändring i RK 1: 2723, se hans ordbok 1: 789. Såsom Cederschiöld påpekat [2], bör samma ändring företagas i RK 1: 756.

---

5) 'Alexander wille ey læng*er* bidha
siin br*e*ff lot han thædhan sc*ri*ffwa.'

V. 4655 f.

Det tyckes vara en möjlighet, att *bidha* i v. 4655 ersatt ett äldre *bliffwa* i betydelsen 'stanna kvar'. I denna betydelse förekommer *bliffwa* i Alexander v. 7253; jfr Söderwall, Ordbok 1: 124.

Mot rättelsen talar emellertid starkt, att rimmet *idha* : *iva* och därmed analoga rim även annars påträffas i fornsvenskan (ej blott i yngre, utan också i äldre rimverk), utan att förklaring genom synonymutbyte är möjlig. Jag anför från yngre fornsvenska dikter:

'Swa som a mote owinum st*ri*dha
swa monin ij mz idhro*m* syndom kjffwa.'

Alexander v. 6331 f.

'Thy ær thz iak hwar man bidh*e*r
skodhe ok witi hwath han gifw*er*.'

Därs. v. 1329 f.

---

[1] För *soro* l. *sworo*, se Söderwall, Ordbok 2: 674.
[2] Rimlista 202.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

'For*e* thenna skuld iak thik bidh*er*
om thu widh tholik sidh lifwer.'

Därs. v. 5957 f.

'I xiiij vykor mu*n*dhe han th*er* bliffua
k*onung* valdem*a*r tordey mz hono*m* st*r*idha.'

RK 1: s. 181 (v. 307 f.).

'Vm Skärtorsdagh lotho the b*re*uen sc*ri*ffwa
Mädha*n* mo*n*de engelb*er*t til laghah*o*lm ridha.'

RK 2: 2518 f.

'Erik puke mu*n*de mz ho*no*m rida
oc loffuade trolige mz hono*m* bliwa.'

Därs. 2: 3336 f.

'Th*er* mz skulde niclis oc hans a hus*i*t bliffua
oc eng*e*n stadz i land*i*t at rida.'

Därs. 2: 5882 f.

'Oc badh honu*m* sielff th*er* när sik bliffua
han swor han wilde jo mz rida.'

Därs. 2: 6178 f.

'Thz ludde thz rike*n* sculle sa*m*man bliffwa
oc ey atskilias til äwijgha tijda.'

Tillägg till 2: 1725 ff., se Klemmings uppl. 336.

'Han wille honum tiil scriffua
han sculde laatha ath danmark lidha.'

Därs. 3: 625 f.

'Thy waare ther manga fogne mz quidha
the motte tha ekke längre liffua.'

Därs. 3: 839 f.

'Jak wiil moth honum manligha stridha
och the kolare drängia tiil ryggia driffua.'

Därs. 3: 1517 f.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

'Och leet siik fraan rootaberg liidha
och wille i yrffwa the nath bliffua.'

Därs. 3: 2153 f.

'Then som mz hwariom wiil ath kiffua
han motte mz maangom striidha.'

Därs. 3: 3134 f.

'Ok lath mik ew*er*deliga mz tik lifua
for tin hiert*a*ns w*er*k ok bitt*er*lige swidha.'

Bön till Jesu sår och pinoredskap v. 79 f. (MD 144). Jfr Därs. s. 157, v. 206 f., s. 137, v. 19 f.

'Wanart och wrenske war honom leed
Den kunne han icke lijde
De spakom war han aldrig wred
Ty monde han säller bliffwe.'

MD 401.

'Mere man, mer lycka stoort land gifwer,
ty tarfwes gifftermål och sänge alster wijder.'

Därs. 422.

'Han wilde tho for sine owinir bidie
os til äpth*er*dömilse miscu*n*dh ath giffuä.'

Därs. 38 (ur en norvagiserande text). Jfr

'Th*e*n sculle th*er*a höfuitzma*n* bliffwa
oc wilde ha*n*om alla g*er*na lydha.'

RK 2: 2285 f.

Men även i äldre fornsvenska rimdikter anträffas motsvarande rim.

Cederschiöld anför, se hans Rimlista 107 f., 155, rimmen *ridha* : *bliva* från Ivan vv. 1993 f., 4097 f., Fredrik v. 295 f., *bliva* : *ridha* från Ivan v. 5617 f., *kvidha* : *bliva* från Ivan v. 4255 f. Från Ivan v. 5609 f. och Fredrik v. 739 f. citerar han (se anf. arb. 111) *liver* : *idher*, från Ivan v. 652 f. *bidhit* : *givit*.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

Rättelser och förklaringar till fornsvenska texter

av *Theodor Hjelmqvist.*

1.

I den senast av Ahlstrand i Svenska fornskriftsällskapets samlingar 12 utgivna rimdikten Konung Alexander (endast bevarad i Kungl. Bibliotekets i Stockholm kodex D4, vars ifrågavarande parti, se Ahlstrands uppl. 360, anses stamma från 1430—1450, och översatt c. 1380) finnas många ställen, som ådagalägga, att texten blivit förvanskad vid avskrivning [1]. I det följande vill jag framlägga några förslag till restituering av den ursprungliga lydelsen [2]. Jag diskuterar även vissa fall, som ej nödvändigt kräva en rättelse. Vid utarbetandet av mina anmärkningar, som i allmänhet ha sin utgångspunkt i rimförhållanden [3], har jag haft god hjälp av Cederschiölds

[1] Söderwall har i sin ordbok rättat flere av felen i Alexander.

[2] Min framställning gör naturligtvis ej anspråk på att vara uttömmande.

[3] Jag går endast in på de rim, som ha någon betydelse för de textställen som debatteras. Här må dock i förbigående påpekas de för Alexander karakteristiska rimord, där *rst* och *st* (c. 24 ggr), *rs* och *s*, *rsk* och *sk*, *rt* och *t* (resp. 1, 1 och 2 ggr) svara mot varandra. De ha som bekant så gott som inga motstycken i de äldre diktverken (jag bortser från *rl* : *ll*). I andra yngre fsv. vers påträffas motsvarande rim någon gång. Jfr Kock, Arkiv 6: 32 f., Noreen, Aschw. gram. § 43, anm. 3.

Digitized by Google

Original from INDIANA UNIVERSITY

rimlista och av Emil Olsons synnerligen grundliga och resultatrika undersökning av rimmen i Flores ooh Blanzeflor (i Festskrift till K. F. Söderwall, Lund 1911).

Åtskilliga verser i Alexander sakna som bekant vederbörliga rim. Så vitt jag kunnat finna, har det hittills ej anmärkts, att i vissa fall rimmet kan återställas genom en enkel omflyttning av orden. Jag känner följande exempel:

1) 'Alexander badh sina alla thægna
vndren ey a min knæfal.'

V. 1111 f.

V. 1111 bör naturligtvis lyda:

'Alexander badh sina thægna all.'

I rytmiskt avseende blir versen varken sämre eller bättre genom omflyttningen, jfr Bure, Rytmiska studier XCII f.

I Alexander förekommer *all* ofta som versslut i pluralis m. l. f.[1]. Jfr t. ex.:

'Thu hiolt thik wiis ow*er* stiærnor all
nw skal thu dö aff et sörghelikt fall.'

V. 497 f.

'The æra swa marghe vtan tall
m*a*n kan th*e*m ekke mæla all.'

V. 2737 f.

'Albani slæpto sina hunda all
alexanders swiin ropa op ij gall.'

V. 4105 f.

'Alexander genast a bucefal
the hæsta hafdho giordho swa all.'

V. 5497 f.

[1] Motsvarande bruk av *al* förekommer icke i Erikskrönikan och Eufemiavisorna. Jfr Cederschiöld, Rimlista 31, där det endast anföres exempel på rimmande *al* såsom singularis m. och pluralis n.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

'The skria ok skræna op ij gall
thy flya nw the fila all.'

V. 5523 f.

'Thu sigh mik fore gudha all
hurw længe iak æn liffwa skal.'

V. 8627 f.

---

2) 'Mz thiwffnath rooff oc mykith mordh
a thina giri ær enkte hoff.'

V. 6915 f.

V. 6915 bör ändras så, att *rooff* blir slutrim, t. ex.:

'Mz thiwffnath mykith mordh oc rooff.'

I rytmiskt avseende medför omflyttningen ingen förändring; jfr Bure, cit. arb. II f.

---

3) 'I tedhin mik i idhro b*re*ffwe
at idhra husfrwr engin ledhe
wilia th*e*ra liiff at prydha
oc enga handa fæghrind lydha.'

V. 7059 ff.

Möjligen har v. 7059 ursprungligen lytt:

'I mik i idhro b*re*ffwe tedhin (eller: tedhe).'

Tedhin skulle kunna rimma med *ledhe*, även om andra stavelsens vokal representerar *i*-ljud [1], då Alexanderdikten i kvinnliga rims (svagtoniga) slutstavelse visar samma frihet med avseende på vokalens kvalitet, som är utmär-

[1] Andra personen pluralis ändas i Alexander oftast på *-in*; dock förekommer även skrivningen *-en*; exempel: *komen* (presens) v. 2511, *kunden* v. 4234, *laten* (presens) v. 3472 (men *latin* (presens) v. 3474), *monden* v. 1902 o. s. v. I vers 1300 förekommer *ij fa* (ej i rim).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

kande för Erikskrönikan och Eufemiavisorna (se Cederschiöld i SNF II. 3: 7 samt — i synnerhet — E. Olson i Festskrift till K. F. Söderwall s. 76 ff.). Alltså rimma t. ex. *winna* och *sinne*, sbst. n. (v. 57 f.), *dödha*, inf. och *mödho* (v. 489 f.), *ille*, adj. pl. mask. och *cocodrilli* (v. 5091 f.). Att det ena rimordet, men ej det andra slutar på *-n*, bör jämföras med att i Alexander förekomma sådana rimparningar som *vnfangar* och *ganga* (v. 1233 f.), *fæsta* och *fræstas* (v. 5093 f.), *handa* och *blandath* (v. 8987 f.), *æmpnath* och *næmpna* (v. 8221 f.), *længe* och *hænger* (v. 9687 f.), förutsatt att dessa rim äro fullt säkra [1].

Möjligt är dock, att *tedhin*, i fall en avskrivare gjort sig skyldig till omflyttning, är förvanskning av *tedhe*: d. v. s. tredje personens pluralform (jfr t. ex. 3 pers. pl. *fördhe* (v. 3133), rim till sg. *hördhe*) har ersatt andra personens. I så fall bleve de båda rimorden fullt kongruenta.

Redan i Eufemiavisorna är, såsom Olson utrett (se cit. arb. s. 102 f.), utbytet av andra personens ändelse mot tredje personens fullt genomfört.

Uti Alexander har handskriften, såsom ovan anmärkts, i regel *-in* l. *-en* (såsom andra personens plurala verbaländelse). Emellertid förekomma ett par rim, som göra sannolikt, att redan i denna dikts första avfattning ifrågavarande utbyte någon gång ägt rum:

'Thz ær wæl thz ij ærin omwænde
swa opta ij alexandru*m* förra skænde.'

V. 1853 f.

'Han sa th*e*r hafwith ga om kring
om iordhina slu*n*gith i en ring
thz syntis ho*nu*m som drake en
th*e*r beslu*n*gen ligger om en sten
ey syntis ho*nu*m tha wærlden större
vadhe watn oc iordh æn i nu höra.'

V. 9127 ff.

---

[1] Jfr Cederschiölds anmärkning om de kvinnliga rimmens slutkonsonant i Er. och Euf., se SNF II. 3: 7.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Å andra sidan finns det i Alexander ett rim, som visar andra personens ursprungliga ändelse bevarad:

'Idh*er* barn i dræpa plæghin
th*em* offren i affgudhom æ swa fæghin.'
V. 6585 f.

Vv. 5821 f., 6527 f., 6819 f., 10237 f. rimma två verbalformer på *-in*, men bevisa — strängt taget — intet angående den ursprungliga lydelsen; jfr Olson, cit. arb. 102.

Förvanskningen av *tedhe* till *tedhin* är lätt förklarlig, då det är all sannolikhet för, att även på 1400-talet ändelsen *-en* (*-in*) var den normala i andra personen pluralis (se Olson, cit. st.).

Textförvanskningen kan ha underlättats därav, att *dh* och *v* annars rimma med varandra (se nedan) och att följaktligen en avskrivare, som måhända stöttes av det mindre vanliga *tedhe*, kunnat betrakta *breffwe* och *ledhe* såsom passabla rim. För att de ej ursprungligen varit rimord, talar i någon mån den omständigheten att något annat exempel på rimmande *edh* och *ev* med följande vokal ej anträffats i Alexander och de äldre diktverken, lika litet som rimmet *edh* : *ef(ev)*, med det undantaget att Fredrik v. 275 f. har rimmet *redh* : *blef* (se Cederschiölds rimlista 84), som dock kan stå för äldre *redh* : *bedh* (jfr att den danska dikten om Fredrik på motsvarande ställe har *bedh*, se Klemmings upplaga 162). I de yngre rimkrönikorna påträffas sistnämnda rim några gånger: i ett tillägg till Lilla Rimkrönikan (Klemmings uppl. I: 236) rimma *bref* och *redh*, i Karlskrönikan v. 2589 f., 3936 f. *bleff* och *reedh* (i vers 3936 kan *bleff* möjl. ha ersatt ett äldre *bedh*), i den första Sturekrönikan v. 569 f. och i den andra Sturekrönikan v. 1885 f. *breff* och *leedh*; särskilt vanligt är ifrågavarande rim i Historia sancti Olai; se vv. 86 f. (*bleff* : *redh*, rådde), 118 f., 140 f. (*rädh*, rådde: *bleff*), 402 f. (*reed*, rådde: *bleff*), 478 f. (*bleff* : *rädh*, rådde), 1380 f. (*bleff* : *samaleedh*), 1408 f. (*fördreff* : *vred*), 1832 f. (*dr ff* : *samwled*).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

4) 'Oc et swærdh hafdhe i sinne hænde
i genom hans hiærta thaghar lagdhe.'

V. 9979 f.

Första versen bör lyda:

'Oc et swærd i sinne hænde hafdhe.'

Jfr samma rim i följande verser:

'Lata sik nöghia at thy han hafdhe
göma thz han saman lagdhe.'

V. 2937 f.;

'Ok swa thz gul han saman lagdhe
som thu nw gerna aff mik haffdhe.'

V. 2953 f.;

'The starka waghna som persi haffdho
the wordo tha til iordhena lagdhe.'

V. 3357 f.

'Tha Alexander thz seet haffdhe
a siin knæ han sik nidher lagdhe.'

V. 7519 f.;

Jfr: 'Til wæl at tala han sik hafdhe
philippus hans fadher sagdhe.'

V. 459 f.

'Hwart thz vnder ther iak aff saghde
aff drykke kar som man ther hafdhe.'

V. 8185 f.[1].

Bure, cit. arb. LIII, för Alexander 9979 till typen $-\smile-|\smile\smile-\smile\smile-\smile$, en placering, som ej övertygat mig, då *oc* och *i*, som skulle vara höjningar, ju ej 'framhävas'

[1] *Haffde* och *lagde* rimma RK 2: 5990 f., 6952 f., *lagde* och *haf(f)de* Därs. 1540 f., 6926 f., *hafde* och *sagde* Därs. 4552 f., 6744 f., *sagde* och *haffde* Därs. 6350 f. o. s. v.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

av satsaccenten. Genom den föreslagna ändringen blir versen fullt regelbunden i rytmiskt avseende. Jag för den till den typ, som hos Bure har schemat ⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ | – ⏑ – ⏑, se Bures cit. arb. XCI, där 77 verser i Alexander upptagas under typen i fråga; bland dem även sådana, vilka liksom v. 9979 (enligt min ändring) hava 'taktkommat', se cit. arb. s. 12, mellan ett attribut och dess huvudord (se Alexander vv. 3111, 3692, 8213).

Hafdhe och *lagdhe* kunna representera uttalet *hadhe* och *ladhe* (jfr Noreen, Aschw. gram. § 306, 2, 311, 2 a samt rimmen *badhe* (= *både*, konj.) : *sagdho* Alexander v. 641 f., *badhe* (= *både*, konj.) : *sagdhe* Därs. v. 1189 f. De behöva dock ej förutsätta detta uttal, då det i den yngre fsv. finnas exempel på att *hafde* rimmar med sådana ord på *-agde*, vilkas *g* ej bortfaller. Jag anför såsom exempel följande rim: *haffde* : *klagde* RK 2: 410 f., *haffde* : *bragde* Därs. 2: 9191 f. Jfr rimmen *lagde* : *kraffde* i en yngre variant till gamla rimkrönikan v. 3252 f. (se Klemmings upplaga s. 202); *lagdhe* : *krafde* RK 2: 1304 f.; *vtkraffde* : *sagde* Historia sancti Olai v. 520 f., se Medeltids dikter (citeras i det följande MD) s. 329. Jfr även att i RK 2: 6341 preteritum av *hava* skrives *hagde* (i rim med *vpsagde*) samt att, se Schagerström i Arkiv 4: 249 f., Noreen, Aschw. gram. § 553, Anm. 18, *safde* fyra gånger är uppvisat i yngre fsv. (ur en daniserande handling från år 1457) såsom preteritum av *sæghia*. Se om ljudförhållanden, som belysa de anförda rimmen, Noreen, Aschw. gram. § 271, anm. 1, § 279 jämte anm. Jfr äldre nydanskans *hagde* = hade, se Kalkar 2: 177, Lis Jacobsen, Studier til det danske rigssprogs historie 217, ävensom medeltidsdanskans *sawdhe*, se Lis Jacobsen, cit. arb. 149.

För fullständighetens skull må anmärkas, att även i den yngre fornsvenskan (se om förhållandet i de äldre rimversen Cederschiöld, Rimlista 21 f, 25 f., E. Olson i Festskrift till K. F. Söderwall 69) *haffde* rimmar med *kraffde*, se RK 2: 3442 f., 4118 f., 4240 f., 5313 f., 6812 f., 6870 f., RK 3: 145 f., 5455 f. (i de två sista exemplen

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

skrives *hade (hadhe)*), *kraffde* med *haf(f)de*, se RK 2: 3510 f., Schack-tafvels lek v. 2961 f., samt att *lagdhe* rimmar med *thagdhe*, se Alexander v. 2601 f., *sagdhe* med *thagdhe*, se Alexander v. 3767 f. (*sagde* med *tagde*, se RK 2: 5724 f.), *sagde* med *behagde* RK 2: 9219 f., *thagdhe* med *sagdhe* Alexander v. 8319 f.

* * *

Som bekant förvanskar en avskrivare ofta en text [1] genom att insätta ett mer eller mindre synonymt uttryck i stället för det ursprungliga, som måhända förefallit honom främmande eller varit mindre kurant för honom än ersättningsordet. I Alexander har jag funnit flera ställen, där helrim kan åstadkommas, om man utbyter versens slutord mot ett annat av identisk eller närstående betydelse. Beträffande s. k. halvrim [2] — dylika äro ej sällsynta i Alexander — kan det stundom vara ovisst, om en rättelse är av behovet påkallad eller ej. Jag medtager i det följande några ganska osäkra fall, ja, en gång torde min utredning lämna det resultatet, att ett halvrim, som genom inrättande av synonym skulle bortrödjas, snarast bör anses vara ursprungligt.

1) 'Jak thydher swa then fughla flok
at mykith folk skal hær födhas op.'
V. 949 f.

Möjligtvis bör *flok* fattas såsom en förvanskning av *hop*. Jfr att rimmet *hop* : *op* förekommer på ett annat ställe i Alexander:

'the lupo alle i enom hop
til alexandri palatz op.'

---

[1] Jfr t. ex. Cederschiölds rättelse av Erikskrönikans *vogh* till *stodh* (i v. 3946), se SNF II. 3: 9, Pippings emendation av samma dikts *vm koll* till *a fall* (i v. 891), se Därs. II.4: 5.

[2] Se om halvrimmen och deras förekomst i de äldre diktverken G. Cederschiöld i SNF II. 3: 9 f. och E. Olson i Festskrift till K. F. Söderwall 76.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

V. 10345 f. — Med *lop* = lopp (sbst.) rimmar *hoop* i verserna

'stadhen sampnadhe sik i en hoop
oc gingo til palazith i et lop.'

V. 8029 f.

Å andra sidan rimmar *hoop (hop)* med *roop* v. 4103 f., v. 5495 f., v. 7841 f. med *skoop* = skapade v. 4717 f..

Att *hoper* i fsv. kunnat användas om fåglar, visas av sammansättningarna *gasahoper* och *ugglohoper* (se Söderwall, Ordbok), låt vara att *ugglohoper* beror på en textförvanskning.

Även på ett annat ställe i Alexander förekommer rimmet *ok* : *op*:

'Tolff fota længd waro the thiok
thrætighi föt*er* a höghdina op.'

V. 9459 f. — Här synes mig *op* kunna fattas som förvanskning av *ok* = ock l. också (postpositivt); *a höghdina* bör jämföras med *a högdh* i v. 7808 och *a* betyder 'med hänsyn till' (jfr Söderwall, Ordbok under *a* I 8).

Med det sist anförda citatet bör jämföras:

'Han war stoor lang*er* oc thiok
som en lykta bran han*s* öghon ok.'

Alexander v. 8573 f.

I de äldre rimverken finns intet exempel på rimmet *ok* : *op*.

Däremot kan jag från yngre källor anföra:

'the lagdho hans halsben pa en stok
och huggo swa hwd*i*t fra*n* ha*n*s krop.'

RK 2: 4484 f.

'Biscopen liffte vp kisto lok
dyrasta lukt slog ther op.'

Historia sancti Olai v. 1852 f. (MD s. 371).

Rättelsen alltså osäker.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

2) 'Han lot them gifwa thrætighi pund
aff gull i thz sama sin.'

V. 1487 f.

Här har säkerligen *stund* ursprungligen varit rimord i st. f. *sin*. Vers 1488 har alltså lytt:

'aff gull i the samu stund'
Jfr: 'tha sa han ij the samu stwnd.'

Alexander v. 64.

Stund förekommer ofta som rimslut i denna dikt: *ij thæsse stund* v. 2059, *i sama stund* v. 7705, *ij (i) same stund* vv. 4311, 4359, 5006, 10212, 10531, *ij samw stwnd* vv. 3876, 4220.

---

3) 'Alexander lyste ther ey længer bidha
thiit kom annan daghin margha mila
en höfdhinge heet transagoras.'

Vv. 1605 ff.

Om *bidha* utbytes mot sin synonym *hvila*, fås helrim.

Hvila i betydelsen *hvila sig* anföres af Söderwall, Ordbok 1: 538 blott från RK 2: 4437. Det förekommer i denna betydelse även på två ställen i Alexander:

'Han læt ther hærin qwarran hwila.'

V. 9047;

'[De förde honom] til alexandriam ther
wille han hwila.'

V. 10550.

Det bör emellertid anmärkas, att i Flores v. 663 f. rimma *mila* och *skridha* (se Cederschiöld, Rimlista 133, E. Olson i Festskrift till K. F. Söderwall 76; sistnämnde författare finner ifrågavarande inkongruens 'även för ett nutida öra föga stötande'). Jfr att *säle* och *kläde* rimma

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

i Historia sancti Olai v. 194 f. (MD 319), *stridde* och *pilar* i Striden om Visby v. 109 f., se MD 406 (för *strida*; jfr *stride* i varianten i Harald Olufssons visbok 88). — Rättelsen alltså osäker.

---

4) 'Athenas trodhe hans lyghn
ok wordo [1] t*r*ansagoras alle trygdh.'

V. 1651 f.

Lyghn bör ändras till *lygdh*, som förekommer i Alexander vv. 2596, 2736. Jfr Söderwalls ändring i RK 1: 2723, se hans ordbok 1: 789. Såsom Cederschiöld påpekat [2], bör samma ändring företagas i RK 1: 756.

---

5) 'Alexander wille ey læng*er* bidha
siin br*e*ff lot han thædhan sc*ri*ffwa.'

V. 4655 f.

Det tyckes vara en möjlighet, att *bidha* i v. 4655 ersatt ett äldre *bliffwa* i betydelsen 'stanna kvar'. I denna betydelse förekommer *bliffwa* i Alexander v. 7253; jfr Söderwall, Ordbok 1: 124.

Mot rättelsen talar emellertid starkt, att rimmet *idha* : *iva* och därmed analoga rim även annars påträffas i fornsvenskan (ej blott i yngre, utan också i äldre rimverk), utan att förklaring genom synonymutbyte är möjlig. Jag anför från yngre fornsvenska dikter:

'Swa som a mote owinum st*ri*dha
swa monin ij mz idhro*m* syndom kjffwa.'

Alexander v. 6331 f.

'Thy ær thz iak hwar man bidh*e*r
skodhe ok witi hwath han gifw*er*.'

Därs. v. 1329 f.

---

[1] För *soro* l. *sworo*, se Söderwall, Ordbok 2: 674.
[2] Rimlista 202.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

'Fore thenna skuld iak thik bidher
om thu widh tholik sidh lifwer.'

Därs. v. 5957 f.

'I xiiij vykor mundhe han ther bliffua
konung valdemar tordey mz honom stridha.'

RK 1: s. 181 (v. 307 f.).

'Vm Skärtorsdagh lotho the breuen scriffwa
Mädhan mondе engelbert til laghaholm ridha.'

RK 2: 2518 f.

'Erik puke munde mz honom rida
oc loffuade trolige mz honom bliwa.'

Därs. 2: 3336 f.

'Ther mz skulde niclis oc hans a husit bliffua
oc engen stadz i landit at rida.'

Därs. 2: 5882 f.

'Oc badh honum sielff ther när sik bliffua
han swor han wilde jo mz rida.'

Därs. 2: 6178 f.

'Thz ludde thz riken sculle samman bliffwa
oc ey atskilias til äwijgha tijda.'

Tillägg till 2: 1725 ff., se Klemmings uppl. 336.

'Han wille honum tiil scriffua
han sculde laatha ath danmark lidha.'

Därs. 3: 625 f.

'Thy waare ther manga fogne mz quidha
the motte tha ekke längre liffua.'

Därs. 3: 839 f.

'Jak wiil moth honum manligha stridha
och the kolare drängia tiil ryggia driffua.'

Därs. 3: 1517 f.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

'Och leet siik fraan rootaberg liidha
och wille i yrffwa the nath bliffua.'

Därs. 3: 2153 f.

'Then som mz hwariom wiil ath kiffua
han motte mz maangom striidha.'

Därs. 3: 3134 f.

'Ok lath mik ew*er*deliga mz tik lifua
for tin hiert*a*ns w*er*k ok bitt*er*lige swidha.'

Bön till Jesu sår och pinoredskap v. 79 f. (MD 144). Jfr Därs. s. 157, v. 206 f., s. 137, v. 19 f.

'Wanart och wrenske war honom leed
Den kunne han icke lijde
De spakom war han aldrig wred
Ty monde han säller bliffwe.'

MD 401.

'Mere man, mer lycka stoort land gifwer,
ty tarfwes gifftermål och sänge alster wijder.'

Därs. 422.

'Han wilde tho for sine owinir bidie
os til äpth*e*rdömilse miscu*n*dh ath giffuä.'

Därs. 38 (ur en norvagiserande text). Jfr

'Th*e*n sculle th*e*ra höfuitzma*n* bliffwa
oc wilde ha*n*om alla g*e*rna lydha.'

RK 2: 2285 f.

Men även i äldre fornsvenska rimdikter anträffas motsvarande rim.

Cederschiöld anför, se hans Rimlista 107 f., 155, rimmen *ridha* : *bliva* från Ivan vv. 1993 f., 4097 f., Fredrik v. 295 f., *bliva* : *ridha* från Ivan v. 5617 f., *kvidha* : *bliva* från Ivan v. 4255 f. Från Ivan v. 5609 f. och Fredrik v. 739 f. citerar han (se anf. arb. 111) *liver* : *idher*, från Ivan v. 652 f. *bidhit* : *givit*.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

I vissa av de citerade verserna har nog en ursprungligare text haft fullrim. Så t. ex. understödja de flesta handskrifterna läsarten *bidha* (i st. f. *bliva*) i Ivan v. 1994, se Liffmans och Stephens' Inledning CLXXVIII. I samma diktverks v. 5617 har (den danska) handskriften F *bidhe* för *bliva*, se s. 381. I Fredrik v. 296 ha fyra handskrifter *bidhæ* för *bliva*, se Klemmings uppl. 116. Ivan v. 4098, RK 2: 3337, 6178, RK 3: 2154 skulle få ett regelbundet rim, om synonymen *bidha* insattes i st. f. *bliva*.

Men då, som förut anmärkts, i andra av de anförda verserna helrim ej kan återställas genom synonymutbyte, torde halvrimmet *idha* : *iva* gällt som fullt passabelt, vadan den ifrågasatta ändringen ej torde vara av nöden.

Uti y. fsv. dikter påträffas — må här tilläggas — rimmet *idh* : *if (iv)*. Exempel: *kiiff* : *tidh* (RK 2: 8171 f.), *kiiff* : *biidh* (MD 31), *liff* : *stridh* (RK 2: 6440 f.), *liff* : *tiid* (MD 339), *striidh* : *liiff* (Därs. 44), *tijd* : *bedriif* (Därs. 494), *tiidh* : *liiff* (RK 3: 393 f.). I ett par av de anförda exemplen kan synonymutbyte tänkas ha ägt rum (MD 31 kan *kiiff* stå för *stridh*, så ock RK 2: 8171).

Efter *a* svara *dh* och *v (f)* mot varandra redan i Eufemiavisorna. Exempel: *gaff* : *stadh* (Flores, se Olson, cit. arb. 76), *hafua* : *ladha* (Fredrik, se Cederschiöld, cit. arb. 15), *nadhe* : *gauo* (Ivan, se Därs. 19). Yngre exempel: *gaff* : *badh* (MD 318), *stad* : *gaff* (Därs. 374), *stad* : *graff* (Därs. 371), *paffwe* : *nadhe* (MD 488), *mader* : *hafwer* (Därs. 423). Efter annan vokal: *behöffua* : *födha* (RK 2: 7602 f.). Se ovan om motsvarande rimord med *e* som vokal. Jämför med dem *ewa* : *ödhe* (MD 8).

---

6) 'Thu alexander iak sigher thik
thu haffw*er* ena pino idhelik
soffwande oc wakande thænkir thu
hurw thu skal winna möör oc fru
at göra mz th*em* synder stora
oc hurw thu skal anna*n* forödha.'

Vv. 6909—6914.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

I v. 6913 bör *stora*, som både till vokal och slutkonsonant avviker från det motsvarande rimordet, sannolikt ändras till *snödha*. *Snödher* förekommer på flera ställen i Alexander. Jag anför:

'Vtan thetta folk forgaar
al wærlin æpt*er* döme faar
ok smittas ij tholik g*er*ni*n*g snödh.'

Vv. 3983 ff.

[Här är det efter all sannolikhet bl. a. frågan om otuktiga gärningar, liksom i v. 6913; jfr

'Orena g*er*ni*n*ga margha handa
sa alexander aff th*e*m ganga
th*e*r ey lofflika æra skriffwa.'

V. 3973 ff.].

Andra ex. på *snödher* i Alexander finnas i vv. 3484, 4056, 5224, 6335, 8416 o. s. v.

Tillsamman med ordet *synd* brukas *snödher* i följande fsv. exempel: 'Oc swa taka the [grekerna] tilfälle aff thera gudhu*m* oc drifwa aldra snödhasta synd*er* hoor ma*n*drap skörlifnadh oc andra otalika snödha gärni*n*ga mz huilko*m* the smitta badhe jordh oc wädh*er*.' Prosadikter från medeltiden 67, r. 29 ff. '[Apostlar] hiälpin mik . . ath jac . . ey dömis ept*ir* mina snöda synda fforskullan.' Svenska kyrkobruk under medeltiden 268.

Snödher har nyttjats och nyttjas nog ännu särskilt med syftning på otuktiga begär (jfr Alexander v. 6913). Jag anför vidare följ. ex.: 'Han hafde fulfolgt sin snødæ lusta.' Jöns Buddes bok 148. 'Han hafde sin snødhæ viliæ m*edh* he*n*ne fulco*m*pnat.' Därs. 149. 'Huilken th*e*re først sculde nytiæ he*n*ne til at fræmiæ m*edh* he*n*ne sin snødhæ lusta.' Därs. 204. 'Th*ät* war all ha*n*s studeran, huru han skulle främia sina snödha astu*n*dan.' Helige mäns lefverne 226 o. s. v.

Från ä. nysv. må citeras följande ex. på *snöd* såsom bestämning till synd:

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

'Tänck, O Gudh, ey på wår Synd så snöda.'

Gyldenhielm (o. Kempe) Psalt. 279 (c. 1605, 1650) [1].

'Hör hans ord: „Så sant jag lefver,
Vill jag icke syndarns död,
Utan att han alltid sträfvar,
Till att döda synden snöd.'

(P. Brask i) Svenska psalmboken 192: 4 (1690, 1819) [2].

På grund av vad som anförts synes det mig vara mycket sannolikt, att i Alexander v. 6913 ursprungligen stått *snödha* i stället för *stora*.

---

7) 'Thy ma ma*n* idhart liffw*er*ne kalla
ena vsla næffst marghin falla
oc ekke hælight som i sighin
widh vsalt liffw*er*ne i ær bliffwen.'

Vv. 7317 ff.

Rimmet i v. 7319 f. har ej något fullt analogt motstycke i Alexander. Det synes mig därför ganska troligt, att *sighin* bör ändras till *scriffwin*, så mycket mera som det yttrande, som citeras, ingår i ett brev.

I v. 7320 står *ær* sannolikt i st. f. ett ursprungligt *ä* = alltid. Jfr

'Th*er* [i edert land] ærin i swa inne stængde
oc æ til mykin ysæld thrængde
oc i wardhin th*er* æ inne bliffwa
alla the stu*n*d i skulin liffwa.'

Vv. 7251 ff.

Rättelsen är dock ej fullt säker, då uti andra fsv. diktverk av yngre datum någon gång rimmet *igher* : *iver* påträffas:

---

[1] Exemplet taget ur Svenska Akademiens språkprovssamlingar.
[2] Jfr Beckman, Psalmhist. 506 ff. *Synden snöd* står hos Brask.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

'Then herrä som allom liffuith giffuir
loth döden offuer thegh [fel för segh?]
winne siger.'

MD 23 f. (birgittinersvenska). Ur 'Christi förtjenst', enligt Klemming från c. 1450.

'Thu weet wäl thz som scrifftin sigher
ä hwem gudh mere hedher giffwer.'

Därs. 99; jfr motsv. ställe s. 115. Ur 'Kroppens och själens träta', enligt Klemming (MD 520) sannolikt från slutet av 1300-talet.

'[Án] iak nogrom tienist seger [för siger]
vtan enom gud mädan iak liffuer.'

Därs. 340.

'The haffde baata som krönikan siger
förde harnisk älffua offuer [för äldre *ivir*].'

Därs. 363. Båda dessa ex. ur den från c. 1450 stammande Olovssagan.

I överensstämmelse med den rimsed, varom dessa rim vittna, kan en avskrivare ha ändrat *scriffwin* till *sighin* i Alexander.

Efter *a* svara *gh* och *v* flere gånger mot varandra i Alexander; dock blott i kvinnliga rim: *dagha* : *hafwa* (v. 5865 f.), *ha(f)fwa* : *dagha* (vv. 6173 f., 8017 f., 8519 f.), *hafwa* : *dragha* (v. 6857 f.), *plagha* : *hafwa* (v. 6273 f.), *graffwin* : *beslaghin* (v. 7767 f.), *maghin* : *hafwin* (v. 5821 f.). I de yngre rimkrönikorna och MD förekomma många motsvarande rim (se *draga* : *haffwa* RK 2: 1199 f., *haua* : *dagha* Därs. 1714 f., *trafua* : *behaga* Därs. 9409 f. o. s. v. samt exemplen från Schacktafvels lek i Festskrift till K. F. Söderwall 21). Exempel på rimmet *agh* : *aff (av)* äro *aff* : *dag* MD 502, *dagh* : *graff* (Därs. 147), *gaff* : *fredagh* (Därs. 143), *gaff* : *tagh* (Därs. 370), *lagh* : *graff* (Därs. 314).

Efter andra vokaler: *nogh* : *lioff* (Alexander v. 2107 f.), *ower* : *dugher* (Därs. 1949 f.), *mogha* : *loffwa* (MD 105),

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

loffwa : *hogh* (Därs. 471), *trägha* : *lifwa* [= *lewa*] (MD 146), *högh* : *klöff* (Alexander v. 8695 f.).

Rimord med *gh* och *v* svarande mot varandra äro ett karakteristiskt skiljemärke för de yngre fsv. rimverken och saknas i de äldre dikterna: Erikskrönikan och Eufemiavisorna. Se angående förklaringen av desamma Noreen, Aschw. gram. § 279 (jfr § 273).

* * *

Jag bifogar några anmärkningar till ställen, som säkert eller troligen förete förvanskade rimord.

'Han war tha til örlögh boen
wt aff landith langa*n* wægh
thäs war nectanab*us* mykith gladh.'

Vv. 144 ff.

Då rimorden *wægh* och *gladh* ha olika både vokaler och konsonantslut och rimmet *ægh* : *adh* annars ej förekommer i Alexander[1], är det sannolikt, att *wægh* bör ändras till *wagh* (i samma betydelse).

Som bekant förekomma ganska många exempel på *vagh* i fsv. (se Söderwall, Ordbok 2: 1020, där det bl. a. hänvisas till *wagh* i rimslut med *dagh* i RK 1: 4109). Jfr:

'Wärldin swik*e*r han anna*n* wägh
mz sino*m* wänleek badhe nat oc dagh.'

Kroppens och själens träta v. 123 f. (MD 96); rimförhållandena i denna dikt tala för att i v. 123 ursprungligen stått *wagh*.

Kock har (Arkiv 11: 142 ff; jfr Svensk ljudhistoria 1: 243) visat, att i *vägh(er)* vokalen *æ* övergått till *a*, då ordet var relativt oaccentuerat. *Annan wagh* (MD 96) passar bra i stycke med de förut kända exemplen på *vagh* (jfr *annænvagh* i VGL I, *annær vagh* i Skånelagen). I *langan*

[1] Rimmet *ægha* (inf.) : *radha* (v. 6743 f.) står säkerligen för *agha* : *radha*.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

wagh (Alexander 145) har väl *wagh* ej varit jämförelsevis obetonat, men översättaren kan ha nyttjat *a*-formen för att få ett passabelt rim till *gladh*.

I Alexander finnas flera exempel på rimmet *adh* : *agh*. Jag anför *dagh* : *gladh* v. 10475 f., *dagh* : *radh* v. 7345 f., *dagh* : *stadh* v. 637 f., *dagh* : *wadh* (v. 2535 f.). Cederschiölds rimlista (s. 23) upptager rimmet *dagh* : *badh* från Fredrik 2245 f. Yngre exempel: *bath* : *dagh* RK 2: 182 f., *stad* : *iag*. Tillägg 7 till Lilla Rimkrönikan v. 114 f., *stad* : *mishag*. Därs. v. 289 f., *magh* : *raad* Historia sancti Olai v. 712 f. (MD 335) o. s. v.

I Alexander och andra yngre diktverk förekomma åtskilliga andra rim (manliga eller kvinnliga), där *d(h)* och *g(h)* svara mot varandra. Jag anför exempelvis: *agha* : *nadha* (Alexander v. 6021 f.), *agha* : *radha* (Därs. 6743 f.; jfr s. 18 noten), *dragha* : *radha* (Därs. 1693 f.), *dagha* : *halmstada* (RK 2: 7765 f.), *dragha* : *scadha* (Därs. 5440 f.), *nadha* : *fordragha* (Därs. 1843 f.), *hedith* : *egith* (MD 359), *ffriid* : *sigh* (Därs. 327), *sigh* : *vid* (Därs. 357, 361), *nigha* : *qwidhe* (Därs. 99), *idher* : *sigher* (Alexander v. 1543 f.), *sigher* : *idher* (Därs. v. 4823 f.), *sigher* : *widher* (Därs. v. 169 f.), *kirkiostigher* : *widher* (Därs. v. 2533 f.), *tigher* : *idher* (RK 2: 8269f.), *siidher* : *stigher* (RK 3: 3739 f.), *skogh* : *godh* (MD 356), *budh* : *hugh* (Därs. 333) o. s. v. I de äldre rimverken äro motsvarande rim jämförelsevis få och stundom tvivelaktiga (se Cederschiölds Rimlista och Olsons avhandling om rimmen i Flores)[1].

---

[1] I fråga om halvrimmens frekvens avvika de yngre fsv. diktverken från varandra. I somliga av dem, såsom Paris och Vienna och biskop Tomas dikter, förekomma inga eller så gott som inga mindre noggranna rim; andra versifierade skrifter såsom de yngre rimkrönikorna och Historia sancti Olai stå i rimtekniskt hänseende snarast under Erikskrönikan och Eufemiavisorna. Dock är att märka, att åtskilliga av deras halvrim äro mera skenbara än verkliga: ljudförändringar och bortfall av ljud ha ändrat de traditionella skrivningarnas valör; härtill kommer, att texten stundom är förvanskad.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

'Ij somom stykkiom troom wi ræt
at os breffwith sigher sat.'

V. 1243 f.

Inkongruensen mellan rimorden upphäves, om *ræt* ändras till *rat*, som här skulle betyda 'lätt, utan svårighet'. Se Söderwall, Ordbok 2: 239. *Rat* = snabbt förekommer i Alexander vv. 201, 4830, 6818 o. s. v. Ändringen dock ej säker.

Som bekant beror det 'oregelbundna' rimparet *ræt* : *sat* i Flores v. 958 f. på senare förvanskning. Jfr Cederschiöld, Rimlista 74, E. Olson i Festskrift till K. F. Söderwall 51.

'Thit gull tagher bort skinith aff sool
swa wældugh siter thu a thin stool
thz gullith störker wæl min hugh
min fatighdoom skal thz rætta op.'

Vv. 1309 ff.

Rimmet *hugh* : *op*, som saknar fullt analog motsvarighet i Alexander och de äldre rimverken, förefaller misstänkt. Jag förmodar, att texten ursprungligen haft

'thz gullith störker wæl mit hop.'

Jfr: 'Reen vili . . störkir tolamodh ok hop til at fa himerikis äro'. Svenska medeltids-postillor 1: 100.

Rimmet *hop* : *op* förekommer v. 5121 f.:

'Hærin hafdhe ey annath hop
æn thz folk skulde them æta op.'

Jfr: 'Hans son her erik wäxte opp
och hadhe tiil werldynne stoorth hopp.'

RK 3: 321 f.

Å andra sidan rimmar i Alexander *hop* (spes) flera gånger med *skop* l. *skoop* = skapade, se vv. 1113 f.,

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

5745 f., 6159 f., 6717 f., 7229 f. Samma rim påträffas i Erikskrönikan, se Cederschiöld, Rimlista 173, i MD s. 21, v. 65 f. (*manhop* : *skop*), s. 101, v. 299 f. och i den gamla rimdikten Den vises sten 10: v. 1 f. (s. 7). Jfr att *skop* = skapade och *krop* (= kropp) rimma Alexander v. 6355 f. Jfr även stavningen *hoop* (se Söderwall, Ordbok 1: 504) samt formerna med *u* i penultima (se om dem Kock, Svensk ljudhistoria 2: 87).

'Ij farin genast idhar wægh
idhrom h*e*rra dario th*e*tta sigh.'

V. 3011 f.

Sigh bör givetvis ändras till *sägh*, som ger fullrim [1]; jfr att från Di 19 imperativen *segh* uppvisats, se Söderwall, Ordbok 2: 325. Jfr Kock, Svensk ljudhistoria 1: 225.

Omvänt ha fornsvenska diktverk ej sällan *ä (e, ei)* i penultima av verbet *säga*, då rimmet fordrar vokalen *i* i första stavelsen. Ex.:

'Fra*n* kun*g*esöner oc h*e*rtoge
man ma mz sa*n*nin*d* säya
th*e*r alle hade j hoge
the sköna vienna ffryya.'

MD 446.

'Om helga me*n* nogat seya
th*e*ra loff oc priiss ma*n* bör en [för ey?] tigia.'

Historia sancti Olai v. 5 f. (MD 313).

'Thz motte alle c*ri*sne segia
the främsto fiollo so*m* hö för lya.'

Därs. v. 1986 f. [2]. (MD 376).

---

[1] Infinitiven *sighia*, rimmande med *thighia*, förekommer i vv. 6055, 6439, 6523.

[2] Jfr rimmet *normandia*: *sigia* Därs. 340 f.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

'Wid tid som man ma sannerliga säja,
xiiijc aar oc fyratia.'

MD 500 (v. 447 f.).

'J thit loff er iak dum*m*be ma iak so seigha
for thy iak litet kann bör mik tighia.'

Vår Frus pina v. 103 f. (norvagiserande) = MD 64. Jfr:

'Rytzsane holla ey hwatt the segia
syn ord må the sa gherna tygia.'

RK 3: 4919 f. (cit. hos Söderwall).

'Wi faghna q*wi*nnor komo*m* ij wända
ok mistom wælfærdh margha handa.'

V. 3167 f.

Wända är naturligtvis skrivfel för *wanda*. Se ett exempel på frasen *koma i wanda* hos Söderwall, Ordbok 2: 910.

'Th*e*r komo aff the röre langa
stora orma ok halla langa.'

V. 5087 f.

Då det är mycket sällsynt i Alexander, att två verser, som följa efter varandra, ha samma rimord, torde det senare *langa* böra utbytas mot *manga*. Jfr att, såsom Söderwall, Ordbok 1: 781, observerat, *langa* i Alexander v. 9504 troligen är fel för *manga*.

---

1) 'Annath mon iak swa fornema
thz i ku*n*nin th*e*r aldre wt koma.'

V 7249 f.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Rimvanorna [1] i Alexander tala för att inf. *fornema* står för *fornoma*, då presens-form med *o* av detta verb även annars tyckes förekomma. Jfr:

2) 'nar erik mz almoge*n* komb*er*
ok thesse tidh*e*nde forni*m*ber.'

RK 2: 3642 f.

3) 'Tha reekbona thz sporde
huru engelbrecht mz fogdana giorde
och fullelica fornoma
at dalkarllana fingo tolken froma
the sampnas alla j en skara.'

Därs. 1026 ff.

4) 'Tha the borgara thz förnomo
at sue*n*sca h*e*rra när stoch*o*lm koma
poort oc windabro the til dragha
oc wille the sue*n*sca ey jnhaua.'

Därs. 2026 ff. [Den handskrift, som utgivaren följt, har emellertid *förnoma* (se Klemmings anmärkning s. 379). Även i v. 2486 står *fornoma* (ej i rim), som utgivaren ändrat till *fornomo*.]

5) 'The aatherliffua skirm och wäria thera
thz som the ekke mz kunde föra
strax borgara i stokholm thetta saa förnoma
hwar och een lopp wth och wille wetha sin froma.'

RK 3: 1023 ff. [2].

6) 'Alla vndrade som thz fornomo
hurw thz monde sa tilkoma.'

RK 2: 6586 f. [Handskriften har *tilkomo*, se utgivarens anmärkning s. 383.]

---

[1] *Koma* rimmar med *doma* v. 1149 f., med *froma* v. 6517 f., med *soma* v. 985 f., 1087 f., 3671 f., 9539 f., med *some* 2015 f., 7479 f. — Något rim *ema* (l. *ima*) : *oma* förekommer annars icke.

[2] Växling mellan presens historikum och preteritum är vanlig i rimkrönikorna, se t. ex. RK 2: 1026 ff., Därs. 3: 86 f. 195 ff., 655 f. o. s. v. — Möjligen är *saa* i v. 1025 fel för *faa*; i så fall är *förnoma* inf.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

7) 'Strax the da*n*ska thz förnomo
at k*onung* k*arl* ville til stocholm koma.'

Därs. 9021 f.

I de båda sista exemplen har handskriften alltså *fornomo*, som kan vara fel för *fornoma* (presens), men naturligtvis ej behöver vara det, då i kvinnliga rim senare stavelsens vokalkvalitet är likgiltig. För övrigt kan *förnoma* i fsv. vara preteritum plur. (se Noreen, Aschw. gram. § 148). Av nu antydda skäl äro exemplen 3—5[1], där handskriften har *fornoma*, ej heller fullt bevisande. Men Alexander v. 7249 f. och RK 2. 3642 f. synas mig avgjort tala för, att i den yngre fornsvenskan sporadiskt förekommit en inf. *fornoma* (vid sidan av *fornima*, *fornema*).

Då någon främmande (lågtysk) motsvarighet till de fsv. *o*-formerna i presens av *fornima* ej uppvisats, böra de väl fattas såsom beroende på inverkan av preteritiformerna i pluralis[2] och participium, understödda av labialisering från *m*. Jfr motsvarande labialisering i relativt oaccentuerad stavelse (se Kock, Svensk ljudhistoria 1: 128 f., 259 f.).

2.

'The ryzer tha matte skingra
och alla dragha tiil ryggia.'

Sture-krönikorna v. 4057 f. (Klemmings upplaga 140.)

Rimordet *ryggia* synes mig visa, att den första av de citerade verserna ursprungligen slutat med *skyggia*. Jfr:

'Manga bygynna ther widher skygga
thy häre*n* dragher all tiil ryggia.'

Därs. v. 1663 f. (Klemmings uppl. 57). I betydelsen 'skingra sig' är *skingra* endast uppvisat från här ovan anförda ställe (se Söderwall, Ordbok 2: 366).

---

[1] Förutsatt att *saa* bevaras i 5.

[2] Plurala preteritiformer på *-a* kunde ju lätt uppfattas som presensformer.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

3.

Uti den lilla dikt, som av Rietz och Klemming benämnts 'En Syndares omvändelse' (se Rietz, En syndares omvändelse (Lund 1842) och Klemming, Svenska Medeltids Dikter och Rim s. 123—136), säger syndaren till Jungfru Maria (vv. 143 f.):

'Hurw mon thz wilia wara
at tw wilt mik enkte swara.'

Så enl. handskriften (Askabykodexen, som stammar från slutet af 1400-talet). Klemming har, se Sveriges dramatiska litteratur 3 och hans upplaga s. 136, efter *thz* i v. 143 tillagt *thin*.

Tillägget synes vara obehövligt, då *wilia* mycket väl kan fattas såsom infinitiv: 'huru månde det vilja vara?' Jfr: 'Och förskräcte the sigh alle och förundradhe säyandes emellan sich, Huad mon thetta wilia wara?' Apostlagärningarna 2: 12 (Nya Testamentet av 1526) [övers. av 1907: 'Hvad kan detta betyda?'; Luther (die Septemberbibel 1522): 'Was will das werden?']. Meningen blir alltså: 'Huru kan det komma sig, att du icke vill svara mig någonting?' *Wilia* betyder här 'kunna'; jfr Söderwall, Ordbok 2: 975 (*vilia* 3).

I rytmiskt avseende blir versen regelbunden, även om tillägget strykes. I stället för att versen i sin av Klemming givna form hör till den typ, som av Bure, Rytmiska studier XX angives som $-\smile\smile-|\smile-\smile-\smile$, dit den också föres av Bure s. XXI, skulle den i stället falla under typen $-\smile-\smile|-\smile-\smile$ (se Bure, cit. arb. XIV). Till samma typ höra enligt Bure (cit. arb. XVII) tio andra verser i 'En Syndares omvändelse'. Bland dem må såsom skäligen likartad med den vers, som här är i fråga, citeras v. 190:

'Engin kan mik nidher stielpa.'

Mot Klemmings tillägg kan anmärkas, att uttrycket 'din vilja, att du vill o. s. v.', innehåller en stötande pleonasm, samt att nom. *wilia* är mycket sällsynt i

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

fsv.; Söderwall, Ordbok 2: 973 anför blott ett ex. därpå (från Ber 224), dessutom två exempel på nominativen *wiliæ* (Val 6 och 11) samt (2: 974) ett ex. på ackusativformen *wiliu* (från Di 2).

4.

I den från slutet av medeltiden stammande[1] dikt, som Klemming givit överskriften Om ett gyllene år, lyda (se MD 454) verserna 105 och 106 på följande sätt:

'The spara huaske kloster eller kircker
ther fore them färden y heluete styrcker.'

· *Färden* ger ingen mening. Handskriften har i själva verket *fänden*, låt vara att det första *n*-et blivit något otydligt. Jfr verserna 283—284:

'Hann skall suara for thenn minsta höna
så mågh honnom fannen y heluete löna.'

Jfr *fändin* GO 671, *fendhen* MD (S) 288, *fenden* RK 2: 7353 o. s. v., i betydelsen 'djävul', se Söderwall, Ordbok 1: 248.

Därs. lyda v. 188 och följande:

'The trädde till och begynte skrie
och ropade alle hielp jomffru Marie mille.'

Det sista ordet bör betraktas som ett senare tillägg, då, om det borttages, verserna rimma med varandra. *Mild* var ju ett stående epitet till Jungfru Maria och kunde därför lätt smyga sig in. Jfr t. ex.: 'O milla Maria.' Jungfru Marie örtagård 187; 'O thu milla jo*m*ffru.' Därs. 191; 'Mildh io*m*ffru.' Därs.; 'Milla modhre*n*nas milla byrdh.' Därs. 194 o. s. v.

---

[1] Har av Klemming, se MD 470, tryckts efter en handskrift från början av 1600-talet (D 8 i Kungl. Bibl.).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

5.

I Prosadikter från medeltiden (Stockholm 1887) har Klemming s. 221 ff. avtryckt det fragment av Sju vise mästare, som ingår i Codex Arnamagnæanus 191 folio (den s. k. Askabykodex från år 1492). Vid jämförelse med handskriften har jag träffat på följande ställen, där Klemmings upplaga tarvar en rättelse:

S. 221, r. 3 ff.: 'J tänna bok warda rörda warastogha istorior ssom fordom waaro skedda.' Handskriften har verkligen snarast *warastogha*, men det långa *s*-et före *t* är givetvis en mindre noggrann form av *f*: alltså *waraftogha*. Jfr mnt. *wâraftich*, *wârachtich*, sannfärdig, som lånats till medeltidssvenskan även under formen *varaktogher*, se Söderwall, Ordbok 2: 928.

S. 223, r. 5 f.: 'Then andra mästaren het lentulus.' Handskriften har *leuculus* i st. f. *lentulus*. Accenttecken stå tydligt över det *u*, som följer efter *e*. S. 238, r. 5 står likaledes *leuculus* (ej *lentulus*). Uti de båda andra fornsvenska versionerna av Sju vise mästare står enligt Klemming (se hans edition s. 133, r. 8, s. 175, r. 21) *lentulus*.

S. 225, r. 21 ff.: 'Meden gud hafwer ekke rörth mik mz sinne haant ath jak hafuer ekke faat barn mz edher saa maatthe han wara myn son likuist som han hafde legat wid mit hiärta'. Citatets första ord är i handskriften *mz*, som naturligtvis betecknar *mäþ* = emedan, eftersom, se Söderwall, Ordbok 2: 75. I st. f. *likuist*, som — att döma av Söderwall, Ordbok 1: 762 — ej för övrigt antecknats ur den fsv. litteraturen, har handskriften otvivelaktigt 'likeruist' (med mycket tydligt förkortningstecken för *er*). Denna form är, se Söderwall cit. st., påvisad även från andra källor och har uppkommit av mnt. *liker wise* på grund av anslutning till det som adverb nyttjade neutr. *vist*, säkert.

S. 232, r. 21 ff.: 'Thy beder jak [den onda kejsarinnan] edher herra ath j [kejsaren] laten honom [kejsarens son] dräpa mädan j raaden saa framt j willen ekke honom the fatighas bannan och illa til talan ath egh teras onda

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

bön öwör edher kombär.' Så vitt jag kan finna, ger den med *saa framt* begynnande satsen ingen mening: man förstår icke, huru författaren skulle ha tänkt sig sammanhanget mellan *honom* och *the fatighas bannan och illa til talan*. I själva verket har handskriften ej *honom* efter *ekke*. Där står i stället *hö* (med tydlig 'krok' över *o*-et) och ovanför har skrivaren satt förkortningstecknet för *ra*: alltså *höra*. Förkortningstecknet för *ra* liknar ju något ett *m*; dock är skillnaden fullt tydlig. *Höra* ger utmärkt mening: 'så framt I icke viljen höra de fattigas förbannelse och svåra anklagelse'. Jfr på samma sida (r. 9 ff): 'the fatighe och siuke förbannado sedan allom them ther raadh til gauuo ath thz trädh warth fördaruadh'.

S. 236, r. 19 ff.: 'Sedan sadhe mästaren til kesaren Herra hafuen j mik nw wäl förstaandit kesaren saade jaa sanneligha*n* hafu*er* jak thz wäl förstandit'. *Saade* beror på Klemmings rättelse (se s. 245); handskriften har *saa*. Då skrivningen *saade* ej förövrigt påträffas uti ifrågavarande stycke av Askabykodex och överhuvudtaget torde vara mycket sällsynt (jag känner *saadhæ* från ett brev av Mätta Ivarsdotter i FM 188 (1504)) [1], torde rättelsen vara tvivelaktig. Antingen bör man väl rätta *saa* till *sade* (*de* har glömts, och det dubbla *a*-et beror på det följande *jaa*), eller också skulle man möjligen kunna bevara *saa* (i den vanliga betydelsen 'på följande sätt') och antaga, att predikatet *sade* eller *suarade* uteglömts eller utelämnats framför *saa*. Uti ifrågavarande text är *saa* = latinets *ita* vanligt [2].

---

[1] *Saade* omnämnes ej av Söderwall, se hans Ordbok 2: 325, ej heller av Noreen i Aschw. gram. 465. *Sâde* = sade känner jag från följande nysvenska citat; 'talade iagh .. medh öffverste Leutenanten Gyllen-Spetz, huilken migh tilsåde[!] at hanss broder Nils .. skulle j mönstringen komma j hanss Ställe.' Diarium Gyllenianum 264 (1663). Hultman, Nordiska studier 220 anför *saakt* = sagt från Lg. 3: 654. Från Jungfru Marie örtagård 122, r. 30 har jag antecknat supinum *saakt*; *til saacth* förekommer FM 490 (1510). Dalalagens *saat* bör väl, som Hultman cit. arb. 218 f. sökt visa, föras till *sætia*.

[2] Ottelin, Studier öfver Codex Bureanus 2: 78 fattar *saa* på här behandlade ställe såsom stående för *saad* (= sade).

Digitized by Google

Original from INDIANA UNIVERSITY

6.

I svenska medeltidspostillor, fjärde delen (utgiven av Geete efter en handskrift C 35 4:o Ups., som enligt utgivaren, se s. 286, skrivits inemot slutet av 1400-talet) förekommer s. 151, r. 14 ff. följande passus: 'Nw äro ok somlikin trä the som bära fag*er*t löff ok goda frukt ok lukt th*ät* är olia trät oliua vidh*er* th*ätta* trät liknas goda dygdelika mä*n*niskior ok enfallelika en lär*e*fad*er* som väl luktande är J dygdelikom ept*er*dömilso*m* ok fruchtsamlikom j̈ rätwisom ok gudliko*m* kennedome.' Ordet *enfallelika* synes mig här ej ge någon antaglig mening. Jag förmodar, att det är fel för *enkannelika* 'särskilt, i synnerhet', se Söderwall, Ordbok 1: 224.

Därs. s. 204, r. 19 ff.: 'Tha fingo the q*wi*nnonar [se] när sik en swarthan kat [= djävulen] storan som en hwnd han hafde ögon bri*n*nande ok skinande som andra mwldoga breda twnga och langha hä*n*giande bor[s]t v mw*n*nenom all blodog, Tänderna langa ok huassa som and*ra* swärdzs vdda ok stakkota rwmpa krökiandis vpp i högkt ok bak alstingx ful ok illa skapader ok gik th*är* vm kringh alla wägna th*är* som te q*wi*nnonar stodho'. I *bor[s]t* är, jfr cit. arb. s. 281, *s* tillagt av utgivaren. Han har, då *borst* (se Söderwalls ordbok) ej uppvisats från fornsvenskan såsom neutrum, förmodligen tänkt sig, att nämnda ord här skulle användas som kollektivum och stå i singularis (jfr motsvarande användning hos P. Månsson, se Söderwalls ordbok).

Enligt ändringen skulle kattens borst (väl = murrhår) hänga *ur* munnen. Man skulle ju snarare väntat, att där stått någonting om att de rest sig eller skjutit fram *kring* munnen.

Vidare kan anmärkas såsom besynnerligt, att författaren skulle nöjt sig med att beteckna den helvetiske kattens tunga såsom bred (och event. lång) utan att närmare karakterisera den, medan han långt mera målande beskrivit dess ögon, tänder och svans.

Digitized by Google

Original from INDIANA UNIVERSITY

För min del tror jag, att handskriftens läsart kan och bör bibehållas.

Jag fattar 'ok langha häng*i*ande bort v mw*n*nenom all blodog' såsom bestämningar till 'twnga'.

Langha är samordnat med det föregående *bredha*, något som är fullkomligt regelbundet.

Det är nämligen i Medeltidspostillor 4 (och säkerligen även i andra fsv. skrifter) mycket vanligt, att ett subst. bestämmes av två attribut, som omgiva det, så att det ena av dem föregår, medan ett *ok* efter subst. bifogar det andra. Jag anför följande exempel ur Medeltidspostillor 4:

''War h*ä*rra Jhesus christus war födder aff skära möö ju*m*fr*u* maria behaldno*m* he*n*ne ju*m*fr*u*dom ok oskaddo*m*.' S. 6, r. 29 ff.;

'En goder vngh*e*r ma*n* ok gudlikin.' S. 14, r. 15 f.;

'En lär*e*fad*er* som väl luktande är J dygdelikom ept*e*rdömilso*m* ok fruchtsamlikom.' S. 151, r. 17 ff.;

'Huar som nagra goda gaffuor ok täkkelika sänd*er* fram for*e* sik.' S. 160, r. 17 f.;

'Sigh*e*r p*r*oph*et*en dauid swa vm syndoga mä*n*niskior ok olydoga.' S. 178, r. 5 f.;

'En swarter diäffuol ok ledh*e*r.' S. 179, r. 8;

'Thy är radelikit tolkom salgo*m* syndarom ath the göra som th*ä*nne döffua ma*n*nen ok mallösa giorde.' S. 181, r. 3 ff.;

'The*n*ne stora stene*n* ok tu*n*ge.' S. 209, r. 16;

'Hon haffu*e*r altidh en fula*n* anda ok illa luktande.' S. 214, r. 10 f.;

'En fagh*e*r q*wi*nna ok fawesk.' S. 217, r. 21;

'Mä*n*niskio*na* til bör ath wakta sik for idkelikom edom ok fanytto*m*.' S. 225, r. 20 f.;

'Hon komber tha fram m*ädh* rifno*m* klädom Ok smälikom.' S. 241, r. 15 f.;

'Fik han see vppa sina högra hand j wägenom en vngan pilt ok karskan kläddan j huit klädhe.' S. 247, r. 6 ff.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Liksom i det sist anförda exemplet (från s. 247) följer på här behandlade ställe en apposition efter det sista attributet: 'hä*n*giande bort v mw*n*nenom all blodog'.

Uttrycket *bort v (w)* med efterföljande substantiv l. pronomen är ytterst vanligt i Medeltidspostillor 4. Jag hänvisar till s. 9, r. 29 och s. 10, r. 18 (efter *sprang*), s. 18, r. 11 (efter *hwarff*), s. 28, r. 22 (efter *loth sik fram*), s. 31, r. 17 (efter *kom*), s. 48, r. 6 (efter *fortappa*), s. 55, r. 1 (efter *skiutha*), s. 125, r. 29 (efter *gik*), s. 126, r. 4 (efter *skyndade sik*), s. 143, r. 30 (efter *hiälper*), s. 158, r. 6 (efter *forbanna them*), s. 172, r. 16 (efter *flugo*), s. 179, r. 9 (efter *ledde honom*), s. 250, r. 15 (efter *tagh*) o. s. v.

Att här *bort v* står efter *hängiande*, bör särskilt jämföras med, att s. 28, r. 22 *bort w* står efter *loth sik fram*: 'Th*ät* litla wars h*ä*rra bilätit loth sik fram bort w mod*r*ena sköthe'.

Att *all* och *blodog* såsom två ord[1] eller möjligen = *allblodog*, d. v. s. fullständigt, överallt blodig, jfr Uplandslagens *allbrænder* (se Schlyters glossar), här stå utan ackusativändelse, är ej ägnat att väcka dubier. Jfr Noreen, Aschw. gram. § 454, 4, Anm. 7. Att nominativformen nyttjats här, står naturligtvis i samband därmed, att flera ord skilja *allblodog* från de föregående ackusativerna *breda* och *langha* samt därmed att *hängiande* både är nomin. och ackus. Jfr att i norrönan appositionen stundom står i nominativus 'uagtet det ord, som den er føiet til, staar i en anden kasus, navnlig naar app. ved mellemkommende ord er skilt fra hovedordet', se Nygaard, Norrøn Syntax 72.

Från Medeltidspostillor 4 kan jag anföra följande motsvarighet: 'Tha war th*ät* hönsit vm wänt j en fulan orm so*m* het*er* bufo skapadh*er* so*m* en padda m*ädh* huas-som klom'. S. 62, r. 21 ff. Här föregås emellertid appositionen av en relativsats med relativet i nominativ, vilket influerat.

---

[1] Jfr: 'Hon .. fandz all blodogh vm allan sin spädhä kropp.' Lg. 1: 522. '[Kristus] war all*er* blodhog*er* om syt anlitä.' Därs. 3: 85.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Författaren till den i Medeltidspostillor 4: 204 återgivna berättelsen har alltså framhållit den demoniska kattens långa, breda, långt uthängande och fullständigt blodiga tunga, ej talat om hans borst.

För att textlydelsen å ifrågavarande ställe bör bibehållas, talar avgörande parallellen i den handskrift, som ligger till grund för den av Rietz (1850) utgivna järteckenspostillan. Det lyder (s. 65): 'Tha fingo the qwi*n*nonar se j klostreno th*æ*r nær sik en swartan katt stora*n* som en hundh ha*n* haffdhe stoor ögho*n* bri*n*nande och skinande som andra mullögher bredha tungo och longa hængia*n*de borth v mu*n*neno och alla blodhogha tænderna longa och hwassa som andra swærdz vdda oc stakkotta rumpo oc krökiandis vpi höght ok bak til alstingis fwl och illa skapadher.'

7.

Vid läsningen av Svenska Medeltids-Postillor 5 (utgivna av Geete efter den från senare hälften av 1400-talet stammande handskriften T 181 i Linköpings stiftsbibliotek, se Geetes uppl. s. 247) har jag träffat på följande ställen, som kräva en rättelse:

S. 152, r. 3 ff.: [Kristus till Petrus:] 'Jak sigh*i*r tik ath thu äst stadhug*i*r ok oppa the stadughet vil iak byggia myna wyrkio.' Det sista ordet bör ändras till *kyrkio*, som handskriften, såsom jag övertygat mig om, ovedersägligen har. Jfr Vulgata: 'super hanc petram ædificabo ecclesiam meam' (Matt. 16: 18). Måhända är *wyrkio* blott tryckfel.

S. 172, r. 30 ff.: 'P*ro*phe*ti*n dauid sigh*i*r The som gingho ok grata*n*de sado sina sädh The koma j gheen m*edh* storo glädi ok frygdh ok baro m*edh* sik sin fulla brudhan m*edh* fulko*m*like mogne frukth'. Här citeras Davids Psalm 125: 6, som lyder enligt Vulgata: 'Euntes ibant et flebant, mittentes semina sua. Venientes autem

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

venient cum exultatione, portantes manipulos suos.' Ordet *brudhan*, som icke ger mening, är säkerligen att ändra till *bundhan*, n. pl. = kärvar. Skrivtecknen efter *b* i handskriften synas mig snarast böra läsas *un*[1], vadan man ej behöver antaga skrivfel. *U*-typen — med den andra stapeln något kortare än den första — återfinnes i det andra tecknet av 'fullkompna' i r. 18, s. 173.

Jfr att *bundhan* i samma betydelse förekommer på ett annat ställe i samma handskrift (Geetes uppl. s. 133, r. 1): 'Hempthin w klinthin förstb, han skal bindhas j bundhan särdelis ok kastas vti äldhin'.

Formen *bundhan* i st. f. *bundin* kärve är förut uppvisad från vissa handskrifter av Upplandslagen (se Schlyters edition av denna lag s. 28). Det bör kanske tilläggas, att T 181 (jfr Geetes slutanmärkning s. 248 f.) har *-oman* i tt. f. *-omen*, *-omin* (i dat. plur. i bestämd form av subst.), men även t. ex. fem. sg. *wexan* för *wexen* (se s. 176, r. 13), n. pl. *thennan* (se s. 191, r. 23, s. 221, r. 11), men också *thennyn* (se s. 16, r. 10, s. 230, r. 17) o. s. v.

Med hänsyn till böjningen av adjektivet *(fulla)* stämmer *sin fulla bundhan* med den yngsta fornsvenskans språkbruk. Jfr t. ex.: 'Thin milda öron.' Svenska böner från medeltiden 415, 494; 'War mörka hiärta.' Jungfru Marie Örtagård 113 (men samma sida: 'War mörkgiordh hiärta'); 'War förbulgna hiärta.' Därs. 114; 'Han wärdogadhis sik nidherböghia oppa sin wälsignadha knä.' Därs. 165 o. s. v.

Se Rydqvist, Svenska språkets lagar 2: 460, Söderwall, Hufvudepokerna 62, Dens., Studier öfver Konunga-Styrelsen 43.

8.

Hel. Mechtilds uppenbarelser (utg. av Geete efter Cod. Holm. A 13 från c. år 1500) s. 109, r. 20 ff.: 'Först skal thu thz offra sicut arram sponsalem . . [J] andro

---

[1] Jag medgiver emellertid, att läsningen *ru* är förklarlig.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

matto skal thu thz offra sicut monile . . J thridhia matto som ena krono . . J fiärda matto quasi phialam.' Utgivarens tillägg av *J* torde vara onödigt. Just vid motsvarande uppräkningar saknas stundom i fsv. prep. framför attributbestämd form av *matta (mata, motta)*. Ex.: 'Her giord*is* war*om* her*ra* stoor smäleker . . . j fyra handha motta, fforsth i ty ath . . a*n*nath syn i ty, at . . Thridhie motta giorde the hono*m* smälek, i ty ath . . J fierde motta giorde the ho*num* smälik.' Lg 3: 85 (cit. hos Söderwall). 'Tässen kärleke*n* tedhe os ihesus christus, Först för thy at a sins guddoms wäghna war han . . ophoffwet at wi wordho*m* skapat, Th*ä*r näst wart han war kompan tha ha*n* wart mä*n*niskia aff io*m*ffru marie I tridhia matto war han war mästare tha han p*re*dikadhe, Fiärdhe matto war ha*n* os til äpth*i*rdömilse, tha ha*n* giordhe oc hiölt gamblo laghen oc nyghio . . Fämta matto war ha*n* os til kost oc födho daglika oppa altareno, Siätte matto gaff ha*n* os sik til ath*i*rlösnig j pino*n*ne oppa korsseno I sywnda matto giffw*er* han os sik j äw*ä*rdelike äro oc fröghd til löna.' Skrifter till uppbyggelse 342, r. 23 ff. Jfr även: 'Mangaledhis oc [i] mangrahanda mato hafuir gudh taladh til os.' Helige mäns lefverne 97, r. 8 f. Det synes mig ej sannolikt, att prepositionen *i* utelämnats på grund av glömska i de fyra anförda exemplen framför *mato, matto, motta* med föregående bestämning. Jfr motsvarigheter till *matto* o. s. v. utan föregående preposition i äldre nysv., se Språk och stil 7: 120, 8: 172. Jfr även den analoga användningen av *måde* i ä. danska, se Kalkar 3: 161 f. Sannolikt har användningen av *lund* sätt, se Söderwall, Ordbok 1: 781 f., influerat: *i thässe lund*, men också *thässa lund* o. s. v.

Därs. s. 230, r. 13 ff.; 'Oc th*ä*n hälghe ande mz sina omä[te]lika mildhet gör j tik the g*ä*rni*n*g hwilke*n*s smak thu ka*n* ey än k*ä*nna.' Därs. s. 342, r. 2 f.: 'sköt löp til omä[le]likx mildhetzsins skrin, christi nadh, oc mis-

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

ku*n*dh.' De inom klammer satta bokstäverna *te* och *le* äro tillägg av utgivaren (se ss. 370 och 375), som påpekar, att det latinska originalets motsvarighet till först citerade ställe har *immensa*. Handskriften har alltså *omälika* och *omälikx* på de citerade ställena.

Dessa former *behöva* icke betraktas såsom beroende på en avskrivares glömskefel. De kunna föras till ett *omäliker*, uppkommet av fsv. *omäleliker* genom synkope av det obetonade *le* (jfr Noreen, Aschw, gram. § 156, 158). Till synkoperingen kan ha bidragit, att de båda på varandra följande stavelserna *le* och *li* började med samma konsonant, jfr Kock, Undersökningar i svensk språkhistoria 65, Noreen, Aschw. gram. § 158, 1. Jfr t. ex. det av Kock anförda fsv. *alleþis* i st. f. *allaleþis*, vidare *atskilliker* för *atskilleliker*, se Noreen, cit. st., *wilige* i st. f. *vililika*, se FH 1: 61 (1489), citerat av Söderwall, Ordbok 2: 977 o. s. v.

För förekomsten av ett fsv. *omäliker* kan åberopas, att i nyländska dialekter, se Vendell, Ordbok 674, ännu förekommer ett *omäligt, ǫmæli* l. *-it, ǫmęli* l. *úmęli* i betydelsen outsägligt, otroligt: 'användes i synnerhet som förstärkningsord'.

Då som bekant Jöns Budde, översättaren av den heliga Mechtilds uppenbarelser, under en stor del av sitt liv vistades i Finland (se Hultman, Jöns Buddes bok s. V ff. samt Geetes Inledning till Hel. Mechtilds uppenbarelser s. XXIII ff.), återger möjligen *omäliker* ett finländskt språkbruk, som ännu lever kvar i nyländska dialekter. Huruvida språkbruket i fråga varit inskränkt till Finland, är omöjligt att säkert avgöra. Sannolikt har det förekommit även i Sverige.

Uti Mechtilds Uppenb. kunna *omälika, omälikx* vara talspråksformer, som kommit in vid sidan av det äldre *omälelika*, som påträffas Därs. 223.

Fsv. *omäleliker* betyder omätlig (se Söderwall, Ordbok 2: 162); det är alltså bildat av *mäla* = mäta. Att det åtminstone associerats med *mäla* = säga, synes mig framgå av följande ställe i Jungfru Marie Örtagård (s. 89,

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

r. 13 f. i Geetes uppl.): 'Cristna **manna** omälelikit ällar osighelikit hopp', där *ällar* säkert användes för att tillfoga en synonym. Rietz, Ordbok 454 har här i stället *omælikit.*

Det är förövrigt ju alls icke osannolikt, att i fsv. funnits två adj. *omäleliker*, ett = omätlig, ett annat = outsäglig. Jfr att från västnordiskan *úmæliligr* (se Fritzner) uppvisats dels i betydelsen 'saadan at derom ikke kan være Tale', dels i betydelsen 'saa stor at derpaa ikke kan tages Maal'. I äldre danska förekommer *umælelig* (se Kalkar) i betydelsen „for stor til at måles". *Umælig* betyder *umælende.*

9.

Helige mäns lefverne (i ett parti, som utgivits av Geete efter Cod. Holm A 10, 4:o från 1500-talets första decennium, se utgivarens inledning X) s. 217, r. 30 ff.: 'Ey langt äptir th*ä*r iac war i mi*n*ne bön, kom fwl oc snödhaste dön i mina näsa, swa från at iac nästan k[r]ompnadhe oc formatte han ey lidha'. Utgivaren har, se s. 242, insatt *krompnadhe* i st. f. handskriftens *kompnadhe.* Sistnämnda form är emellertid alldeles riktig. Den är preteritum av *kofna* (kvävas), se Söderwall, Ordbok 1: 671. Ljudlagsenligt har *fn* blivit *mn*, se Noreen, Aschw. gram. § 256, och sedan *p* inskjutits i gruppen *mn*, se Noreen, Aschw. gram. § 332. Jfr t. ex. *dumpnadho* Helige mäns lefverne s. 208, r. 4, *dompnadhe* se Söderwall, Ordbok 204. Från meningens synpunkt är 'kvävdes' bättre än 'sammandrog sig, krympte samman'. Jfr ur talspråket: 'Det luktar, så man kan kvävas.'

Se om *kovna (kåvna)* o. s. v. i sv. dial. Rietz 315. *Komna* = kvävas förekommer i en småländsk skämtvisa, som av Carlheim-Gyllenskiöld i Landsm. VII. 7: 87 f. anföres från Lommaryd:

'Så vaggade han de lella, så de somnar;
så lade han på dyna, så de komna.'

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Att *kofna* mångenstädes bevarats i st. f. *kom[p]na*, beror, jfr Noreen, cit. st., på inverkan från de närstående av Rietz s. 315 anförda *kov* l. *kåv*, n. = andtäppa, svårighet att andas, *koven* l. *kåven*, adj. kvav, kvalmig o. s. v.

10.

Uti Styffes Bidrag till Skandinaviens historia 5: 86 förekommer följande passus i ett brev av år 1506: 'Kære herre [skriver Sten Cristernson], wilde i ware fortenotte sende hit nagre skep med forss'. Utgivaren har anmärkt, att *forss* här skulle stå för *forsta*.

Enligt min mening har brevskrivaren här nyttjat det *fors*, som Söderwall i sin Ordbok 1: 825 anför från FH 1: 184 (1497) i betydelsen våldsamhet ('tykker mich thet j wele kome med forss oc ofred') och som väl sannolikt lånats från lågtyskan (jfr Schiller-Lübben och Kalkar 1: 687).

Förbindelsen *met forss* förekommer även i följande citat. 'Mena the met forss nogat obestandh beginna in pa Finlandh och kristendomen met mordh, brand och slag, som the til förendhe giorth haffwa.' Sten Sture d. y. (H. Gadh) hos Grönblad, Nya källor till Finlands medeltidshistoria 565 (1512).

Heming Gadh nyttjar på ett annat ställe *per fors*: Ther medh skildes the aath, ath the willo taga sig sielff en höffwidzman och menthe taga jakthen per fors.' BSH 5: 303 (1508).

I de tre sist anförda exemplen betyder *fors* säkerligen 'våld, väpnad hand'.

BSH 5: 86 betyder väl, att döma av sammanhanget, '*forss* 'en väpnad styrka' (jfr eng. 'with force', se Murray) eller möjligen 'hast'. *Met forss* enligt det senare alternativet alltså = i hast.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

För sistnämnda betydelse[1] talar, att *medh fors*[2] tyckes i äldre nysv. ha motsvarande användning: 'Vij . . Marcherade med forss Derecte vppå: Men som där var en stor Fält, giorde Ryssen 3 Salvor på oss.' Stephan Löfving i Handl. Finl. öden 1: 406 (c. 1730).

Möjligen även i följande exempel (som har *foss* i st. f. *forss*):

'The (en del fåglar) stelte sigh här in medh foss,
Vgler, Vfver och Flädermösz.'

Sigfridi Gåås kong A 4 b (Viborg 1619).

Från en ung finländsk källa:

'Östan kårar och friskar till
så det går med fors och fart,'

Reuter, Nya sånger 155 (1888).

Någon gång föregås *fors* av *en*.

Så i följande exempel: 'heela Armeen (är) komne med en fors tillbaka ryckiandes hijt till Staden [Nyen] . . så ath man icke annars tänkia kunde, än vore Fijenden dem effterfölljande.' H. Thorwoëste i Handl. Finl. öden 1: 47 (1702). Här *med en fors* = i fart, brådskande[3].

'Med en fors' har motsvarighet i samtida dansk litteratur: 'hvipper med en fos hen ofver brede grøfter'. Se Sorterup, Poetiske Smaa-Sager 72 (1714). Cit. hos Kalkar, Ordbog, Tillæg 293.

I betydelsen 'fart' påträffas *fors* även i andra prepositionsuttryck i ä. nysv., såsom i följ. ex.: 'Hanss häst, som war ett ifrigt creatur, och lössgifvin til så starck

---

[1] *Fors, foss* o. s. v. förekommer ej sällan i ä. nysv. i betydelsen 'våld'. *Med fdrs* = med våld ännu hos Steph. Löfving i Handl. Finl. öden 1: 428 (c. 1730). — Förbindelsen 'med (en) fors' tyckes, såsom exemplen visa, särskilt ha hållit sig i den finländska litteraturen.

[2] De nysvenska exemplen äro hämtade ur Svenska Akademiens Ordboksmaterial.

[1] Jfr fsv. *mz en hast, mz enne hast, mz eena hasth* (se exempel i Söderwalls Ordbok 1: 470), *med en fardtt* (RK 3: s. 232), *mz eena farth* (RK 3: 3111).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

fors, som han kunde löpa.' M. Tegnelin i Växjö Domkapitels akter 277 (1700)

'Man bör i sysslor snabb, i later liuflig wara;
Ehwad man tager för, at låta gå för forss.'

Kolmodin, Qwinno-Spegel 1: 82 (1732): *för forss* = raskt? '[Jag] måste lägga mig på ryggen och asa ned, hvilket gick uti en sådan forss, som en pil skjutits.' Linné, Ungdomsskrifter 2: 128 (1732).

Ännu i nysvenskt talspråk: 'Han kom med en väldig fors' (= med väldig fart) o. s. v. Jag tror mig också ha hört: 'det gick i en väldig fors' (jfr exemplet från Linné). Däremot torde 'med fors' (= med fart) utan adjektivbestämning numera vara sällsynt i Sverige, åtminstone känner jag det icke.

De anförda exemplen visa, att *fors (foss)*, som av Söderwall, cit. st., upptages som neutrum i fsv., varit denkön i 1700-talets svenska och danska litteratur, liksom ännu i dag [1]. Men att det även i fsv. kunnat vara maskulinum, framgår av

'Ther war ett mykith ynckeligtt kors
the folgde ther effter y fullan fors
thett läthe the ödmykeliga for sich bära.'

MD 465 (1503; efter en ung och, som det vill synas, stundom förvanskad avskrift, se ovan under 4). Här betyder väl *y fullan fors* 'i hela sin styrka' (eller: 'i full fart'?).

Att *med fors* 'med våld' fått betydelsen 'med våldsam fart', 'med häftigt anlopp', är ju i och för sig lättförklarligt; måhända kan betydelseövergången i någon mån ha underlättats därav att *fors* 'forsande vatten' influerat. Jfr följande exempel, som kanske visar beröring mellan *fors* (kraft) och *fors* (i vattendrag) [2]: 'en starck Ebb

---

[1] Det isl. *fors, forz,* våld, styrka, upptages av Fritzner såsom neutrum.

[2] En påverkan i motsatt riktning är påvisad från Shetlandsöarna, där *fors* = vattenfall nu uppfattas som eng. *force,* kraft; se Jakobsen, Etymol. ordbog 185.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

och Flod . . har giordt ett strömmande, emedan thet instengde watnet most med fors löpa ut igenom sund och trengsler.' Swedenborg, Opera de rebus naturalibus 1: 18 (1719).

I nysvenskan träffar man stundom stavningen *forsse* l. *force* i st. f. *fors*. Stavningen visar, att ordet i fråga fattats såsom lånat från franskan (l. engelskan) och det är ju högst sannolikt, att verkligen i senare tid lån från något av dessa språk (snarast det förstnämnda) ägt rum; att alltså först *fors* och sedan *force* inlånats. Se följande ex.: '[Fienden] begynte . . attaquera dhe wåra med all forsse.' J. M. Norsbergh (c. 1710) hos Quennerstedt, Karol. krig. dagb. 3: 193. 'Krokota tappar . . som med stor force gifwa watn från sig.' S. Agrell (1711) Därs. 5: 242. Jfr även följande exempel: 'Genom gluggar och styckeportar begynte vattnet inströmma med force.' O. M. Stålhammar [1] (1840) hos Nordmann, Borgå barn och borgare 125 (1906).

11.

I Historia Trojana, översatt till svenskan 1529 och utgiven av Geete i Fornskriftsällskapets samlingar (1892) efter en Stockholms handskrift, se utgivarens inledning s. VI f., heter det s. 31, r. 24 f.: 'Oc troyaner folde them hwg oc fräth.' Handskriften synes mig snarast ha *fiäth*. Jfr: 'Panthasilea folgde them hwg oc fiäth.' Därs. 237, r. 1 f. 'Polidamas folgde them hwg oc fiäth.' Därs. 240, r. 31.

Därs. s. 231, r. 4 ff.: 'Paris drog wth j slaged mz eth stordt taall folk Oc gräth han beterliga fällande manga tåra for syna kära bröder som slagne waro . . Aff Paris

---

[1] Född i Småland 1770, överflyttad till Finland 1815.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

fälthe[s] saa ympneliga tåra wndy syn hiälm saa ath hiälme*n* offw*er*wättes jnna*n* tiill, oc gräth han stwndo*m* saa högdt' etc. Geete har ändrat *fälthe* till *fälthes*. Borde man icke snarare uppfatta *Aff* såsom stående för *oc*?

Såsom ett stöd för att *aff* här bör anses stå för *och* kan anföras följande parallel från Historia Trojana 242, r. 2 ff.: 'Panthasilea bradstörtthe tha ned oppa markena död, aff hwg Pirrus oppa thz han skulle släkka yt*er*me*ra* syn harm oppa he*nn*e hwg han he*nn*e alla j stykk*er*.' Man bör säkerligen fatta *aff hwg* i detta citat såsom motsvarande nysv. 'och högg': På grund av den mellanskjutna bisatsen ha subjekt och predikat upprepats. Latinska texten har: 'Panthasilea itaque mortua preceps p*er*uenit i*n* terra*m*, et pirrus in sue vindicte satisfactionem totum corpus ei*us* per frusta truncavit.' Jfr att Ottelin, Studier öfver Codex Bureanus 1: 146 anför ett ex. på *aff* för *ok* från RK III, och att Östergren, Språk och stil 1: 88 anför *off* för *ok* från Speculum Virginum. Jfr även de i Språk och stil 7: 125 meddelade exemplen från den yngsta fsv. och ä. nysv. på *af (f)* för *och*.

Den motsatta förväxlingen: *oc* för *aff* finnes även exemplifierad i Historia Trojana: 'Män thän frome starkke ma*n*nen Hercules ept*er* my*n*a ödmiwka bön oc begäran kom han meg manliga tiill wndsätni*n*g oc [aff] syn starkhetz makt oc wald drap han otaliga ma*n*ga aff my*n*om fiendom oc frälste th*etta* riked.' S. 98, r. 31 ff. Här behöver man ej antaga, att *aff* uteglömts före *syn*, om man uppfattar det före detta ord stående *oc* såsom likvärdigt med *aff*, som börjar ny punkt. Ett likartat exempel må anföras från Prosadikter från medeltiden: 'Th*er* hittas stena som hetha medisi och metallir och [off] the*m* steno*m* thagha orma sin vngdom.' S. 347, r. 2 ff. Tillägget är onödigt, om *och* (framför *them*) är = *aff*.

Se andra ex. på *ok* för *af* från fsv. och ä. nysv. hos Östergren, cit. st. 89, Hjelmqvist i Språk och stil 7: 126, Dens. i Festskrift till K. F. Söderwall 9.

För den föreslagna uppfattningen synes mig tala,

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

att användningen av pron. poss. *syn* (Historia Trojana 231, r. 10), överensstämmer med det normala, om *Paris* och ej *tåra* är subjekt, låt vara att i fornsvenskan påträffas åtskilliga exempel på ett *sin*, som syftar på det 'psykologiska subjektet' (i dat. l. ack.), se Lindqvist, Förskjutningar i förhållandet mellan grammatiskt och psykologiskt subjekt i svenskan 75 f. (1912).

Därs. 273, r. 1 ff.: 'Om morgane*n* strax the*r* äpt*er* arla j dägni*n*gen befans ath thelamonius war dräpe*n* oc mörd j syna säng . . Tha wardt stordt rop oc andskrij offwe*r* allan hären om hans död oc alla mäst sörgde oc skylthe strax agamenon oc menelaum oc aldra mästh Vlixem the*r* fore Neptolomus pirrus som myke*t* älskade Thelamonium vndsade the*n* alla vee mz hoteligo*m* ordom.' Då *vee* ej synes mig giva någon antaglig mening (jfr att *untsighia* hos Söderwall, Ordbok 2: 830, ej eljest är uppvisat med sakobjekt, betecknande det, varmed någon hotar), förmodar jag, att det något suddigt skrivna ord, som Geete återgivit med *vee*, snarare bör läsas *tree* (samma form förekommer ofta i Historia Trojana, se t. ex. s. 53, 101, 272 o. s. v.), en läsning, som mycket väl låter förena sig med skriftdragen i manuskriptet. *Tree* syftar på Agamemnon, Menelaus och Ulixes (jfr att det omedelbart förut, se s. 272, r. 31, heter om dem: *the alle tree*). *Vndsade* betyder hotade l. uppsade vänskapen med. *Then*, som säkerligen är rätt läst, kan möjligen (jfr Söderwall, Ordbok 2: 764) fattas som nom. sing. mask. av det demonstrativa pronominet i betydelsen 'denne', syftande på Neptolomus. (Jfr inversionen å s. 278, r. 24: 'Hwgnade the ho*no*m mz söthom ordom'). En annan möjlighet är, att *then* är skrivfel för *them*; jfr att, se Geetes anmärkningar, det motsatta felet: *them* för *then* ej sällan påträffas i Historia Trojana. I så fall finge man underförstå föregående sats subjekt: (han, d. v. s. Pyrrus, Neptolomus) uppsade vänskapen med dem alla tre och brukade hotande

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

ord. Latinska texten har: 'Pirrus vero qui Thelamonium affectione sincera dilexerat contra Ulixem et alios Thelamonii necis participes multa comminatoria verba diffudit', en lydelse som väl låter förena sig med min uppfattning av den fornsvenska texten.

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

En gensaga.

Av *Hjalmar Lindroth.*

Vid läsningen av Rolf Nordenstrengs uppsats om Rökstenen i det mig nu tillhandakomna tredje bandet av SNF finner jag (s. 2) uttalat, att jag skulle i tvenne artiklar i Stockholms Dagblad [25. och 26. aug. 1911] ha 'sökt göra troligt', att 'mer eller mindre regelbundna högtider skulle ha firats vid Rökstenen och att till deras ceremoniel skulle ha hört uppläsning av skriften'. Detta var mig en fullkomlig nyhet. Jag visste mig inte ens ha hyst en tanke åt det hållet. Att jag nu offentligen protesterar mot att mig tillägges en sådan mening, beror inte bara på att denna i sig själv innebär rena fantasterier, för vilka jag inte har lust att stå — Nordenstreng avfärdar den också med att säga antagandet vara 'minst sagt djärvt' —, utan främst därpå, att förf. såsom hemul åberopar ett par för medforskare knappt tillgängliga tidningsuppsatser. Vad jag i dem yttrat eller icke, torde vara glömt av dem som alls läst det.

Det enda i de avsedda båda långa artiklarna, utgörande en anmälan av Bugges posthuma Rök III, som alls vidrör det föreliggande spörsmålet, äro följande två ställen i den senare artikeln (av N:s formulering ser det ut som om jag skulle ha ägnat två hela artiklar åt att bevisa — vad jag aldrig ens tänkt!): 'Hela serien [av de tretton händelserna] har muntligen kunnat (vid likbegän-

Digitized by Google

Original from INDIANA UNIVERSITY

gelsen?) reciterats, eller kanske någon bildserie legat till grund'; och: 'Det vore här just det, att ristaren förut inte fått plats med alla punkterna i sagoserien, som kommit honom att vädja till andra berättare. De skulle hjälpa honom att hålla sägnerna vid lif'. Det är kanske det sista stället, ett uttryck för min uppfattning av det fragmentariska *nukmini* osv., som givit N. anledning till hans lilla frihandsteckning [1]. I min framställning är det ju dock uttryckligen fråga om de (enligt min mening) icke på stenen — men i räkningen — medtagna sägenmotiven. För deras bevarande blev nu ristaren inte själv i tillfälle att sörja. Hade N. velat få än tydligare besked om min mening, hade han för övrigt kunnat få det i min uppsats SNF II.8, särsk. s. 6. Men trots det att jag på två ställen i mina här ifråga varande tidningsartiklar omnämnt tillvaron av en min uppsats rörande inskriften, tyckes N. icke ha sökt vinna kännedom om den, utan både här i SNF III och i sin studie i Ord och Bild 1912, h. 2 (jfr även h. 3) ha föredragit att citera uteslutande de förra — med den noggrannhet i uppfattning och referat som nu beträffande hans förstnämnda artikel visats.

---

[1] För att inte på något sätt orätt må vederfaras N., nämner jag, att hans citerade konkreta utsmyckning av 'minneshögtiderna' kommer först för sig, dock såsom utgörande just det djärva antagande, vars riktighet jag omedelbart därefter säges ha sökt uppvisa.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Till Alvíssmǫ̣l 14.

Av *Erik Noreen.*

Att det normala förhållandet hos de s. k. fullraderna i ljóðaháttr är att de ha tre höjningar framgår med fullständig visshet av vad som Sievers (Altgermanische metrik § 57 anm. 1) framhållit. Hur de tvåtaktiga verser, som förekomma, böra bedömas synes ännu ovisst. Men att fyrtaktighet är ett bevis på att versen är fördärvad, står åtminstone för mig som otvivelaktigt[1]. I en del fall ligger detta i öppen dag, t. ex.

Grm 2⁴ *Geirrøþar sunr Gotna lande* och
Grm 51⁴ *qllom einheriom ok Óþens hylle,*

vilka båda stå i strid med Bugges lag om sista ordets

---

[1] At denna åsikt lutar också Gering: 'Ob es gestattet ist, verse mit mehr als drei hebungen in V (= vollzeile) als eine licenz zu statuieren, erscheint bei der äusserst geringen zahl der fälle höchst zweifelhaft. Wo sich die möglichkeit bietet, die verse durch emendation auf das normale mass zu bringen, wird man daher unbedenklich von diesem mittel gebrauch machen dürfen' (Die rhytmik des ljóðaháttr (i Zeitschrift für deutsche philologie XXXIV) § 183). — Jag anmärker i förbigående, att vissa av de av Gering a. st. som fyrtaktiga upptagna verserna tyckas mig osökt kunna och böra läsas som tretaktiga, t. ex.

H Hv 16⁴ *ok vaxe þér á baþme barr* eller
Ls 2⁴ *mange es þér í orþe vinr.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

beskaffenhet i fullraden. Ur denna synpunkt oantastbar är däremot

Alv 14[2] *kalla huerfanda huél helio í.*

Denna vers kan ej läsas annat än fyrtaktigt[1]. ('Kaum anders als vierhebig lesbar ist *kalla hverfanda hvél helju í* Alv. 14 mit dreifacher alliteration', säger också Sievers, a. a. § 57, 9.) Gering (a. st.) vill stryka *huerfanda* såsom interpolerat. Så har han också gjort i sin eddaupplaga[2]. Det är emellertid alldeles otroligt, att *huerfanda* skulle vara interpolerat. Solen kallas i Alvíssmǫ́l bl. a. *fagra huél*, och då nu samma ord *huél* här användes om månen, bör det avgjort ha ett annat epitet framför sig. För att närmare karaktärisera det 'hjul' som är månen, torde också *huerfanda* passa utmärkt. Jag tror nämligen att *huerfa* här betyder, ej så mycket 'sich bewegen' (Gering, Vollständiges wörterbuch zu den liedern der Edda), som man hittills översatt, som 'forsvinde, blive borte, saa at man ikke længere har eller ser Tingen' (Fritzner, Ordbog[2]) och således syftar på växlingen mellan ny och nedan.

Huerfanda huél bör väl för en islänning närmast ha betytt 'snurrande, roterande hjul'. Detta passar ju inte alls som benämning på månen[3]. Förståndig mening ger

[1] eller femtaktigt, om man nämligen låter *kalla* uppbära höjning!

[2] Die lieder der älteren Edda (Sæmundar Edda) herausgegeben von Karl Hildebrand, völlig umgearbeitet von Hugo Gering. 3. aufl. Paderborn 1912, s. 157. — I not anmärker Gering: 'hverf. *interpol. aus Hóv 84, 3*'. Om detta ställe i Hávamǫ́l jämför nedan.

[3] Så tycks dock stället fattas av P. A. Gödecke, Edda (1881), s. 69:

'hvälfvande hjul i Häls hus',

Holtzmann, Die ältere Edda (1875), s. 169:

'in der Hölle das drehende Rad'

och — åtminstone alternativt — F. W. Bergmann, Allweises sprüche Thryms-sagelied, Hymis-sagelied und Loki's wortstreit (1878), s. 30: 'Hverfanda-Hvel (Kreisendes rad) bezeichnung des monds als einer rollenden scheibe oder schwungrads'; förmodligen också av Ivar Mortensson, Utvalde Edda-kvæde (1912), s. 32:

'kvervande hjul i Hel'.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

däremot betydelsen 'beskriva ett kretslopp' (Gerings översättning 'sich bewegen' torde vara väl allmän [1]; verbet betecknar väl ursprungligen blott en rörelse i form av en kroklinje). De flesta uttolkarna ha ansett att uttrycket betecknar månen som ett över himlavalvet framrullande hjul [2]. Bästa meningen ger emellertid ovan föreslagna betydelse 'försvinna'. Tar man *huerfa* i denna betydelse, så bli de båda *huél*'en var för sig väl och åtskiljande karaktäriserade. *Huerfa* i betydelsen 'beskriva ett kretslopp' göra både solen och månen, under det att blott den senare är utsatt för växling mellan ny och nedan, och detta var väl också det hos månen som mest ådrog sig uppmärksamheten. Solen däremot är traditionellt det skönaste av allt, jfr eddaställen som

Háv 68 *eldr es baztr meþ ýta sunom*
ok sólar sýn eller
Vsp 64 *sal sér standa sólo fegra*

(nämligen i Gimle) och adjektiven *sólbiartr* och *sólhuítr*, vilka användas som prisande epitet om sköna kvinnor (Fi 42, HH II 44, Háv 96), m. m.

Huerfanda huél förekommer för övrigt på ännu ett ställe i Eddan, nämligen Háv 83:

Meyiar orþom skyle mange trúa
né þuí es kueþr kona;
þuíat á huerfanda huéle vǫ́ro þeim hiǫrto skǫpoþ,
brigþ í bríost of laget.

---

[1] Så tycks Ljungstedt, Valda sånger ur den poetiska Eddan (1904) ha fattat uttrycket. Han översätter nämligen (s. 84):

'vandraren hos Hel'.

[2] Så t. ex. A. A. Afzelius, Sæmund den vises Edda (1818), s. 48:

'i Hels boning Hastande hjul',

Simrock, Die Edda (1855), s. 82:

'Bei Hel sagt man rollendes Rad',

H. G. Møller, Den ældre Edda, I (1870), s. 177:

'Hos Hel det rullende Hjul'

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

På detta ställe har det i allmänhet översatts med 'auf rollendem rade' (Gering, a. a.), 'auf wirbelnder Scheibe' (Meringer, Indogermanische Forschungen XIX, 455), varmed skulle menats 'auf der Töpferscheibe' (se särskilt Meringer, a. st.). Vigfússon har emellertid uttalat den åsikten (Corpus poeticum boreale I, 483 som tillägg och rättelse till hans översättning ib. s. 11), att det även här syftar på månen ('women's hearts are shifty *as phases of the moon*'). Utan att avgjort ansluta sig till Vigfússons åsikt har H. Sperber (Beiträge XXXVII, 149) meddelat en notis ur den etnografiska litteraturen, som kunde styrka denna uppfattning. I Australien tror man nämligen att 'Bahloo, the moon, is a sort of patron to women. He it is, who creates the girl babies'. Om denna Vigfússons tolkning är riktig, så förbjuder det sig självt att avlägsna ur versen i Alvíssmǫ́l ordet *huerfanda*.

Ett annat försök att göra versen korrekt finner man hos Finnur Jónsson, Eddalieder (1888), I, 65, som vill utmönstra ordet *huél*:

'kalla hverfanda [hvél] heljo í'.

Ehuru onekligen mer tilltalande än Gerings förslag, tror jag inte heller att detta träffar det rätta. Då solen kallas *fagra huél*, är det ju mycket passande att månen också kallas *huél*, fast med ett annat epitet.

Det torde också vara olämpligt att stryka ett alliterationsbärande ord. Det finnes i dikten ett par 'fullrader' till med tredubbel allitteration, nämligen

34⁴ *kalla sumbl Suttungs syner* och
18⁴ *kalla í helio hialm huleþs.*

Den sist anförda versen tror jag visar, hur 14² bör restitueras, nämligen

kalla í helio huerfanda huél.

---

och Gering, Die Edda (s. a.), s. 83:

'bei Hel das rollende Rad'.

Något tvetydigt är F. Winkel Horn, Den ældre Edda (1869), s. 76:

'Rullehjul hos Hel den hedder'.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

däremot betydelsen 'beskriva ett kretslopp' (Gerings översättning 'sich bewegen' torde vara väl allmän [1]; verbet betecknar väl ursprungligen blott en rörelse i form av en kroklinje). De flesta uttolkarna ha ansett att uttrycket betecknar månen som ett över himlavalvet framrullande hjul [2]. Bästa meningen ger emellertid ovan föreslagna betydelse 'försvinna'. Tar man *huerfa* i denna betydelse, så bli de båda *huél*'en var för sig väl och åtskiljande karaktäriserade. *Huerfa* i betydelsen 'beskriva ett kretslopp' göra både solen och månen, under det att blott den senare är utsatt för växling mellan ny och nedan, och detta var väl också det hos månen som mest ådrog sig uppmärksamheten. Solen däremot är traditionellt det skönaste av allt, jfr eddaställen som

Háv 68 *eldr es baztr meþ ýta sunom*
ok sólar sýn eller
Vsp 64 *sal sér standa sólo fegra*

(nämligen i Gimle) och adjektiven *sólbiartr* och *sólhuítr*, vilka användas som prisande epitet om sköna kvinnor (Fi 42, HH II 44, Háv 96), m. m.

Huerfanda huél förekommer för övrigt på ännu ett ställe i Eddan, nämligen Háv 83:

Meyiar orþom skyle mange trúa
né þuí es kueþr kona;
þuíat á huerfanda huéle vǫ́ro þeim hiǫrto skǫpoþ,
brigþ í bríóst of laget.

---

[1] Så tycks Ljungstedt, Valda sånger ur den poetiska Eddan (1904) ha fattat uttrycket. Han översätter nämligen (s. 84):

'vandraren hos Hel'.

[2] Så t. ex. A. A. Afzelius, Sæmund den vises Edda (1818), s. 48:

'i Hels boning Hastande hjul',

Simrock, Die Edda (1855), s. 82:

'Bei Hel sagt man rollendes Rad',

H. G. Møller, Den ældre Edda, I (1870), s. 177:

'Hos Hel det rullende Hjul'

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

På detta ställe har det i allmänhet översatts med 'auf rollendem rade' (Gering, a. a.), 'auf wirbelnder Scheibe' (Meringer, Indogermanische Forschungen XIX, 455), varmed skulle menats 'auf der Töpferscheibe' (se särskilt Meringer, a. st.). Vigfússon har emellertid uttalat den åsikten (Corpus poeticum boreale I, 483 som tillägg och rättelse till hans översättning ib. s. 11), att det även här syftar på månen ('women's hearts are shifty *as phases of the moon*'). Utan att avgjort ansluta sig till Vigfússons åsikt har H. Sperber (Beiträge XXXVII, 149) meddelat en notis ur den etnografiska litteraturen, som kunde styrka denna uppfattning. I Australien tror man nämligen att 'Bahloo, the moon, is a sort of patron to women. He it is, who creates the girl babies'. Om denna Vigfússons tolkning är riktig, så förbjuder det sig självt att avlägsna ur versen i Alvíssmǫ́l ordet *huerfanda*.

Ett annat försök att göra versen korrekt finner man hos Finnur Jónsson, Eddalieder (1888), I, 65, som vill utmönstra ordet *huél*:

'kalla hverfanda [hvél] heljo í'.

Ehuru onekligen mer tilltalande än Gerings förslag, tror jag inte heller att detta träffar det rätta. Då solen kallas *fagra huél*, är det ju mycket passande att månen också kallas *huél*, fast med ett annat epitet.

Det torde också vara olämpligt att stryka ett allitterationsbärande ord. Det finnes i dikten ett par 'fullrader' till med tredubbel allitteration, nämligen

34⁴ *kalla sumbl Suttungs syner* och
18⁴ *kalla í helio hialm huleþs.*

Den sist anförda versen tror jag visar, hur 14² bör restitueras, nämligen

kalla í helio huerfanda huél.

---

och Gering, Die Edda (s. a.), s. 83:

'bei Hel das rollende Rad'.

Något tvetydigt är F. Winkel Horn, Den ældre Edda (1869), s. 76:

'Rullehjul hos Hel den hedder'.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

Formelaktigt uttryckssätt är ju en ytterst vanlig företeelse i eddadikterna, speciellt i de kateketiska dikterna. Alvíssmǫ́l bildar ingalunda något undantag härifrån. Var fråga som Tor framställer börjar med orden

Segþu mér þat, Alvíss! qll of røk fira
vǫromk, duergr, at viter,

och Alvis' svar börja nästan alla

A heiter meþ mǫnnom . en B meþ goþom.

O. s. v.

Nu är att märka, att överallt där det talas om Hel, så sker det, frånsett 14[2], i formen *í helio*, nämligen

1) 18[4] *kalla í helio hialm huleþs,*

2) 20[4] *kalla í helio huiþoþ*; denna strof förekommer även i Snorre-Eddan; även där står *í helio (i hæliv, i heiliv)*,

3) 26[4] *kalla í helio hrǫþoþ,*

4) 32[4] *kalla í helio hnipenn,*

5) 34[3] *en í helio miǫþ.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

Två fornisländska omskrivningar

av *Theodor Hjelmqvist.*

I.

En kenning i *Leiðarvísan.*

Förra hälften av strof 12 i den från tolfte århundradets mitt [1] stammande Leiðarvísan ('vägvisning') lyder [2] enligt handskriften (AM 757 4:o):

Án mega önngir dýnu
otrs þeir er skirn hafa hlotna
gott er [m]eidum þrif þydaz
þat kaup hafe [3] skatnar.

Se Egilsson, Fjøgur gømul kvæði (1844), s. 60, Unger, Oldnorsk Læsebog 109, Hugo Rydberg, Die geistlichen Drápur und Dróttkvættfragmente des Cod. AM 757 4:to (1907) 6, F. Jónsson, Den norsk-islandske skjaldedigtning (A) 1: 620.

I den anförda halvstrofen stå följande ord parentetiskt inskjutna: 'dýnu otrs gott er meiðum þrif þýðaz', vilken sats betyder: 'det är gott för männen att söka tillägna sig eller mottaga lyckan, d. v. s. den sanna lyckan,

---

[1] Se F. Jónsson, Lit.-hist. 2: 121.
[2] Upplösningarna angivas ej; texten något normaliserad.
[3] Fel för *hafa*, som avskriften i AM 624, 4:o har.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

frälsningen, Jfr Finnur Jónssons översättning i hans B-text av Den norsk-islandske skjaldedigtning 1: 625.

Dnt är omskrivningen *dýnu otrs meiðum*, en beteckning för männen, som jag vill söka tyda annorlunda än hittills skett.

Under *dyna* anmärker Egilsson i sitt Lexikon poeticum (s. 114): 'otrs *dýna*, culcita (vel tegimentum) lutræ, aurum' och bifogar en tolkning av ifrågavarande ställe i Leiðarvísan: '*gott er otrs dýnu meiðum (at) þýðaz þrif* expedit auri columinibus (i. e. hominibus) saluti suæ prospicere'.

Under *otr* har han (cit. arb. s. 634) samma tolkning (blott med den skillnaden, att han utelämnat *vel tegimentum*) och tillägger, att kenningen måhända skulle syfta på det (i myten omtalade) utterskinn, som blev fyllt och höljt med guld ('forte a pelle lutræ, auro completa et contecta'). Jfr Unger, cit. arb. 135.

Den myt, som åsyftas i de citerade orden, finnes omtalad i Reginsmǫls prosa (se Hildebrand-Gerings Eddaedition 290 ff.), i Snorra Edda (se Arnamagnæanska editionen 1: 352 ff.) och i Vǫlsunga saga, se M. Olsens uppl. 33 f. Där berättas, att asarna, sedan de dräpt Regins och Fáfners broder, Otr, då denne var iklädd en utterhamn, såsom bot för dråpet måste fylla och hölja den fälldes utterskinn med guld.

Egilsson har icke i detalj utvecklat, huru han fattat sammanhanget mellan myten och kenningen, om han verkligen närmare reflekterat däröver. På grund af hans användande av *tegimentum*, hölje, såsom översättningsord för *dýna* (se ovan) vill man snarast tro, att han tänkt sig *dýna otrs* syfta på att skinnet skulle höljas med guld: ur *dýna*'s vanliga betydelse skulle väl betydelsen 'tegimentum' ha utvecklats. Men då han under *otr* utelämnat *tegimentum* i tolkningen — väl därför att *dýna* annars ej förekommer i betydelsen 'hölje' —, har han måhända senare föreställt sig, att kenningen skulle beteckna guldet såsom fyllnaden i den dyna, vars var utgjordes av det med guld höljda utterskinnet. Eller har han kanske me-

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

nat, att (en del av) utterskinnet tänkts vila på guldet, som därför betecknats såsom dess vilokudde.

Såsom exempel på *dýna* i guldkenningar har Egilsson under *dýna* från Skáldhelga rímur anfört *linna dýna*, 'culcita serpentis, aurum'.

Emellertid saknar denna omskrivning naturligtvis all beviskraft för möjligheten av en kenning *otrs dýna* = guld.

Det är ju alls icke ovanligt, att drakarna eller ormarna sägas ruva på skatter och att guldet kallas drakens eller ormens underlag eller bädd. En dylik omskrivning är helt naturlig. (Jfr Snorra Edda, AM 1: 356, Hungerland i Arkiv 20: 8, Egilsson under *linnbeðr*, *ormbeðr*, *ormlátr* samt, beträffande folkföreställningen, Jómsvíkinga saga (ed. Cederschiöld) 35, Fornmannasögur 6: 143, E. H. Meyer, Germanische Mythologie 97, Wuttke, Der deutsche Volksaberglaube der Gegenwart[3] 51., Norlind, Svenska allmogens lif 640 o. s. v.)

Kenningen *otrs dýna*, 'utterns dyna', står däremot alldeles isolerad. Någon annan guld-omskrivning, anspelande på det guldhöljda utterskinnet, finnes nämligen ej, att döma av Gröndal, Clavis poëtica antiquæ linguæ septemtrionalis (*aurum* s. 28) och av Hungerlands avhandling om de skaldiska vittnesbörden om Völsungasagan (i Arkiv 20), där stället i Leiðarvísan ej citeras. Att guldet kallas utterns 'gäld', utterns lösepenning, kan naturligtvis ej gälla såsom stödjande analogi.

Vidare kan anmärkas — se ovan —, att *dýna* ej annars uppvisats i betydelsen 'hölje' samt att, vare sig *dýna* skulle beteckna guldet såsom den av utterskinnet omklädda dynans fyllnad eller såsom underlaget för (en del av) utterskinnet, omskrivningen 'utterns dyna' = guldet är mer än lovligt sökt och konstlad. Att 'ormbädd'[1] (o. s. v.) alldeles ej är analogt, då uttern ju ej ruvade på någon skatt — det behöver knappt anmärkas.

På grund av vad jag ovan anfört kan jag ej finna

---

[1] Då tyskans *Otter* = huggorm är en ung bildning, se Kluge, Etym. Wb., kan man ej antaga, att fvn. *otr* inlånats i betydelsen orm.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

det underligt, att den siste utgivaren av *Leiðarvísan* — professor Finnur Jónsson — företagit en emendation i den citerade halvstrofens första vers. Han utbyter, se Skjaldedigtn. (B) 1: 625, *dýnu* mot *launa* och erhåller därigenom en guldkenning, *otrs laun*, d. v. s. lönen, vedergällningen för (den dräpta) uttern, vilken, låt vara att *laun* ej annars har uppvisats i omskrivning (se Egilsson), måste anses vara oantastlig och väl sluta sig till *otrs gjǫld* (se Hungerland, cit. avhandl. 8) och *otrs nauðgjǫld* (se Egilsson, Lex. poet. 595). Alltså: guldets träd = männen.

Den av Finnur Jónsson gjorda ändringen är alltså, menar jag, fullt acceptabel — förutsatt att en emendation verkligen behöves.

För min del vågar jag emellertid tro, att handskriftens läsart låter försvara sig, om man tolkar *dýnu* på annat sätt än Egilsson gjort.

Jag tror, att i Leiðarvísan 12: 1 *dýnu* är flodnamn = *Dýnu* och att *Dýnu otrs* betyder flodens utters, d. v. s. skeppets.

Att *Dýna* (eventuellt *Dyna*) förekommit såsom flodnamn i norrön litteratur, intygas av Snorra Edda (Arnamagnæanska editionen 1: 576), där det upptagits i en versifierad flodnamnsramsa från ungefär år 1200 [1]:

'Dun, ógn, dyna.'

Jfr Snorra Edda 2: 277, 479, 563, 622.

Dynas förekomst i namnförteckningen beror säkerligen därpå, att det nyttjats i skaldepoesien, varifrån namnraddans författare i allmänhet torde hämtat sitt material. Se F. Jónsson, Lit.-hist. 2: 176.

I litteraturen förekommer flodnamnet *Dýna* i Gǫngu-Hrólfs saga: 'hann hafði undir sik lagt um ána Dýnu, er fellr um Garðaríki.' Fornaldar Sögur Norðrlanda 3: 238 f. 'Lögðu þeir uppí ána Dýnu, ok herjuðu þar á bæði borð.' Därs. 317. Vidare i Rymbegla s. 350 ('Dyna').

[1] Se F. Jónsson, Lit.-hist. 2: 175.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

Vidare påträffas *Dyna* såsom flodnamn i handskriften A av Þiðriks Saga af Bern (se Bertelsens uppl. 2: 285). Här tyckes det beteckna en tysk flod (det heter *þar er saman falla Dyna og Rín*) och motsvaras i en annan handskrift av *dúná*, som av Bertelsen, cit. arb. 2: 402, tolkas med *Donau*. Jfr att i Alfræði íslenzk 44: 5 Donau kallas *Duna*.

I ett isländskt 'äventyr' omtalas en grekisk flod *Dyna*, se Gering, Íslendzk æventýri 1: 60.

Dýna i Leiðarvísan har lång vokal i penultima, såsom angives av handskriftens accenttecken och för övrigt intygas av metriska skäl, då ju *dýnu* utgör sista takten i en drottkväden vers. Stället i Snorres Edda säger ingenting säkert om *y*-ets kvantitet; det kan vara vare sig långt eller kort, utan att versen lider därpå. Jfr från samma þula dels verserna

Þqll, rimr, ysja
vil, vín, vella
tífr, durn, vína
nepr, dröfn, strauma,

där penultima är lång, dels verserna

gjqll, glit, gera
síð, suðr, freka
nis, mynd, gnapa,

där den är kort.

Finnur Jónsson sätter i sin upplaga av Snorres Edda accent över *y*-et i *Dýna* (se s. 206), anger det alltså som långt och har bevarat accenttecknet i Skjaldedigtn. (B) 1: 666. I Snorra Edda AM står *dyna*.

Ar min uppfattning av Leiðarvísan 12: 1 riktig, skulle detta ställe giva ett bevisande intyg till förmån för den av F. Jónsson antagna vokallängden.

Av de ovan citerade ställena i Gǫngu-Hrólfs saga och Rymbegla framgår, att redan fornisländingarna känt den numera ryska flod, som av skandinaver och tyskar kallas *Dïna* (ryssarne kalla den *Zapadnaja Dvina*, Västra

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

Dvina) under detta namn. Säkerligen är det denna flod (och icke någon tysk eller grekisk), som åsyftas i Snorre-eddans namnradda och i Leiðarvísan 12 [1].

Jfr att flodnamnet *Vína*, som också förekommer i en kenning, se Einarr Skálaglamm, Vellekla 12: 3 (Skjaldedigtn. (B) 1: 118), betecknar en rysk flod (*Dvina*); jfr F. Jónsson, Heimskringla 4: 69.

Otr Dýnu, flodutter, skulle alltså här vara en omskrivning för skepp. Jfr att i den anonyma Óláfs drápa Tryggvasonar (från det tolfte århundradet) *Vánar otrar* i strof 21 betyder skeppen, se Gullbergs uppl. (1875) s. 18 och F. Jónsson, Skjaldedigtn. (B) 1: 572. *Ván* är liksom *Dýna* flodnamn, se Egilsson. Jfr också sådana skeppskenningar som *hafs otr*, havets utter, *otr siglu* mastens utter, *otr útlegs*, 'uthavets' utter (se cit. förf. under *otr*) samt å andra sidan *vargr Niðar*, Nidåns varg, *már* l. *vakr Mǫrnar* floden Marnes mås eller häst, *Valr Vimrar*,

---

[1] I andra norröna källor kallas samma flod *duna*, se t. ex. Hauksbók (F. Jónssons uppl.) 150, Alfræði íslenzk 44. Huru de växlande namnformerna skola förklaras, är en fråga, som jag ej vill närmare inlåta mig på. För min del är jag mest böjd för den meningen, att formerna med *u* ytterst stamma från en handskrift, vars *u* i detta ord varit tecken för vokalen *y* (se om *u* såsom tecken för *y* F. Jónsson i Opuscula philologica 226; även *v* nyttjas stundom på motsvarande sätt, se Bugge, Inledning till Edda-uppl. X f., Inledningen till Hauksbók XXXVII f.). I förbigående erinrar jag om att, liksom *Dýna* i Leiðarvísan enligt min mening nyttjas i den allmänna betydelsen 'flod', så i våra dagar på Dagö, Nuckö och Runö *dina* l. *din* brukas i betydelsen 'ström, flod, å' (i synnerhet i sammansättningar sådana som *Rigsdin* = Düna, *Narw-din* = Narova, *Petärborg-din* = Neva). Se Vendell, Ordbok öfver de östsvenska dialekterna 157. Jfr G. Danell hos Ekwall, Shakspere's Vocabulary 48. Vendell anmärker (cit. st.): 'Ihågkommas bör att det var långs Düna väringarne drogo in i Gårdarike på sina tåg till Miklagård, och håller jag för troligt att ifrågavarande flodnamn har denna sin gamla historiska roll att tacka för betydelsen som appellativum'. Överensstämmelsen i fråga om den appellativa användningen av *Dýna* och *Din* behöver naturligtvis ej förutsätta något historiskt samband utan kan mycket väl tänkas bero på parallellutveckling. — Vigfússon har i sitt lexikon (s. 780) den obestyrkta uppgiften, att med det norröna flodnamnet *Dyna* skulle åsyftas den skotska floden *Don*.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

floden Vimurs häst (eller falk) m. fl. Jfr Gröndal, cit. arb. under *navis*.

Dýnu otrs meiðr = skeppets träd är en regelbunden omskrivning för man, jfr t. ex. *unnviggs meiðr*, våghästens träd (se Egilsson 559), och *hranna drasils meiðr*, vågornas hästs träd (Plácítúsdrápa 12), se F. Jónsson, Skjaldedigtn. (B) 1: 610. Se vidare Gröndal, Clavis poëtica s. 300 f.

Likheten mellan den sist anförda omskrivningen och *Dýnu otrs meiðr* i Leiðarvísan har så mycket mera att betyda, som denna dikt, såsom Finnur Jónsson uppvisat (se hans Lit.-hist. 2: 122), i flera uttryck har imiterat just Plácítúsdrápa [1].

Att *Dýna* skulle förekomma blott här som flodnamn i en omskrivning, bör jämföras därmed att *Rennandi*, se Grímnismǫl 27 (Bugges ed.), Snorra Edda AM 1: 576 o. s. v, endast en gång förekommer i en omskrivning [2]: i Liðsmanna flokkr (1016) strof 4 nyttjas *elgr Rennandi*, 'floden Rennandis älg', såsom benämning på skeppet enligt Finnur Jónssons tolkning, se Skjaldedigtn. (B) 1: 392.

Meningen av den inskjutna parentesen i Leiðarvísan strof 12, vv 1—3 blir densamma enligt alla de tre ovan refererade förslagsmeningarna. För min uppfattning synes mig tala, att *Dýnu otrs* i motsats till Egilssons *otrs dýnu* ger en antaglig kenning och att enligt densamma texten kan bibehållas oförändrad.

* * *

Exkurs 1.

Omskrivningen *otrs dýna* = utterns dyna har av den lärde och skarpsinnige holländaren Boer åberopats såsom stöd för en av honom gjord emendation till en vers i

---

[1] Jfr även kenningen *Vinnils viggjollr* (= sjökonungens hästs [= skeppets] träd = mannen) i Plácítúsdrápa 4; se Skjaldedigtn. (B) 1: 607.

[2] Sijmons ändrar i Grímnismǫl *Rennandi* till *Rinnandi (Rinnande)*.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

Grettis saga Ásmundarsonar (se Zeitschrift für Deutsche Philologie 31: 142 f.).

I den tjugonde av nämnda sagas strofer — säkerligen ganska ung, se Janus Jónsson i Arkiv 17: 257 — har andra halvstrofen följande lydelse:

'Sá engi mik sitja,
síð fyrir bjarnar híði;
þó kuam ek ullar otra
út ór helliskúta.'

Jfr Magnussons och Thordarsons uppl. af Grettis Saga 53. (I Boers edition i Altnordische Saga-bibliothek 87 är texten emenderad). Grette talar om, att han lyckats komma ut ur en björnhåla eller avlägsna dennas invånare från hans ide. Verserna äro misstänkta, därför att assonans saknas i två av dem (de udda)[1], ävensom därför att uttrycket *ullar otra* gör svårigheter; jfr anmärkningarna i Thordarsons översättning av Grettes saga (1859), s. 211 f. och J. Þorkelsons Skýringar á vísum í Grettis sögu (1871), s. 12 samt Boers cit. avhandling.

Boer ändrar (se hans edition s. 87).

Sá engi mik sitja

till

sǫ́t otrs mik sitja

och versen

þó kuam ek ullar otra

till

þó kvamk — Ullar akra —.

Enligt Boer skall *Ullar otrs akra* vara en mankenning i nom. pl. såsom tilltal: 'Utterns åkrars (= guldets) gudar = män'.

Ändringen motiveras som sagt bl. a. därmed[2], att *otr* i omskrivningar för guld förekommer liktydigt med

[1] Frånvaron av assonans behöver naturligtvis ej nödvändigt intyga oäkthet; jfr exkurs 2.

[2] Se även anmärkningen i Boers edition av Grettis Saga 87.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

orm. Det enda uttryck, som Boer åberopar, är emellertid *otrs dýna*, som — se ovan — ingalunda kan sägas giva något säkert stöd åt hans textförbättring.

Härtill kommer, att även om *otrs dýna* skulle kunnat beteckna guldet — och i så fall på grund av berättelsen om lösepenningen för Fáfnirs och Regins broder — därav ingalunda följer, att *otrs akr* skulle kunnat ha samma betydelse. Anspelningen på myten om gudarnas mellanhavande med *Otr* blefve ju alldeles ogenomskinlig, om i kenningen *otrs dýna* det sista ordet utbyttes mot *akrar*. Att döma av Gröndals Clavis poëtica (se s. 27 f.) och Egilssons lexikon, ingår för resten *akr* aldrig i omskrivningar för guldet tillsammans med ett namn på orm eller drake.

Boers ändring är även i metriskt hänseende otillfredsställande.

Sǫ́t otrs mik sitja

är en stavelse för kort. Första takten utgöres ju av två korta stavelser, eftersom *sǫ́-* trots sin långa vokal på grund av den omedelbart efter *ǫ́-* i samma ord följande vokalen gäller som en i metriskt avseende kort stavelse för att använda Sievers' terminologi. Jag hänvisar till dennes metrik § 37, till Pipping, Bidrag till Eddametriken s. 1 och — för att blott anföra ett exempel — till följande vers av Olof den helige:

sǫ́usk eigi þeir sverða.

Se F. Jónsson, Skjaldedigtn. (B) 1: 210; jfr Därs. (A) 1: 220, Óláfs saga hins helga (1849), s. 9, Flateyjarbók 3: 238. Den anförda versen börjar, liksom den av Boer föreslagna, med *sǫ́-* åtföljt av vokal, men är en stavelse längre.

Naturligtvis vore det mycket lätt att avhjälpa den metriska felaktigheten i Boers vers. Man behövde ju blott utbyta det enstaviga *otrs* mot det tvåstaviga *otra* för att få en D-vers med upplösning av den första höjningen.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Men då, såsom förut visats, *otrs akrar* ej är en tillfredsställande guldkenning och emendationen är ganska våldsam, synes mig Boers ändringsförslag långt ifrån övertygande.

Troligen äro de citerade verserna i Grettessagans tjugonde strof förvanskade i sin nuvarande form, jfr de förut (s. 8) citerade arbetena.

Den första versen blir nödtorfteligen riktig, om man insätter den text, som förekommer i Cod. AM 152 folio [1] (E enl. Boers beteckning):

Sáat einginn mik sitia

Se Boers uppl. s. 321.

Med denna textlydelse blir stavelseantalet normalt (jfr två exempel på *sáat* i Guðrúnarkviða 3: 11, se Bugges edit.), och den stötande hiatus avlägsnas.

I fall man läser *sát* (= såg icke), jfr *frát* = 'sporde icke' i Ynglingatal 9 enl. Wisén (F. Jónsson har *fráat*, se Skjaldedigtn. (B) 1: 9) och *át* = 'äger icke' i Þjóðolfr Arnórssons Sexstefja 17: 1, se Skjaldedigtn. (B) 1: 343, blir assonansen god, låt vara att i halvrim en kort och en lång vokal jämförelsevis sällan svara mot varandra. Jfr t. ex. halvrimmet *hét* : *Fit*jum hos Sigvatr, se Skjaldedigtn. (B) 1: 235.

Att rimmet skulle vila på ett suffigerat element, bör jämföras med att hos Eldjarn, se Skjaldedigtn. (B) 1: 407, *frák* = *frá ek* rimmar med *rǫ́kuð*; jfr Kahle, Die Sprache der Skalden 4.

---

[1] Denna handskrift är visserligen enligt Boers invecklade stamträd för sagan relativt ung, men har dock enligt samma forskare stundom bevarat läsarter, som äro de enda riktiga. Boer säger i Zeitschrift für Deutsche Philologie XXXI: 50: 'Aus dem oben erörterten ergibt sich für die kritik der saga, dass aus den handschriftlichen verhältnissen keine einzige lesart als die richtige erschlossen werden kann. Doch ist auch keine der genannten handschriften vollständig wertlos. Jede von ihnen kann ganz allein lesarten enthalten, und jede enthält solche in der tat, welche die einzig richtigen sind. Aber dies lässt sich nur aus dem inhalte der betreffenden stelle erschliessen.'

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Det förefaller mig dock ej alldeles omöjligt[1], att en jämförelsevis obetonad stavelse (här *at* i *sáat*) sporadiskt (väl särskilt i yngre vers) har uppburit rim[2]. Andra lika obetonade rim finnas; se t. ex. rimmen það*an* : *ein*um i Geisli 6: 5 (jfr Kahle, Die Sprache der Skalden 121), hǫf*um*k : sk*em*ðan hos Þorðr Kolbeinsson, se F. Jónsson, Skjaldedigtn. (B) 1: 208; jfr Arkiv 10: 217 och exkurs 2.

Huru den tredje versraden skall emenderas, så att stavelserim vinnes och meningen blir tillfredsställande, lämnar jag därhän.

Jag har förr menat, att *otra* vore fel för *oxa*. *Ullr* kallas i Snorra Edda AM 1: 266 *veiðiáss*, jaktguden. Vilddjuren skulle därför måhända kunnat betecknas såsom hans tillhörighet. *Ullar oxi* = Ulls oxe skulle betecknat björnen, som Grettir avlägsnade ur klipphålan: 'likväl avlägsnade jag Ulls oxe ur klipphålan'. *Þó k* och *oxa* skulle assonerat med varandra. Jfr motsvarande assonans i den av Hoffory, Arkiv 2: 17 påpekade versen

Óxský máni tóku

(i Draumr Þorsteins Síðuhallssonar, se Jakobsens edition av Austfirðinga sǫgur 235). Att halvassonans här skulle bildats av två kvalitativt lika, men kvantitativt olika vokaler, behöver ej hindra emendationen. Jfr de av Gíslason, Njála 2: 640 ff. anförda exemplen på mot-

---

[1] Jfr Kahle, cit. arb. 4, Falk i Arkiv 6: 72 f. samt å andra sidan F. Jónsson, Stutt íslenzk bragfræði 25 ff., Lit.-hist. 2: 147 noten.

[2] Jfr halvrimmen i två udda verser i 'Hóla-upplagan' av Glúma (1756):

Er at á manna móti

Se uppl. av 1880, s. 72.

Mun at sva Maalinn lata

Se F. Jónsson, Skjaldedigtn. (A) 1: 119.

Enl. G. Þorláksson, se uppl. av 1880, s. XII, går Hóla-uppl. tillbaka på en nu försvunnen handskrift. Fastän ifrågavarande verser sannolikt ej äro ursprungliga, kunna de dock vittna om en senare tids rimbruk.

Digitized by Google

Original from INDIANA UNIVERSITY

svarande rim i skaldevers. Då jag ej känner någon fullt styrkande analogi till *Ullar oxi* = björn (jfr dock s. 15—18 i det följande), finner jag emellertid numera den ifrågasatta ändringen för djärv.

Exkurs 2.

Bland de flera hundra drottkvädna verser, som förekomma i de 'lösa' visorna i Grettes saga, är det endast några få, som sakna hendingar.

Naturligtvis är det mycket möjligt, att åtminstone vissa bland dessa undantagsverser aldrig haft stavelserim; i de improviserade visorna och även i de senare diktade visor, som i sagan sägas ha varit improviserade, ha de metriska lagarna ej iakttagits så strängt som i yngre furstekvaden [1], jfr F. Jónsson, Lit.-hist. 1: 408.

I det följande vill jag med den reservation, som framgår av det sagda, påpeka två verser, som enligt texten i 1853 års uppl. synas assonanslösa men som i ena fallet genom insättandet av en handskriftlig läsart, i andra fallet genom en lätt ändring kunna få rim, fastän blott under den förutsättningen, att versradens första rim sporadiskt kunnat uppbäras av en obetonad stavelse.

I strof 57 (se uppl. av 1853, s. 147; jfr Boers edition s. 231), som av Finnur Jónsson anses vara en av de få Grette tillskrivna strofer, som äro äkta, se Skjaldedigtn. (B) 1: 289, lyder vers 3:

Skǫpuð er þessum þegni
[*þraut*]

Här saknas hending, medan de övriga versraderna i strofen uppvisa assonans.

Jón Þorkelsson (Skýringar 26) anmärker, att hending skulle vinnas genom insättandet av *mǫgnuð* i st. f. *skǫpuð*, men tror icke själv på riktigheten av denna ändring.

Gíslason, Njála 2: 444, föreslår att läsa

Lagið es þessum þegni

[1] I de äldre furstekvaden rådde större frihet, se F. Jónssons avhandling i Arkiv 7.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Lagið, som ger hending, skulle av en avskrivare, som blott brytt sig om meningen (ej om formen), utbytts mot *skqpuð*, som väsentligen betydde detsamma.

Emellertid synes det mig, att en annan emendation, som Gíslason (cit. st.) nämner såsom möjlig, fastän han ej tror på den, är lättare och väl så tilltalande. Med omflyttning av de båda sista orden skulle man kunna läsa

Skqpuð es þegni þessom
þraut

Det obetonade *es* = är skulle då associera med *þessom*.

Att *s* här skulle bilda assonans med *ss*, har, som bekant, motstycken, jfr Sievers, Altgermanische Metrik (1893), s. 94.

Genom omflyttningen erhölles aðalhending i en udda vers. Som stöd kan åberopas, att i en annan av de *lausavísur*, som Finnur Jónsson tillskriver Grettir, se strof 10, Skjaldedigtn. (B) 1: 290, *veðjak* rimmar med *hreðjar* i vers 5. Även i andra, oäkta strofer i Gretla påträffas helrim i udda verser, se t. ex. strof 60: 1 (Boers ed. s. 241), 64: 3 (Därs. 265).

Rättelsen hindras naturligtvis ej därigenom, att i Grettessagans strof 11 (se uppl. av 1853, s. 30) assonansen fordrar *vark*, ej *vask* (Boer har i sin editiön s. 52 oriktigt *vask*; jfr F. Jónsson, Det norsk-islandske skjaldesprog 93), eftersom denna strof säkerligen är mycket yngre än strof 57 och Grettes tid, se J. Jónsson i Arkiv 17: 256 f., F. Jónsson, Lit.-hist. 1: 523.

F. Jónsson och Boer bevara den handskriftliga läsarten, väl därför att de ej anse assonans nödvändig; jfr förhållandet i de äldre skaldernas vers.

Strof 67, v. 7 f. lyder (se uppl. av 1853, s. 190):

Verit hefi ek lofs um lýði
létt

= Jag har varit sparsam (se Egilsson 513, Þorkelsson, cit. arb. 34) på beröm angående männen. Hand-

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

skriften A har emellertid *uerid*, se Boer, cit. avhandl. 146, och förutsatt att assonansen kunnat vila på en ändelse, skulle ju *ið* i *verið* kunna anses halvrimma med *-ýð* i *lýði*. (Observeras bör, att assonans finnes i alla de andra verserna i strofen.) I så fall bleve den av Þorkelsson (cit. arb. s. 34), av Boer (Zeitschrift für Deutsche Philologie 31: 147 och sagaeditionen s. 289) accepterade ändringen

kveðit hefk lof um lýði

onödig. Denna är förövrigt i metriskt hänseende ej fullt tillfredsställande, då *lof* (en kort stavelse) såsom höjning i andra takten tyckes förutsätta såsom närmaste föregångare ett starkare betonat ord än *hefk*[1]. Rimmet mellan ver*ið* och *ýð-* skulle exemplifiera den kända regeln, att i obetonat slutljud *t* efter vokal ofta övergått till *ð*; en ljudövergång, som i vissa fall intygas redan av de äldsta isl. handskrifterna och som i handskrifter från trettonde århundradet och av yngre datum ofta gjort sig gällande. Se Noreen, Aisl. Gram.[3] § 240. Om min uppfattning av denna vers är riktig, skulle man här från rimmet få en bekräftelse på nämnda ljudövergång. Strofen är, som J. Jónsson anmärkt, ganska ung — 'hún mun varla vera ort fyr en seint á 14. öld (eða síðar)' —, se Arkiv 17: 267. Jfr vad beträffar övergången från *t* till *ð*, att enligt J. Þorkelsson (se anf. arb. 15 f., 33; jfr Janus Jónsson i Arkiv 17: 259 f.) i Grettessagans strof 27 *hvað* assonerar med *veðri*, i dess strof 66 *það* (handskriftens *þad*) med *fríði*[2]. Jfr även, att i Víglundar saga, som med sina visor härrör från tiden efter c. 1350, se F. Jónsson, Lit.-hist. 3: 24 f., 84 f., förekomma halvrimmen *að* (för äldre *at*) : *tróðu*, *það* (= *þat*) : *eiði*, se Vigfússons uppl. s. 88. — Men det är måhända för djärvt att låta ändelsen *-ið* uppbära rim.

---

[1] Jfr att enligt Sievers de finita formerna av hjälpverben normaliter varit svagtoniga, se Altgermanische Metrik 61.

[2] Boer har emenderat verserna i fråga, så att andra ord assonera, se hans ed. s. 119, 288.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

II.

En kenning hos Hallar-Steinn.

Till de bevarade diktfragmenten av den isländske skalden Hallar-Steinn, som enl. Finnur Jónsson Lit.-hist. 2: 109 levde ungefär år 1200, höra också några halvstrofer och ett verspar om en kvinna. I en av halvstroferna, se Snorra Edda AM 1: 408, F. Jónsson, Skjaldedigtn. (B) 1: 534, (A) 1: 552, förekommer omskrivningen *Viðblinda gǫltr*, Vidblindes galt som namn på valfisken [1].

Vidblinde var, säger Snorre, en jätte som drog upp valar ute på havet, liksom vore de fiskar. Sannolikt på grund av denna uppgift, enligt vilken valarna äro föremål för jättens fångst, översättes i Snorres Eddas latinska tolkning *gǫltr* med *aper*, vildsvin. Så ock hos Egilsson, Lex. 892. För min del betvivlar jag att denna tolkning träffar det riktiga.

Den föreställning, som ligger till grund för omskrivningen i fråga, synes mig snarare ha varit den, att man föreställt sig valfiskarna som ett slags husdjur hos havsjätten Vidblinde [2].

Jag stöder denna åsikt bl. a. [3] därpå, att *Vidblindes galt* har åtskilliga paralleller i de svenska och norska folksagornas språk, paralleller, som, så vitt jag vet, ej förr sammanställts med denna kenning.

---

[1] Jfr att sillarna hos Eyvindr kallas *fjǫrðhjǫrð*, fjordens hjord, se Heimskringla (F. Jónssons uppl.) 1: 254, samt att fiskarna kallas *báruhjǫrð*, böljans hjord, se Egilsson, Lex. poet. 350.

[2] Jfr att Gröndal, Clavis poëtica 47 översätter *göltr Viðblinda* med *porcus gigantis*.

[3] Jfr att vargarna i omskrivningar, se Gröndals cit. arb. 163, uppkallas med benämningar på hund och häst, medan omvänt oxen kallas *björn* och *val* i Haustlǫng 5, 6, se Skjaldedigtn. (B) 1: 15.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Det var, se Hyltén-Cavallius, Wärend och Wirdarne 2: 53, allmän folktro i Västmanland, Hälsingland och Jämtland, att björnen och älgen hörde skogsrån till och att denna födde björnarna under vintern. Jag anför efter Hyltén-Cavallius följande citat: 'En qvinna i Vestmanland, som längre än vanligt fördröjde sig vid fäboden, hörde skogsrå't ropa: 'drag dig hädan! Jag kan inte förhålla *stor-hunden*[1] längre'. Med stor-hunden menade hon björnen' (2: 53). — 'En skytt i Herjedalen hade af skog-käringen erhållit löfte att få *stor-oxen*[1] hennes, om han funne så mycket vatten i berget, att han först kunde tvätta sig. Men mannen hittade råd och tvättade sig med sitt eget vatten. Han fick så skjuta elg-oxen' (Därs.). — 'En jägare [i Hälsingland], som mötte skogsjungfrun, lade mat åt henne på en stubbe. Då sade hon: 'i morgon skall du få skjuta min största *galt*'[1]. Dagen efter fick jägaren skjuta björnen' (2: 54). — 'Äfven heter det, att trollen hade vissa tjädrar och harar, som ingen måtte skjuta. Sådana tjädrar få namn af *troll-tuppar*. En man, som var ute på tuppa-lek vid Örnsås i Dannäs socken [i Småland], sköt en tjäder. Vid fågeln föll, kom der fram en trollunge med *pels på sig*, och tog tuppen. 'Låt bli tuppen!' sade skytten. 'Nej, det är mors tupp', svarade trollungen, och dermed försvann hon' (Därs.). — 'I Bohuslän får gräflingen af samma skäl [emedan den tillhör bergafolket] namn af *berg-svin*. En man, som en morgon var ute på gräfsvins-jagt, hörde berga-käringen ropa ur berget:

'om du tar min grimmeta so,
så tar jag din grimmeta ko' (2: 54 f.).

Från Hermelin, Sägner ock folktro (i Svenska landsmål 1909, h. 3) må meddelas: 'Trollen kunna ock någon gång visa sig tacksamma. En bonde såg vid sin fäbovall en del feta ock stora kor beta bland hans egna djur. Han lät dem gå ostörda utan att kasta stål över dem (för att få dem i sitt våld). Sista kvällen han såg

[1] Kurs. av T. H.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

den sista kon försvinna bland buskarna, hörde han en röst: 'Eftersom du låtit min boskap vara i fred, skall du få *storoxen* [1] i stället'. Nästa morgon låg en stor björn på stugubron, ock han begav sig sakta mot skogen. Bonden tog sin bössa ock sköt ned honom. En sådan björn kallas 'skänkbjörn' (s. 33 f.). — *'Råndan i Gagnev.* Nära Grön-tuv-mors fädernegård bodde en fiskare vid namn Mats. En gång, då han var ute ock fiskade, fick han på kroken en orimeligt stor ock grann fisk. Men då han skulle hala den upp i båten, höjde sig råndan ur sjön; hon var klädd som en Gagnev-brud, mycket grann, ock hon ropade, 'Släpp mi *bjällko* [1], så ska du få så myttje fisk du vell i all din dar!' Mats släppte fisken, ock sen hade han en orimlig tur att få fisk i hela sitt liv' (s. 71).

I det sista exemplet är det alltså en fisk, som — jfr Vidblindes galt — uppkallats med namnet på ett husdjur.

Såsom docent v. Sydow påpekat för mig, kalla trollen i den norska sagan om Per Gynt björnen 'galt'. 'Da han [Per Gynt] kom ind paa Fjeldet fik han see en Førkje, som lokkede Fænein over Tverhø. Men da han kom derop, var Jenten borte og Fænein ogsaa, og han saa ikke Andet end en stor Flok Bjørne. 'Nu har jeg aldrig seet Bjørn i Flok før', tænkte Per ved sig selv; men da han kom nærmere, var de borte allesammen, omframt en. Saa kauede det i en Haug bortved der:

'Agte Galtén Din:
Per Gynt æ ute
mæ Svansen sin'.

'Aa, dæ bli Uhæppe for'n Per, men inkje for Galtén min, for han ha inkje tvætta i Dag', sagde det i Haugen: Per vaskede Næverne sine med det Vandet han havde. og skjød Bjørnen.' Norske Folke- og Huldre-Eventyr i Udvalg ved P. Chr. Asbjørnsen (1879), s. 156. Jfr sagan från Härjedalen här ovan. —

I samma saga kallas en fjällracka för trollets lam, se Därs. s. 157.

[1] Kurs. av T. H.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Förmodligen skulle en närmare undersökning av de nordiska folksagorna ge vid handen, att ännu flera motsvarigheter till 'Vidblindes galt' finnas.

Såsom synes, äro de anförda exemplen: *storhunden* om skogsråets björn, skogkäringens *storoxe* om älgen, skogsjungfruns *galt* om björnen, *trolltupp* om tjädern, bergakäringens *so* om grävlingen, råndans *bjällko* om den stora och granna fisken o. s. v. goda paralleller till den anförda kenningen hos Hallar-Steinn. Så väl i den förra som i de senare benämnes ett 'vilt' djur med namnet på ett tamt. I alla exemplen är det fråga om ett naturväsen. Det är åtminstone möjligt, att det är samma åskådning, som ligger till grund för omskrivningen i fråga och för folksagans ovan citerade uttryck. Måhända har redan på Hallar-Steinns tid Vidblindes galt haft motsvarigheter i den nordiska folksagan.

Trolltuppar = tjädrar och *bergsvin* = grävlingar äro ju riktiga kenningar, men även de andra benämningar på skogens och sjöns djur, som ovan anförts ur folksagorna, synas mig vittna om ett uppfattningssätt, besläktat med det, som röjer sig i de norröna omskrivningarna [1].

[1] Se om nysvenska motsvarigheter till de fornvästnordiska kenningarna Noreen, Spridda studier 2: 52 ff.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Rimbegla.

Ett bidrag till Islands lärdomshistoria [1]

av *Nat. Beckman.*

I. Terminologiska frågor.

Det är egendomligt nog icke så alldeles lätt att säga, vad Rimbegla är. I ordlistan till Stefan Björnssons upplaga (Rbg B) tolkas ordet som 'Nomen proprium hujus

---

[1] Ofta citerade källor:

Rbg B = Rymbegla sive Rudimentum computi ecclesiastici — — quam ex manuscriptis legati Arna-Magnæani versione — — latina — — auxit Stephanus Björnsonis isl. Havniæ 1780.

Rbg L = Larsson Äldsta delen af Cod. 1812 4:o. Kbh. 1883.

1812 = Cod. 1812 Gammel Kongelig Samling. Delarna citeras i åldersordning a, b, c, d. De åberopade sidtalen avse handskriftens fortlöpande paginering.

Almagest = Composition mathématique de Claude Ptolomé (Grekisk text och fransk översättning), utg. af P. Halma. Paris 1813 ff. Hänvisningar utan namn avse Ptolomaios' arbete. Dylika med namn gälla utgivarens m. fl:s anmärkningar.

Det är i hög grad på sin plats, att jag här uttalar det förbindligaste tack till alla vederbörande på de bibliotek, som för föreliggande lilla arbete skaffat mig det rätt betydande material, som detsamma krävt. Så har jag bl. a. från Köpenhamns båda stora bibliotek fått låna till Stockholm ett tiotal olika handskrifter, utan vilka det varit mig alldeles omöjligt att för den här behandlade uppgiften göra något dugligt arbete. Å andra sidan kan den sakkunnige läsaren lätt inse, att detta material icke kunnat på en gång eller på obegränsad

Digitized by Google

Original from INDIANA UNIVERSITY

libri', och den betydelsen är naturligtvis alldeles säker. Så länge stå vi på fast mark, som vi nöja oss med att låta ordet betyda den av Stefan Björnsson under Suhms överinseende ombesörjda köpenhamnsupplagan av år 1780. Men med detta vetande är ju heller icke synnerligen mycket vunnet.

Men söker man då att finna, om man kan ställa upp någon enhet i den fornisländska litteraturen, som skulle kunna lämpligen betecknas med det enhetliga namnet Rimbegla, så blir resultatet ganska negativt, vare sig man fäster sig vid handskriftens, författarskapets eller innehållets enhetlighet. Detta skall framgå, om vi kasta en blick på de olika avdelningar, vari utgivaren av 1780 års edition själv uppdelat sitt verk, och de handskrifter av dess olika delar, som begagnats eller sedan blivit kända. Översikten ter sig så.

Upplagans avdelning I är tryckt (enligt utgivarens verba formalia blott översatt)[1] efter en avskrift (troligen den ännu i Ny kongelig Samling under nr 290 4:o försvarade) av Cod. AM 727 I 4:o, en handskrift av så ungt datum som 1594. Denna handskrift har emellertid paralleller, som varit kända för Stefan Björnsson, dels i Cod. AM 730, 731 och (trol.) 251 4:o, dels i den s. k. Blanda, d. v. s. AM 625 4:o, fol. 50 ff. Här råder emellertid det förhållandet, att de nu citerade handskrifterna icke ha de två sista kapitlen i upplagans avd. I, vilka — oavsett smärre fragment — sålunda blott finnas i AM 727 och dess avskrift. Denna sak får ytterligare vikt, då vi sedan erfarit, att samma stycken, kap. 1—17 (= §§ 1—80) utgöra en självständig avhandling i den äldsta av alla handskrifter av denna art, som vi överhuvud äga, 1812 a.

---

tid stå till mitt förfogande. En och annan uppgift som skulle krävt ett längre begagnande (t. ex. även vid korrekturet) av hela materialet har därför fått utelämnas. Bl. a. ha citaten i regeln fått göras med normaliserad ortografi.

[1] Det synes, som om Stefan Björnsson blott velat påtaga sig ansvaret för översättningen, medan Suhm skulle stå för texten eller åtminstone stoffvalet.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

Vidare ha vi att göra klart för oss, att de tre av utgivaren använda varianthandskrifterna icke äro likvärdiga, i det 730 synes vara avskrift av 731 och 251 åter av 730 [1]. Vi få på detta sätt följande förhållande mellan Rbg B I och de handskrifter, som finnas kvar av det i densamma upptagna arbetet:

Cod. Reg. 1812 a 4:o, som bekant en handskrift från 1100-talets slut;

Cod. AM 625 4:o, en handskrift från c. 1400;

Cod. AM 731 4:o, en som det tyckes god avskrift av en god handskrift; avskriften är gjord av Björn på Skardså i början av 1700-talet och synes vara i första, resp. andra hand avskriven i AM 730 och 251 4:o;

Cod. AM 727 I 4:o från år 1594.

Härtill kommer den av allt att döma synnerligen värdefulla 'Codex Lindesianus', som beskrives av Eirikur Magnusson, Arkiv XIII, s. 1 ff.

Rbg B avd. I §§ 80 ff. föreligga samlade blott i AM 727 (från 1594) [1].

Vi övergå då till avd. II. Denna är liksom avd. I av komputistiskt innehåll. Det är en framställning om redande av de invecklade komputistiska kalkylerna genom vissa räkningar på fingrarna. Stefan Björnsson tror, att denna framställning är gjord efter Christofer Clavius, den bekante grundläggaren av teorin för den gregorianska tideräkningen. Avdelningen skulle sålunda vara författad först på 1600-talet och falla utanför ramen av den isländska medeltidsfilologin. Men detta är åtminstone i allt väsentligt falskt. En del åtminstone av innehållet i Avd. II (§§ 1—24) förefinnes i Cod. AM 624 4:o (1400-talet) och är således alldeles avgjort ett arbete från medeltiden. Det utgör här fortsättning av det stycke, som under namn av avd. IV intagits i Rbg B. (Jfr tillägg.)

Rbg B II finnes sålunda i följande handskrifter:

[1] Ett par mindre stycken av denna avdelning finnas även i Cod. AM 415 4:o (1300-talet), jfr nedan. Mina uppgifter om handskrifterna 251 och 730 äro efter Kålund, Bidrag til en historisk-topografisk beskr. over Island II, s. 362, jfr Larsson Rbg L. s. 19.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

hela avdelningen i AM 727 (1594);
större partier i AM 624 (1400-talet).

Av från de övrigas avvikande innehåll är avd. III, 'Sá historiski partur'. Denna innehåller en del tämligen planlöst ihopkomna excerpt av historiskt och geografiskt innehåll, delvis ur på annat håll bevarade källor. Så är en stor del av Veraldar saga utskriven dels i sammanhang, dels i efter obekanta grunder valda excerpt, i båda fallen med en del tillägg av gudeliga betraktelser *(heilagar merkingar)* ur andra källor eller av excerpistens eget författarskap. Som helhet förefinnes denna avdelning blott i AM 731 (1700-talet) och dess avläggare (730 och 251).

Rbg B IV har kommit in i upplagan på grund av Suhms yrkande och mot reservation av Stefan Björnson, som icke anser giltiga skäl föreligga att kalla den en del av Rimbegla. Den är emellertid en komputistisk avhandling liksom avd. I och finnes fullständigt i AM 624 4:o (1400-talet). Den är således det enda parti av Rbg B, som är avtryckt efter en medeltida handskrift. Och den hade nog förtjänat något större uppmärksamhet än den fått. Ty det är lätt att visa, att denna avhandling åtminstone till sina huvuddelar är betydligt äldre än dess huvudhandskrift AM 624. Stora excerpt finnas i tvenne handskrifter från 1300-talet. Så innehåller AM 415 4:o (omkr. 1310) utförliga excerpt ur avhandlingens första delar (upplagans §§ 1—15, 18—22, 27—31), samt längre fram på ett ledigt blad en del andra (§§ 75, 76, 78) [1]. Sedermera innehåller 1812 d likaledes utförliga excerpt ur fortsättningen, till och med ur en äldre och ursprungligare redaktion, såsom vi nedan skola visa. Excerpten stå icke i samma ordning som motsvarande ställen i AM 624. Följande partier ingå i dem: §§ 33—47 (s. 39—41),

[1] Det sistnämnda är tryckt i Scriptores rerum danicarum II, 190 ff. Rörande det övriga har jag fått ett godhetsfullt meddelande av Bibliotekarien Kålund.

Det faller i ögonen, att blott §§ 75—76 förekomma i båda excerptsamlingarna. Har den yngre excerpisten haft tillgång till den äldres arbete?

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

52—58 och 61—65 (s. 33—35) och slutligen §§ 74—76 (s. 39). Efter § 65 följa partier, som icke förekomma i AM 624, men vilkas organiska sammanhang med den ursprungliga avhandlingen vi senare skola söka bevisa.

Då det sålunda är uppenbart, att vi icke i Stefan Björnssons upplaga ha för oss ett enhetligt verk, så blir den närmaste frågan den, om någon särskild del av hans texter kunna med de andras uteslutande anses särskilt förtjänta att få namnet Rimbegla. Vid besvarandet av detta spörsmål kommer naturligtvis den frågan att stå i första planet, vad namnet egentligen betyder. *Rím* är 'computus', kalendervetenskap med inräknande av de matematiska och astronomiska satser, som enligt sakens natur eller av andra skäl medtogos. Kalendervetenskapen var ganska invecklad i sig själv, och den blev värre ändå genom att man på Island ville ha i samtidigt bruk både den julianska tideräkning, som gällde inom kyrkan, och det gamla nationella *misseristal*, som alltid räknade året i jämna veckor. Att jämka detta samman, så att det blev en lätthanterlig apparat av det hela, var påtagligen uppgiften för Islands komputister, och det synes mig möjligt, att namnet, som hos senare författare tydligen är ett hedersnamn, velat beteckna boken som ett gott och vackert komputistiskt redskap. Men det må framhållas, att Finnur Jónsson (Litt.-hist. II, 954) uttalat en annan mening och tror det vara en blygsam beteckning av bokens upphovsman. Det heter i inledningen till Rbg B: *þá tekr bókin nafn þaðan ok heitir Rímbegla, því at hun má svá þykkia sæma hjá góðu rímtali sem begla hjá fǫgru smíði.* (Rbg B, s. 3 f.) Det är i alla händelser uppenbart, att ordet här betecknar en avhandling om kalendern. Någon betydelse av encyklopedi ligger icke i ordet.

Nästa fråga är den, hur mycket namnet omfattar på de ställen, där det användes. I Skardsåhandskriften (AM 731) och dess avskrifter möta vi ju i början orden *Her hefst formáli bókarinnar Rímbeglu.* Men det är omöjligt att avgöra, vad dessa ord i originalet ha avsett. De kunna lika väl ha avsett blott den första traktaten som hela

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

kodex eller någon större del därav. Vid slutet av avd. II står: *Vár Herra lykni þeim, er skrífaði þessa rímbeglu* (ib. s. 310)[1]. Här ha orden avsett, såvitt det gäller den nu avtryckta handskriften, en komputistisk avhandling, omfattande upplagans avd. I och II, och om orden härröra från dennas original, snarast ett annat sammelverk, som omfattat nuvarande upplagas avdelningar IV och II (i denna ordning). I båda fallen betecknar ordet en komputistisk avhandling och är att anse icke som nomen proprium utan såsom apellativ beteckning för arbete av dylik art. Till dessa citat kunna vi lägga ett ur handskriften AM 625, som av sina egna skrivare kallas 'Blanda'. Där finnes (fol. 72 v.) av en hand från 1500-talet införd en anteckning: *Fróð bók Rímbegla, þat vil ek sanna, sem hana skilur vel.* Det kan tydligen icke betvivlas, att här är fråga om den komputistiska avhandling, som även denna handskrift infört. Mot dessa intyg, som alla ge vid handen, att Rimbegla haft kvar sin ursprungliga betydelse, kan jag blott ställa upp ett enda, som tyder på att ordet skulle ha haft den betydelse av skrift om litet av varje, särskilt historiskt sammelverk, som det ofta i litteraturen haft i senare tid. Detta intyg förefinnes i Skardsåhandskriften (Rbg B III, § 136, s. 424). För en där behandlad historisk notis om Teodorik citeras *'Rímbeglusmiðr'*. Detta är ett citat av den art, som ibland i handskrifter förekommer av det föreliggande originalet självt, och det bevisar således, att någon avskrivare, väl av allt att döma före Björn på Skardså, ansett namnet Rimbegla gälla hela hans kodex och icke blott dess komputistiska del. Men detta enda ställe är påtagligen för svagt för att ha inverkan på vårt val av vetenskaplig terminologi. Jag föreslår därför, att man låter namnet Rimbegla få en begränsad betydelse och gälla blott de komputistiska arbeten, som med skäl ansetts tillhöra verket Rimbegla.

Åt detta håll har också utvecklingen gått. Lexikografer såsom Fritzner och L. Larsson och litteratur-

[1] Stället finnes nu blott i AM 727.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

historici såsom Finnur Jónsson och Mogk ha varit ense om att med namnet Rimbegla beteckna den äldsta komputistiska avhandlingen, den som föreligger i 1812 a. Däremot kan nu göras en ganska tungt vägande invändning, nämligen att vi icke på ett enda ställe se denna handskrift själv kalla sig Rimbegla, och att det icke heller kan påvisas, att just denna avhandling mer än andra av medeltidens islänningar så benämnts[1]. Men det torde vara onödigt söka få till stånd en avgörande ändring. Jag tror, att man kommer bäst från saken, om man låter denna skrift behålla sitt numera vedertagna namn. Jag vill blott kalla den 'Rimbegla minor', då jag på detta sätt får en lämplig benämning på den större avhandling, som föreligger i Rbg B IV och II i nu nämnd ordning och som jag vill kalla 'Rimbegla major'.

Vad beträffar namnet 'Blanda', så skulle ju detta i och för sig vara ett ganska gott namn för en encyklopedi. Emellertid är att märka, att det av sin upphovsman, skrivaren i AM 625, absolut avsetts att beteckna just den avhandling, som vi kallat Rimbegla minor. Namnet skall enligt denne skrivares tydliga ord icke beteckna sitt föremål såsom någon encyklopedi utan som ett arbete, där dåligt och gott förekommer om vart annat: *'fyre því, at saman er blandat skyldu tale ok úskyldu'* (fol. 50 r.).

II. Sverges geografi i Skardsåhandskriften.

Då jag har för avsikt söka eliminera avd. II i Rbg B såsom icke tillhörande Rimbegla i egentlig mening, vill jag dock först nämna några ord om ett i denna avdelning ingående stycke. Utom en hel del saker, som finnas kvar i andra handskrifter, har denna avdelning ett par stycken, som mig veterligt icke finnas annorstädes och som för en filolog äga ett betydande intresse. Jag vill behandla ett

---

[1] Finnur Jónsson antar, Litt. hist. II, 957 att inledningen i Rbg B är ursprunglig. Till denna fråga återkomma vi i avd. IV.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

sådant ställe §§ 18—20, som handla om Sverges geografi. Stället är icke längre, än att det kan avtryckas:

§ 18. *Gautelfr skilr Noregs kongs ríke ok Svia kongs ríke. Hun fellr ór vatnenu Væni ok vestr í haf. Gengr Sviavelde fyrer sunnan Elfina. Hísing liggr vestr við haf i árkvislum, ok á halfa hvorr kongana. Askheims herað liggr út við sjó fyrir sunnan Elfi. Sœfudalr næst uppp fra móðunne, þá Fluðu herað, þá Álir, þá Biarkherað, þá Húfunes, þá Vetla herad. Kaupstaðr i Lióðhusum er við Elfina fyrir sunnan.*

§ 19. *Fyrer vestan Væni eru Sundaler ok Merkr i Svia kongs vælde. Fyrer norðan Vatns enda liggr Vermaland, en þá fyrer austan Vatnsbú, þá Gautland et vestra, miket land. Þar er kaupstaðr i Skǫrum ok biskupsstóll ríkr. Svá segia gauter, at under þeim biskupe sé XI hundruð kirkna. I hinu eystra Gautlande er Falan, miket herað; Þa(r) er Saulu kaupangr; þar er friadagsþing alla XII mánuðe.*

§ 20. *Á austanverðu vestra Gautlande eru Hleinar ok nokkuru vestar er Elgiarás. Fyrer vestan Hleinar er sá skógr, er Tíviðr heitir. Hann er XII rasta breiðr. Fyrer austan Tívið heita Smalǫnd, þa(r) er vatn þat, er mest er kallat i Sviavelde, heitir Veitur. Þa(r) er Vísnisey ok kastale ríkr, er konungr geymir í gersimar sínar. Ok þár er mest traust hans á qllo ríkenu.*

Det vore naturligtvis först av intresse att kunna bestämma åldern för denna kortfattade framställning av Sverges geografi. På ett ställe i Rbg B III finnes en datering. Det heter: Kap. XVI, § 63: *Þá er þesser luter vóru skrifaðer, þá vóru liðner fra uphafi heims VI þusund ok V hundrud LXX ok V ár.* Översatt till vanlig tidräkning utgör detta 1375 år från Kristus, ett datum, som stämmer väl med de meddelade biskops- och abbotslängderna. Men naturligtvis betyder detta ingenting med avseende på originalet. Detta är tydligen äldre åtminstone till vissa delar. Så t. ex. synes det av två handskrifter styrkta slutet på Veraldar saga, som berättar, vem som var kejsare, då Gizurr Hallsson var söderut, bestämt häntyda på att sagan

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

förts i pennan av någon, som kunde begagna Gizurs uppgifter för slutet av densamma, alltså före eller nära efter 1206. Om fjordförteckningen har Kålund anfört, att den med samma skäl han antagas härröra från äldre tid som vara författade i samband med utskrivandet av huvudhandskriften, AM 415 4:o (c. 1310). Vad särskilt beträffar vår traktat, så är dess syfte uppenbart. Den vill göra reda för huvudsakligen de orter, som haft historisk betydelse. Att den därjämte nämner provinsens tre städer, upphäver icke detta intryck.

Straxt i början märker man, att *Hufunes* (nu Huvudnäsön) kommer in på en överraskande plats, i uppräkningen av häradena. Intresset för Huvudnäsön beror på det slag, som konung Sverre här öster om riksgränsen utkämpade år 1178. Vadsbo *(Vatsbu)* nämnes i historisk litteratur egentligen blott då tal är om Olov Haraldssons flykt. Så vitt jag minnes, är det först Snorre, som nämner namnet. Uppgiften om antalet kyrkor i Skara stift är identisk med den av Snorre meddelade och påtagligen felaktig[1]. Namnet *Lena* är ju till denna dag mest bekant genom slaget år 1208, men platsen spelade en viss roll även i det följande, t. ex. vid det gille Birger jarl höll för sin måg konung Håkon Håkonsson d. y. vid påsktiden 1257, eller vid Torkel Knutssons fängslande år 1305. *Elgarås* var platsen för det dråp (eller slag), som timade år 1205 och varefter den räddade prinsen Erik flydde till Norge. *Visingsö* hade nog sitt slott kvar ganska länge. Sin största roll spelade slottet och ön under fejderna mellan Sverkerska och Erikska ätterna. Bekantast i vår historia är ju dråpet på Karl Sverkersson år 1167, där platsens karaktär av slutvärn framträder. Norrmän och isländare hade kanske hättre reda på episoden med Erling Stenväggs fångenskap 'i stenväggen' på 1180-talet.

---

[1] Jag har på annat ställe sökt göra troligt, att Snorre känt den förteckning, som finnes i VGL I, och att felet uppkommit därigenom, att han, då han känt antalet kyrkor i den ena lagsagan inom stiftet, tagit för givet, att den andra varit ungefär lika stor. VGL uppger kyrkorna vara något över 500 enligt vår räkning, se Arkiv 28, s. 55 not.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Förmodligen skulle en närmare undersökning av de nordiska folksagorna ge vid handen, att ännu flera motsvarigheter till 'Vidblindes galt' finnas.

Såsom synes, äro de anförda exemplen: *storhunden* om skogsråets björn, skogkäringens *storoxe* om älgen, skogsjungfruns *galt* om björnen, *trolltupp* om tjädern, bergakäringens *so* om grävlingen, råndans *bjällko* om den stora och granna fisken o. s. v. goda paralleller till den anförda kenningen hos Hallar-Steinn. Så väl i den förra som i de senare benämnes ett 'vilt' djur med namnet på ett tamt. I alla exemplen är det fråga om ett naturväsen. Det är åtminstone möjligt, att det är samma åskådning, som ligger till grund för omskrivningen i fråga och för folksagans ovan citerade uttryck. Måhända har redan på Hallar-Steinns tid Vidblindes galt haft motsvarigheter i den nordiska folksagan.

Trolltuppar = tjädrar och *bergsvin* = grävlingar äro ju riktiga kenningar, men även de andra benämningar på skogens och sjöns djur, som ovan anförts ur folksagorna, synas mig vittna om ett uppfattningssätt, besläktat med det, som röjer sig i de norröna omskrivningarna [1].

---

[1] Se om nysvenska motsvarigheter till de fornvästnordiska kenningarna Noreen, Spridda studier 2: 52 ff.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Rimbegla.

Ett bidrag till Islands lärdomshistoria [1]

av ***Nat. Beckman.***

I. Terminologiska frågor.

Det är egendomligt nog icke så alldeles lätt att säga, vad Rimbegla är. I ordlistan till Stefan Björnssons upplaga (Rbg B) tolkas ordet som 'Nomen proprium hujus

---

[1] Ofta citerade källor:

Rbg B = Rymbegla sive Rudimentum computi ecclesiastici — — quam ex manuscriptis legati Arna-Magnæani versione — — latina — — auxit Stephanus Björnsonis isl. Havniæ 1780.

Rbg L = Larsson Äldsta delen af Cod. 1812 4:o. Kbh. 1883.

1812 = Cod. 1812 Gammel Kongelig Samling. Delarna citeras i åldersordning a, b, c, d. De åberopade sidtalen avse handskriftens fortlöpande paginering.

Almagest = Composition mathématique de Claude Ptolomé (Grekisk text och fransk översättning), utg. af P. Halma. Paris 1813 ff. Hänvisningar utan namn avse Ptolomaios' arbete. Dylika med namn gälla utgivarens m. fl:s anmärkningar.

Det är i hög grad på sin plats, att jag här uttalar det förbindligaste tack till alla vederbörande på de bibliotek, som för föreliggande lilla arbete skaffat mig det rätt betydande material, som detsamma krävt. Så har jag bl. a. från Köpenhamns båda stora bibliotek fått låna till Stockholm ett tiotal olika handskrifter, utan vilka det varit mig alldeles omöjligt att för den här behandlade uppgiften göra något dugligt arbete. Å andra sidan kan den sakkunnige läsaren lätt inse, att detta material icke kunnat på en gång eller på obegränsad

Digitized by Google

Original from INDIANA UNIVERSITY

De flesta upptagna namnen tyda alltså på en tillkomsttid under 1200-talets första hälft, något senare än Snorres Heimskringla författades. Därmed stämmer, att vi sakna de namn, som spelade den största rollen i senare händelser. Vi höra icke talas om Hova, där slaget stod 1275, icke heller om folkungarnas gods Rackeby, om Aranäs, Ettack och Guldbergs hed m. fl. platser, som spelade så stor roll i Magnussönernas strider.

En del fel förekomma ju i vårt ställe [1]. Så är det uppenbart, att förf. förblandat Tiveden med Vettersveden. Då båda äro synliga från höjderna vid Lena kunde en sådan sammanblandning lätt göras även av en person, som besökt L. Och han har slarvigt använt Eystra Gautland, då han menat östra delen av Västergötland. Ty att det är det senare, som avses, kan icke betvivlas; där och blott där finnes Falan. Och att staden på Falan skall vara *Fǫlu kaupangr*, kan naturligtvis icke ett ögonblick betvivlas. Vi få då den intressanta uppgiften om ett årligen återkommande märkligt ting där. Och den uppgiften behöver icke väcka undran. Staden ligger vid gränsmötet mellan fyra härad, det är påtagligen några gemensamma förhandlingar, som där skapat en ort. Dess kyrka är alldeles för stor för en liten stad, och den härrör från den romanska tiden; dit har redan på 1200-talet gått den s. k. Falköpings-skäppan, som åtminstone senare blev en del av ärkedjäknens löneförmåner. Platsens närmaste omgivningar överflöda med namn, som synas beteckna gamla kultplatser (*Odens kulle, Odens källa, Friggeråker* m. fl.), och slutligen var det väl här straxt intill, som det alla götars ting stod, där Ragnvald Knapphövde dräptes år 1129. Biskop Brynolf fridlyser här två 'samfund' Botolfsmässan och Pankratsmessan (d. 17 juni och d. 12 maj). Det är ju icke otänkbart, att någon av dessa ursprungligen varit förlagd till en fredag nära de angivna data *um Bótolfs messu skeið*. Slutligen är att märka, att VGL

---

[1] Jag fäster ingen vikt vid väderstrecken. Västerut tyckes mest betytt: på ena eller andra vägen åt Norge till.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

icke anger någon särskild ort, där allmänt landsting skulle hållas. Dess ord om att 'det heter alltid alla götars ting, då lagmannen är tillstädes' ger ju gott rum för antagandet av flere lagliga tingsplatser. Det finnes sålunda ingen anledning att i nu ifrågavarande punkt betvivla skardsåhandskriftens uppgift.

III. Stiǫrnu-Oddi.

I Inledningen till Rbg B I nämnas två isländska sagesmän, av vilka Stiǫrnu-Oddi först här skall behandlas.

Vi träffa honom utom i Rimbegla även i den s. k. Stiǫrnu-Odda draumr, vilken finnes utgiven efter en avskrift, som Arne Magnusson gjort 'eptir miok gamallri membrana' [1]. Här få vi några biografiska data, som undandraga sig vår kontroll, men som vi i brist på bättre här meddela. De lyda så: *Þorðr hét maðr er bió i Múla norðr í Reykiardal; þar var á vist með hánum sá maðr, er Oddi hét ok var Helgason; hann var kallaðr Stiǫrnu-Oddi. Hann var rímkænn maðr, svá at engi maðr var hans maki, hánum samtíða á ǫllu Islandi, ok at mǫrgo var han annars vitr. Ekki var han skald né kvæðinn. Þess er ok einkum getit um hans ráð, at þat hǫfðu menn fyrir satt, at han lygi aldri, ef hann vissi satt att segia, ok at ǫllu var hann ráðvandr kallaðr ok trygðarmaðr hinn mesti. Félitill var hann ok eigi mikill verkmaðr.* I berättelsen om själva drömmen erfara vi, att Odde ibland hade sitt arbete vid Flatö, dit han var skickad för att fiska.

Totalbilden är alltså denna: Odde var en sanningskär och pålitlig man, mera teoretiskt än praktiskt lagd; lärd i kalendariska ting var han, och han studerade gärna stjärnorna. Som observationsorter få vi tänka oss dels *Múli*, där han bodde (n. br. 65° 45′), dels andra orter på vägen till närmaste hamnplats i norr, och särskilt Flatö,

[1] Nordiske Oldskrifter, 27, Kbh. 1860, s. XV och 106 ff.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

(66° 15′ n. br.). Sistnämnda antagande styrkes av AM 624 4:o (s. 153), som efter citatet av Oddes nedan upptagna observation (3) tillägger: *Sá er sólargangr at tǫlu Stiǫrnu-Odda norðr á Íslandi.*

Rörande de detaljerade uppgifterna om Oddes observationer äro handskrifterna icke alldeles ense. Rbg B och AM 625 ha tre serier sådana observationer; 1812 a citerar Odde blott för en av dem, men det är troligt, att Rbg B i detta fall liksom i en del andra har det rätta. 1812 a har nämligen en innehållsförteckning, som nämner kapitlen om *nattatal, sævarfǫll, Oddatal* i samma ordning, som dessa förekomma i uppl. 1780, och det är även av en del andra skäl tydligt, att skrivaren i 1812 a gjort vissa avvikelser från sitt original [1]. Därtill kommer, att AM 624 4:o citerar Odde även för observationsserien (3) här nedan. Å andra sidan har Cod. Lindesianus utelämnat obs. (2). Vi skola först behandla den observation, som tillskrives Odde i alla handskrifter (1). Dess innehåll är i korthet följande: Två dagar äro lika långa, nämligen Andreas mässa och femte dag jul (30 november och 29 december). Då går dagen upp mitt emellan öster och sydost (= ostsydost) och ned i västsydväst. Så redogöres för dagarnas tilltagande längd, tills dagen går upp i öster och ned i väster, vilket säges ske vid S. Skolastikas dag (10 februari). Redogörelsen fortsätter så att vi få veta, när dagen 'icke går ned', vilket säges inträffa den 9 april. Sedan dröjer det 134 dagar, innan dagen ånyo går ned, vilket inträffar d. 22 augusti. Därefter förkortas dagarna i samma mån, som de förlängts.

I nu föreliggande form är framställningen behäftad med så svåra fel, att den verkar som ren gallimatias. Men felen kunna förklaras väsentligen så, att skrivaren av något original till våra handskrifter gjort en samarbetning av uppgifter, som härrörde från olika observationsorter och sålunda stodo i motsägelse sinsemellan. Sådant är i medeltidens kalendariska litteratur mycket vanligt. Den

[1] Samma stycke finnes också i 1812 och AM 415 m. fl.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

första uppgiften, att vi skulle haft soluppgång i ostsydost och nedgång i västsydväst redan vid femtedag jul (= 29 december), som vid jämförelse med vår almanacka bör korrigeras till d. 4 januari, är orimlig; den ger en dag vid dessa tider på c. 15 timmar och försätter oss till en breddgrad omkring 40° n. br. i stället för södra Islands 64°. Men här föreligger med säkerhet en förvanskning av texten. Läsa vi *i miðmunda stað suðrs ok landsuðrs* (i st. f. *austrs ok*) och *utsuðrs ok suðrs* (i st. f. *ok vestrs*), så få vi en dagbåge på c. 45 grader och en dag på ungefär 3 timmar. En så lång dag vid själva vintersolståndet skall omkring 1200 enligt Geelmuydens noggranna beräkningar [1] ha rått vid 65°, eller 65° 22′, allt efter som man räknar efter bågen av horisonten eller efter timmarna. I båda fallen komma vi något söder om Oddes observationsort, men hans observation gällde ju icke solståndet utan ett par veckor efter detta, och då bör uppgiften stämma förträffligt.

I skarpaste strid mot den här behandlade uppgiften står den om den långa sommardagen. Efter orden fattad skulle den föra oss långt upp i polarisen vid 80° n. br. Emellertid skola vi visa, att vi här ha för oss en observation, som gjorts i Norge ett par grader norr om Islands nordspets och som vid återgivandet förvanskats. Det tredje grova felet är, att solen säges gå upp i öster och ned i väster vid Skolastikas fest i stället för vid dagjämningarna, och övriga oriktiga data bero tydligen på ett misslyckat försök att sammanjämka de motsägande uppgifter om vinternatt och sommardag, som skrivaren erhållit ur olika källor.

De påvisade felen i Odda tal, sådant det nu föreligger, utgöra sålunda intet hinder för antagandet, att dock till grund för det hela kan ligga en riktig observation. Tvärtom är det nog otvivelaktigt, att så förhåller sig. Riktig är således utan tvivel uppgiften, att man

[1] Se nedan flere gånger citerade artikel i Ark. I. Att approximativt räkna ut dagens längd på givet datum vid given breddgrad låter sig göra med den svenska 14-öres-almanackans uppgifter.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

haft en tid med midnattssol utan att ha haft en motsvarande tid på vintern utan all sol. Iakttagelsen är nämligen gjord straxt söder om polcirkeln, och där skulle teoretiskt solen vid sommarsolståndet gå ned på en kort stund, medan den på vintern skulle gå upp för samma korta stund. Nu lyfter emellertid ljusets brytning i atmosferen upp solen vid båda tillfällena ungefär en halv grad över dess verkliga riktning, och så få vi midnattssol på sommaren utan att få något middagsmörker vid vintersolståndet. Härom mera senare.

En riktig observation ligger även till grund för bestämmandet (3) av vintersolståndet. Detta kommer att ligga mitt emellan de upptagna data, d. 30 nov. och den 29 dec. Det kommer m. a. o. att ligga mellan den 14 och 15 dec. Vid tiden för kyrkomötet i Nicea låg vintersolståndet vid den 21 december, men som det julianska året var 0,0078 dygn för långt, så kom vintersolståndet, dagjämningarna och sommarsolståndet att flytta sig bakåt 0,78 dygn per århundrade. Efter 800 år, d. v. s. år 1125, hade felet växt till 6,24 dagar, vilket på det förträffligaste stämmer med Oddes observation. I full överensstämmelse härmed bestämmes på ett annat ställe vår- och höstdagjämning.

Med stort anspråk på noggrannhet uppträder den i texterna närmast föregående observationen (2), som i uppl. av 1780 och AM 624 och 625 även tillskrives Odde. Den redogör för den dagliga variationen i solens middagshöjd från vintersolståndet, då den utgör $^1/_2$ *hvela* (= $^1/_2$ skenbar soldiameter) per vecka, till vårdagjämningen och vidare till sommarsolståndet. Höjningen fortgår i stigande tempo till vårdagjämningen, efter denna fortgår naturligtvis fortfarande höjning men nu i avtagande tempo ända tills efter 26 veckor från vintersolståndet sommarsolståndet uppnåtts. Bäst uppfattas uppgiftens innebörd, om vi uppställa det hela i följande addition:

$$^1/_2 + 1 + 1^1/_2 + 2 + 2^1/_2 + 3 + 3^1/_2 + 4 + 4^1/_2 + 5 + 5^1/_2 + 6 + 6^1/_2 + 6^1/_2 + 6 + 5^1/_2 + 5 + 4^1/_2 + 4 + 3^1/_2 + 3 + 2^1/_2 + 2 + 1^1/_2 + 1 + ^1/_2.$$

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

Observationen är ju så till vida obestridligt riktig, att den minsta dagliga variationen råder vid solstånden, något som ju redan antydes av dessas namn. Att man också skulle ha funnit ett noggrant uttryck för variationens storlek vid olika årstider, är alldeles icke att vänta. Vi få liksom Stefan Björnson nöja oss med att kontrollera summan av ändringarna och undersöka dennes riktighet.

Solens middagshöjd, uttryckt i grader över horisonten, är vid en ort med geografiska bredden g^0, följande:

Vid vår- och höstdagjämningen $90 - g$;

vid vintersolståndet $90 - g - 23{,}5$;

vid sommarsolståndet $90 - g + 23{,}5$.

Detta gäller utan vidare mellan vändkretsarna och polcirkeln, ovan polcirkeln går solen på vintern till större eller mindre del under horisonten även vid middag och mellan vändkretsarna rör den sig på båda sidor om zenit. Skillnaden mellan solens största och minsta middagshöjd är alltså vid vilken ort som helst mellan vändkretsarna och polcirkeln 47^0. Oddes mått är den skenbara soldiametern vilken i medeltal utgör $32'$. Summan av hans angivna tillväxtsiffror för ett halvår utgöra 91 soldiametrar $= 48^0\ 32'$. Odde skulle sålunda ha gjort ett fel på $1^0\ 32'$. Men hans fel är nog något större. Den ovan gjorda beräkningen tar ingen hänsyn till ljusets brytning i luften, vilken emellertid för ett så nordligt land som Island får beräknas till ungefär $^1/_2$ grad, då solen står lägst (vid horisonten), medan den vid högsta läget kan försummas. Totala felet på halvåret skulle sålunda utgöra ungefär 2^0. För en astronom med observatorium, precisionsapparater och räknetabeller vore detta fel ju oförlåtligt, men för en olärd inhysesman med två obeväpnade ögon och på sin höjd någon slags enkel solvisare (gnomon), som därtill får fram resultatet genom en addition av 26 st. approximativt bestämda termer, är det icke att räkna för något fel alls. Här föreligger således, rätt fattat, en fin observation.

Den återstående uppgiften om att solstånden skulle under olika år i en skottårsperiod förekomma i olika väder-

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

streck, är väl en ren spekulation, på vilken vi icke skola spilla ord. Det återstår då blott att förklara de svåra fel, som förekomma inblandade i de påtagligen goda observationerna. Förklaringen är enkel nog, då man känner medeltidsskrivares sätt att gå till väga. Här har en okunnig munk eller präst sökt samarbeta en isländsk uppteckning med en eller annan importerad sådan, vars uppgifter hänförde sig till ett helt annat observationsområde eller var ren spekulation.

Sedan vi sålunda sökt visa, att Odda tal innehåller en del riktiga iakttagelser, få vi gå över till den lika viktiga, om dessa iakttagelser äro originella för Island. Tämligen klart är detta med avseende på iakttagelsen av midnattssol. Visserligen kunde man hos Beda läsa en ur äldre källor (närmast Plinius) hämtad notis, att på ön Thule (av Saxo m. fl. identifierad med Island) skulle råda natt halva året och dag halva. Men det är påtagligen icke en sådan uppgift, som ligger till grund för redogörelsen i Odda tal. Där finnes uppenbart en, låt vara av avskrivare förvanskad uppgift om de verkliga förhållandena på norra Island.

Men från iakttagandet och annoterandet av midnattssolens fenomen till fastställandet av dess datum är blott ett tuppfjät. Och därmed äro vi inne på frågan om de beriktigade data för vinter- och sommarsolstånd, vår- och höstdagjämning, som finnas i Odda tal. Medeltiden var ju starkt dogmatisk, detta visar sig icke minst i dess kalendarier, som blott undantagsvis genom något annat än nya slarvfel skilja sig från sina original. Och den knöt en religiös betydelse till allt, även till vårdagjämningens infallande på den 21 mars, som skulle vara datum för solens och månens skapande och dessutom ju hade betydelse för påskterminens infallande. Om nu under sydligare luftstreck solen stod något högre en annan dag än på den, som enligt kalendern skulle vara sommarsolstånd, så föll detta för den större allmänheten icke så skarpt i ögonen. Det kunde också förklaras såsom observationsfel. Men låt oss tänka oss, hur saken skulle te sig vid Múli.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

Där skulle solen på den rätta dagen för sommarsolståndet med sin medelpunkt 0,75 grad under horisonten och sålunda hela solen varit osynlig, då även dess översta kant stått $0{,}48^0$ under horisonten. Då nu emellertid ljusbrytningen höjer det hela omkring $0{,}57^0$, så skulle solens övre kant stått $0{,}09^0$ över horisonten, alltså ändå alltjämt ha varit synlig. Detta vid Múli. Nordligare blev naturligtvis större del av solen synlig. Men då sex dagar senare kalenderns sommarsolstånd kom, då var fenomenet förbi, och solen gick verkligen ned för en liten stund. Några minuter högre eller lägre ett stycke upp på himlavalvet kunde ju mätas subjektivt, men skillnaden mellan sol och icke-sol var icke lätt att resonera bort. Tänka vi oss, hur middagen vid vintersolståndet skulle taga sig ut just vid Múli, så finna vi, att solen där under antagande av rätliniga strålar skulle stå blott $0{,}75^0$ (nära $1^1/_2$ soldiametrar) över horisonten, vartill vi få lägga ytterligare $^1/_2{}^0$ för ljusbrytningen. Onekligen voro även här förhållandena gynnsamma för en riktig iakttagelse även med enklaste hjälpmedel.

Bland de äldre engelska och tyska kalendarier jag har kännedom om [1], har intet företagit något beriktigande av vårdagsjämningsdatum och vad därtill hör, de ha blott ibland två uppgifter, en 'secundum latinos' och en ännu oriktigare 'secundum græcos'. Att ett korrigerat kalendarium existerat är ju möjligt, och att det förirrat sig till Island, är måhända tänkbart. Det är således icke strängt bevisligt, att iakttagelsen av riktiga data för solårets fyra huvudpunkter är originell för Island, men det är i högsta grad sannolikt. Jfr s. 21 och tillägg.

Liknande reflexioner kunna knytas till observationen av den dagliga variationen. Att mäta denna i så litet mått som den skenbara solradien rekommenderar sig otvivelaktigt mera för den, som kan börja observationen vid horisonten, än för den, som får ständigt göra den högre

---

[1] Se Piper, Kalendarien und Martyriologien der Angelsachsen &c. Berlin 1862, s. 5 o. 83.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

upp på himlen. Därtill kommer, att förkärleken för veckan som tidsmått är ett karakteristiskt isländskt drag.

Det framgår av allt detta, att uppgifterna om Odde i sina huvudpunkter äga en stor inre sannolikhet. Odde har troligen levat på 1100-talet och gjort goda observationer av midnattssolen och dess datum samt om den dagliga variationen i solens middagshöjd [1].

IV. Bjarni prestr Bergþorsson enn tǫlvisi.

I texten i Rimbeglaupplagans inledning nämnes jämte Oddе såsom en isländsk kalenderauktoritet *'Bjarni prestr Þorgeirsson'*. Varianten från Skardsåhandskriften har i stället *Bergþorsson*. Då redan Ludvig Larsson visat [2], att Skardsåhandskriften (AM 731) plägar ha de bäst bestyrkta läsarterna, så kunna vi utan tvekan godtaga dess läsart, varigenom vi få ett namn, som vi känna från andra håll. Av tryckta källor är det blott Rbg B IV (s. 448), som tar upp hänvisningen till Bjarne, som för övrigt här kallas Björn, *at tǫlu biarnar* (handskr. med förkortningstecken

---

[1] Då vi visat, att en av de mest citerade bland Oddes iakttagelser i våra handskrifter föreligger våldsamt korrumperad, så ger sig den frågan, om vi skulle kunna med någon antaglig texträttelse restituera den ursprungliga iakttagelsen, resp. texten. Tyvärr torde detta blott till ringa del vara möjligt. En uträkning av vad Odde från den uppgivna iakttagelseorten *(Múli)* kunnat se, är visserligen icke omöjlig. Den förutsätter en korrektion av texternas julianska data till data, som bättre svara mot naturåret; för detta ändamål få vi tillägga sex dagar till de uppgivna data. Att sedan uträkna dagslängden för Oddes breddgrad låter sig göra med tabeller, som ingå i vår vanliga fjortonöresalmanacka. Det ger följande resultat:

Den först nämnda dagen, som skulle haft nio timmars dag, torde haft tre. Jfr ovan. Tolvtimmarsdagen kommer naturligtvis vid vårdagjämningen och icke den 10 februari. Och den dag, då solen icke skulle gått ned (d. 9/15 april) passar ungefär för 15-timmarsdagen, vilken i texterna förlägges till fem dagar före Gregoriusmessa (d. 7/13 mars). Några spillror av den ursprungliga texten skulle sålunda kunna finnas kvar.

[2] Rbg L, s. 19, not. Jfr även s. 3 ovan.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

biarnar) *ens talvisa*. Men två yngre händer i 1812[1] ha honom med hans rätta namn för alldeles samma uppgift, och vi behöva sålunda icke vara i någon ovisshet om den ovan angivna titulaturen.

Det gäller då att söka samla uppgifterna om denne mans levnad. Vi erfara först, att han under biskop Jóns dagar (Jón dog 1121), gått i den skola, som denne höll i Hólar, norra Islands biskopsstad. Skollivet vid denna tid skildras av biskop Jóns biograf, Gunlaug munk, i synnerligen entusiastiska ord, och man får en del faktiska upplysningar av värde. Lärare i skolan voro dels Gisle den götske, som undervisade i grammatik, dels biskopens kaplan, fransmannen Rikinne, som undervisade i sång och latinsk versifikation *(sǫnglist ok versgerð)*. Biskopen själv hade studerat i Tyskland. Rörande bokförrådet erfara vi, att en ung man, sedermera biskop Klængr, hade fått tag i en Ovidius 'De arte' (amatoria) eller enligt en annan handskrift 'Epistolæ'. Detta tyder ju på att bokförrådet icke var allt för kräset valt. Biskop Jón tog emellertid itu med den olämpliga lektyren, vars erotiska innehåll *(mansǫngr)* icke passade den blivande prästen[2].

Efter dessa onekligen värdefulla underrättelser om Bjarnes utbildning bli källorna tystlåtna. Vi finna icke hans namn i den förteckning över *prestanǫfn*, som ingår i 1812 b[3]. Senare erfara vi, att han tillhört de sagesmän, efter vilka Odd munk och Gunlaug Leifsson behandlat Olov Trygvasons historia[4]; härav slutes, att Bjarne tillhörde den krets av lärda, vilka gärna nämna den beläste och bereste lagsagomannen Gizurr Hallsson som sin beskyddare och sakkunnige rådgivare. Till sist anteckna tre annaler hans dödsår 1173.

Komma vi så till uppgifterna om hans vetenskapliga insats. De äro knapphändiga men intressanta. Det är

---

[1] S. 45 och 71.

[2] Bps I, s. 241, 165.

[3] Tryckt i Diplomatarium islandicum I, s. 185 ff.

[4] Saga Olafs konungs Trygvasonar (ed. Groth), s. 120; Flateyjarbók I, 517; Fornmannas III, s. 173.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

egendomligt nog blott en enda uppgift, som direkt anföres med Bjarnes ursprungsbeteckning. Den äldsta mig kända form, 1812 b, s. 71 är: *Qll (tungl) eru jafngqmol at rétto tali, þót sitt sé hvert at almæli.* Alla månmånader äro lika långa i verkligheten, ehuru de ha var sin längd efter den vanliga räkningen. *I hvario þeirra ero tqld dagar ok nætr XXVIIII, hore XII, puncti II, momenta IX, uncie VII, athomi XIX at tqlu Biarna prests tqlvisa.* Härefter följer på latin en definition av de använda tidsmåtten, som överförd till våra beteckningar anger, att förhållandet är följande:

punkt = 15 minuter;
moment = 1,5 minut;
uncia = 7,5 sekunder;
athomus = 0,15625 sekunder. [1]

Om man adderar tillsammans de mått, man fått, så blir månadens längd 29 dagar, 12 timmar, 44 minuter, 25,5 sekunder.

För att förstå, vad den angivna beräkningen innebär, måste vi göra en liten avvikning. Månaden är ju avsedd att motsvara den tid, som förflyter mellan en nytändning och den näst följande. Men denna är, om vi hålla oss till blott den omedelbara uppfattningen, icke konstant; man hade därför sökt få ett konstant tidsmått på månaden. Då man antog, att jorden var i vila, så erbjöd det sig, att söka fixera den tid, som det dröjde, innan månen kom att intaga samma ställning till en godtyckligt vald fixstjärna, till en given punkt i djurkretsen; detta gav den s. k. sideriska månaden. Denna var sedan länge känd, och den var på timmen rätt angiven hos Beda, Västerlandets läromästare i dessa ting [2]. Men denna sideriska månad, som utgör 27 dagar, 7 timmar, 43 minuter, är för praktiska tideräkningsändamål oanvändbar, då det icke är månens ställning till fixstjärnorna utan dess ställning till oss och belysningen av dess mot oss vända del, som

[1] Texten har XLVII, men man måste läsa XLVIII. Det är samma uppgift, skriven av yngre hand, som återkommer s. 45.

[2] Jfr Rbg L, s. 37, r. 8, där Bedas uppgift återgives.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

för oss är av vikt och praktiskt iakttages. Men allt detta beror på månens ställning till den räta linie, som sammanbinder jorden och solen. Tiden mellan två sådana konjunktioner, då solen, jorden och månen i nu nämnd ordning stå i rät linie, kallas en synodisk månad, och det är av dennas längd, som de i det praktiska livet använda månaderna kunna anses utgöra närmevärden. Den synodiska månadens längd är 29 dagar, 12 timmar, 44 minuter och 3 sekunder. Den efter Bjarne citerade uppgiften är sålunda på minuten, ehuru icke på sekunden riktig, och det är rätt klart även av det sammanhang, vari uppgiften står, att Bjarne velat bestämma den synodiska månaden.

Nu är det emellertid ingalunda Bjarne, som definierat och beräknat den synodiska månaden, den var definierad och beräknad långt över ett årtusende före honom, redan före Ptolomaios. Men saken är icke mindre intressant för det, ty Ptolomaios var i Västerlandet bortglömd, ända till dess på 1100-talet hans stora verk Almagest *(Μεγάλη συντάξις)* från arabiskan översattes till latin. Naturligtvis hindrar icke detta, att en eller annan enskild sats kunnat vara bekant i Västerlandet, men just den nu nämnda anföres i 1200-talets mest använda lärobok (Sacrobosco) efter Ptolomaios och hans arabiske epitomator Al Ferghani (Alfraganius). Det är sålunda tydligt, att de mera allmänt använda auktoriteterna (även frånsett Beda) saknade kännedom om den synodiska månadens längd. Onekligen vore det av stort intresse att kunna avgöra, varifrån vår Bjarne hade fått kunskap därom. Jag kan icke uppgiva källan, men erinrar om att Islands förbindelse med orienten ingalunda var ringa under senare delen av 1100-talet, då av allt att döma Tvärå-abboten Nikolas Bergþorsson och troligen Gizurr Hallsson själv besökte det heliga landet.

Det har naturligtvis varit min strävan att åtminstone kunna antyda den väg, på vilken Bjarnes talvishet kunnat invandra till Island. Svårigheterna voro rätt stora. Kaltenbrunner, som särskilt studerat saken, vet icke om

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

någon, som före år 1200 känt bristerna i den julianska tideräkningen [1]. Och den översättning av Ptolomaios som på 1100-talet gjordes, bär året 1175, vadan den tydligen icke kunnat vara bekant för Bjarne. Däremot synes det vara möjligt, att han på ett eller annat sätt blivit bekant med den översättning av Alferganis sammandrag, som gjorts i Spanien 1134 [2].

Det synes således vara stor sannolikhet för att Bjarne Bergthorsson, den talvise presten förmedlat förbindelse mellan österländsk vetenskap och Gizurr Hallssons lärda omgivning. Vi skola i det följande visa, att ungefär vid hans tid åtminstone en komputistisk uppgift löst på ett om stor talvishet vittnande sätt. Om lösningen gjorts av Bjarne eller om Island på 1100-talet haft flere talvisa män, skola vi lämna oavgjort.

För övrigt är redan det i 'alda tal' upptagna uträknandet av antalet dygn under en påskcykel för denna tid ett aktningsvärt lärdomsprov.

Men frågan blir nu, hur mycket Bjarne författat. Att hans minne skulle bevarats blott för denna enda notis om den synodiska månens längd, synes osannolikt. Något slags komputistiskt arbete få vi väl tänka oss, att han författat; och valet kommer då att stå mellan det antagandet, att han författat just den i 1812 a upptagna avhandlingen, eller att vi redan på 1100-talet haft två kunniga komputistiska författare. Något bestämt avgörande svar på frågan vågar jag icke ge, men jag skall anföra ett par synpunkter.

Någon omöjlighet att tänka sig Bjarne som författare just till traktaten i 1812 a finnes knappast. Denna traktat citerar icke Bjarne, och då senare Bjarne citeras för en uppgift, som finnes i 1812 a, så kan citatet mycket väl tänkas avse just vår skrift. Den noggranna notisen om månadens längd på sid. 40 i Rbg L kan förefalla täm-

---

[1] Sitzungsberichte der Wiener Akademie, Hist.-Phil. Klasse, 82, s. 289 ff.

[2] Jourdain, Recherches, critiques sur l'âge ... des traductions d'Aristote &c, Paris 1843, s. 116.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

ligen löst påhängd, men den står icke i motsättning mot vad förut i avhandlingen sagts om samma sak. Uppgiften på sid. 40 framhålles såsom noggrann *(ef þú vill telia rett ok gleogt)*, medan den föregående (jämnt $29^1/_2$ d.) på sid. 11, där den praktiska tideräkningen behandlas, anges som approximativ *(nést rétto)*.

Emellertid stöter saken på en annan svårighet. Finnur Jónsson anser, att den i Rbg B införda inledningen bär alla kännetecken på äkthet. Och om denna verkligen tillhört den traktat, som vi kalla Rimbegla minor, så kan Bjarne icke vara dennas författare, ty här nämnes Bjarne icke såsom författare utan som en av författarens föregångare. Onekligen har det sina betänkligheter att föra till Rimbegla minor en inledning, som icke upptages i någon av de tre handskrifter, som antingen äro äldst eller i annat hänseende visa sig trognast originalet. Antagandet, att Bjarne är författare till den traktat, som vi ha kvar i 1812 a, och som där tydligen redan föreligger i en avskrift, möjligen en avskrifts avskrift, torde sålunda icke kunna utan vidare avvisas. Bindande bevis för detsamma kan jag dock icke giva.

Ett mycket svagt indicium för Bjarnes författarskap skola vi dock anföra. Detta finna vi i AM 624. Där har en något yngre hand på sid. 204 med stora bokstäver skrivit ordet **biarne**. Texten behandlar den vanskliga frågan om *varnaðar ár*, och det är ingalunda otroligt, att någon läsare antecknat namnet på den, som ansågs vara författare till den svårtolkade men viktiga texten.

V. Hálogalands-observationen.

Som bekant föreligga i Konungaspegeln, Speculum regale, en del astronomiska iakttagelser, vilka av Geelmuyden[1] underkastats en kritisk granskning och befunnits vederhäftiga och användbara. De av Geelmuyden be-

[1] Textställen: Uppl. Kristiania 1848, s. 16 följ.; Brenners upplaga s. 21 följ.; Latinska översättn. Arkiv 1, s. 110 ff. — Jfr Geelmuydens bearbetning. Arkiv I, 205 ff.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

handlade uppgifterna gälla förhållanden vid författarens egen boningsort, som enligt samma uppgifter ansetts kunna bestämmas till ett nio geografiska mil brett bälte mellan 64⁰ 23′ och 64⁰ 58′ n. br. alltså i trakten Namsos—Fosnes —Nærö. Utom dessa innehåller boken också en del uppgifter, som förf. säger sig ha i andra hand, och som uppges gälla Andarnes eller Vaage i Hálogaland. Då Geelmuyden blott ställt sig uppgiften att så nära som möjligt bestämma platsen för Konungaspegelns författande, har han icke behandlat dessa uppgifter, som emellertid ha ett och annat att upplysa för våra här behandlade frågor. Förf. säger sig för visso veta, att vid de nämnda orterna från IV idus Novembris ($^{10}/_{11}$) till IV id. januarii ($^{10}/_{1}$) råder sådant mörker, att man kan se stjärnorna, därefter råder skymning, så att solen först går upp X kl. februari ($^{23}/_{1}$). Så är det om vintern. Om sommaren kommer en tid, som börjar VIII id. aprilis ($^{6}/_{4}$) och slutar XV (var. XIV) kl. octobris = 17, resp. 18 sept. *Ok er qll su stund, er þar er á millum allt einn dagr, svá at aldregi sezk dagr ú allri þeirre stundu.* Vi få alltså här en sammanhängande sommardag på 5 månader, 11 à 12 dagar, vilket, om det skulle förstås riktigt efter orden försatte oss i trakterna av den 85-te breddgraden, i stället för vid 69⁰ 19′ n. br., där Andarnes ligger [1]. Emellertid är det tydligt, att denna uppgift icke skall förstås om solens upp- och nedgång, även här talar förf. tydligt om den långa skymningen, och några rader längre ned låter han oss veta, att vid den nämnda observationsorten solen d. 15 maj börjar skina lika klart som om dagen, vilket fortgår till den 25 juli [2].

---

[1] Vaage ligger ungefär 1⁰ sydligare och passar således ännu mindre. Jag prövar därför uppgifterna blott med hänsyn till Andarnes.

[2] Till tjänst för de läsare, som kunna önska närmare bearbeta de här behandlade uppgifterna eller andra liknande, upptager jag här en tabell över den sammanhängande dagens längd vid olika polhöjder. Jag använder dels Lindhagens Astronomi (Populär naturkunnighet IV), dels Sacroboscos fullständigare tabell, som jag anser mig kunna använda på grund av den likhet i gemensamma punkter, som den företer med Lindhagens. Sacroboscos uppgifter avkortas till hela dagar.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

Det är den sista uppgiften, som vi lättast kunna komma till rätta med, då den är bestämdast och klarast uttryckt. Den anger tydligt en sammanhängande dag på 71 vanliga dygn. Om vi skola pröva denna uppgift, så få vi företaga en liten korrektion vid siffran för den angivna observationsortens nordliga bredd. De tabeller, som stå till mitt förfogande, räkna icke med ljusets refraktion; men denna, som förlänger dagen, nödvändiggör, att vi till den uppgivna bredden lägga de 34′, som denna lyfter solen upp, då denna skulle stå just vid horisonten. Vidare hänföra sig de astronomiska tabellerna till solskivans medelpunkt; dennas övre kant ligger emellertid 16′ över medelpunkten, och vi få alltså, då naturligtvis den oreflekterade iakttagaren räknar med solens totala försvinnande, till den verkliga geografiska bredden lägga i allt 50′. Vi söka sålunda i någon tabell den sammanhängande sommardagen för 70° 9′ n. br. Här få vi emellertid blott 65 dagar vid jämnt 70, och 74 dagar vid 71. Den exakta dagen för Andarnes skulle väl alltså vara 66 dygn, och man finge antaga, att observationen vore gjord några mil nordligare, än som uppgivits, om texten är riktig. Någon plausibel texträttelse kan jag icke föreslå, men jag påpekar, att man skulle väntat, att begynnelse-

---

	Lindhagen Sommardag	Sacrobosco Sommardag	Lindhagen Vinternatt
Polcirkeln (66° 32′) (Islands nordspets)	1 dygn	1 dygn	I dygn.
67°	—	24 »	—
68° (S:a Vestfjorden)	—	42 »	—
69° (S:a del. av Andön)	—	55 »	—
70° (n. om Tromsö) .	65 dygn	65 »	60 dygn.
71° (Magerö)	—	74 »	—
72°	—	82 »	—
75° (Spetsbergen) . . .	103 dygn	104 »	97 dygn.
80°	134 »	134 »	127 »
85°	161 »	161 »	153 »
90°	186 »	187 »	179 »

För breddgrader söder om polcirkeln äro noggranna uppgifter lämnade av Geelmuyden i Ark. I, anf. st.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

och slutpunkterna för den långa oavbrutna dagen legat mera symmetriskt i förhållande till sommarsolståndet, som vi för dessa tider få förlägga ungefär till d. 15 juni, Julianskt räknat.

Även uppgiften om den långa vinternatten synes förutsätta en något nordligare observationspunkt än den nordligaste av de båda uppgivna. Här är det egentligen uppgiften om solens uppgång, som synes kunna begagnas, den ligger 38 dagar efter vintersolståndet, och det förutsättes alltså en sammanhängande vinternatt av 76 dygn. Då refraktionen alltid verkar förlängande på dagen och naturligtvis solkantens höjd över solskivans medelpunkt likaså, så få vi här gå in i tabellen med en korrektion i motsatt riktning, och räkna med siffran $68^0\ 28'$. Här skulle vi emellertid få en betydligt kortare vinternatt än den uppgivna, och uppgiften kunde såtillvida förefalla ganska ovederhäftig. Emellertid torde skäl knappast föreligga att bedöma den så strängt. Förf. kan ha nämnt ett par kända orter såsom exempel, ehuru den verkliga observation, som han relaterar, är gjord på någon ännu nordligare ort. Vaage var en medelpunkt för fiskare, och det är ingalunda omöjligt, att en uppgift där lämnats av någon, som hade sitt hem åtskilliga mil nordligare, m. a. o. på en ort, där observationerna voro korrekt gjorda.

Viktigast för vårt studium av Rimbegla är emellertid den meddelade uppgiften om sommardagen i den andra meningen, den tid, då skymningen oavbrutet är så stark, att folk räknat natten för dag, trots det, att solen gått ned. Till väsentlig del ha vi här att göra med en rent subjektiv uppskattning, som icke kan kontrolleras. Men en texträttelse är absolut nödvändig. Enligt våra texter skulle i denna mening råda oavbruten dag från 6 april till åtminstone 17 september, alltså från en dag omkring 3 veckor efter vårdagjämningen till ett par dagar efter höstdagjämningen. Redan denna brist på symmetri är nog för att visa, att texten är förvanskad. Om skymningen inträder några veckor efter vårdagjämningen, så bör den ju också försvinna några veckor före höstdagjämningen.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Men vi kunna gå längre. Skymningen blir icke blott försvagad, den rent av försvinner, då solen går mer än 18° under horisonten; vid midnatt under höstdagjämningen står solen vid ekvatorn på andra sidan om jorden. Redan vid 72° n. br. är alltså skymningen icke blott för svag för att få namn av dag, den är helt enkelt obefintlig. Härav sluter jag, att vi få korrigera *kl. octobris* till *kl. septembris*. Sommardagen i Hálogalands-observatorns mening skulle då räcka till d. 18 eller 19 augusti. På detta sätt vinnes en försvarlig symmetri mellan begynnelse- och slutpunkt.

Men vi finna också en slående överensstämmelse med uppgiften i Rimbegla. Rimbegla räknar 134 dygns sommardag från d. 19 april, Andarnesobservationen räknar 131 eller 132 från d. 6. Släktskapen är alltså alldeles omisskännlig.

En annan fråga är den, hur Andarnesobservationen kunnat bli bekant på Island så tidigt, att den redan vid 1187 kunnat föreligga i en avskrift av Rimbegla minor. Om frågan om konungaspegelns tillkomsttid vore öppen, så kunde man säga, att vi här ha ett starkt indicium för dess författande redan under 1100-talet, ty en mer talande hypotes än den, att observationen ingått i ett mycket läst och läsvärt arbete, som vi känna till, kan ju icke tänkas. Då (eller Om) detta antagande måste definitivt avvisas, så få vi besluta oss för ett annat: att antaga ett i övrigt obekant möjligen komputistiskt arbete, som utgjort en källa både för Rimbegla och för Konungaspegeln.

VI. Kalenderfragmentet i Cod. AM 249 l.

Det har av så väl G. Þórlákssonsom av Kålund[1] påpekats, att det Fragmentariska kalendarium, som nu utgör nr 249 l i den arnamagnæanska samlingen, ur-

[1] Smaastykker, udg. af Samfund til Udgivelse af gl. nord. litt. 78 f.; Katalog over den AM. Haandskriftssamling, s. 230.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

sprungligen tillhört samma kodex som nu i fragment föreligger som äldsta delen av 1812 4:o i Gammel Kongelig Samling. Bläck och handstil äro lika, och i båda förekomma glosor, som synas vara samlade efter liknande principer. Jag har ingen anledning motsäga de ärade forskarna, utan jag vill blott i ett par frågor söka föra undersökningen ett litet steg framåt. Saken är nämligen den, att de forskare, som yttrat sig om handskriften, med en viss respekt gått förbi dess kalendariska innehåll, som dock är av beskaffenhet att kunna lämna värdefulla upplysningar om tillkomstsättet.

Vad då först beträffar åldern, så torde denna kunna bestämmas rent av på året. Efter den egentliga kalendern, m. a. o. på det genom kalendariets hopträngda utskrivande lediga innerspalten av kalendariets decembersida, finnes en redogörelse för de vanliga hjälpkvantiteter, med vilka den viktiga påskbestämningen kan ske. I allmänhet följer skrivaren vanlig ordning, så att man av vad han skrivit icke kan draga några som helst slutsatser. Men då han vill skriva ut redogörelsen för vanliga år och 'anni embolismales', så börjar han icke, såsom man skulle väntat, med en måncykels första år, han börjar med ett, som har epakten 9, vilket vill säga det samma som, att året haft gyllentalet 10. Hans redogörelse för epakter och vad därtill hörer är påtagligen hans eget verk, ty då han kommer till ep. 18, så glömmer han, att han i nästa steg skulle ha iakttagit 'saltus lune' och lagt till 12 i stället för 11, varigenom han kommit till 30, m. a. o. fått börja ny serie. Tvärtom fortsätter han med epakter (29, 40 etc.), som icke äro kända inom den vedertagna komputistiska vetenskapen, tilldess han kommit sin egen serie runt. Av dessa omständigheter drar jag den slutsatsen, att hans embolistiska räkning är en i hast för omedelbar användning gjord uträkning. Följden blir, att vi måste antaga, att den första epakten varit gällande det år, då han skrev. Året har haft epakten 9 och gyllentalet 10. Nu se vi av helgonlängden, att kalendariet varit skrivet efter 1172, då Thomas Becket blev förklarad helig, och å andra sidan

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

före 1199 (resp. 1200), då den isländske biskopen Thorlak (resp. Jón) på sin fäderneö förklarades helig. Gyllentalet 10 gäller under 1100-talet för åren 1111, 1130, 1149, 1168, 1187. Det är uppenbart, att blott det sistnämnda året satisfierar de vilkor, som vi haft att uppställa, och vi kunna utan nämnvärd risk säga, att kalenderfragmentet är skrivet år 1187.

Glossorna äro som G. Þórláksson påpekat något yngre. De makulera påsktabellen och äro kanske skrivna, sedan den blev föråldrad 1195.

Själva kalendariet skall icke här sysselsätta mig. Däremot skall jag säga några ord om den åtföljande påsktabellen. Man har sagt, att 249 l skulle innehållla en *talbyrðingr*, men detta är ganska oegentligt uttryckt, ty talbyrdingen är en tabell, som på en enda sida upptager påskdagarna för en påskcykel av 532 år i 532 rutor. Vad som här bjudes, är en påsktabell, som upptager vida mer detaljerade uppgifter om varje år och kräver 532 rader för en hel påskcykel. Den är uppställd så, att varje sida upptager en solcykel på 28 år. Om den skulle varit fullständig, så hade den fått upptaga 19 sidor i stället för de 2, som nu förefinnas. Om man skulle taga för givet, att påsktabellen varit färdig att gälla i evig tid, så finge man antaga, att här 17 sidor, alltså 9 blad (1 blad + 1 lägg) gått förlorade. Men en sådan slutsats vore förhastad. Teoretici såsom Beda uppgjorde visserligen dylika fullständiga tabeller, men folk, som ville tjäna praktiska syften, kunde mycket väl stanna vid att göra upp ett så långt stycke, att man var försedd för ett antal år framåt. Det finnes ingen anledning antaga, att tabellen varit utförd längre framåt, än den nu föreligger, eller i varje fall mer än 2 sidor (56 år) längre.

Påsktabellen börjar med 1140, vilket år ju i de isländska annalerna betecknas såsom *'upphaf talbyrðings'* och i allmänhet synes ha utgjort origo i de isländska kalenderberäkningarna. Då tabellen innehåller två solcyklar, så omfattar den alltså 1140—1195. Om den verkligen, såsom vi sökt göra troligt, är uppgjord år 1187, så

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

var det ju mycket god tid att senare tänka på fortsättningen.

I övrigt företer tabellen åtskilliga egendomligheter, alla av intresse för uppfattningen av isländsk tideräkning. Till en början saknar den kolumn för 'anno domini'. Detta blir begripligt nog, då vi erinra oss, att i de lärda kretsarna på Island under senare delen av 1100-talet rådde den åsikten, att Bedas och Dionysii beräkning av tiden för Kristi födelse var falsk, och att sålunda samtliga efter dem beräknade årtal voro felaktiga [1]. Därnäst är av intresse att se, hur man sökte upptaga fastans ingångar med den på Island så populära veckoräkningen enligt Rimbeglas regel: *Fimm ero fǫstogangar at vikna tale, en halfr fiorðe togr at daga tale; en vikna tal eitt þarf til alþýðo tals.* De härefter upptagna beteckningarna för fastans ingång (= söndagen Esto mihi) upptagas vid resp. år i tabellen. Det har påståtts, att uppgifterna icke skulle stämma med uppgifterna i 1812, men det förefinnes i alla händelser ingen principiell olikhet. Om något enstaka fel insmugit sig, har jag icke undersökt. En kolumn med den lakoniska överskriften *wic* (= *vika*) visar sig vid undersökning innehålla en redogörelse för antalet veckor räknat från söndagen efter jul till Esto mihi. En följande sifferkolumn innehåller årets konkurrent. Den därpå följande innehåller de s. k. regulares (paschæ) [2]. Uppställningen förutsätter såsom bekant, att första året i måncykeln har reg. 5 [3], denna utelämnas därför vid vart nittonde år

---

[1] Rimbegla förlägger Kristi födelse till år 8 i vår tideräkning. Det är uppenbarligen på grund härav, som man i de från Gizur Hallssons krets utgångna historiska arbetena, Hungrvaka, Gunlaug munks biskopssagor, Sverres saga, räknar alla år med 7 enheter lägre nummer än vanligt. Man har — med orätt — trott, att Kristi födelse av andra sattes till vår tideräknings första år (i st. f. året förut). Och från detta antagande har man korrigerat årtalen.

[2] Kontrolleras lätt genom jämförelse med Grotefends tabell i Meisters Grundriss der Geschichtswissenschaft, 2:a uppl. I, 3, s. 22 (överst), separatpaginering.

[3] Antagligen har det varit meningen, att de nu tomma platserna skulle fyllas med rött, ehuru rubrikatorn glömt att verkställa detta.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

såsom tecken, att en ny måncykel börjar. Raden för kalendariets förmodade tillblivelse har följande utseende:

1	2	3	4	5	6	7	8
—	VI	Jondorg.	d	III	III	Viþl.	i.

Kolumnerna beteckna: 1. Första söndagsbokstaven vid skottår. 2. Antal veckor från söndag efter jul till Esto mihi. 3. Fastlagens ingång enligt Islands borgerliga år (första veckan i *goe*). 4. Söndagsbokstav (vid skottår den andra). 5. Konkurrenter. 6. Regulares. 7. Skottvecka i den isl. tideräkningen. 8. Påskdagens datum.

Jag har icke funnit det lämpligt att här offentliggöra hela tabellen. Den bör ingå i ett blivande nytt Rimbeglaverk, den kommer då på en plats, där forskare kunna komma att söka den. Däremot har jag trott mig kunna göra medforskare en tjänst genom att införa en avledd tabell, som kan dels teoretiskt belysa det isländska borgerliga årets beskaffenhet, dels vara till gagn vid tolkningen av isländska tidsbestämningar. Det isländska året var ett veckoår. Till en början innehöll det 364 dagar. Man har på goda skäl antagit, att regleringen härav skett vid altingets inrättande år 930. Emellertid visade sig snart nog olägenheter av en sådan beräkning. En dags fel på varje vanligt år och två på varje skottår gör på omkring 30 år ett fel på 37 dagar. Om man alltså, såsom senare är fallet, ville ha altinget omkring den 20 juni, så voro ett par årtionden nog att flytta det till mitten av maj, en ändring, som nog gjorde sig ganska kännbar i ett land med Islands klimat. Det var då, som Torsten Surt kom på den goda idéen, att man skulle öka vart sjunde år med en vecka och se, hur det hjälpte *(ok freista, hvesso hlýddi)*. Det är tydligt, att felet icke var avhjälpt med detta. Maurer har föreslagit [1], att man skulle tänka sig, att veckan var åtta dagar i sumaraukan, men detta strider mot den principen i det isländska borgerliga året, att året alltid skulle börja på samma veckodag. Rimligare är, att

[1] I Möbii edition av Íslendingabók, s. 30.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

man företagit en ny modifikation, och resultatet av en sådan föreligger tydligen i vår tabell, liksom den på ett sätt, som Bilfinger lyckats tolka, är antydd i Rimbeglas texter. Det är lätt att visa, att en interkalation på just en vecka, icke kan komma att korrigera det i det isländska borgerliga året rådande felet, om det insättes på något som helst regelbundet återkommande sätt. Vecko- och årsindelningen återkomma i samma förhållande efter den den 28-åriga period, som benämnes solcykel. Men det är under en sådan period 7 skottår enligt juliansk tideräkning. Man får sålunda under 28 år inskjuta icke 4 skottveckor, såsom Torsten Surts reform ville, utan 5. Men då 28 : 5 ger bråket $5^3/_5$, så får man på något lämpligt sätt låta 5- och 6-åriga skottårsperioder växla. Det är detta, som vår tabell gör. Den är tydligen på något sätt legaliserad, och den har reglerat året efter följande grunder:

1) Sommaren kommer icke närmare Marie bebådelse än 14 dagar och icke längre därifrån än 21 [1].

2) Varje månad har 30 dagar utom den tredje sommarmånaden, som har 34 eller vid isländskt skottår 41.

3) Årstider *(misseri)* och månader börja alla år på samma veckodag.

4) Inskottsveckorna förläggas så, att ett visst datum i den isländska borgerliga kalendern om möjligt icke kommer att variera inom mer än en vecka i den kyrkliga kalendern.

Hur detta genomförts, framgår av hosföljande tabell. Vid densammas användande bör man ha i minnet,

---

[1] Jfr Rbg L, s. 19. Om de veckodagar, då resp. månader börja, innehåller 1812, sista bladet (den s. k. *bókarbót*) notiser, som här använts. Angående tiden för *sumarauki*'s tilläggande har jag icke funnit några källuppgifter, men i likhet med föregående forskare anser jag, att det skett före midsommarmånaden. Beviset finner läsaren lätt i tabellen. Om man antager, att tillägget skett vid sommarens slut, såsom vi väl skulle anse naturligast, så blir visserligen *rímspillir* mindre oregelbunden, men de övriga isländska skottåren komma att innehålla oregelmässiga månadsbegynnelser, om vilka källorna intet veta. Jfr även Ark. 8, 223 följ.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

att numret i solcykeln för ett årtal n fås ur divisionen (n + 9) : 28.

Numret är = resten, om sådan uppstår, eljest = 28 (divisorn).

Med iakttagande härav kan man lätt beräkna isl. data för vilket år som helst.

En granskning av tabellen skall genast visa, att den ovan under 4 upptagna regeln icke kunnat strängt genomföras, utan att ett undantag har måst lämnas. Under solcykelns åttonde år komma hegynnelsedagarna i månaderna IV—XI på första dagen i veckan efter den, inom vilken alla de övriga falla. Detta måste ju vålla en del oreda, och året i fråga har också fått namnet *rímspillir*, kalenderfördärvaren, *varnaðar ár*, året, då man fick taga sig till vara. Rimbegla ger också regler för de viktigaste helgdagarnas infallande under detta år. Det återstår blott att upptaga namnen på de särskilda månaderna, av vilka många äro rätt ovanliga i litteraturen. Jag upptager här alla dem, som förekomma i Brates framställning: I *Gaukmánaðr, sáðtíð, harpa;* II *Eggtíð, stekktíð, skerpla;* III *Sólmánaðr, selmánaðr;* IV *Miðsumar, heyannir;* V *Tvímánaðr, kornskurðarmánaðr;* VI *Haustmánaðr;* VII *Gormánaðr;* VIII *Frermánaðr, ýlir; IX Jólmánadr, hrútsmánadr, mǫrsugr;* X *þorri;* XI *Gói, Góa;* XII *Einmánaðr.*

Tabellen sätter läsaren i stånd att pröva, i vad mån de uppställda principerna genomförts och sålunda döma i de fall, då andra forskare i någon detalj uppställt andra begynnelsedagar för resp. månader[1]. Den skiljer sig oavsett källorna från den av Bilfinger, s. 5, meddelade blott genom att närmare ansluta sig till källornas uppställning och upptaga *alþingi* och Rbg L:s fardagar.

---

[1]) Brates uppgifter i Nordens äldsta tideräkning, s. 18, äro oriktiga för 4—11 månaden (Södermalms lärov. progr. 1908). — Jfr Bilfinger, Untersuchungen über die Zeitrechnung der alten Germanen I, Stuttgart 1899.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

Översikt av den isländska årsindelningen på 1100-talet.

Årstider	Sumar								Vetr							Interkalationer
Månader m. m.	I	II	Pardagar	III	Alþingi	IV	V	VI	VII	VIII	IX	Söndagsbokstäv.	X	XI–XII		
Årets nr och söndagsbokstav	Torsd. Apr.	Lördag Maj	Torsd. Maj	Måndag Juni	Torsd. Juni	Söndag Juli	Tisdag Aug.	Tisdag Sept.	Lördag Okt.	Måndag Nov.	Onsdag Dec.		Fredag Jan.	Söndag Febr.	Tisdag Mars	
I. (g)f	11	11	23	10	20	14	13	12	12	11	11	e	10	9	11	
II. e	10	10	22	9	19	13	12	11	11	10	10	d	9	8	10	
III. d	9	9	21	8	18	19	18	17	17	16	16	c	15	14	16	Vipl.
IV. c	15	15	27	14	24	18	17	16	16	15	15	ba	14	13	14	
V. (b)a	13	13	25	12	22	16	15	14	14	13	13	g	[illegible]	11	13	
VI. g	12	12	24	11	21	16	14	13	13	12	12	f	11	10	12	
VII. f	11	11	23	10	20	14	13	12	12	11	11	e	10	9	11	
VIII. e	10	10	22	9	19	*20*	*19*	*18*	*18*	*17*	*17*	de	*16*	*15*	16	Vipl.
IX. (d)c	15	16	27	14	24	[illegible]	17	16	16	15	15	b	14	13	15	
X. b	14	14	26	13	23	17	16	15	15	14	14	a	13	12	14	
XI. a	13	13	25	12	22	[illegible]	15	14	14	13	13	g	12	11	13	
XII. g	12	12	24	11	21	15	14	13	13	12	12	fe	11	10	11	
XIII. (f)e	10	10	22	9	19	13	12	11	11	10	10	d	9	8	10	
XIV. d	9	9	21	8	18	19	18	17	17	16	16	c	15	14	16	Vipl.
XV. c	15	15	27	14	24	18	17	16	16	15	15	b	14	13	15	
XVI. b	14	14	26	13	23	17	16	15	15	14	14	ag	13	12	13	
XVII. (a)g	12	12	24	11	[illegible]	15	14	13	13	12	12	f	11	10	12	
XVIII. f	11	11	23	10	20	14	13	12	12	11	11	e	[illegible]	9	11	
XIX. e	10	10	22	9	19	18	12	11	11	10	10	d	9	8	10	
XX. d	9	9	21	8	18	19	18	17	17	16	16	cb	15	14	15	Vipl.
XXI. (e)b	14	14	26	13	23	17	16	15	15	14	14	a	13	12	14	
XXII. a	[illegible]	13	25	12	22	16	15	14	14	13	13	g	12	11	13	
XXIII. g	12	12	24	11	21	15	14	13	13	12	12	f	11	10	12	
XXIV. f	11	11	23	10	20	14	[illegible]	12	12	11	11	ed	10	9	10	
XXV. (e)d	9	9	21	8	16	19	18	17	17	16	16	e	15	14	16	Vipl.
XXVI. c	16	16	27	14	24	18	17	16	16	15	15	b	14	13	15	
XXVII. b	14	14	26	13	23	17	16	15	16	14	14	a	13	12	14	
XXVIII. a	13	13	25	12	22	16	15	14	14	13	13	gf	12	11	13	

Digitized by Google

VII. Litterära källor till Rimbegla minor.

Den nu föreliggande inledningen till Rbg. B I = Rimbegla minor, om vars äkthet jag för närvarande icke skall uttala någon bestämd mening, anför såsom källor för verket dels de två ovan nämnda isländarna, dels litterära källor *'Tǫlur eru tvennar* (resp. *kunnar*) *sumar af rímtali því, er á bókum stendr, en sumar af fræði vitra manna: Biarna prests Þorgeirssonar* (resp. *Bergþorssonar*) *eða Stiǫrnu-Odda'*. Bakom orden om sådan kalenderräkning, som står att läsa i böcker, har man väl närmast tänkt på rent kalendarisk litteratur, kalendarier och påsktabeller, vare sig sådana som den i uppsats VI behandlade eller verkliga talbyrdingar. Emellertid föreligger intet som helst hinder att tänka även på annan litteratur om de behandlade ämnena, och även om företalet icke skulle direkt tala om något sådant, så kunde dylika källor i alla fall icke undvaras, och det borde vara en kulturhistoriskt intressant uppgift att påvisa, vilka vetenskapliga verk man redan på 1100-talet kunde skriva av och excerpera på Island.

Stora delar av Rimbegla minor äro emellertid av den beskaffenhet, att det är föga lönande att söka efter speciella källor. Om två personer med en 'talbyrding' framför sig skola taga sig före att leta ut det antal gånger under en påskcykel, då Marie bebådelse kommer att sammanfalla med påskdagen eller långfredagen, så kunna, om båda äro samvetsgranna personer, få olikheter komma till stånd, vare sig i realiteten eller i uttrycken. Det blir här nog att konstatera, vad man ju från början haft klart, att isländingarna på denna tid känt Bedas kronologiska system. Att Beda är en huvudkälla, är väl egentligen självklart. Såväl den centrala ställning, han intar i medeltidens komputistiskt-astronomiska litteratur, som särskilt Britanniens betydelse för Islands kultur, äro väl vart för sig tillräckliga skäl.

På Bedas inflytelse behöver därför blott ges ett eller annat exempel. Ett sådant utgöres av uppgifterna om

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

omloppstid för de innersta planeterna, Merkurius och Venus. I sitt kretslopp kring solen kommer ju vår jord faktiskt också att kretsa kring dessa. I medeltal utgör tiden för ett sådant kretslopp jämnt ett år, vilket redan Platos lärjunge, Eudoxos från Knidos, visste. Men enstaka iakttagelser kunna blott i undantagsfall ge exakt detta värde. Den ena gången har planetens egen rörelse förlängt den skenbara omloppsperioden, den andra förkortat densamma. På detta sätt har man fått även andra värden än jämnt ett år. Cicero säger 'ett år ungefär', vilket ju är ganska förståndigt[1]. Bland dem, som hade andra värden, är Plinius II, som anger 348 dagar för Merkurius och 339 dagar för Venus. Dessa uppgifter ha genom Bedas förmedling inkommit i Rimbegla minor[2]. Även uppgifterna om de stjärnbilder, där resp. planeter gå högst, stämma med Plinius-Beda och avvika från Ptolomaios[3].

Intresset knyter sig alltså närmast till de uppgifter, vilka icke återfinnas hos Beda. En sådan är uppgiften om en *qld* för varje planet. Uttrycket måste avse en period, efter vilken jorden och vederbörande planet komma åter i samma läge till varandra, till solen och till fixstjärnorna. Sådana perioder voro för vissa planeter observerade redan av kaldéerna. De uppgivna talen böra därför ur denna synpunkt prövas med hänsyn till sin vederhäftighet. Vi finna för Merkurius uppgiven en *qld* på 20 år. Tjugu julianska år äro = 7,305 dagar. Dividera vi detta tal med den verkliga (heliocentriska) omloppstiden för Merkurius (= 87,969 d.), så erhålla vi

---

[1] Då Ciceros kommentatorer till kritik av sin auktor upplysa om de två planeternas verkliga omloppstid kring solen, så är denna notis värdelös. Vad Cicero talt om är de två planeternas skenbara omlopp kring jorden.

[2] Plinius II, kap. 8; Beda, De natura rerum, kap. 13. Den upplaga av Beda, som varit mig tillgänglig, har visserligen 368 i st. f. 348, men framställningen är i övrigt så identisk med den hos Plinius, att någon ovisshet icke kan råda.

[3] Se Hertz, Geschichte der Bahnbestimmungen für Planeten und Kometen, I, s. 82.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

kvoten 83 och resten 3,573. M. a. o. efter 20 år har Merkurius medhunnit 83 omlopp och på det 84:de blott vunnit $3^1/_2$ dags försprång. Det är tydligt, att vi ha för oss en vederhäftig uppgift. På samma sätt få vi för den uppgivna perioden 8 år vid Venus genom divisionen 2922 : 224,701 kvoten 13 och resten 0,887. Alltså på 8 år gör Venus 13 omlopp och får på det fjortonde blott nära en dag försprång. Även här ha vi en riktig uppgift [1]. Något sämre men ingalunda ovederhäftig är den tredje uppgiften om en 15-årig cykel för Mars. Divisionen 5478, 75 : 686, 98 ger till approximativ kvot 8, men då får man en negativ rest på ungefär 17 dagar. M. a. o. efter 15 år har Mars gjort åtta omlopp på 17 dagar när [2]. Dessa cykler kunna icke deduceras ur de geocentriska omloppstider, som i övrigt äro bestämmande för medeltidsastronomernas uppfattning. De måste vara direkt observerade, men detta kan icke ha skett på Island, då jämte goda observationer också förutsättes under långa tider fortsatta systematiska anteckningar över observationsresultaten.

Ett i ögonen fallande drag, som borde ge goda anknytningspunkter för uppvisande av släktskapsförhållanden äro de till formen latiniserade men till upphovet grekiska planetnamnen. Därvid utgör *Fispéna* en grupp för sig,

---

[1] Läsarten IX i 'Blanda' måste tydligen förkastas.

[2] Ett mera generellt sätt att pröva cykelberäkningens värde är att utveckla förhållandet mellan det julianska året och resp. planetår i kedjebråk. På detta sätt får man följande konvergenter, där alltid täljaren betecknar jordår:

Merkuriusperioden: $^1/_4$, $^6/_{25}$, $^7/_{29}$, $^{13}/_{54}$, $^{33}/_{137}$, $^{46}/_{191}$.

Den i Rimbegla förutsatta konvergenten ligger mellan den fjärde och den femte av de här upptagna. Det är naturligtvis det runda talet, som verkat bestickande.

Venusperioden: $^1/_1$, $^1/_2$, $^2/_3$, $^3/_5$, $^5/_{13}$, $^{243}/_{395}$.

Det är här den femte konvergenten, som ligger till grund för Rimbeglas period. Man får som synes ta en mycket lång period, om man vill komma det rätta närmare, än i Rimbegla skett.

Marsperioden: $^2/_1$, $^{15}/_8$, $^{32}/_{17}$, $^{47}/_{25}$, $^{79}/_{42}$, $^{363}/_{193}$.

Här ha blott de två första konvergenterna varit använda, men resultatet har också, såsom vi visat, blivit, att noggrannheten blivit mindre.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

då jag icke funnit någon direkt motsvarighet därtill. De övriga äro kända, ehuru ingalunda synnerligen vanliga. De äro följande:

Stilbón, Mercurius; påtagligen grek. *Στιλβων*, den blänkande;

Hesperus, Venus; påtagligen grek. *Ἕσπρος*, aftonstjärna;

Fȳnón, *Fenon*, Juppiter, rättare Saturnus; grek. *Φαίνων*, den strålande;

Fetón. Saturnus, rättare Juppiter; grek. *Φαέθων*, den lysande; Hyginus *Pheton*.

Av grekiska astronomer använda de flesta, ända från fjärde århundradet f. Kr., alltså t. ex. Ptolomaios, regelbundet alltid de mytologiska namnen, *Hermes*, *Afrodite*, *Zeus* och *Kronos*, vilka dock i klassisk tid alltid behandlas såsom gudanamn och sättas i genitiv; det hette alltså *Afrodites stjärna* o. s. v. Denna namngivning är emellertid bevisligen sekundär och inkommen från Babyloniska astronomer. I äldre tid förekommo t. ex. hos Plato och ibland Aristoteles här upptagna namn. Bland yngre astronomer och populärvetenskapliga författare har jag funnit Geminus, Achilleus Tatios, Kleomedes[1] och Apulejus[2] *nämna* de ovan upptagna namnen, varemot de liksom oftast Aristoteles i praktisk användning ha blott de mytologiska. Till ett blott omnämnande inskränker sig även Cicero[3], en jämförelse visar f. ö., att hans skrift icke kan vara källan. I användning har jag mött de här behandlade namnen, latiniserade, hos Martianus Capella[4], men dennes framställning har ingen slående likhet med Rimbegla minor, snarare kan man böra påpeka en bestämd avvikelse, då Martianus vet, att Merkurius och Venus kretsa kring solen och icke kring

---

[1] De förstnämnda tillgängliga i Petavius' Uranologion, Kleomedes skrift är tryckt tillsammans med Proclos, De sphæra; Basel 1561 (årtal under föret.).

[2] De mundo, kap. 2.

[3] De Natura deorum, II, kap. 20.

[4] Bok. VIII. Jag har använt Kopps upplaga.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

jorden. De s. k. Manethons Apotheleusmatica och Ausonii idyller kunna vi väl lämna ur räkningen[1]. Jag har uppsökt citerade ställen hos Plutarchos[2], Eusebius[3] och Isidorus Hispalensis[4]. Alla nämna de de äldre grekiska namnen och använda de vanliga mytologiska. Ingen företer någon större materiell släktskap med Rimbegla minor. Hos de arabiska författarna ha stjärnorna arabiska namn, icke lånade grekiska.

Som jag redan nämnt, intager *Fispena* en alldeles särskild ställning. Under det de övriga här behandlade latinsk-grekiska namnen förekomma ganska spridda i litteraturen, så är *Fispena*, så vitt jag kunnat utröna, ett hapax legomenon. Redan vid första påseendet gör det också intrycket att vara korrupt, och det vanliga namnet för planeten Mars är *Πυρόεις* Pyrois; ack. *Pyroënta*, även *Pyroïn*. Därav kan man ju icke så lätt härleda Fispena. En vän föreslog mig att tolka *Fispena* såsom en stympad form av *Αμφίσβαινα*, 'som kan gå fram och tillbaka'. Sakligt är intet att invända mot denna förklaring. Ordet har varit de gamla isländarna bekant, det användes av dem såsom i grekisk och romersk litteratur och ännu i den zoologiska nomenklaturen såsom namn på en orm (rättare ödla), som har förmåga att röra sig fram och tillbaka[5]. Och namnet skulle icke passa illa på en planet, som enligt Rimbegla är aftonstjärna vartannat och morgonstjärna vartannat år. I det hela torde Mars på grund av sin relativa närhet till jorden göra de underligaste krokarna på himlavalvet.

Men detta allt till trots har jag hyst betänkligheter mot att förklara ordet såsom en korrupt form av ett ord, som i denna betydelse icke är uppvisat. Ty alla efterforskningar ha varit fruktlösa. Mars har, såvitt jag kunnat

---

[1] Citerade i Kopps kommentar till Martianus Capella (s. 665).

[2] De placitis philosophorum II, 15.

[3] Præparatio evangelica XV, 46 (nästan ordagrant = Plutarchos).

[4] Etym., III, 70, § 20.

[5] Den uppräknas bland 'ormar' Rbg B, s. 358; jfr Alfræði islenzk, s. 39.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

se, icke faktiskt burit namnet *Amphisbaena*. Jag var nära att uppge försöket, då jag träffade på ett ställe i den s. k. Hygini Astronomica. Denna skrift, som jag haft tillgänglig i den i Bibliotheque des hautes études 1909 efter en Corbei-handskrift utgivna upplagan, har liksom de ovan behandlade skrifterna grekiska planetnamn jämte de mytologiska latinska. Här förekommer emellertid Mars under den något egendomliga benämningen *Phyriona*, vilket uppenbarligen är en förvrängning av ackusativen *Pyroenta* (med analogiskt bortkastat *-t-*, liksom i *Phaenona Stilbona* i andra källor) eller *Pyroin*. Jag borde ju ställa mig behörigen skeptisk mot en sådan sammanställning, men då Hyginus också förblandar *Phaenon* med *Phaëthon* och kallar den senare *Pheton*, så kan jag icke hjälpa, att jag måste misstänka, att *Phispena* härstammar från *Phyriona* och att Rimbeglas text genom okända mellanled härstammar från Hyginus, vars skrift synes ha varit rätt utbredd.

Till karakteriska drag, som kunna göra tjänster, då de möjliga källorna bli bättre än hittills tillgängliga för undersökning, må ock läggas de astrologiska namn, som Rimbegla minor innehåller. De äro:

för Merkurius: Málstiarna;
för Venus: Blóðstiarna;
för Mars: Þrekstiarna;
för Juppiter (snarare Saturnus): Megenstiarna;
för Saturnus (snarare Jupiter): Gnógleiksstiarna [1].

Den mytologiskt-astrologiska betydelsen av dessa namn är lätt nog att i allmänna drag uppvisa. Gudarnas listige budbärare borde vara god att ha såsom *málamaðr*, och Venus, livets alstrarinna, symboliserades med den livgivande saften. *Þrekr* och *megen* äro ju två namn på kraften, och *gnógleikr* är väl namnet på den *Εὔκρατος*, den avmätta, tempererade kraft, som tillskrives Jupiter [2].

Att uppvisa de direkta källorna för en var av de här refererade för vår Rimbegla karakteristiska uppgif-

---

[1] De sista två böra möjligen omkastas.
[2] Jfr t. ex. Cumont, Den astrala religionen (övers.), s. 94 ff.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

terna, har icke lyckats mig, och det är mycket möjligt, att en eller annan av dem icke mer finnes till. Å andra sidan kan utom Beda (och Hyginus) en och annan litterär källa med bestämdhet påvisas.

Flere av de isl. annalerna upptaga vid år 973 (i ett fall 972) notisen Composicio libelli Helprici. Det synes uppenbart, att här avsetts en bok, som vid tiden för annalarketypens tillkomst åtnjutit ett visst klassiskt anseende [1]. Skriften är författad på 800-talet och dess förf. hette egentligen Heiricius [2]. Den har upplyst om tiden för sitt ursprung i sitt kap. 23, där upplysning lämnas om sättet att beräkna annus Domini, då indiktionen är given. Räkningen är utförd med innevarande år, 'annus presens', såsom exempel, men här ha olika avskrivare gått olika till väga. Några ha avskrivit sitt original ordagrant, vare sig nu detta skett av 'samvetsgrannhet, lättja eller okunnighet'. Andra ha utan vidare räknat om exemplet 'intill skrivande dag' rättare år och åter andra ha först avskrivit ordagrant och sedan genom rasurer och inskrivningar sökt få in det datum, då de arbetat, med påföljd för oss, att vi kunna avläsa dels den yngre läsarten, dels åtminstone delar av den äldre. 'Annus presens' är sålunda en variabel kvantitet med värden från 900—1151.

I tryck är 'Computus Helprici' tillgänglig i en rätt otillfredsställande upplaga av Pezius [3]. Denna har tillgodogjort blott en handskrift (från Zwettl), men det finnes ett betydande förråd av sådana, vilka oavsett olikheter i texten, som blott en närmare undersökning skulle kunna

---

[1] En annan möjlighet vore, att de isl. annalerna avskrivit en utländsk annal i denna punkt. Jag ställer dock detta alternativ i andra planet, då den nedan använda redogörelsen icke upptager någon annalanteckning, som kunde förklara den isländska.

[2] Redogörelser för handskrifterna och historiska uppgifter om Computus Helprici lämnas av Traube, Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichte, 18, s. 71 ff.

[3] Thesaurus Anecdotorum novissimus, vol. II, pars II (Augustæ Vind. 1721), sp. 184 ff. Citatet hos Storm, Isl. Annaler, s. LXXV är felaktigt.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

utröna, skilja sig utom i det redan nämnda 'Annus presens', därjämte i olika namn på författaren. Närmast sin verkliga hemtrakt heter han Heiricius och varianter därav. Men i andra handskrifter, de flesta spridda i Tyskland, har namnet blivit Helprik, Ællprik o. s. v., vare sig detta är en blott felskrivning eller ett binamn, 'hjälpsam', 'hilfreich'.

Det synes uppenbart, att något exemplar av den tyska handskriftsgruppen kommit till Island. Någon handskrift med 973 som 'annus presens' är icke uppvisad, men en, som tillkommit under indiktionsperioden 958—972 måste postuleras såsom original för gruppen III b, särskilt III b 1 hos Traube. Det förefaller, som om en dylik handskrift kommit att ligga till grund för en relativt fabriksmässig tillverkning av exemplar av den mycket använda boken. För övrigt kunna vi utan vidare förutsätta, att även andra år i olika handskrifter kommit att stå som 'annus presens' än just de i våra bevarade handskrifter uppvisade. Det är blott att tillägga, att benämningen 'libellus' förekommer just i de två grupperna III och IV, som vi här närmast äro inne på.

Någon egentlig svårighet att antaga inverkan från 'Computus Helprici', 'libellus Helprici' på vår Rimbegla minor finnes tydligen icke. Återstår att se, om en sådan kan direkt bevisas. Då, såsom vi visat, Rimbegla minor även använt Beda direkt, kan det ofta vara svårt att avgöra, vad som tagits direkt och vad som förmedlats av 'Libellus Helprici'. I vissa fall avviker dock denna så bestämt från Beda, att man icke behöver tveka. Ett sådant fall ha vi vid förklaringen av stjärnbildernas namn. Beda säger, att dessa äro av två slag. Somliga förklarar han mytologiskt, därvid ofta slutande sig till Hyginus, andra skola ha fått sitt namn på grund av någon egenskap hos den del av året, då solen står i vederbörande stjärnbild. Libellus Helprici har genomgående förklaringar av den senare typen. Så har enligt Beda Väduren fått sitt namn för Jupiter Ammons skull och på grund av någon likhet med vädurens horn; enligt Libellus Helprici har gumsen för sed att under olika delar av året ligga på olika sidor,

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

och därefter är namnet givet. Oxen skall efter Beda ha blivit namn på en stjärnbild, till minne av Zeus' äventyr (med Europa), då han förvandlade sig till en tjur; enligt Libellus Helprici skall namnet beteckna, att vid den tid, då solen går i detta märke, pågår skördearbete med oxens hjälp; Rimbegla minor har ändrat detta, så att det skulle passa till nordiska länders vårplöjning. På lejonet har Libellus Helprici ungefär samma förklaring som Rimbegla minor: djuret är framtill starkt (Rimbegla: varmt) och baktill svagt (Rimbegla: kallt).

Den synodiska månaden finnes icke i Libellus Helprici. Detta är ju icke heller att vänta, ty om den funnits hos någon för de senare isländska komputisterna kända mera klassiska författarna, så hade den icke kommit att upprepade gånger citeras efter Bjarne den talvise. Den enda vägledning, som Libellus ger, är, att dess författare tydligen använt grekiska källor, som för andra saker givit ett par grekiska ord. Icke heller han har de grekiska planetnamnen.

Att en tysk klosterkodex varit känd på Island redan under 1100-talet, är i själva verket ingenting särskilt överraskande. Vi känna ju åtskilligt om isländares resor vid denna tid till det Heliga landet och till Rom. Särskilt erinrar jag om följande: Den valde biskopen Hall Teitson avled i Utrekt år 1150, då han var på vigningsresa till Rom [1]. Hans son Gizurr Hallsson var enligt slutorden i Veraldar saga utomlands under Kejsar Konrads regeringstid, alltså före 1152 [2]. Det förefaller väl sannolikt, att han följt sin fader på hans färd, och möjligen hade de två sällskap med den förste eller andre abboten i benediktinerklostret i Tvärå, om vilken vi erfara, att han återkom från sin utländska (studie-)resa år 1154 [3], och av

---

[1] Biskupa sögur I, s. 80.

[2] Konr. Gislason, 44 pröver, s. 103 (efter AM 624); Storm, Isl. Annaler, s. XXV (efter Stockholmshandskriften).

[3] Isl. Annaler, flerstädes. Alfræði islenzsk, s. XXII, s. 12 ff. Om Nikolás verkligen hette Bergþorsson, så kan kan ha varit köttslig bror till Bjarne den talvise.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

vilken vi ha en 'Leiðarvísir', som anvisar en väg till Rom och Palestina utefter Rhen och upp genom tyska Schweitz.

Utom här behandlade teoretiska arbeten om tideräkningen, har, såsom vi förut påpekat, naturligtvis använts ett eller annat kalendarium och någon påsktabell. Det är lätt att se, att de äldsta av de i den AM handskriftssamlingen förvarade kalendarierna icke äro skrivna på Island utan importerade. Det hade varit av intresse att kunna noggrant bestämma nedskrivningsorten. Men det äldsta av de fullständiga kalendarierna, det i AM 249 h, visade sig tillhöra en typ, där det lärda samlarintresset velat fylla varje plats i kalendern med ett helgonnamn. Det ger således icke besked om det kalendariska bruket i någon särskild ort. Jag avstod därför från att undersöka detta kalendarium enligt de metoder, som jag förut använt vid sökandet efter källorna för det svenska ärkestiftets äldsta kalendarium, och som givit mig tillfälle uppställa en *'Leiðarvísir'* från Utrekt uppåt Rhen och någon av dess bifloder till Saone och Rhone [1].

Icke heller den s. k. talbyrdingen och det till grund för densamma liggande systemet att beteckna påskdagen med två alfabet 'prickstavar' ge säker ledning. Det är nämligen så, att de nordiska kalendarier, som ha detta system, d. v. s. utom de isländska närmast Vallentunakalendariet, ha blott få hittills kända föregångare, av vilka ingen med någon större sannolikhet kan antagas vara direkt förebild. Vårt kalendarium är från 1187, Vallentunakalendariet från 1198, och det äldsta publicerade i hela genren, det av abbedissan Herrad av Landsberg (Lothringen) härrör från 1175 [2]. Jfr tillägg.

Det kan ju icke undfalla någon kunnig läsare, att åtskilliga av de författare, som vi här nämnt, icke gärna kunnat på 1100-talet vara bekanta på Island och sålunda omöjligen kunna vara omedelbara källor för de uppgifter, som vi funnit dem ha gemensamt med Rimbegla minor.

---

[1] Kyrkohistorisk årsskrift 1912.
[2] Piper, Kalendarien und Martyriologien. Berlin 1862, s. 30.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Det gäller då att söka komma saken närmare genom att uppvisa den väg, på vilken uppgifterna kunnat så tidigt som vid 1187 och därförut nå den avlägsna ön i Ishavet. Martianus Capella har ju varit ganska läst under medeltiden, men jag har intet skäl återtaga mitt förut uttalade tvivel om direkt härstamning från honom. Något annorlunda ställer sig saken med hänsyn till Isidorus. Denne citeras redan i Þorlákssaga [1] och har således mycket tidigt varit bekant på Island åtminstone i andra hand. En betydande del av det encyklopediska stoff, som vi återfinna t. ex. i Rimbegla III eller i den nyligen utgivna samlingen 'Alfræði islenzk', har också visats vara första eller andra hands bearbetningar av Isidors uppgifter. Vid genomgång av det astronomiska partiet av Isidors Etymologiæ, har jag verkligen återfunnit en uppgift, som tillhör Rimbegla, nämligen den om cykler för de särskilda planeterna [2]. Märkligt nog äro dessa dock riktigare angivna i Rimbegla minor än i den föreliggande texten av Isidor, något som ju kan bero på dåliga avskrifter [3]. Det förefaller alltså troligt, att Isidor redan tidigt varit känd på Island, kanske redan då i första hand [4].

Även Isidor lämnar oss i sticket rörande åtskilligt, som vi ville veta. Men hans arbeten ha avskrivits så många gånger, att vi böra söka hos någon av hans efterföljare. Jag har härvid kommit att tänka särskilt på

---

[1] Bps I, s. 91, 266.

[2] III, kap. 64. Bästa upplaga, Rom 1797—1803.

[3] Solcykeln (som ju icke är likartad med de övriga) uppges till 19 år i st. f. 28, måncykeln till 8 år i st. f. 19, cykeln för Venus (liksom i Blanda!) till 9 år i st. f. 8. Jfr Alfræði, s. XXV nederst.

[4] Utom de i Alfræði givna citat må följande nämnas: Stycket om 'Storþing' = ekumeniska möten = Is. Etym. VI, 16 (i populariserad bearbetning). — Kanske man ursäktar ett par ytterligare annotationer till Alfræði. Sid. 45, r. 22 ff. har parallell hos Gotskalk i hans 'Syrpa', se Ark. 12, 66. — S. 54, r. 10 står ett svårläst XVII; sammanhanget kräver XIIII, ty 1387 är första året i fjortonde måncykeln på en isländsk talbyrðing, som räknar från 1139. — Stycket om Hreinlifnaðr, s. 55, har en icke ordagrann parallell i Ark. 8, s. 233 (efter Gotskalk).

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

Honorius Augustodunensis, vars Elucidarium ju redan på 1100-talet var översatt på isländska. Jag kom av en tillfällighet att observera, att denne i sin 'De animæ exilio et patria, alias de artibus' [1] citerar Hyginus såsom astronomisk huvudförfattare [2]. Honorius var en sydtysk munk [3], som under 1100-talets första hälft skrev en mängd arbeten i olika ämnen; här intressera oss blott de komputistiska, bland vilka 'De imagine mundi' är det förnämsta.

En jämförelse visar åtskilliga slående likheter mellan Rimbeglas text och Honorius De imagine mundi. Så t. ex. uppräknas planeterna i alldeles samma ordning, och de gamla grekiska namnen förekomma hos H., även här dock blott i andra planet: '*Mercurius, qui et stilbon*' o. s. v. Emellertid möter (väl till märkandes i den tryckta upplagan) namnet på Mars i korrekt form, *Pyrois*, så att vi sakna anvisning på den väg, varpå namnet *Phyriona* blivit *Fispena*. Även hos Honorius är det Saturnus, som heter Phaeton, och apsiderna äro desamma, så långt Rimbegla når. Det noggranna genomgåendet, II kap. 72 av den tid, som de särskilda planeterna stanna i varje stjärnbild, förefaller att vara original till Rimbeglas lika detaljerade framställningar. Och slutligen är det härifrån, som vi ha en motsvarighet till den alldeles oriktiga uppgiften, att påskcykeln, 532 år, skulle vara det magnus annus, vid vars slut alla stjärnor skulle ha kommit tillbaka till samma punkt som vid dess början. Likheterna synas mig vara

---

[1] Huvudupplagan av Honorius är Migne, Patrologiæ cursus completus, series latina, vol. 172. Ovanstående skrift finnes där, sp. 1239 ff. Denna jämte flere skrifter även i Pezius ovan citerade Thesaurus.

[2] Kap. 7. Det bör måhända påpekas, att jag med Hyginus menar det arbete, som medeltiden så benämnde. Att ingå på frågan om arbetets verklige författare ligger utom min plan och kompetens.

[3] Man tvistar om huruvida hans namn betyder 'från Autun' eller 'från Augsburg'. Hans historiskt-geografiska synpunkt och hans böckers faktiska förekomst i klosterarkiven hänvisa emellertid bestämt till Donautrakten, möjligen närmast Regensburg. Se Endres, Honorius Augustodunensis, Kempten & München 1906. Uppgiften i Ark. 8, s. 226, att han dött 1120, är felaktig.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

tillräckligt många och tillräckligt väsentliga för att göra det nödigt antaga direkt sammanhang. Emellertid lämnar Honorius oss ännu i okunnighet om källorna till en del av de uppgifter, som vi ansett viktiga [1]. Olikheter finnas, bl. a. i den bibliska kronologien, där Rimbegla följer Beda. En del uppgifter äro för Beda och Honorius gemensamma, då ursprunget blir obestämt. Var Bjarne den talvise fått kunskapen om den synodiska månaden, är fortfarande oklart.

Möjligen ger oss den senare isländska litteraturen en uppgift om ännu ett arbete, som varit använt på ön på 1100-talet. I Alfræði islenzk nämnes, s. 32 och XXV en Parisermagister Galterius (tydligen = Gautier), som skulle ha givit bevis för den (även i Rimbegla begagnade) Hieronymus tillskrivna beräkningen av gamla testamentets kronologi, enligt vilken 5199 (i Rimbegla 5189) år skulle förflutit mellan skapelsen och Jesu födelse, vilken skulle ha antagits såsom ortodox vid fjärde lateransynoden år 1215 [2], varvid även bestämts, att året skulle räknas från d. 25 mars. Samma uppgift förekommer i Flatöbokens annal vid nämnda år i förkortad form. Och en annan handskrift tillskriver samma Galterius en annan viktig kronologisk kunskap, kunskapen om det julianska årets fel.

Någon komputistisk skrift med författarenamnet Galterius, har jag icke kunnat uppspåra, men uppgiften förefaller icke absolut ovederhäftig. Den Hieronymus tillskrivna beräkningen grundar sig på Septuaginta, medan den andra i Rimbegla minor upptagna härrör från hebreiska grundtexten (Beda behandlar båda). Det är icke orimligt, att en stor synod även behandlat denna fråga, och det är faktiskt, att en ändring i årets beräknade begynnelse vidtagits vid Honorius III:s tillträde (1217) [3].

---

[1] I vad mån Honorius kunnat vara källan för en del andra isländska skrifter, t. ex. av historiskt eller geografiskt innehåll, kan jag nu icke avgöra. Det förefaller i alla händelser rätt sannolikt.

[2] Jfr t. ex. Hauck, Realencyklopädie der protestantischen Theologie, art. Zeitrechnung.

[3] Grotefend i Meisters Grundriss der Geschichtswissenschaft, s. 28 separatpaginering.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

Möjligen har Galterius hört till samma krets av benediktiner, som åt oss skänkt eller bevarat andra av Rimbegla minors källor. En avhandling 'De trinitate' finnes hos Pezius av en så benämnd författare, vilken icke kunnat bestämt identifieras, men som möjligen avlidit 1201 [1].

VIII. Rimbegla major.

Såsom vi redan påpekat, är Rimbeglaupplagans avd. IV den enda avdelning, som är tryckt efter en medeltidshandskrift. Men det har varit en smula otur med saken. Först har ett tryckfel kommit in, så att handskriften kommit att betecknas i företalet såsom AM 642 i st. f. 624. Vidare har utgivaren infört egna rubriker, skrivna på ett så modernt språk, att det vilselett läsaren. Åtminstone behövde närvarande författare sina egna ögons vittnesbörd, innan han kunde förmå sig att riktigt tro, att ett sådant stycke som *'Um þann astronomiska quadrant'* verkligen härstammade från en medeltida handskrift och icke var infört såsom interpolation av senare händer. Slutligen har utg. om en annan avdelning (II) själv trott, att den härrörde från tiden för den gregorianska kalenderreformen, och detta ehuru ifrågavarande avdelning till sin första del föreligger i samma medeltidshandskrift som avd. IV.

Missförståndet har varit till skada, så t. ex. har Fritzner icke vågat som källor använda något annat av Rimbegla än dess första avdelning, vilken han citerat dels efter Dahlerups avskrift, dels efter Larssons sedermera utkomna upplaga. Naturligtvis ha åtskilliga olägenheter följt av detta tillstoppande av en källa, som dock är vår huvudkälla för en viktig del av de gamla isländarnas föreställningsvärld och dithörande ordförråd.

En redogörelse för hur avhandlingen i fråga sett ut, torde vara på sin plats. Till en början följas upplagan och handskriften åt, jag yttrar mig icke om detaljer utan

[1] Se Pezius, anf. volym, s. XXII. Jfr Tillägg.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

om det hela. Den enda avvikelsen är utelämnandet i upplagan av Odda tal, som emellertid företett varianter, vilka ingalunda äro utan intresse, och vilka delvis förut varit av mig använda. Jag har inskränkt mig till att kontrollera den allmänna överensstämmelsen och konstatera äktheten av några enstaká uppgifter, som varit av vikt för min framställning. Någon verklig kollation har icke medhunnits. Även de olika handskrifterna överensstämma i regeln, dock finnas självständiga tillägg i 1812, som kräva en särskild behandling. Det är upplagans § 65, som företer en obegriplig text, vilken i 1812 (s. 35) är betydligt förbättrad. I upplagan lyder stället så:

Sýnist os, sem sólin gengi þá up á himininn, er hun ferr úr sunnanverðum sínum hring undan því marki, er kaprikornus heitir, ok i norðanverðan sinn hring undir þat mark, sem kancer heitir, I miðri þessi gǫngu gerir hun jafndægri allri verǫld undir ǫndverðu hrúts marki. Her af eru rítaðir þrír hringar á sphæra í þá líking, er sól gengr nattúrligan dag enn fyrsta.

Det är tydligen meningslöst, att tre olika ringar skulle utmärka solens gång på samma dag. 1812 fortsätter:

. . þrír hringar i spera. Einn i þá líking er sól gengr hinn fyrsta nattúrliga dag eptir solhuǫrf á vetr a(f) austri til vestrs ok af vestri til austrs; þann kǫllum vér solhuarfa hring enn syðra. Annan hring gerir sól um jafndægri í fyrstu gradu arietis á þeim tveim dægrum, er hún snýst úr himme; þann kǫllum vér jafndægris hring. Enn þriðia hring markar sól um solhuǫrf á sumar i fyrstu gradu cancris á þeim treim dægrum, er hon snýst með himinin; þann kǫllum ver neðra sólhvarfarhring.

De tre avsedda ringarna äro uppenbarligen de båda vändkretsarna och ekvatorn. Detta framgår i 1812, men skrivaren i 624 har förkortat texten utan att förstå, att det medtagna blev meningslöst. Om man ser efter, så finner man lätt, att upplagans §§ 66—69 icke passa i sin nuvarande omgivning[1]. Däremot bjuder 1812 en fullt

[1] § 69 finnes i 1812, s. 19 men inskrivet av annan hand.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

följdriktig fortsättning. Först kommer ett stycke om solens deklination *(hneigning)*. Så kommer en framställning om zenit — med detta arabisk-spanska namn — och gradmätning med polstjärnans hjälp. Enligt denna är den egentliga polstjärnan för litet lysande för att kunna användas, vadan man använder en annan, som är ljusstarkare, och som gör en liten cirkel kring polen. Därefter följer en mycket osjälvständig avdelning om sju klimat, av vilka det första har en längsta dag på 13 timmar, varefter varje klimat har en halv timme mer, så att den längsta förekommande dag skulle vara 16 timmar. Att detta utelämnades av en avskrivare kan knappast klandras, ty det stred allt för mycket mot erfarenheter, som kunde göras varje sommar på Island. Stället utmärkes också genom att ha grekiska namn på de olika cirklarna, t. ex. Diamaroes, Ptolomaios: *Διά Μερόης τῆς Νήσου*. Ur detta har AM 624 och upplagan egentligen blott medtagit uppgiften om Roms latitud. Ett öppet rum i 624 (sid. 168), som delvis utfyllts av yngre hand, torde bero på att man haft för avsikt skaffa substitut för något utelämnat, givetvis just det i 1812 återfunna. Därefter fortsätter från upplagans § 70 till slutet av det i upplagan medtagna. Därpå följer på s. 209—14 en del kalendervers o. d. som delvis efter en yngre handskrift ingår i upplagans avd. II. Efter detta komma en del excerpt ur Rimbegla minor (Upplagans avd. I, §§ 34, 39, 44, 46, 58, 60, 66, [78] och 50 ff.). Efter dessa excerpt följa i 624 de första 24 §§ av upplagans avd. II. Då fingerräkningen icke är främmande för den föregående behandlingen, är det minst sagt möjligt, att denna avdelning i sin helhet förekommit i 624, ehuru den nu är fragmentarisk. Jag tror, att man bör räkna denna uppsats i sin helhet till 'Rimbegla major'. Åtminstone är det omöjligt visa, att något annat isländskt arbete funnits, som innehållit detta.

Sedan vi sålunda angivit det huvudsakliga innehållet i Rimbegla major, blir det vår uppgift att söka datera arbetet. Dess egen text innehåller icke synnerligen många kronologiska anknytningspunkter. Jag har egentligen blott

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

funnit en enda. Det är uppgiften om *alþingi* i § 4. Här skiljes mellan gammalt och nytt alting, och den oss föreliggande texten är alltså yngre än lagändringarna av år 1271. Med avseende på den ursprungliga texten har detta icke full beviskraft, då det ju kunde ha insatts av en avskrivare, men man torde knappast ha giltigt skäl antaga en högre ålder. Mycket äldre kan skriften icke vara, såsom skall framgå av vår redogörelse för dess källor. Omvänt är den naturligtvis äldre än den äldsta handskrift, däri den är excerperad, alltså äldre än AM 415, som på goda skäl förlägges till kort efter 1310. Om man gissar på tiden 1275—1300, så är risken för ett misstag icke synnerligen stor.

Att ange de viktigaste källorna för Rimbegla major är jämförelsevis lätt. Naturligtvis har även dess författare öst ur källorna för den föregående tidens allmänna komputistiska vetande. Så har han t. ex. upptagit ett par notiser ur Libellus Helprici, som i Rimbegla minor utelämnats. Den ena är citerad, ehuru upplagan har namnet *Apicus*. Då emellertid Jón Sigurdsson läser *Elpricus*, och stället (Rbg B IV, § 20) lätt igenkännes som svarande mot kap. 9 i Libellus Helprici så synes saken klar. Ur samma källa har han väl uppgiften, att solen är åtta gånger större än jorden. Aven den underliga förklaringen, att den romerska indiktionen skulle ha uppkommit så, att under ett kvinkvennium i skatt betalades kopparpenningar, under ett silvermynt och under det tredje guld, återfinnes i Libellus Helprici [1]. Även i övrigt finna vi tämligen talrika citat, t. ex. till Beda [2], Macrobius [3], Johannes de Pavilla [4], och till sist men ingalunda minst Ptolomaios [5]. Huruvida dessa citat äro beroende på direkt användning av resp. arbeten eller övergått från ett förlägg, kräver särskild undersökning.

---

[1] Rbg B IV, § 71, 103; jfr Helprik kap. 20, 24.
[2] § 10.
[3] § 32, 49, 76.
[4] I 'bók þeirri, er Architenius heitir' (§ 50).
[5] § 63 (kallad 44!).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Det är nämligen så, att 1200-talet kan betraktas såsom en den klassiska astronomiens renässans. Denna renässans kom till stånd förnämligast genom en översättning av Ptolomaios' Almagest från arabiska till latin, vilken översättning enligt några företogs omkring 1230 på initiativ av Kejsar Fredrik II, enligt andra (jfr ovan) var åtminstone delvis verkställd på 1100-talet. I alla händelser har på ett eller annat sätt Ptolomaios varit bekant för Sacrobosco[1], en i England född pariserprofessor, som ungefär 1230 utgav en liten bok om astronomi 'Tractatus de sphera' och något senare en om tideräkning 'Computus'. Sacrobosco har haft kännedom även om en arabisk astronom Alfraganus, egentligen Achmed Mohammed Ebn Kothair, kallad Al Ferghani, räknemästaren[2]. Denne hade skrivit ett litet kompendium, som i stort sett varit ett sammandrag av Almagest, ehuru det i en och annan detalj infört notiser efter andra (arabiska) källor.

Den första frågan är nu, om författaren till Rimbegla major direkt använt Ptolomaios. Jag tror, att denna fråga måste besvaras nekande. Det är särskilt det blott i 1812 d förekommande partiet om klimaten, som tvingar mig att se saken så. Sacrobosco räknar, liksom före honom Alfraganus blott 7 beboeliga klimat, alltså ett mindre än Beda. På detta sätt får han som längsta möjliga dag inom den beboeliga delen av jorden 16 timmar, en uppgift, som en isländare knappast avskrivit, om han känt de ord, som Ptolomaios yttrar om ett nordligt klimat, som går över 'okända skytiska folk', och i vilket han ganska väl skulle kunnat igenkänna isländska förhållanden. I vissa fall är det alldeles tydligt, att det är Sacrobosco, som är källan. Ett sådant fall är det, då ekliptikans oblikvitet anges med två värden (§ 63, kallad 44). Jämte Ptolomaios citeras här enligt upplagan *Alkinian*, 1812 har *Alknn*, som väl skall betyda *Alkuin*,

---

[1] Av Sacrobosco har jag använt Melanchtons upplaga, Wittenberg 1545.

[2] Alfraganus är utgiven av Golius, Amsterdam 1669. (Latinsk tolkning, anmärkningar och arabisk text.)

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

motsvarande ställe i Sacrobosco kallar mannen *Almeon*, men han hette *Almamon*[1]. En och annan gång går väl Sacroboscos bok under beteckningen *Fornir Spekingar*, vilket passar rätt bra till arbetets kompilatoriska karaktär. Och slutligen är det väl mer än en tillfällighet, att förf. tillskriver Macrobius ett arbete 'in tractatu philosophie (= philosophico?) de spera', benämnt alldeles som Sacroboscos arbete, om man tar bort det prydande epitetet. På många ställen är Rimbegla majors text en tämligen ordagrann översättning från Sacrobosco, t. ex. § 53 = Sacrobosco s. B 8 v; § 55 jfr Sacrobosco C 1 r. En del citat, även oavsett dem från Ptolomaios, äro nog direkt överförda från Sacrobosco. Ett och annat klassiskt arbete torde förf. ha själv stiftat bekantskap med.

Det är ingalunda något föraktligt vetande, som ländaren på 1200-talet hämtat ur dessa källor. Han känner närmevärdet på $\Pi = {}^{22}/_{7}$; han har alldeles klart för sig, att jorden är klotrund och vattenytan en sferisk yta, vilket sistnämnda han bevisar med det ännu i dag vanligen använda fenomenet med masten och sjömärket, som försvinna, då ett skepp lämnar hamnen m. fl. bevis, givna redan av Aristoteles, men i vida kretsar glömda. Han har kalkyler om jorddiameterns längd m. m. Han känner det ptolomaiska sättet att beräkna en orts latitud genom observation av solhöjden vid dagjämningarna. Och han vet, att jorden i förhållande till himmeln är oändligt liten.

Att källorna ofta äro en smula okritiskt och kompilatoriskt behandlade, kan ju knappast förvåna. Ett exempel må vara nog. I utdraget ur Odda tal (efter § 19) har man naturligtvis haft Oddes dagjämningspunkter, som enligt vad vi visat, voro riktigt iakttagna för 1100-talet (15 mars o. s. v.). Men i § 73 uppges utan reservation, att vårdagjämningen inträffar på den i kyrklig komputistik antagna dagen, d. 21 mars; på höstdagjämningen har här inkommit ett skrivfel. Saken återkommer för tredje gån-

---

[1] Alfraganius, s. 18. *Alkuin* fanns på Island 1318, se Olmer, Boksamlingar, s. 4.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

gen i § 180. Här upptages den vedertagna dagen för dagjämningarna, nu med riktigare höstdagjämning; men här hänvisas till internationell tideräkning *(at Rómveria tali)*.

Å andra sidan är arbetet icke någon blott kompilation efter utländska källor. Det finnes alldeles säkert uppgifter, som äro beroende på iakttagelser, gjorda i Norden och möjligen delvis av förf. själv. Så har han rätt goda latitudbestämningar för Bergen och Trondhjem, tyvärr icke för någon punkt på Island. Och han söker med hjälp av den rådande teorien om solbanan såsom en excentrisk cirkel (eller epicykel) förklara det speciellt isländska fenomenet, att solen går upp vid midvinter på orter, där sommaren har midnattssol.

IX. Sammanfattning.

Det har förefallit mig att vara en tacksam uppgift att söka använda en av de äldsta på isländskt språk skrivna böcker, som vi ha kvar, för att så noga som möjligt bestämma å ena sidan graden och arten av det självständiga arbete, som av islänningar och nordbor i det hela kunde ha inlagts i detta arbete, dels beskaffenheten av de kulturella förbindelser, som kunde förklara det icke-självständiga innehållet i samma avhandling. Resultatet kan sammanfattas sålunda.

Om man betänker, hur genomförda och långvariga observationer som på det astronomiska området behövas för att vinna säkra resultat, så får man icke vänta allt för mycket av verkligen självständigt arbete på området. Emellertid synes det uppenbart, att en del verkligt goda iakttagelser gjorts, som passa väl till den ort, där isländarnas äldste astronom, Stiǫrnu-Oddi skulle ha levat. Det förefinnes även en norsk observation, som förefaller att vara god, ehuru den, liksom Oddes, föreligger i delvis ganska svårt korrumperad form. Ett självständigt komputistiskt arbete av erkännansvärd kvalitet har också redan på 1100-talet utförts, möjligen av Bjarne den

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

talvise, för Islands speciella komputistiska uppgift, den att sammanarbeta den nationella tideräkningen och den kyrkliga, vilka båda skulle vid sidan av varandra för olika ändamål vara i bruk.

Av de komputistiska uppsatser, som förekomma i handskrifterna, är det blott två, som haft större omfång och här kommit till behandling. Den äldsta, Rimbegla minor, föreligger äldst i Cod. 1812 4:o, men har från början haft ungefär den anordning, som i Rbg B avd. I, §§ 1—80. Samma avhandling föreligger i ytterligare ett par handskrifter, och utsikterna att framställa en riktig kritisk text, äro mycket goda. Hur mycket av dess innehåll, som härrör från Bjarne den talvise, har icke kunnat säkert bestämmas. Direkt åberopas Bjarne blott för den synodiska månaden, varom nedan.

Källorna till denna Rimbegla minor äro blott delvis kända. En sådan är tydligtvis Bedas De natura rerum et de temporum ratione. En annan är den s. k. Helprik, som genom Benediktinerordens förmedling synes ha tidigt blivit bekant på Island. Utom dessa har emellertid förf. till Rimbegla minor haft tillgång till ett okänt, värdefullt arbete, om vilket kan upplysas: *att* det använt de äldre grekiska planetnamnen, och icke de internationella, ännu använda mytologiska; *att* det latiniserat dessa namn och således varit skrivit på latin; *att* det (väl efter orientalisk källa) känt den synodiska månadens rätta längd; samt slutligen *att* det haft vissa astrologiska uppgifter om planeterna. En av detta arbetes källor torde varit Hyginus. Delvis men blott delvis tillfredsställas våra villkor av Honorii De imagine munde. Det yngre arbete, som vi kallat Rimbegla major, har troligen tillkommit under 1200-talets sista fjärdedel. Det är föranlett av den bekantskap, som isländarna, säkerligen i andra hand och till större delen genom Sacroboscos förmedling, fått om den arabiska och ptolomeiska astronomien.

Totalintrycket av en granskning av arbetena i fråga är det, att vi även här möta de karakteristiska dragen av isländsk forskning: å ena sidan klar blick för det

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

främmande, å andra sidan ett under medeltiden mindre vanligt intresse för tillgodogörandet även av nationella kulturvärden [1].

Tillägg.

Till s. 3: Stefan Björnsson har tydligen trott, att fingerräkningen härrörde från Clavius. Emellertid finna vi dess början redan hos Honorius, och även den del av Rimbegla major, som otvivelaktigt härrör från medeltiden har ju en del dithörande. Se t. ex. Rbg B, s. 492 med figur.

Till s. 17.

Uppgifter om naturårets huvudpunkter, vilka stämma med Odda tal, finnas dels i 'Bókarbót', 1812, sista bladet, dels i AM 732 b, 4:o, fol. 1 v., det senare avtryckt av Munch, Samlede Afhandlinger, I, s. 322. Dessa ha dock mindre intresse, då de tillkommit på en tid, då man ganska allmänt hade reda på den kyrkliga kalenderns brister. Som vi i annat sammanhang haft anledning nämna, är det Magister Chonrad, som hovsamt börjar kritiken omkring 1200. Om den blott från isl. källor bekante Magister Galterius, se ovan s. 47.

Till s. 19.

Uppgiften om den franskfödde läraren Rikinne stödes på ett ganska intressant sätt av det faktum, att Cod. AM 618 4:o innehåller ett psalterium i handskrift från 1100-talet men med fornfransk översättning. — Om astrono-

---

[1] En detalj må här särskilt framhållas. Det har legat mig om hjärtat att söka bevisa, att den isländska historiska traditionen under 1100-talet i större utsträckning, än man plägat tro, varit skriftlig och haft sin ryggrad i en exakt kronologi med påskcykeln som huvudsakligt stöd. Den rätt omfattande bekantskap med kontinental komputistiskt-kronologisk litteratur, som vi här uppvisat, synes mig utgöra ett stöd för den åsikt, jag i dessa frågor framställt dels i denna tidskrift Bd II, dels i Xenia Lidéniana, Stockholm 1912.

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

miska (och i allmänhet naturvetenskapliga) studier vid parisuniversitet får man senare goda upplysningar i uppsalakaniken Hemings testamente av 1299 i Svenskt Diplomatarium. Heming har egt: Theorica planetarum, Tabulæ toletanæ (= de alfonsiska tabellerna?), Geometrica cum commento Campini, Algorismus, en bok om kvadranten och en kvadrant, Compotus och Sp(h)era (tydligen just Sacroboscos arbeten om dessa ämnen), Liber phisicorum och till sist Mappa mundi. — Heming är en samtida till förf. av Rimbegla major.

Till s. 43.

Utöver de i det föregående anförda bevisen på förbindelse mellan Island och Sydtyskland borde ha erinrats om Reichenauklostrets förteckning (från 1000-talet) över isländska pilgrimmer, som gästat klostret. Listan är tryckt i Diplomatarium Islandicum I m. fl. st.

Till s. 44.

I sista stund har jag blivit uppmärksam på att AM 732 a bl. a. innehåller ett blad med en märklig påsktabell. Redan beskrivningen i Kålunds katalog visar, att denna tabell har stort intresse. I motsats mot alla(?) andra bevarade isl. påsktabeller räknar den från ett tidigare år än 1140, och detta år är just det av Are omnämnda 'aldamotet' år 1121. I uppställningen har den också en avvikelse, då den grundar sig på decimalsystem (tjuguårsperioder) i stället för den vanliga nittonåriga måncykeln. Emellertid utmärker tabellen på olika sätt dels måncykelns gränsår, dels indiktionen.

Tabellen är intressant såsom en illustration till talet i Rbg L s. 26 (= B I, § 41) om stor växling mellan olika uppställningar av påskcykeln. Texten på anförda ställe exemplifierar blott tillvaron av dels en beräkning från den 1 januari 1140, dels en från den 1 sept. 1139. Här skulle vi ha ett exempel på en mera väsentligt avvikande typ.

Tabellen är också märkvärdig genom sin ålder. Att den är författad under den första period, som den behandlar (1121—1139) behöver knappast betvivlas. Den

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

synes då bli det äldsta exempel på en sammanträngd tabell av den isländska talbyrðingens typ, som över huvud är framdraget, och om den är författad på Island, så är den det äldsta paleografiska dokument, som vi äga i Norden.

Ställa vi den i förhållande till annallitteraturen, så kunna vi beteckna den som ett tillräckligt hjälpmedel för uppgörande av en urannal av den typ, vi tänkt oss för 1100-talet. Den innehåller liksom senare t. ex. Skalholts annal (och Annales regii enl. Storm Annaler, s. XIV) indiktionerna; den felande söndagsbokstaven kunde ju en var själv beräkna.

Något paleografiskt hinder att sätta handskriften till den avsedda tiden, finnes knappast. — Baksidan har spår av utskrapad skrift.

Till s. 47.

Då Honorius är på tal, bör erinras om den utredning av hans inflytande på isländsk teologisk bildning, som lämnats av Meyer, Vǫluspǫ́ eine Untersuchung.

Det är tydligt, att isländarnas Magister Galterius är en lärjunge av samma skola som den Chonrad, vilken eljes står som den äldste bland dem, vilka yrkat på en reform av den gregorianska kalendern. Galterius räknar felet i det julianska året till 8 momentur = $^1/_5$ timme. Beräkningssättet är tydligen detsamma som hos Chonrad. Kristus skulle tillväxa och Johannes avtaga (Joh. 3: 30); detta tolkades så, att den förre måste vara född vid vinter-, den senare vid sommarsolståndet. Och att deras födelsedagar voro rätt angivna i det kristna kalendariet fick icke betvivlas. Nu inföll omkring 1200 solståndet omkring 10 dagar (= 240 timmar) före dessa data. Det julianska årets fel framgår härav (240 : 1200 timmar). Det anges till 8 momentor även i Rimbegla-excerpten i 1812, s. 40. Parallellstället i Rbg B. (§ 39) har i stället utur obekant källa IX minuter.

Till s. 52.

Den skrift av Macrobius, som innehåller astronomica, är hans kommentar till Ciceros Somnium Scipionis. Det vore av intresse att kunna avgöra, om M. varit i

Digitized by Google Original from INDIANA UNIVERSITY

första hand använd av förf. till Rimbegla major, men saken är synnerligen svår att bevisa. Macrobius har nämligen använts både av Honorius (Migne, sp. 103), Heiricius (Pezius, sp. 188) och Sacrobosco på många ställen, t. ex. C 2, a. I Rimbegla major finnas tre citat till Macrobius §§ 32, 49 och 76. Av dessa är det tredje tämligen verbalt överensstämmande med Macrobius[1], men det finnes även hos Vincentius Bellovacensis, VI, 13. Vincentius har, som bekant använts av de isl. annalisterna (c. 1280). .

---

[1] *Macrobius kallar gløggliga reynt* svaras mot *Evidentissimis et indisputabilibus dimensionibus constitit.* Stället (I, 20) behandlar jordens omkrets.

Rättelser

till SNF III 4.

S. 1, r. 11: läs Gembloux; likaså s. 5, r. 21.

S. 3, r. 6 läs påskdagen.

S. 7, r. 8 står följande år läs följande förmörkelse. På följande rad förfaller tvivlet ök källans pålitlighet, ty quadragesima användes också om hela fastetiden, vilket blir riktigt.

En del ytterligare tillägg i Xenia Lideniana (1912).

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

X V 1503
.S9
V.4

Digitized by Google

3 0000 097 416 626

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY